השמע יצחק

HA-SHOMEA YIZCHAK

AN ANTHOLOGY

OF

WIT, HUMOR, ANECDOTES AND CURIOSITIES.

Selected from Talmudic, medieval and modern Jewish literature, arranged according to Chapter and verse of the Bible, and edited with critical notes

BY

Nehemiah S. Libowitz

IN THREE PARTS

NEW YORK
1907.

Edition of One Hundred copies. Published by Author.

השמע יצחק

כולל מבחר

החדוד וההתול

בספרות התלמוד ובספרי בעלי האסופות הקדמונים והאחרונים

מסודרים לפי סדר הכתובים ופרשיותיהם

עם הערות

מאתי

נחמיה שמואל ליבאוויטש

ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום
משחקת לפניו בכל עת (משלי ח׳ ל׳).

שלשה חלקים

תורה, נביאים, כתובים.

נויארק — תרס״ז

הספר הזה נדפס מאה אכסמפלרים

לכבוד

הגבר הוקם על להקיץ נרדמים, החוקר המופלא,

שר תעודה, הרב הגדול, עטרת תפארת ישראל, כש"ת

אברהם ברלינר

בעל זכור לאברהם.

בעה"י ווין יום ב' כ"ג לחדש תרס"ז לפ"ק.

לכבוד הרה"ח החוקר הנכבד מוהר"ר נחמיה שמואל ליבאוויטש נר"ו.

מהרתי לתת לו תודה תמורת ספרו היקר ה ש מ ע י צ ח ק אשר הראה בו חריפותו ובקיאותו גם בדברי שחוק כאשר הראה אותן בשכבר בקדמוניות עמנו, וגם הפעם עורר רוח הקורא לחקור ולהבין דברי קדמונינו הגדולים, כי הא דרבא בדח להו לתלמידיו ועל ידי זה הכינו לבם לשמוע ולהבין ביותר. ואגב אעיר כי היה כאן מורה גדול בבית אלמים אטומה אזנם משמוע ושמו יואל דייטש ז"ל אשר לימד את החרשים להבין דברי המדבר על ידי תנועת שפתיו וצוה לכתוב על מצבתו

מצבת עולם לי הקמתי

פה לאלם שמתי.

ואיש אחר ושמו מאיר הכהן ביסטערין ידע להתלוצץ ולהתל בלשון הקודש כתב על הרעפובליק כשנהסדה בשנת 1870

דרור נגרפת ואין דרור מסביב?

דרור אחד לא יביא אביב.

כדאמרי אנשי בלשון אשכנז „איינע שוואלבע מאכט קיינען זאממער". ואולם אם ימצאו אלה החרוזים בעיניו חן יספחם למהדורא שנית מספרו.

מאד שמחתי כי מצא כבודו איזה גרגרים לצחק גם בספרי והביא אותם בשמי, ולבי נכון בטוח כי ישלח לי עכ"פ סוף ספרו הנחמד ואם לא יעשה כן אני קורא עליו בדרך התול הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ וד"ל.

והנני ברגשי כבוד הראוי לאדם גדול וחשוב כמותו. ידידו ומוקירו

משה גידעמאן

אבד"ק דק"ק ווין.

מבוא

אמר נחמיה שמואל בן ר׳ יצחק ב״ר שלמה אפרים ז״ל
יליד קאלנא פלך לאמזא ממדינת פולין.

כל פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין!

וכי יש פטטיא באורייתא ומי איכא צחוק שחוק לעג ושעשוע קמי קודשא בריך הוא? יש ויש! שכן אמר נעים זמירות ישראל תורתך שעשועי (תהלים קי״ט ע׳, ע״ד, צ״ב, קע״ד) ואמרו במדרש משלי (ח׳ ל׳) בתחלה היכן היתה תורה בשמים שנאמר ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום, משחקת לפניו בכל עת, ואחר כך עלה משה והורידה לארץ ונתנה לבני אדם שנאמר משחקת בתבל ארצו ושעשועי את בני אדם. ומנין שהקב״ה צוחק, ושוחק, ולועג לעלילות בני אדם כמו שאמרה אמנו שרה: צחוק עשה לי אלהים (בראשית כ״א ו׳) והמשורר בתהלותיו: יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו (תהלים ב׳ ד׳) ואתה ה׳ תשחק למו תלעג לכל גוים (שם, נ״ט ט׳). הנך רואה הקורא, ירחמך האל! כי: שעשוע, צחוק, שחוק, ולעג הן הן לשונין שהקב״ה מתעטף בהן, הקב״ה משבחם ומי מגנם? הקב״ה מקלסם ומי נותן בם דופי?

כמה דברי שחוק ושעשועים תלואים בדברי הכתובים, רבותינו אבות העולם תלו את כנורם עליהם, ורוח אלהים מרחפת ומנשבת בין המיתרין ומניע אותן והכנור מזמר מעצמו, עד כי לא תמלא האזן משמוע. ולא תמלא העין לראות חכמינו ז״ל מאלמים אלמים בתוך שדה החדודים והנה אלמתיהם תסבינה את העולם ומלאו, וגם רואים אנחנו עבדי ה׳ אלה משחקים לפני האלהים.

ואתחיל במה שסיימתי
אלהים

א. דרשו ז״ל בשמות רבה פ׳ ג׳ על הכתוב (שמות ג׳ ו׳) ויאמר אנכי אלהי אביך הדא הוא דכתיב פתי יאמין לכל דבר! ומי פתי יאמין אף רגע שחז״ל כוונו ח״ו למרוד באלהי אבותם? שפיל לסיפא דמאמרם: מה פתי נער שכן בערביא קורין לנער פתיא, ד״א אין פתי אלא לשון פתוי כמה דתימא וכי יפתה איש. אמר רבי יהושע הכהן בר נחמיה... טירון היה משה לנבואה... אמר הקב״ה... בפתוי באתי אליך. — כמה מהחדוד יש בדרשה זו, הדרשן היה בטוח שלא יתכונן הנבור.

ב. בדברים רבה פ׳ ב׳ דרשו על הכתוב ואתחנן אל ה׳ (דברים א׳ כ״ג) „זש״ה תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות. א״ר תנחומא: תחנונים ידבר רש זה משה שבא אל בוראו בתחנונים ועשיר יענה עזות, עשירו של עולם זה הקב״ה ענה אותו ע ז ו ת, שנאמר אל תוסף דבר אלי״. גם הלום ראינו ח ד ו ד בבית המדרש, ח ד ו ד כלפי שמיא! —

ג. במס׳ סוכה ה׳ דרשו על הכתוב השמים שמים לה׳ (תהלים קט״ו ט״ז) „תניא ר׳ יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלו משה ואליהו למרום שנאמר השמים שמים לה׳ והארץ נתנה לבני אדם״. עוד טרם כלה הדורש את דרשתו כבר אנחנו רוצים להכזיבו על פניו, והשאלות תעופינה מכל עברים, והכתיב וירד ה׳ על הר סיני (שמות י״ט), ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים (זכריה י״ד)? — ומשה עלה אל אלהים (שמות שם), ויעל אליהו בסערה השמים (מ״ב ב׳)? — הן כל הכתובים האלה ידע גם הדורש ומלתם על לשונו, אבל גם הוא חכם לעשות שתי רשויות, למעלה — למטה, תא שמע! הא למעלה מעשרה טפחים והא למטה מעשרה טפחים! — כל עצמה של דרשה זו, הוא רק האדוד כלפי שמיא איך פה קדוש כר׳ יוסי רשאי לומר „מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלה משה למרום״. דרוש, נאה דורש! כי לך נאה לדרוש כמו כן.

עוד אשוב לדבר אדות החדודים כלפי שמיא, הנה ראינו מעט מה ל מ ע ל ה עתה נחזה מה ל מ ט ה.

האדם.

האדם הוא שחוק האלוה (אפלטון).

ד. על הכתוב נעשה אדם בצלמנו (בראשית א׳ כ״ו) דרש ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יוחנן: כשהגיע משה לפסוק זה אמר לפניו, רבון העולם מה אתה נותן פתחון פה למינים? אתמהא! אמר לו: כתוב, והרוצה לטעות יטעה (בראשית רבה פ׳ ח׳). ואח״כ פירשו (שם) הדברים: „לשעבר אדם נברא מן האדמה, חוה נבראת מהאדם, מכאן ואילך בצלמנו כדמותנו, לא איש בלא אשה ולא אשה בלא איש, ולא שניהם בלי שכינה״ וזו תשובה ל מ י נ י ם. — מאיר איש שלום.

ה. ומה יפה ונעים אותו החדוד על מה שאמר אנטונינוס לרבי: יצה״ר שולט באדם משעת יציאה. אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר „לפתח חטאת רובץ״ (סנהדרין צ״א).

ברעיון זה השתמש המתלוצץ י. ט. שפק, על משורר אחד אשר העלים שמו משער ספרו.

הן את שמך מעל שער ספרך העלמת
עצות השכלת מאז חכמת —
לו את שמך על שער ספרך חתמת
לפתח חטאת רובץ קים קימת!

ולשוב לענייננו:

ו. עלילה נתלה בהאדם שהביא את המיתה לעולם, שנאמר בו כי ביום אכלך ממנו מות תמות (בראשית ב׳ י״ז) מלה״ד למי שמבקש לגרש את אשתו, כשבקש לילך לביתו כתב גט, נכנס לביתו והגט בידו, מבקש עלילה לתנו לה, אמר לה מזגי לי את הכוס שאשתה, מזגה לו, כיון שנטל הכוס מידה, אמר לה: הרי זה גיטך. אמרה לו: מה פשעי? אמר לה: לפי מביתי שמזגת לי כוס פשור. אמרה לו: כבר היית יודע שאני עתידה למזוג לך כוס פשור שכתבת הגט והביאתו בידך? כך אמר אדם לפני הקב״ה רבש״ע עד שלא בראת עולמך קודם שני אלפים שנה היתה תורה אצלך... וכתיב בה זאת התורה אדם כי ימות באהל אלולי שהתקנת מות לבריות היית כותב בה כך? אלא באת לתלות בי את העלילה הוי נורא עלילה על בני אדם״. (תנחומא וישב ס׳ ד׳) כאן אנחנו רואים חדוד, ועוד יותר מחדוד, חקירה הפשית האומרת עם הצדיק מסבוב שהיה מלמד זכות על כל אדם: ״את אומרת צדיק השית״ב!?״ אבל כתוב הדר: ״לא תעשון כן לה׳ אלהיכם!״ לא תאמרו — ״כנים משפטיו״ (ראה ספרנו חלק ראשון No 338) תלונה חריפית זו: הוי נורא! עלילה על בני אדם? היא מדברי תורה שעניים במקום זה ועשירים במקום אחר, לך נא ואקחך אל הכתוב כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראשית ח׳ כ״א).

ז. לעבד רע שהיה נמכר והלך אחר לקנותו ידע בו שהוא רע לקח עמו כבלים ומגבלים שאם יברח יהא רודה אותו בהן, כשברח הביא כבלים וכבלו והכהו במגבלין, א״ל העבד: אדוני! יודע היית תחלה שאני עבד רע למה קנית אותי? א״ל לפי שהייתי יודע שאתה רע מעללים לכך התקנתי כל כך לאסרך ולהלקותך שאם תברח תלקה בהם, כך אמר הקב״ה עד שלא בראתי אדם אני ידעתיו כי יצר לב האדם רע מנעוריו״ (במדבר רבה פ׳ י״ג). מכאן תשובה על התלונה בסימן הקודם, ועל כל מה שהאדם, יכול לשאול בתלונותיו נגד אלהים, והדורש מלוה את המשל המחודד הזה באנחה: ״אוי לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה!״

חוה.

ח. הכל רצין אחרי האשה, והכל שמוה מטרה לחציהם, ואומרים הלא משחקים אנחנו, גם חז״ל הניפו עליה שוט התול. על הכתוב ויבן ה׳ אלהים את הצלע (בראשית ב׳ כ״ב) דרש רבי יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי: ויבן כתיב, התבונן מאין לבראתה, אמר לא אברא אותה מן הראש שלא תהא מיקרת ראשה, ולא מן העין שלא תהא סקרנית, ולא מן האוזן שלא תהא צייתנית, ולא מן הפה שלא תהא

דברנית, ולא מן הלב שלא תהא קנתנית, ולא מן היד שלא תהא ממשמשנית, ולא מן הרגל שלא תהא פרסנית, אלא ממקום שהוא צנוע באדם אפילו בשעה שאדם עומד ערום אותו מקום מכוסה. ועל כל אבר ואבר שהיה בורא בה היה אומר לה תהא אשה צנועה, אשה צנועה, אעפ״כ (משלי א׳ כ״ה) ותפרעו כל עצתי! לא בראתי אותה מן הראש, והרי היא מיקרת ראשה שנאמר (ישעיה ג׳ ט״ז) ותלכנה נטויות גרון, ולא מן העין והרי היא סקרנית שנאמר (שם) ומסקרות עינים, ולא מן האוזן והרי היא צייתנית שנאמר (בראש׳ י״ח י׳) ושרה שומעת פתח האהל, ולא מן הלב והרי היא קנתנית שנאמר (שם ל׳ א׳) ותקנא רחל באחותה, ולא מן היד והרי היא ממשמשנית שנאמר (שם, ל״א י״ט) ותגנב רחל את התרפים, ולא מן הרגל והרי היא פרסנית, שנאמר (שם ל״ד א׳) ותצא דינה (בראשית רבה פ׳ י״ח). סוף הסתול מזכיר אותנו האי גברא רבא ר׳ יוסי מעוני, שידע להשיב על כל מה ששאלו ממנו ור׳ יודן נשיאה נכוה בגחלתו (ראה חלק שני No 125) ורצה להשיבו שהנשיא אינכו אחראי וערב בעד דורו, ושאל את ר׳ יוסי: מהו דין דכתיב (יחזקאל ט״ז מ״ד) הנה כל המושל עליו ימשול כאמה בתה, וכי אמנו לאה זונה היתה דכתיב ותצא דינה? — ור׳ יוסי כונן חצו על יתר לירות עוד הפעם, ומשיב: לפום דכתיב ותצא לאה לקראתו, פשטיה יציאה מיציאה! (ירושלמי סנהדרין סוף פ׳ כהן גדול)·

שקר החן והבל היפי אשה יראת ה׳ היא תתהלל (משלי ל״א ל׳). שמעתי בו צחות בשם חכם מהמזרח ואמר לי שאין ראוי לכתבו, ואעפ״י שאין ראוי לזכרו אזכרנו שמא יאבד, והוא: אם ראית אשה שיהללוה ביראת ה׳ דע שאין לה יופי ולא חן, שאלו היו לה יופי וחן לא תהיה עוד כשרה עד שתתהלל. —

א. גבישון.

קין והבל.

ט. על הכתוב ויאמר קין אל הבל אחיו (בראשית ד׳ ח׳) דרשו (בראשית רבה פ׳ כ״ב) „על מה היו מדיינים? אמרו באו ונחלוק את העולם אחד נטל הקרקעות ואחד נטל את המטלטלים, דין אמר ארעא דאת קאים עליה דידי, ודין אמר מה דאת לביש דידי, דין אמר חלוץ ודין אמר פרח... ר׳ יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר שניהם נטלו את הקרקעות ושניהם נטלו את המטלטלים ועל מה היו מדיינים אלא זה אומר בתחומי בהמ״ק נבנה וזה אומר בתחומי בהמ״ק נבנה שנאמר ויהי בהיותם בשדה, ואין שדה אלא ביהמ״ק היך מה דאת אמר (מיכה ג׳ י״ב) ציון שדה תחרש... יהודה בר אמי אמר על חוה הראשונה היו מדיינין. אמר ר׳ איבו חוה הראשונה חזרה לעפרה ועל מה היו מדיינין אמר רבי הונא

תאומה יתירה נולדה עם הבל זה אומר אני נוטלה וזה אומר אני נוטלה שנולדה עמי, ומתוך כך ויקם קין". וכתב ר' מאיר איש שלום: "אלו ואלו דברי אלהים חיים שכל המלחמות והקטטות שעדיין בעולם הן בשביל שזה נכנס בגבול זה, או זה נכנס בגבול זה וכל אחד רוצה לכבוש את הכל, או מלחמת הדת שכל אחד אומר בתחומי בהמ"ק נבנה, או שנלחמים בתואר אשה יפה".

למך.

י. ויאמר לו ה' לכן כל הורג קין (בראשית ד' ט"ו) דרשו במדרש תנחומא (בראשית ס' י"א) כיצד נהרג קין? ... למך בן בנו היה שביעי לדורות, וסומא היה יוצא לצוד והיה בנו אוחזו בידו, כשהיה רואה אותו תינוק היה אומר לו, א"ל כמין חיה אני רואה, מתח את הקשת כנגדו והרג את קין, ראה אותו תינוק מרחוק הרוג וקרן במצחו א"ל ללמך: אבי! הרי דמות אדם הרוג וקרן במצחו, א"ל ווי לי זקני הוא, טפח שתי ידיו בחרטה ונגע בראש התינוק והרגו בשוגג ... נשארו שלשתם במקום אחד, קין הרוג ואותו תינוק הרוג ולמך סומא לערב יצאו נשיו אחריו מצאו זקנן הרוג ותובל קין בנן הרוג ולמך ... כיון שבאו לבית אמר להן למך לנשיו עלו למטה א"ל הרגת את קין זקננו ותובל קין בננו לא נעלה". האגדה הזאת מתלוננת על "למך" הראשון שלקח שתי נשים, מאור עיניו נלקח ממנו, ונשאר סומא, נער קטן נוהג אותו, אמנם קשת וחצים בידו אבל חצי שדי עמדו, פגיעתו רעה, וגם נשיו משלו בו ואמרו לו לא נעלה. — בהפך ובהתנגדות נגד המעריצים את אלוה האהבה העור, שבידו קשת וחץ, ובכל אשר יפנה יצליח.

העורב.

יא. וישלח את העורב (בראשית ח' ז') דרשו (מדרש רבה פ' ל"ג) הס"ד שלא חושך ויחשיך, ויצא יצוא ושוב, ר' יודן בשם ר"י בר סימון התחיל משיבו תשובות: מכל חיה ועוף שיש כאן אין אתה משלח אלא לי? אמר ליה: מה צורך לעולם בך לא לאכילה ולא לקרבן.

האבות.

יב. בשעה שאמר לו הקב"ה ליחזקאל לך אמור להם לישראל אביך האמורי ואמך חתית אמרה רוח פסקונית לפני הקב"ה רבש"ע! אם יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר ומכלים אותם? ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל (סנהדרין מ"ד). חדוד כלפי שמיא!

דומה לזה מה שדרשו מדוע שובבה העם הזה ירושלים משובה נצחת (ירמיה ח' ה') אמר רב תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא, אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה, אבותיכם שחטאו היכן הם? אמרו לו: ונביאכם שלא חטאו היכן הם? שנאמר אבותיכם איה הם

והנביאים הלעולם יחיו (סנהדרין ק"ה).
יג. כי זנתה אמם. וכי שרה אמנו זונה היתה? אמר ליה: כבת כן אמה, כאמה בתה, כדור כן הנשיא כנשיא כן הדור! (ירושלמי סנהדרין סוף כהן גדול) הדוד כנגד הנשיא! [ראה סימן ח].

יד ויבא אל הגר ותהר (בראשית ט"ז ד') "אמר רבי חנינא בן פזי הקוצין הללו אינן לא מתכשין ולא נזרעים, מאליהם הן יוצאים ומתמרים ועולים, החטים הללו כמה צער וכמה יגיע עד שלא יעלו" (בראשית רבה פ' מ"ה).

טו. וישב במדבר פארן (בראשית כ"א כ"א) "אמר רבי יצחק זרוק חוטרא לאוירא ועל עיקריה הוא קאים, כך לפי שכתוב ולה שפחה מצרית ושמה הגר לפיכך ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים" (בראשית רבה פ' מ"ה).

טז. וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כ"ד א') [אמר ר' נחמיה] "שלא נתן לו בת כל עיקר" (בראשית רבה פ' נ"ט).

יז. עבד משכיל ימשל בבן מביש (משלי י"ז ב') עבד משכיל זה אליעזר, ומה השכלתו אמר כבר קללתו של אותו האיש בידו, שמא יבא כושי אחד או ברברי אחד וישתעבד בו, מוטב לי להשתעבד בבית הזה ולא בבית אחר. ימשול בבן מביש זה יצחק — שבייש את כל עובדי עבודה זרה שנעקד על גבי מזבח" (בראשית רבה פ' פ') וראיתי להרחיב כאן הדבור: לו היה הדרוש כמו שרגילים הדורשים לדרוש, "עבד משכיל זה יצחק עבד ה' ימשל בבן מביש זה אליעזר שהיה מבני בניו של כנען", גם אז אמרנו לו דרוש וקבל שכר, אבל הדורש בא לכאן במרמת ערומים וגנב את לבבנו, הוא דרש בהיפך בן מביש זה יצחק, ואנחנו מתפלאים ומדמים לשמוע איזה חטא ומגרעת מיצחק "הבן מביש" והדורש משחק בלבו על קלות דעתנו, וממהר לסיים בהדוד כפלא: בן מביש — שבייש את כל עובדי עבודה זרה! ומבייש בזה גם את דמיוננו הכוזב אשר חשב עליו תועה. — אין ערוך ליפיו של הסגנון הזה! [ראה סימן א' ג'].

יח. וכאשר עשינו עמך רק טוב (בראשית כ"ו כ"ט) "גזרה מלכות הרשעה שיבנה בית המקדש . . . שלח ואמר להון או ישנון יתיה מאתריה או יוסיפון עליה. . . בעיין למירד על מלכותא אמרין יעול חד בר נש חכימא וישדך צבורא אמרין יעול ר' יהושע בן חנניה דהוא אסכולסטקיא דאורייתא. עאל ודרש: ארי טרף טרף ועמד עצם בגרונו אמר כל דאתי מפיק ליה אנא יהיב ליה אגריה, אתא הדין קורא מיצראה דמוקירה אריך יהב מקוריה ואפקיה אמר ליה הב לי אגרי א"ל זיל תהא מלגלג ואומר דעילת לפומא דאריה בשלם ונפקת בשלם, כך דיינו שנכנסו לאומה זו בשלום ויצאנו בשלום" (בראשית רבה סוף פ' ס"ד).

יט. „אין תמה כי נותן התורה לא באר לנו סבת פחיתות לאה ויופי רחל ואין צייר כאלהינו, ואולם מה שהוא תמה גדול בעינינו ובעיני כל חסיד, איך יעקב אבינו היה בוחר בבחורות יפות?". יוסף כספי.

„בהיותי ירא שמים השבתי ... את ישעיה הנביא ללמדן חרוץ הבקי בש"ס ופוסקים עד שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, רק אחת לא הבנתי: איך נשק אבינו יעקב לרחל?"

ד"ר מ. י. ברדיצבסקי.

וכנראה הפלוסוף כספי והד"ר ברדיצבסקי הלכו בשטת הרב חיד"א שדרש: רק, בעיניך תביט. ר"ל רוק רקיקה אם בעיניך תביט אשה (כסא רחמים). ויעקב אבינו הלך בשטת רשב"ג שהיה על גבי מעלה בהר הבית וראה נכרית אחת נאה ביותר אמר מה רבו מעשיך ה' (עבודה זרה כ'). „וקל להבין".

כ. ויהי בבקר והנה הוא לאה (בראשית כ"ט כ"ה). כל ההוא לילא הוה צוח לה רחל והיא עניא ליה, בצפרא והנה היא לאה, אמר לה: מה? רמייתא בת רמאה! לאו בלילה הוה קרינא רחל ואת עניא לי? אמרה ליה: לית ספר דלית ליה תלמידים, לא כך היה צווח לך אבוך עשו ואת עניא ליה" (בראשית רבה פ' ע'). חדוד כלפי יעקב אבינו! שנתקיים בו משנת התלמוד: במדה שאדם מודד בה מודדין לו (סוף פרק קמא דסוטה).

כא. וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב (משלי ז' ז') דרשו: וארא בפתאים אלו השבטים (א"ר לוי בערבי צווחין לינוקא פתיא) אבינה בבנים נער, זה יוסף, חסר לב, שהיה אומר לשון הרע על אחיו היש חסר לב יותר מזה? ומתמן נתגלגלה ירידתו למצרים, והנה אשה לקראתו זו אשתו של פוטיפר" (בראשית רבה פ' פ"ז). ודרשה זו לא נאמרה אלא בשביל החדוד שיש בה, כי אנשים קדושים כחז"ל הרשו לפומן למלל רברבן ולקרוא את השבטים בשם „פתאים" ואת הצפנת פענח בשם נער „חסר לב"! וכבר הוציא הדורש שחוק מפינו על דבר מה שקרא את השבטים בשם פתאים, פומה מחכים עליה, פומיה מורה עליה, ואנחנו מחכים שידרוש המשך הפסוק, ודורש: נער, זה יוסף, ואנו משתוממים מה יעשה עם „חסר לב"? וגם על זה הוא אומר: זה יוסף! ושואל עוד: היש חסר לב יותר מזה? — הדורש יודע מה שאנחנו רוצים לומר ליה, כל שכן אוסיפתא מיא אוסיף קמחא! ואז הוא מסיים את דרושו בחדודו הנעים והנעלה: והנה אשה לקראתו זו אשתו של פוטיפר! — ובזה הנהו גם מזכיר אותנו, שלא נשכח אף רגע ח"ו כי יוסף הצדיק לא היה (נואף אשה) חסר לב כלום וכלום. [ראה סימן י"ז].

הנה נא הראיתיך, הקורא! חדודים שונים, עד האלפים הביאום חז"ל, וכוללים גם אדם, חוה, קין והבל, למך, נח, האבות, עד יוסף, ואתחיל פרק חדש.

אלף בית.

כב. חד פרסי אזיל לגבי שמואל א"ל אלפני אורייתא, אמר ליה: אמור **א**, א"ל: מאן דיימר דהוא **א**? א"ל: אמור **ב**, א"ל מאן אמר דהוא **ב**? אהדיה באודניה ואמר אודני, אודני. א"ל מאן אמר דהוא אודניך? א"ל: כולי עלמא ידעין דהוא אודני! א"ל אוף הכי כולי עלמא ידעין דהוא **א** ודהוא **ב**. — מיד נשתתק הפרסי (קהלת רבה פ' ז') [ראה חלק שלישי No 184].

על הכתוב ויסגר בשר תחתנה (בראשית ב' כ"א) אמר ר' חנינא בריה דר' אידי מתחלת הספר ועד כאן אין כתיב **ס** כיון שנבראת נברא ש ט ן עמה (בראשית רבה פ' י"ז). פירוש: שטן כרוך ברחם, אחר **ר** שי"ן ואחר **ח** טי"ת ואחר **מ** נו"ן. מאיר איש שלום.

והייתי צריך להביא זה הדבר במאמרי אדות חוה, כי לכבודה נאמר, ונתתיו ענין לכאן בשביל שיסוד החדוד תלוי בסדור האותיות.

א"ל רבנן לריב"ל אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו ביומי יהושע בן נון לא אתמר כוותייהו: **א ב** אלף בינה, **ג ד** גומל דלים, מאי טעמא פשוטה כרעיה דג' לגבי דלת? שכן דרכו של גומל חסד לרוץ אחר דלים. ומאי טעמא פשוטה כרעיה דדלת לגבי גימל? דליתמציה ליה נפשיה. ומאי טעמא מהדר אפיה דדלת מגימל? דלתן ליה בצינעה כי היכי דלא ליכסיף מיניה וגו' (שבת ק"ד) ראה שם כל האלף בי"ת באפנים שונים. וכן במדרש אותיות דר' עקיבא, שהוא היה אחד מהתינוקות שנכנסו חכמים בשביל דרשתם: מה טעם כתיב **מ נ צ פ"ך** אלא ממאמר למאמר, ומנאמן לנאמן, ומצדיק לצדיק, ומפה לפה, מכף לכף (בראשית רבה פרק א'). ראה שם כל הענין המלבב הזה.

ואם רוצה אתה לעמוד על אופיא של אומה זו בהתרחקה מישיבת יבנה, קרא נא אותו ההתול של ר' יצחק בן קלונימוס ותראה מה בין בני לבן חמי. הוא ראה נער שנתן לחיו למורטים וסבל יסורים קשים ולא רצה ללמוד האלף בי"ת, וכמנצח קרא אחרי כן: "טוב לי כי עונתי ולא למדתי את האות **א** מכל האלפא ביתא מאי ב' ג' עד קנה, ותצאינה רוצי האותיות שאחריה וספרים ולהג הרבה, וכל תלמוד עד תומו".

[ראה חלק שלישי No 123].

נקודות.

כג. אחד חפש באזני נער בתור לעג ואמר לו (משלי כ"ו י"ז) מחזיק באזני כלב. — והיה הנער חריף, אמר לו: רבי! באזני נקוד חיריק, וכונתו שהמחזיק הוא הכלב. א. גביסון.

פעם אחת הלך הרמבמ"ן עם ר' נפתלי הירץ וויזל לשוח בשדה הקברים בברלין וראו על מצבת אשה אחת חרוז בשבחה "מלחמה נתנה לדל" ואמר רנה"ו: אורת המצבה ידע כי יבואו עמי הארצים כמונו ויקראו "מלחמה נתנה לדל" על כן נקד התבה. ע"ז השיב הרמבמ"ן בנחת כמשפטו: מי יודע אולי היה הלחם שנתנה לדל לחם נקודים.

ד"ר ש. ראבין.

[ראה חלק א' No 80, חלק ג' No 93].

טעמים.

כד. אני ראיתי מחלוקה גדולה
בענין קדמא ואזלא
וריב גדול עד שהדם נשפך
בענין שופר מהפך
ויהם אומרים מעת מזה
ספרא רבא בישראל קביר
לא נשים סוד עמוק
כמו לפני דרגא תביר.

קלונימוס בן קלונימוס.

ראיתי להביא כאן חדוד נפלא: רב פפא הוה סליק בדרגא אשתמיט כרעיה בעי למיפל... א"ל חייא בר רב מדפתי לרב פפא שמא עני בא לידך ולא פרנסתו (בבא בתרא י') ואומרים בשם הגרי"א כי הטעם של פתח תפתח הוא דרגא תביר, רמז למתעלם מן הצדקה תופחת דרגא תחתיו.

ב. יפית.

ראו כילי אשר ידו כסלע
ולבו לעזור אותם יאמן
אנשים נוקדים ידו בפתח
ואך הוא מחליף פתח בקמץ.

בראותך נבל אשר
עלה ושם בזבול דביר
פתע יהי נשבר ושח
כי אחרי דרגא תביר.

י. אלחריזי.

אל יתהדר נגיד — כי אחרא דרגא תביר,
ואל יתאנח הנאנח, כי אחרא טרחא
יבא אתנח.

של"ה הקדוש.

ובספרי הבאתי איזה חדודים ושעשועים אדות טעמי המקרא, על דבר השלשלת מאת מ. י. ליפסקי (חלק ראשון No 38) על פשטא, זק"ג, רביעי (שם, No 152). ועל דבר הטעמים הכפולים מאת ר"א לעוויזאהן (שם 244) וראה (שם, 152). וידוע החדוד: "הלא אם קטן אתה, בעיניך ראש שבטי ישראל אתה". או: "שומר מצוה לא ידע, דבר רע" (חלק שלישי No 192). או: "יהללך זר, ולא? פיך!"

שלח דברים ביד כסיל (משלי כ"ו ו') שמעתי אומרים שאתנח תחת ביד כסיל ר"ל מי שרצה לעשות שום ענין מעניניו יעשנו בידו, לא שישלחנו עשותו ביד זולתו, שאם ישלחנו ע"י זולתו הוא כסיל.

א. גבישון.

דקדוק.

כה. אמר ליה ההוא מינא לר"ג עמא דחלץ ליה מריה מניה דכתיב (הושע ה' ו') חלץ מהם. אמר ליה: שוטה! מי כתיב חלץ להם? חלץ מהם כתיב (יבמות ק"ב).

[חלק שני No 128].

שמעתי אומרים דרך הלצה, ודרך בוגדים א י ת ן (משלי י״ג ט״ו) ר״ל מעשה יעשה תעשה אלו נעשה הם מהעתידים, כשאמר לך אדם אחת מאלו כשתבקש ממנו דבר, דע שזה דרך בוגדים. א. גבישון.

מסורה.

כו. „כמלא בתורה „עפרן״ חסר כתיב והיום בעל חברה מלא תמיד״. מ. ליפסקי. (חלק ראשון No 95) וראה „פלעי אוהב״ (חלק שלישי No 111).

ויכולתי להביא עוד הרבה דברים מסוג הזה. אך עלי לקצר שלא יארך המבוא.

ההלכה.

קרי עליה רב יוסף: (הושע ד׳ י״ב) עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו. כל המיקל לו מגיד לו (פסחים כ״ב).

כז. אמר ליה רבי עקיבא, ישמעאל אחי! בת ובת אני דורש. אמר ליה וכי מפני שאתה דורש בת ובת כוציא זו לשרפה? (סנהדרין כ״א) [חלק ראשון No 270].

ר׳ אבין בשם רבי יודה בר פזי, (לולב) היבש פסול על שם (תהלים קט״ו י״ז) לא המתים יהללו יה (ירושלמי סוכה פ״ג ה״א). [חלק ג׳ No 52].

וכמה שיעור סתירה כדי טומאה... כדי שתושיט ידה לסל ליטל ככר... זכר לדבר (משלי ו׳ כ״ו) כי בעד אשה זונה עד ככר לחם (סוטה ד׳) [שם No 80].

לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו ואם נשא עליו הכתוב אומר (שם, כ״ג י׳) אל תסג גבול עולם אשר גבלו ראשונים ובשדה יתומים אל תבוא (ירושלמי סוטה פ״ד ה״ג). [שם, No 191].

בעא מיניה רב כהנא מאוה דרב משרשיא מרבא, חמר חוורין מהו? אמר ליה (שם ל״א) אל תרא יין כי יתאדם (בבא בתרא נ״ז). [שם, No 102].

ר׳ בא ר׳ חייה ר׳ יוחנן... מי גרם לי להיות משמרת שני ימים בסוריא... ר׳ יוחנן קרי עליהון (יחזקאל כ׳ כ״ה) וגם אני נתתי להם חקים לא טובים (ירושלמי עירובין פ״ג ה״ט) [חלק שני No 119] ראה שם כל הענין.

וראיתי להזכיר כאן מה שהביא ד״ר מ. י. ברדיטשבסקי דברי הפלוסוף ב. שפינוזא: „עוררו עליהם חמת אלהים עוד ממתן תורה, וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם״. ואם אינו ענין שם אצל ד״ר ברדיטשבסקי, תנהו ענין לכאן. ר׳ יוחנן ואותו הפלוסוף שניהם מקרא אחד דרשו: לוטש האבנים טובות השליך כל החקים כאבני גיר מנופצות, ור׳ יוחנן כדאתי לידו האי קרא הוא מודע לו נתנו על הסדן והתחיל מכה עליו בפטיש, נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא חסר כלום, אשרי מי שבחר בהם ובמשנתם.

הנה הראיתיך, הקורא! חדודי הלכות בפנים מסבירות, עתה תראה פנים משחקות של האגדה.

האגדה אדות הכהונה.

לפנים והיום רבו העבדים המתפרצים מפני אדוניהם, אך קשה לומר כזאת על עבדי ד'. אי לזאת ראשית מחקר פליאה בדבריהם ז"ל על דבר האגדות של דופי נגד אהרן הכהן, האחת הבאתי ובארתי בספרי (חלק ראשון No 265), והשנית הבאתי שם (No 300) גם כן, אך לא דברתי אדותה כל צרכה, וראיתי להרחיב כאן הדבור אדות דברי קרח אלה נגד הכהונה, כפי שחקרתי דרשתי והחזרתי העטרה ליושנה.

במושב לצים, זה קרח שהיה מתלוצץ על משה ועל אהרן, מה עשה? כינס כל הקהל שנאמר ויקהל עליהם קרח את כל העדה, התחיל לומר ליצנות ואמר להן: אלמנה אחת היתה בשכונתי, ועמה שתי נערות יתומות, והיתה לה שדה אחד, באתה לחרוש אמר לה משה לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו באתה לזרוע אמר לה משה שדך לא תזרע כלאים, באתה לקצור ולעשות ערימה אמר לה הניחי לקט שכחה ופאה, באתה לעשות גורן אמר לה תני תרומה ותרומת מעשר, מעשר ראשון ומעשר שני, הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו. מה עשתה מכרה את השדה ולקחה שני כבשות ללבוש מגזותיהן וליהנות מפירותיהן, כיון שילדו בא אהרן ואמר לה תני לי את הבכורות שכך אמר לי הקב"ה כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר, הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו. הגיע זמן גיזה וגיזזה אותן, אמר לה תני לי ראשית הגז שכן אמר לי הקב"ה וראשית גז צאנך תתן לו. אמרה אין לי כח לעמוד באיש הזה, הרי אני שוחט אותן ואכלתן, כיון ששחטן אמר לה תני לי הזרוע והלחיים והקיבה, אמרה לו אפילו ששחטתי אותן לא נצלתי מידו, הן עלי חרם. אמר לה תנה לי, שכך אמר הכתוב כל חרם בישראל לך יהיה, נטלם והלך לו, הניחה בוכה היא ושתי בנותיה. אריך כדין הא ביזתא עלובתא, כל כך הם עושים ותולין בהקב"ה. מכאן שהיה לייצן (מדרש שוחר טוב א').

הדרשה הזאת באה להציג לפנינו את קרח כאחד הלצים, כנראה מתחלת המאמר וסופו: "התחיל לומר ל י צ נ ו ת ... מכאן שהיה ל י י צ ן". ומטעם זה כתב המפרש בעל י ב ק ש ר צ ו ן: "אלמנה אחת היתה כו' בדה מלבו מעשה כזו כדרך הלצים". הדבר הקשה בזה אם קרח ללצים הוא ילין, אבל הכי לא היה לו להדורש לכתוב אלא דברי ליצנותו של קרח? איברא! בני קרח לא מתו, וכולם יענו אחריו: אריך כדין הוא ביזתא עלובתא, יפה דרשת, קרח! כמו שעשה באמת Valtaire "באחד מספוריו Contes הוא בודה המעשה ההוא כצורתו אשר שמעת למעלה, לא נפל ארצה חלק מחלקיו, ומגמת פניו להורות איך הכבידו

הכהנים עולם הקשה על כללות ישראל, ואף את קרח בעל השמועה הראשון ורבו של Valtaire בזה לא זכר ולא פקד ולא העלה על דל שפתיו". (ן' אמוזג, אם למקרא).

מה שיש עוד להעיר אדות האגדה הזאת הנראית כאן בלבושי הדמיון והציור, כי תתראה לעינינו במקומות אחרים במסוה על פניה ובפיה הספור כעין מאורע, וכאלו קרה הדבר באמת.

במדרש אל יתהלל: "תחלת מחלקת קרח היה באלמנה אחת שהיתה לה רחילה אחת... הלכה ובכתה לפניו ואמרה לו כך וכך עשה לי אהרן בא קרח אצל אהרן ואמר לו מה לך אצל האלמנה הזאת לקחת לה הגזר... נטל קרח ארבעה כספים ונתן לה, לימים ילדה הרחילה... הלכה ובכתה לפני קרח אמר קרח לאהרן מה לך ולהאלמנה הזאת לקחת לה את בן הרחילה... הלך לו קרח מלא חמה... אמר לו למה תשתרר עלינו בן עמרם ותתנשא עלינו" (בית המדרש ח"ו. הוצאת ר"א יעללינעק) ובספר הלקוטים מאת ד"ר גרינהוט ח"א נדפס שנית מדרש אל יתהלל ושם הנוסחא יותר יפה: "תחלת מחלוקת קרח במאי היא עם משה ואהרן? בעבור אלמנה אחת" כו'.

כאן שואל הבן מה טיבה של דרשה זו? מה מטרתה? האם באה ללמוד לוואלטאייר איך להתלונן, או להראות לנו את קרח כרחום וחנון נותן מכספו להאלמנה האומללה אשר אכל אותה אהרן בכל פה, וקרח לא את ריב עצמו כי אם את ריב אלמנה יריב? אם כן אפוא נהפכה הקערה על פיה, קרח הצדיק ובני עמרם הרשעים! והשופט כל הארץ לא יעשה משפט? אתמהא!

על מבוכה זו של האגדה הזאת כבר ישב מרן דאגדתא ר' א. יעללינעק בכלליו לפרש מאמרי האגדה, וכתב: "יש אגדות שהם על גד מליצת השיר*) בדו אותם החכמים בכח דמיונם להמתיק לשונם ולבאר הגיונם, למשל טענותיו של קרח הנמצאות במדרש רבה ובריש מדרש שוחר טוב (נופת צופים).

*) הן הן דברי הרמב"ם ז"ל (מורה נ' מ"ב) "הדרשות דרכם ידוע למי שהבין דרכיהם, וזה שהם אצלם כדמות מליצת השיר".

אמנם צדק ר' א. יעללינעק במה שהוא מדמה את הדורש בהגיגו רעיוניו, למליץ אשר נופת תטופנה שפתיו, אבל עוד יתר שאת להדורש על המליץ בזה כי תמיד יראת ד' מעוזו, סביב רשעים קוי התוליו יטוה, יאסרם, לארץ ישפילם, והוא על במותימו ידרוך.

הפלוסוף רנ"ק ירד לעומקה של האגדה הנוכחית וכה דבריו: "הנה זה היה במדבר, ובזו הפרשה עצמה הכתוב אומר אף לא וכו' ותתן לנו נחלת שדה

וכרם, ועדיין לא הותר בשר תאוה ולא נתחייבו במתנות כהונה*); הכלל מי לא יודה שאין בכל הספור הנמלץ הזה אפילו אות אחת אמת, והכל משל מדומה לבעבור יקחו מוסר כל החולקים על התורה בכל הדורות וכמו שאמר הכתוב: ולא יהיה כקרח ועדתו" (מורה נבוכי הזמן).

*) וכבר קדם לזה דרכיך רבינו יצחק עראמה בספרו הנודע עקדת יצחק פ' קרח שער שמנה ושבעים.

עתה יגדל נא כבוד הדורש אשר הפליא להציג לפנינו את קרח בקויתו ובזיונו, עז־פנים הזה תאות לבו לא נתנה לו להשתרר על עם ה', יפיח תבל ומלאה על מדברנא דאומתא כי אכזרי הוא, אך הוא העשיר הגיל נפש בישראל בארבעה כספים שלו. — מגרעות ימצא בהכהן גדול הבולע כתנין עניי עמו ועצמותיהם יגרם, קרח יריב את ריבם, יליט טומאתו באדרת תומתו, כי הוא — קרח! הצדיק ואהרן הנהו הרשע! האם לא כן הוא? — כמה "צדיקים" כקרח עדיין איכא בשוקא? כן יאבדו! —

הנה נא הבאתי תלונתו של קרח על הכהונה והמעשר, ואם ישאלני הקורא "מיהת הכהונה והמעשר מה הם"? הנני מיעץ אותו לקרוא בספר שלטי הגבורים (מנטובה שע"ב) הספור אדות הלוי אשר הכהו בפצעהו ושרף את כסותו מעליו הממונה על שומרי חומות המקדש מפני שמצאו ישן על משמרתו, והמריבה אחרי כן בין הכהן, הלוי, והישראל כי מלא הוא חקירות נכבדות להעמיד הדברים על בוריים וכי ישרים דרכי ה'. וראה (חלק א' No 287) הקרב את מטה אהרן.

דרשות.

כט. ישנן דרשות קצרות שיסודתן על איזה מקרא והחדוד בהן מאד נעלה הוא, כמו (חלק ראשון No 116): ר' יוסי בר חנינא פתר קריא בגלות (בראשית כ"ט ט') והנה רחל בתו באה עם הצאן, הד"ד כה אמר ה' — רחל מבכה על בניה — מנעי קולך מבכי (בראשית רבה פ' ע'). וישנן דרשות קצרות מאד שהן תמציתן של דרשות ארוכות, דרשות עפיגראמים כאלו מצויים הרבה במדרשים, גם אנכי הבאתי איזו דרשות של אחרונים בסגנון זה, ואין כאן המקום להאריך.

המשל.

ל. החדוד וההתול משתמשים הרבה מאד בהמשל, לפעמים הוא ארוך מאד והעוקץ תלוי רק בסופו, (ראה חלק ראשון No 28), על הרוב קצורו יפה כמו שהבאתי (חלק שני No 41) וכל מה שהמשל רחוק מהאדם וממה שרגיל להשתמש בו הוא משובח ביותר, כמו המשלים משיחות חיות ועופות, צומח, ודומם. וחז"ל השתמשו הרבה בהם. קח נא לדוגמא

המשל האחד, כנסת ישראל מתוכחת עם האומות, הנאמר באפנים שונים, (הבאתיו בחלק שני No 152 ובחלק שלישי No 141), ושים לעומת המשל "התבן והקש והמוץ שהיו מדיינין זה עם זה" (שם No 1) ותראה כי זה האחרון שהנהו הראשון בחלק שלישי, הוא נאה ביותר. וכמו כן חביב הוא אותו המשל של ר' עקיבא "לשועל שהיה מהלך על גב הנהר" (חלק ראשון No 360), והמשלים הדומים לאלו השנים, רצוני לומר: חי וצומח, הבאתים הרבה פעמים. ומה יפה שיחתם של הגרזן והעצים: "כיון שנברא הברזל התחילו האלנות מרתתים, אמר להם מה לכם מרתתים? עץ מכם אל יכנס בי ואין אחד מכם ניזוק" (בראשית רבה פ' ה').

הוכוח.

לא. פרפרת נאה הנהו הוכוח ורגיל הוא על שלחנם של החדוד וההתול ולא מצאתי נחוץ לדבר אודותו בפרט כי אם להזכירו וזיל קרי בספרי ותשבע עונג ממנו.

גמטריא.

לב. כל עצמה של הגמטריא לא נבראה אלא בשביל החדוד, וחז"ל השתמשו בה הרבה, ראה ערוך השלם מלה זו. ברם זכור לטוב בנו החכם Rev. Dr. G. A. Kohut שהזכירני גמטריא אחת אודות ר"א יעללינעק שכתבו נגדו בלייפציגער טאגעבלאטט:

כ נ ג ע בגמטריא י ע ל נ ק
דל הוא בחסרנו ורע הוא במלאתו.

ועי"ז השיב S. D. Oppenheim מפ. א. מ.

למה תגזל "דל" כי' ד"ל הוא
כ ס פ א בגמטריא י ע ל נ ק.
אם בקטנותו "טוב" הוא, בחסרונו כ' ז' ס' ב'
ט' ס' ו' ר' ס' ו' א' ואין לו "רֵעַ" במלאתו
(צבת-בלאטט 1846 נו. 21).

ואיזה גמטריות הבאתי בספרי כמו: של הרב ש"ר (חלק שני No 149) והגמטריא אודות "חסר לב" (חלק שלישי No 82) וטיב הגמטריא ידוע היטב ואין צורך להאריך.

לג. אחד מדרכי ההתול הנהו השנוש, כמו שהבאתי (חלק ראשון No 98) מה שקרא רבי טרפון קמיה דבניה אחתיה: (בראשית כ"ה ד') ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה "יוחני" (זבחים ס"ג). וקרא כן בשביל שיתקנו את שבושו ולמען שיקרא עליהם "בני קטורה". וכן ר' יצחק קרא באורייתא: (ויקרא כ"ג ב') "אלה מועדי חנניה בן אחי ר' יהושע" למען יתקנו שבושו שצ"ל, אלה הם מועדי ה' (שם, No 282). ור' נתן אשלים (ישעיה ב' ג') "כי מבבל תצא תורה ודבר ה' מנהר פקוד" (חלק שני No 77) למען יתקנו את שבושו שצ"ל כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. ולמען יוכיחו את ר' יהושע על אשר עיבר בחוצה לארץ (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב).

"בתו של הבעש"ט נהגה להקשיב רב קשב על הקורא בבית הכנסת פרשת השבוע

והיה אם חטא באיזה אות או נקודה קדמה מעזרת נשים התקון. הדבר הלאה את הקורא החסיד הפקח, ונגמר בדעתו לקחת נקמתו ממנה, ויהי בפ' וישב במעשה אשת פוטיפר קרא: ותתפשהו בבגדו לאמור שכבה עמה ותצעק בת הבעש"ט ותקרא מעזרת הנשים עִמִי! עִמִי! ויהי צחוק גדול בין החסידים בבית הכנסת, ומני אז והלאה לא הוסיפה עוד לקרא ולתקן". ד"ר ש. ראבין. [ראה חלק שלישי No 82].

קרא עליה.

לד. מדרך החדוד והההתול לקרא איזה כתוב מכתבי הקודש על כל דבר שיקרה את האדם, לטוב ולרע, שנתקיים בו זה הכתוב כמו ר' יהודה שהיה פניו צהובין קרא על גרמיה חכמת אדם תאיר פניו (נדרים מ"ט) או כאשר לא רצה אדריאנוס ש"ט להמית את איטיקנטרון קרא אנפשיה ושנאתי את החיים (קהלת רבה פ' ב'), ורבינו הקדוש כשנכשל באנבעו קרא על עצמו רבים מכאובים לרשע ור' חייא חס על כבודו שהשים עצמו רשע קרא עליה רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם (ירושלמי שבת פט"ז ה"א), וכבר הזכרתי שנים מהם גם בהמבוא (סימן כ"ז) והרבה הובאו בספרי, ומה יפה ונעימה אותה ההלצה מהרב ר"מ גידעמאן במכתבו אלי המבקש שאשלח לו סוף ספרי זה ואם לא, יקרא עלי אותו המקרא: עשות ספרים הרבה אין קץ.

השם.

לה. החדוד להפוך שע"פ לשה"ת כבר נזכר בתורה, כמו שקרא הדוד עשו: הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים (בראשית כ"ד). וחז"ל דרשו בשמות לטוב ולרע, על האם של שבעה כהנים גדולים ששמה קמחית אמרו עליה: "כל קמחא קמח וקימחא דקימחית סולת" (ירושלמי מגלה פ"א ה"י) ורבי אבוה השיב גם כן בלשון נופל על לשון אדות זונה אחת ששמה תמר, "תמר תמרורים בתמרורה" (שם פ"ג ה"ב) ושעשועים וחדודים אדות שמות שונים תמצא הרבה בספרי.

ההשתוות.

לו. ענין אחד שקרה בזמנים שונים, אך תולדותיו שונות היו, דרגא רמא ובירא עמיקתא, והחדוד המביאם לפונדק אחד מטיל השתוממות, (כמו חלק ראשון No 319) "תמר זינתה יצאה ממנה מלכים ונביאים, זמרי זנה נפלו עליו כמה רבבות מישראל (נזיר כ"ג). או: "טיטוס הרשע נכנס לבית הקדשים וחרבו שלופה בידו גידר את הפרוכת ויצאת חרבו מלא דם, נכנס בשלום ויצא בשלום, ובניו של אהרן נכנסו להקריב ויצאו שרופים הה"ד אחרי מות שני בני אהרן" (ויקרא רבה כ') או ההשתוות (שם) בין מקלו של אהרן ובניו: לא יהיה בניו של אהרן דומין למטהו שנכנס יבש ויצא לח!"

ממין הזה נמצאים הרבה בספרות התלמוד ואינני יכול להביא מהם יותר שלא להאריך.

הנגוד.

לז. גם הנגוד לסגנון איזה מאמר בתנ"ך או בתלמודים חדודו יפה, כמו: (חלק ראשון No 32) „על אף הכרובים ולהט החרב השומרים דרך הגן, בני האדם שבים ולוקחים מפרי עץ הנחמד להשכיל, ואוכלים כנפשם שבעם". או (חלק שלישי No 42): „שלשה מ ק ר י ב י ן דעתו של אדם, דירה נאה, כלים נאים, ואשה נאה (דכתיב תשב אנוש עד דיכ"א)", והוא בנגוד למאמרם ז"ל שלשה מ ר ח י ב י ן דעתו של אדם דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים (ברכות נ"ז). ואותו החדוד של ההתנגדות עלה יפה בעטו של ד"ר מ. י. ברדיטשבסקי: „דא עקא כי אצלנו נשתמר רק אותו המקרא (חלק ראשון No 317) לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז; דא עקא שנתנו ל ה ם א ת ה א ר ז י ם ו א נ ח נ ו לקחנו א ת ה ק נ י ם. ארזים וקנים, הם ואנחנו".

פסוקים תאומים.

לח. מגפון תפתח הרעה (ירמיה א' י"ד).
מצפון זהב יאתה (איוב ל"ז כ"ב).
[חלק שני No 99].

פסוקים סמוכים.

לט. הלל אומר: השפלתי היא הגבהתי, הגבהתי היא השפלתי, מה טעם? (תהלים קי"ג ו'–ז') הגבהתי לשבת המשפילי לראות (ויקרא רבה פ' א'). סוף פסוק ו' ותחלת פסוק ז' היו לאחדים בידו ויצא לו החדוד מוסרי הזה. (חלק שלישי No 50). והרבה חדודים בפסוקים סמוכים תמצא בספרי.

בתבנית הפסוק.

מ. רגילים המליצים לעשות ציורים ותמונות ממה שמסופר באיזה פסוק, כמו שלקח לו הראב"ע את המבול והקשת לעשות מהם מכתמו הידוע.

אלו לפי אידי דמעי יזולון
לא דרכה רגל אנוש יבשת
אך לא למי נח לבד כרת הברית
כי גם לדמעי נראתה הקשת.

ור"א נבישון ראה ג' בתים לחכם אחד שנתארח אצל לוי והיתה עינו רע וצרה בו, כי היה סופר לו הלגימות וישורר עליו האורח:

לולא קפיצת יד בני לוי
לא נמנעו מלעשות העגל
גם כי לרוב בצעם בכל שנה
שלש פעמים הלכו לרגל
מלומדי קחת ולא לתת
תמיד בימי חול הלכו לרגל.

ממין זה תמצא בספרי באפנים שונים יותר ממאה.

הסיום בהפך.

מא. יש שהחדוד והההתול תלוים רק בסיום הדבר בהיפך ממה שנודע לנו מהכתוב, כמו

מה דורך מדוד ?
— במה אסבתיהו מאד ?
דודי יקר רוח וגדל ערך
למרחוק סלך לו בדרך
וזאת לאהו פאר וסוד —
כי כלך והרחיק נדוד.

(חלק ג׳ No 145). מ. י. פרעסבורגער.

אלו השלים כי כלתה נפשה לדודה בדמות הדוד בשה״ש, אז עשה את כל הענין גולם בלא נשמה אבל השכיל לסיים בהפך ונראהו ונחמדהו כי רוח חיים בקרבו ויפה הוא מאד.

הסיום באיזה מקרא.

מב. וישנם עפיגראמים רבים שחדודם הוא סיומם באיזה מקרא, והמה מלאים חן ויופי כמו: -

זמני פעמים יגדיל מאודי
ועלי יכסה בכל הוד כבודו
ופעם ישלח חרון אף בסודי
וילך — וכל טוב אדוניו בידו.

מ. אבודיענטי. (חלק ראשון No 94).

אבינ לנתיב יערי דרבן
בראותי הספך שער ראשי
כי אחרי רדף לבן
ויעבר את הכושי.

י. נגארה. (חלק שני No 48).

לאן אתה הולך ?

זה יסוב פניו ללכת קדימה
זה צפונה וזה נגבה וימה
דע כי למקום אחד ילכו כלמו
כי הולך האדם — אל בית עולמו.

נ. בלאך. (חלק שלישי No 202).

רבים ממין זה הובאו בספרי, לך כנוס אותם ויהיו לאחדים בידך.

חד קול.

מג. החדוד והתול משתמשים גם כן בבת קול ושמושם עולה יפה, כמו שהביא ר״א יעללינעק (שיר נאמן חלק ב׳).

מה יאסוף עומל בתורה ? — אורה.
ושכר אנוש צדיק כנה ? – נח.
חק איש אשר הלך בכושר ? — אושר.
מי הוא יפתה לב אנשים ? — נשים.
מי מעגלות יושר מַשְׁחִת ? – שחטת.
מי שם נבוני לב כאין ? — יין.

והמצוין בחדודיו ג. ראזענצווייג, מורה חן ההתול אדות קריאת השם של האשה הראשונה חוה (חלק ראשון No 3).

ויהי כקרא האדם את שם אשתו „חוה"
ותצא בת קול ותקרא: עוה! הוה!

בהחדוד של הבת קול השתמשו הרבה מליצים קדמונים ואחרונים, ואביא כאן עוד איזה מהם בשביל יפים וטובם: ר״י נגארה בהשתפכות הנפש כתב חרוז אדות כנסת ישראל שנמשלה ליונה.

מול קנאה תרחף תדאה
בדמיונה — היונה
ואת גוזליה תראה
תוך מסגרים — נרים.

ר״א מודינא בהיותו בשדה ראה האי עגלא רכא שלא רצתה להשחט, והטבח אמר לה: לך, לכך נוצרת! רחל האם עם כל העדר נשאו קול ויבכו, ותתעטף עליו נפשו בראותו זאת, ויזכור גם את אמו רחל המיללת על בנה אברהם פארינגא (אחיו חורגו בן

אמו) שמת ואיננו עוד, ויקונן קינה מאד נעלה ושמושה עם הבת קול עלה יפה.

. . . "ואחר ימות ומה השלימות? — מות. ומה טוב לו אחרי נסעו מקרוביו ומישראל? — אל. ואיך ייטיב אל אחרי מות וקדושים אמרו המות קשה מכל שלפניו ורך מכל מה שלאחריו? — לעוכריו. לדעתך אם כן המותה לחסידיו טוב? — טוב. ואף אם יהיה למת טוב הבאים אחריו לא יספידו לו? — לא. ולמה לא יבכו ועוד לא ראוהו? — יראוהו".

המשורר והמליץ מ. מ. דאלינקי בשירו הנודע ש י ר ג ו ל ה.

מעל לראשן כנפי הפרס
עם קול השריקות
לך משיקות:

נוסס קָיִן, קָיִן, קָיִן!
אך הד שמו ים יענה אחרת:
מנוסס אָיִן, אָיִן, אָיִן!

קריאה בשתי לשונות כאחת.

מד. החכם הביבליוגראף א. ז. פריידוס בהיותו בפאריז ראה שם את היהודים הגרים החזיקו לפרנסה מכירת א ג ו ז י ם, וכתב אודותם: "ו כ י ס ל א ך" לכל עדת בני ישראל" (המליץ 1888 נומ. 144).

[ראה חלק שלישי No 127].

ובלשוננו ישנן מלות שהן אחת במבטא ומתחלפות בטעמן כמו:

עת הזדמן אל איש ריבי, דבר נתעב הכה לבי.
אך אם יראה אותי לֹקֶה, אל פגעי יום הוא כלבי.
לו ארץ נגב יתן לי, אז אומר כי הוא כלבי.
על כן רוחי ישוס ישאף, ובתוך קרבי הוא קלבי.

ש. ארקוולטי.

על הרוב אספתי בספרי דברי חדודים חריפי הרעיון, כיוצא מן הכלל הם התולים של ר' עמנואל הרומי, זעיר שם וזעיר שם רפים המה, בכ"ז הבאתים למען דעת מצב ההתול בימיו ובאיטליא, ולכשיבא בן דוד יראה במה השיבו היהודים האומללים את נפשם בגלות האל הזה!

תם המבוא, ספרי פתוח לפני הקורא, סדרתיו על סדר הפסוקים ולא לפי סדר הענינים על כן איננו כשדה ירק המסודר בשורותיו, מיופה במסילותיו, ובערוגות מטעיו; כי אם כגן אשר נטעו בו נטיעות שונות, פרחים ועץ פרי: "והיו אפוא דברי אלה המתחלפים בטעמן ולא ראי זה כראי זה לדמיון גנת נטיעים שונים אשר כל היורד אליה יבחר לו בכל פעם את הפרח או הפרי אשר לפי אכלו ותאוות עיניו יחפוץ ממנה". (ר' עזריה מן האדומים).

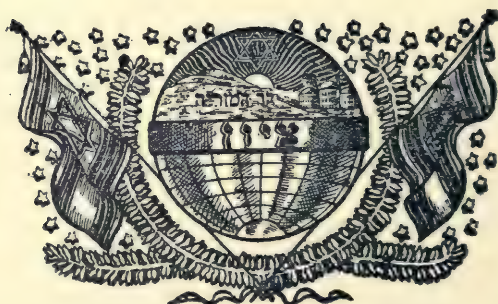
בדמים יקרים עלו לי הספרים שאספתי מהם החומר הרב אשר תחזינה עיניך הקורא! בהתבודדות ובשקידה רבה יגעתי יומם ולילה לנטות קו, קו לקו קו לקו, עד הוצאתי מה שכתוב בזה, ואתה משכים ומוצא הכל מוכן ומזומן לפניך, תברכני נא נפשך בגלל ספרי והיה זה שכרי.

השמע יצחק

כולל

מבחר החדוד וההתול בספרות ישראל

צחוק עשה לי
(בראשי' כא ו)

חלק ראשון

חמשה חומשי תורה

השמע יצחק

בראשית

ר׳ יצחק כהנא ראפאפורט מפיורדא, שהיה ממשובחי הדרשנים בקי במדרשים ובאגדות עד שהיה יכול לדרוש על כל מאמר ומאמר שנתן לו מיד בלתי הכנה כלל, וכבר ישב במושב חכמים, וחכם אחד מהם רצה לנסות אותו, ויאמר לו: הנה אני אבוא אליך בעת שאתה עומד לדרוש לפני העם ואתן בידך נייר כתוב עליו המאמר אשר דרוש תדרוש עליו, ויענהו ר׳ יצחק עשה כאשר דברת, ויהי ביום השבת כאשר עמד ר׳ יצחק לפני קהל עם, ויצא החכם ויתן בידו נייר חלק בלתי כתוב עליו דבר, והוא עמד משתאה כרגע ויפתח את פיו לאמר: אחים אהובים! הביטו וראו זה הנייר חלק הוא מכל צד וכתיבה עליו אין, כך הקב״ה ברא את השמים ואת הארץ מאין, והתחיל לדרוש דרשה יקרה על יצירת התבל ובריאת העולם במוסר השכל. א. כרמולי, העורבים ובני יונה.

אמר כ. ב. ל. הספור הזה מובא באוצר הספרות שנה א׳ במאמר „תבואות השני״ מאת Dr. E. Sabura (אב״יב), ומיחס אותו לאחד מחניכי הכהנים הפראטעסטאנטים, וקראתי על זה: כבודי לאחר לא אתן; ראה מכתב עתי הלאמי No 1, עוד יש להעיר: הרב ר׳ העשיל עשה בהפך עם הנייר החלק, מסופר עליו שבבחרותו באו אליו שדכן ורב מפורסם לנסות את כחו בלמודים, ויאמר לו הרב שמעתי עליך כי בכל מקום אשר יפתחו לך ספר תגיד בלא קושיא, והשיב: כן, ויפתח הרב ספר אחד ואת העלה הראשון שלא כתוב עליו מאומה נתן לו ללמוד, וישב ר׳ העשיל אל הדף החלוק ללמוד בו, ויפתח פיו׳ וישמיע קול נגון כדרך למודו אבל קול דברים לא נשמע, וישאלהו הרב הבוחן מדוע אינני שומע מאומה? ויענהו: על כי אינני רואה מאומה! —

No 2

ורוח אלהים מרחפת על פני המים (ב׳).

(על המטיפים)

כחלום ברב ענין בדרשות הבל יבואו
ומבלי הדעת יטו קו תהו על אדני בהו
ובלבם ידמו עת ירבו להג כמים —
כי "רוח אלהים מרחפת על פני המים!"

ש. מאנדעלקערן.

No 3

וירא אלהים את האור כי טוב (ד׳).

א א״ר לוי עובדא הוה בדרומי, תמן חד פונדקי, והוה קאים ולביש זיגוי בליליא, ואמר להון דהוו תמן קומו פוקו לכון דלוויתא אגא עבדא, והוון נפקין ולסטייא קדמין להון ומקפחין עליהון ומפלגין עמיה, חד זמן אזל ר׳ מאיר ואתקבל תמן קם ולבש זיגוי, א״ל קום פוק לן דלווייתא אגא עבדא, אמר ליה אית לי אח ואנא יתיב מסכי ליה, א״ל ואן הוא, אמר ליה בכנישתא, א״ל ומה שמיה ואנא אזיל וקרי ליה, א״ל כי טוב, כל ההוא ליליא אזל ההוא פונדקא צוח על תרעא דכנישתא: כי טוב! כי טוב! ולא הוה שום בר נש עני ליה, בצפרא קם ר׳ מאיר ושוי חמריה דיזיל ליה, אמר ליה ההוא פונדקא אן הוא ההוא אחוך דאמרת, אמר ליה הא אתא ליה וירא אלהים את האור כי טוב (בראשית רבה ג׳ ב).

No 4

ב. איך אדאג עת בוא לבן
יער שערי כל שחור לחטוב
ובתורת אל נאמר : וירא
אלהים את האור כי טוב.

מ. דרעי.

No 5

יהי רקיע בתוך המים (ו׳).

נפלאתי פעם ופעמים, על אמרו יהי רקיע בתוך המים, כי איך יהיו בתוך המים השמים? ואען ואומר: כבר באר זה הדבר החכם, שיראה המביט במים צורת השמים בתוכם.

עמנואל הרומי.

No 6

וכל שיח השדה (ח׳).

כל שיחתן של בריות אינן אלא בשביל הארץ, האיך שדה פלוני האיך כרם פלוני (בראשית רבה א׳).

No 7

בצלמנו כדמותנו (כ״ו).

(על הרמב״ם)

מלאך אלהים אתה ונבראת
בצלם אל, ואם אתה כתבניתנו;
בגללך אמר אלהים :
נעשה אדם בצלמנו כדמותנו.

י. אלחריזי.

No 8

פרו ורבו ומלאו את הארץ (כ״ח).

(איש אשר כברכתו ברך אותם)

א. לפני כהן מדין לברכה התיצבו
בחור ובתולה, זקן וזקנה שחים לארץ;
ויברך הראשונים ויאמר: „פרו ורבו"
ולאחרונים אמר: „ומלאו את הארץ!"

י. פירטה.

No 9

ב. ואני בנסעי בארץ החוילה, ראיתי מנהג הקהלה, כאשר יעמדו תחת החופה החתן והכלה, ברך אותם הרב המקדש, ואחרי כן יאמר: פרו ורבו ומלאו את הארץ. ויהי היום ויבואו שני זקנים, הולכים שחות ועלי משענתם נשענים, ונגדם שתי נערות יפות, הלך תלכנה טוטפות, ויבקשו הזקנים מאת הרב לקדש אותן, והנערות תובלנה על אפן וחמתן.

ויעמדו תחת החפה והבתולות,
ויחר אף הרב על הפרץ
ויאמר פרו ורבו אל הכלות
ואל החתנים, ומלאו את הארץ.

מ. מענדעלזאהן, פני תבל.

No 10

ג. ילדו בנים כאשר באו בימים
ואיש פרץ המות גם פרץ,
ויספוד עליהו אחד מן החכמים:
פרו ורבו — ומלאו את הארץ.

מ. גאם.

No 11

והנה טוב מאד (ל״א).

חכמינו הקדושים כרם אל שמרו,
„טוב מאד" — זה המות — אמרו,
כי כל האדם אשר ישיגנו,
זה יאמר: אחזתיו ולא ארפנו! מ. גאם

No 12

וישבת ביום השביעי (ב׳ ב׳).

(תלונות עגל בדבר הבריאה)

אל מקור החכמה! לתבל היה, קראת
בששת ימים ארץ ומלואה בראת
וביום השביעי, נחת מכל מלאכה
לשבות בו צוית, קדשתו ליום ברכה.
לו מבוע החסד! פעלך הפכת
לו לשבות בששת ימים אוית
ולברא הכל ביום אחד רצית
אז את משפחות האדם ברכת
כי ימי מנוחתם מאד למו הארכת.

י. ייטלש.

No 13

ויטע ה׳ אלהים גן בעדן (ח׳).

מי יתן והתורה
גן אלהים איהו!
הלהט לא אירא
בחזקה אפתחהו
ארוצה כעופר
בתוך הגן ואוכל
ואבחר אבק סופר
מכל אבקת רוכל!

יוסף הלוי.

No 14

ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת (ט׳).

עץ הדעת מצץ לשד חיתו של עץ החיים
עד כי יבש גזעו ושרשיו נרקבו.

ד״ר בירנבוים.

No 15

ביום אכלך ממנו מות תמות (י״ז).

א. מלה״ד למי שמבקש לגרש את אשתו כשבקש לילך לביתו כתב גט, נכנס לביתו והגט בידו, מבקש עלילה ליתנו לה. אמר לה מזגי לי את הכוס שאשתה, מזגה לו, כיון שנטל הכוס מידה אמר לה הרי גיטך. אמרה לו מה פשעי? אמר לה צאי מביתי שמזגת לי כוס פשור. אמרה לו כבר היית יודע שאני עתידה למזוג לך כוס פשור שכתבת הגט והבאתו בידך, אף כך אמר אדם לפני הקב״ה, רבש״ע... באת לתלות בי את העלילה (תנחומא וישב ס׳ ד׳). ראה שם.

No 16

ב. ברצות אני לפני את חטאת חוה אשר הסתה את האדם לאכול מפרי העץ אשר לא צוהו השם׳, ותהי הסבה לתמותת מין האדם, הוסיף מדעתו דבר אמת מדומה לאמר: על כן יגרע גורל האשה מהאיש מירושת נכסי המת שלא ישא לה חטאתה פרי, ולולי זאת כי עתה ירשו הבנות עם הבנים חלק כחלק. לולי זאת — עניתי אחריו — כי עתה לא היה מקום לירושה הלא באין מות אין ירושה.

ת. א. גינצבורג.

No 17

ג. „אהה מות נמות כי טעמנו מפרי הדעת!"
כה פני כסא אדון עולמים
מר צעקה להקת החכמים
„ועתה האמת נעדרת והחכמה נגרעת!"
והנה קול ממעוני שמים:
הן גרשתי אתכם מעץ החיים,
חסרי לחם תהיו ועניים בכל עת;
בזאת תכפרו! הן עני חשוב כמת.

י. ל. פאללאק.

No 18

לא טוב היות האדם לבדו (י״ט).

„לא טוב היות האדם לבדו" אמר המחבר וילך לקבל „תאומים". י. ח. טביוב.

No 19

ויפל ה׳ אלהים תרדמה על האדם ויישן (כ״א).

א. אמר ליה כופר לרבן גמליאל, אלהיכם גנב הוא דכתיב ויפל ה׳ אלהים תרדמה על האדם ויישן, אמרה ליה ברתא שבקיה דאנא מהדרנא ליה, אמרה ליה תנו לי דוכוס אחד, אמר לה למה ליך? א״ל ליסטין באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קיתון של כסף והניחו לנו קיתון של זהב, אמר לה: ולוואי שיבאו עלינו בכל יום! אמרה ליה ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו? אמר לה הכי קאמינא אלא לשקליה בהדיא, אמרה ליה אייתו לי אומצא דבשרא, אייתו לה אותבה תותי בחשא, אפיקתה אמרה ליה אכול מהאי, אמר לה מאיסא לי, אמרה

ליה ואדם הראשון נמי אי הוה שקיל בהדיא הוה מאיסא ליה (סנהדרין ל"ט).

No 20

ב. בראותי את אי שלמות האשה — יש שיתעלה רעיון בלבבי: האם לא האיש היוצר, כביכול, מעשהו בבנותו את הצלע, ככל רופא הממהר במעשהו כתוח, כן יקיץ החולה המנותח מחבלי שנתו אשר הפיל עליו ואבל מעשהו? . . . ש. בן ציון.

No 21

מאיש לקחה זאת (כ"ג).

(מגנת אשת מדנים)

תהי זאת לזכרון לעתות הבאות
כי במותה היתה ברוכת טעם;
לזאת יקרא אשה טובה הפעם,
על כי מאיש לקחה זאת. מ. נאם.

No 22

ותקח מפריו ותאכל (ג' ו').

לנחש נתן תודה מלב עמוק נובעת,
כי פתה את חוה אכול מעץ הדעת.
בגלל זה, להיות שורר באשה כל בעל
כבר תלויה עליה קללת אל ממעל —
לו משלה בנו ותאלצנו בקולה לשמוע
גם נאכלנו מעץ ה ח י י ם תמנו לגוע!
מ. ווייסמאן.

No 23

ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות (ז).

(למחבר פלוני)

אדם ואשתו עלה תאנה תפרו
לעשות חגרות כי בשו ותפרו;
ואתה עלים רבים אספת בספרתך
ללבוש בגדי תפארת — ונגלתה ערותך.
מ. נאם.

No 24

המן העץ (י"א)

(ר"ש ן' גבירול לר"ש הנגיד).

א. המן העץ אשר מנע   אלהים מעלי עדנו
המלא בטנך דעת   ותתעדן בטוב דשנו
ותתחכם?

No 25

ב. הזמן לבוש בגדי חמודות ותכמת המסכן בבלויי סחבות: "וירא כי נחבאתי, וירץ לקראתי — ויאמר: אהה ילד שעשועים, כמה פניך רעים, מי הגיד לך כי ערום אתה המעץ הדעת טוב אכלת?" מתתיהו, בגידת הזמן.

No 26

היא נתנה לי מן העץ (י"ב).

א. אמור נא פלא יועץ, מה רבה הכתוב באמרו היא נתנה לי מן העץ, והיה לו לומר מפרי העץ לפי הנראה, ועתה אמור נא בחסדך מה פירש בו אתה רואה? ואען ואומר חייך, ידיד נפשי! פי' הפסוק הוא: היא נתנה מן העץ על ראשי ודכאה לארץ חייתי עד שאכלתי שלא בטובתי.
עמנואל הרומי.

„גדול רעבון המחברים לחטוף איש מפי רעהו, עד שלא יבחין אם אמר אותו חברו על דרך האמת או רק בדרך הלצה והפנים את טעיו

כמו שמצינו בר' עמנואל הרומי שפירש במחברותיו את הכתוב היא נתנה לי מן העץ ואוכל כאלו הכתה הוה את בעלה אדם במקל עץ עד שאכל, והוא דבר הלציי של טעם. ובא אחריו בעל הטורים על התורה והביא הפירוש הזה בשם עצמו כבאור אמתי, והוא חסר טעם.

דיר ש. ראבין, חסלת הכסילים.

No 27

ב. אמור נא האמרכל, מדוע היה מתאונן אדם באמרו היא נתנה לי מן העץ ואוכל, והלא העץ מפרסת פרסה, ומדוע היתה בעיניו מאוסה, שאל נא מצות התורה ותענך, ועתה שלא העץ את מקנך, ואיך באמרו היא נתנה לי מן העץ לא יבעת, והלא מעשים בכל יום דדיה ירוו בכל עת, מצורף אל זה שמברכים בכל קהלות עם לועז, על אכילת השלג בורא העץ? ואען ואומר: חייך בעת שהאכילתו בשר עץ היה חולה, וכסליו מלאו נקלה, והוצרך לברבור או בשר סרים והיא נתנה לו עץ מקרין ומפרים. עמנואל הרומי.

No 28

כי עשית זאת (י״ד).

ואל מחבר ספר אמר אלהים בחזיון:
כי עשית ספרים בכתב עלי גליון
ותאכל מן עץ הדעת חכמה והגיון.
בזעת אפך תקטוף מלות עלי קיקיון,
בינך ובין האשה אשית איבת כליון —
הרבה ארבה עצבונך בתתי לך הריון,
תוליד בני שרעפך בעמל ודי בזיון,
ואל הקורא תשוקתך כמוצא מים בציון,
והמבקר ימשל בך, יחפוש עלילה ושגיון!

מ. ווייסמאן.

No 29

והוא ימשל בך (ט״ז).

היה בארץ מרחקים חבר אחד למלך שלמה והיה מבקר אותו בכל שנה ושנה ממקומו, והיה המלך נותן אליו מתנות לשאת עמו אל מולדתו ואל עמו, ושנה אחת בא אליו החבר ההוא מנחה יקרה והוביל שי למורא, וכאשר רצה להפרד ממנו ולתת לו מתנה גדולה בשובה ונחת, וימאן לקחת, ויאמר לו: אדוני המלך! אינני רוצה במתנת ידך, כי תהלה לאל ולחסדיך כל טוב בידי גבר, יש לי רב, אין לי מחסור כל דבר, ואולם אם יש בנפש אדוני לגמול לעבדו טובות שלמות, ילמדני נא צפצוף העופות ושיחת הבהמות. אמר המלך: דע אחי! כי לא אמנע ממך בקשתך ולא אקפוץ יד מעשות שאלתך, אבל הדבר אשר שאלת הוא סכנה גדולה ויש בו סוד צפון וענין טמון אם תספר דבר אחד ממה שתשמע מיד המות יבא אליך ולא יושת כופר עליך. אמר החכם ויהי מה הודיעני מעט מחכמתך, ואני אהיה נזהר בעז״ה במצותך, וכראות המלך רב חפצו ותשוקתו, מלא בדבר ההוא תאותו, וילך וישב אל ביתו, ויהי יום אחד והוא יושב עם אשתו, והנה השור אשר לו בא מן השדה ממלאכתו ויקשרו אותו לנגד החמור אשר בבית וישימו

לפניו מספוא ולפני החמור לא נתן כי היה חולה. ויאמר החמור אל השור: אחי! איך שלומך ועניניך עם אלה האנשים? אמר השור: אחי! חי אדוני אינני אלא בעמל כבד ויגיעה גדולה, כל היום וכל הלילה. אמר החמור: הלא אבקש לך מנוח ואתן לך עצה אשר תיטב לך ותנוח מיגיעתך ועמלך. אמר השור: אחי! מי יתן והיה לבבך זה שלם עמי לרחם עלי ולחמול, ואני לא אטה מעצתך ימין ושמאל. אמר החמור: השם יודע כי בתום לבבי ונקיון מחשבתי אני מדבר לך, ועצתי שלא תאכל הלילה פה גם תבן גם מספוא, וכראות בעלינו כי לא תאכל, יאמר כי חולה אתה ויכול לא תוכל, ולא ייגעך ואז תנוח ותשקוט, וכסלך עוד לא יקוט. ותיטב עצתו בעיני השור, ויעש ככל אשר צוה אליו החמור. ויקם האיש בעוד לילה וירא כי בעוד השור ישן הלך החמור אצל אבוסו, ויאכל שם עד אשר מלא כרסו. וכשמוע האיש לשונם ובראותו מעשה החמור וערמתו תמה מאד ויפתח את גרונו, וימלא שחוק פיו ולשונו, ותאמר לו אשתו: למה זה שחקת הלז האכזר, הלא אין בינינו זר? ויאמר לה האיש זכור זכרתי לדבר מעסקי ועניני ושחקתי. ויהי בבקר וילך אל אבוס השור, וימצא שם המספוא אשר הניח החמור, ויאמר לנערו הנה השור גדל חליו ונירו לא יעשה היום מלאכה קח החמור במקומו ויעבוד בעדו ובעד עצמו. ויהי לעת הערבים, וישב החמור יגע ורפה ידים. ויאמר לו השור: אחי! השמעת ממני דבר מהדברים, לאלה האנשים האכזרים? אמר החמור שמעתי אומרים אם לא יאכל השור המספוא בלילה נשחטהו, ויהי לנו כי נאכלהו, וישמע השור ויחרד מאד לדבריו וישם פיו אל האבוס כאריה על טרפו, ולא הגביה ראשו עד אכלו כל המספוא. וישמע האיש את דברי החמור ותחבולותיו, וישחק שחוק גדול. ותאמר לו אשתו כבר שחקת תמול ואמרתי אולי מקרה הוא, ועתה שבת לשחוק ואין אתנו זר, באמת מתלוצץ אתה ממני או תראה בי ערות דבר, והנני נשבעתי באל כי לא תקרב אלי ולא תדבק בי עוד כאשר דבקת עד אשר תגיד לי האמת מדוע שחקת. ויאמר לה מחלה פניה באהבה וכבוד, החרישי אחותי לא יתכן לי להגיד הסוד, אמרה האשה הנה אנכי נשבעתי באמת שלא תראה פני עוד עד שתאמר לי האמת. אמר האיש ידוע ידעתי, כי אם אומר לך הדבר הן גועתי אבדתי, אמרה האשה בי נשבעתי כי לא אשתה ואוכל עד אשר אותך אפתה וגם אוכל. אמר האיש נפשי אמתך, שמתי פדותך, כי בחרתי למות ואל יפול ארנה אחד משעריך, כי מה חפצי בבית אחריך, ועתה הניחי לי מעט ולשלום קווי, אצוה את ביתי אחרי כן אגיד ככל אשר תצוי, ויקרא כל אוהביהם וקרוביהם לצוות לפניהם. ויהי לו בביתו

כלב ובגדו ככר לחם מושלך ובשר שמן וחלב, ולא רצה לאכול ולא גלה עליהם את שניו, מדאגתו על מות אדוניו, ויבא התרנגול אשר בבית ויקח הלחם עם הבשר, ויאכל עם נשיו כל טוב לא חסר. ויקם הכלב לקראתו כארי, ויאמר לו הה הנבל האכזרי, מה גדלה פריצותך, ומה מעט ענותנותך, אדונך כפשע בינו ובין המות ואתה אוכל ושמח בקרב אהליו, ולא תדאג עליו. אמר התרנגול: אם אדונך הוא פתי וסכל, מה יש בידי לעשות ומה זה אוכל, הלא אנכי יש לי עשר נשים ואמשול בם כחפצי ותאותי, אין אחת מהן שתמרה את פי ומצותי, ואדונך אין לו אלא אחת ולא יוכל למשול בה ולכבוש אותה וליסרה במשפט

נלכד ביד רשת ביד אשת, היש
רעה כאשה מושלה על גבר
הט אזנך ושמע לקול מוסר ודע
ולמד תבונות מקריאת גבר.

אמר הכלב ואיך יעשה? אמר התרנגול: אלו היה לוקח עץ עבה, ויכה אותה מכה רבה, אני אהיה לו ערב נאמן, שהיא תחלה פניו שלא יגיד לה כל דבר בכל עת ובכל זמן, וישמע האיש ויעש כן וינצל.

אברהם הלוי בר חסדאי.

No 29

בזעת אפך תאכל לחם (י"ט)

שאלה: איזה היא הקללה אשר לא נתקיימה בנו?

תשובה: בזעת אפך תאכל לחם; כי יש זעה, על כל בד ופאה, ורק לחם אין, בכל אשר תביט העין. שו"ת להריב"א.

No 30

עפר אתה ואל עפר תשוב (שם).

מריבה היתה בין שני אנשים אודות כברת ארץ, ויגישו עצומותיהם להרב ר' ליפא, והאנשים עזי נפש ולא שמעו אליו, ויריבו ויתקוטטו ותעל צעקתם עד לב השמים, וירא ר' ליפא כי לא יוכל להם, ויאמר: הראוני נא מקום הארץ אשר אתם מתקוטטים אודותה. וילך אתם אל המקום ההוא. פתאם אמר להם: אשאל את פי הארץ בעצמה למי היא, וירכין את ראשו ויקשב רב קשב, והאנשים התפלאו על מעשהו הזר, ויען ויאמר: זה אומר שלי היא, וזה אומר שלי היא, והאדמה תענה ותאמר: "עפר אתה ואל עפר תשוב" ושניכם הנכם שלה, אם לא תשובו מריב לא יארכו הימים ותקח היא את שניכם אליה ואז ישבת ריב ומדון. — הדברים המחוכמים נכנסו ללב האנשים וישמעו בקול הרב ויעשו שלום.

אמר נ. ש. ל. ראיתי "מעשה" ונזכרתי מה שמסופר אודות ר' זעירא שרע בדיבורא, אזלון מזקופוניה ואשכחוניה איעני בדיבורא, אמרין ליה מהו כן אמר לון עלמא דאתינן מן לתמן הוא מה דאתמר והחי יתן אל לבו. (קהלת רבה פ' ז').

No 3

חוה (כ')

ויהי כקרא האדם את שם אשתו "חוה",
ותצא בת קול ותקרא: עוה! הוה!

נ. ראזענצווייג.

No 32

וישלחהו ה' אלהים מגן עדן (כ״ג).

א. אדם הראשון גנב דעת קונו ונטרד מגן עדן וגנבתו בידו ומה בצע לאל כי גרש את הגנב אחרי אשר לא הוציא את הגנבה מידו והוא הלך וישק לכל באי עולם את המים הגנובים המתוקים, ואלו באמת לא חפץ הבורא שתתפשט הדעת בין האדם, הקצרה ידו מהוריש מבטן האדם את פרי הדעת אשר בלע בלי ישא מאומה בידו בארץ נודו? הקצר קצרה יד ה' לשלח מלאך ולסטרו על פיו כדי שישתכח כל מה שלמד והיו כל בני האדם עד היום ועד סוף כל הדורות במעמד אדם הראשון קודם החטא . . . על אף הכרובים ולהט החרב השומרים דרך הגן, בני האדם שבים ולוקחים מפרי עץ הנחמד להשכיל ואוכלים כנפשם שבעם ונפקחו עיניהם ונפלאות תמים דעים מתגלות על ידם . י. ל. גארדאן.

No 33

ב. האדם הנבער יחיה בגן עדן ולא יבין מאומה רק אחרי אשר יגורש ממנו ולהט החרב מתהפכת לשמור צעדיו לבל יבוא לתוכו, אז יראה ויבין כי גורש מגן עדנים . המגי״ר.

No 34

וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים (כ״ד).

רבי אברהם אבן אלפכר נשלח מטעם המלך אלפונזו אל הכליף אבן יאקאב יוסף אל-מוסטנזור, הקנאי הזה היה אנוס לקבל את מלאך אלפונזו היהודי בכל אותות הכבוד . על השר היהודי הזה יספר סופר ערבי אלמאקארי, כי בבואו אל חצר המשנה למלך מרוקה, הוליכו אל גינת הביתן אשר לו, גן נחמד ומופלא ליופי, ורוח קסם על פני כלו, ושומר הגן איש מכוער מאד ופניו כשד משחת, וישאלהו המשנה האם התבונן על יפי הגן? ויענהו רבי אברהם אלפאכר — הגן הוא כגן עדן לפני, אך שומרו אין מראהו כמלאך החן והחסד Bedwan שומר הפתח לגן עדן, כי אם כמראה שד בן התפת Malek שומר הפתח לגיהנם . ויצחק המשנה על המהתלה הזאת ויספר לאדונו המלך, ובעמוד הגיר אלפכר לפני הכליף הקנאי — אמר לו: הצגנו שד לשומר הפתח על גן עדן למען יתן גם ליהודי לבא שעריו, ולו עמד אחד ממלאכי השרת על פתחו לא נתן לכופר במחמד לבא אל הגן פנימה .

דברי ימי ישראל ד'.

No 35

והבל הביא גם הוא (ד' ד').

א. בהתחלת החולי ובעלייתו, והעמדה ובירידתו, מי זה בא עד תכונתו, ועל ימי הגבול הקפו, ומה יהיה בסופו, כל דבריו דברי תוהו, והבל הביא גם הוא . י. זבארה.

No 36

ב. בהקונקורדנציא של בקסטרף בא יחד (בתור שם עצם כללי) עם "שקר החן והבל היפי" "ו ה ב ל הביא גם הוא" ועל

זה רשם אחד המתלוננים בגדו על הגליון:
והבל הביא גם הוא! (כלומר המחבר).
ש. מאנדעלקרן.

No 37

וישע ה' אל הבל (שם).

ג. בראותי כסיל משחקת לו השעה
אתמה על אל, אשר אל הבל שעה.

נ. ראזענצווייג.

No 38

לפתח חטאת רובץ (ז').

אמר ליה אנטונינוס לרבי מאימתי יצה״ר שולט באדם משעת יצירה או משעת יציאה? א״ל משעת יצירה, אמר לו אם כן בועט במעי אמו ויצא? אלא משעת יציאה. אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר לפתח חטאת רובץ (סנהדרין צ״א).

No 39

ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו (ח').

(למלמדים ומורי דרך).

א. יען שהבל אחיך פרצת פרץ
אמר ה' לקין נע ונד תהיה בארץ,
גם למורי דרך היתה כמו כן לחבל
כי גם הם נלחמים להכרית ההבל.

(המורים)

למה זה תנחמוני הבל, אשר הרגו קין
זה הרגו קין, שפך דמו ויהי לאין —
אולם ההבל בו נלחמנו עודנו חי
לו תכרע כל ברך, ולו יובילו שי!

י. ו. באק.

No 40

ב. "קין והבל" — זהו כמעט התכן כלו של דברי ימי העולם. מ. זאבלאצקי.

No 41

ויהיו כל ימי האדם (ה' ד').

מדוע מנתה התורה את שני חיי הגברים ולא של הנשים? יען כי אין נפש המין היפה לגלות שנותיהן בדיוק.

ל. שארפשטיין.

No 42

ויחי מתושלח (כ״ה).

שאלו לחכם אולי ידע התחבולה איך להאריך ימים כמתושלח? ויאמר: אם תעשו כמוהו ותשאו אשה בשנת המאה ושמונים ושש לימי חייכם אז תאריכו ימים כמוהו.

No 43

ימי מתושלח (כ״ז).

הן בעודך חי בל תוציא ספרך
אחר מותך, אז תודע תורתך
זאת גזרת! לו יקום דברך
לו כימי מתושלח יהיו שנותיך.

י. ייטלש.

No 44

ויראו בני האלהים את בנות האדם (ו' ב').

האב: בתי! דעי לך כי שלמה החכם אמר: אם בנים שובבים יפיך יחמדו אל תלכי אחריהו —

הבת: אבא! אבי! אם בני האלהים אלי תשוקתם מה אעשה אז?

המלי״ר.

No 45

בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים (ג׳).

המשכיל ר״מ לאנדסבערג בביאורים חדשים לתנ״ך עם הבאור דרש דרוש ארוך נגד אכילת בשר שגרמה קצור ימים לדורות מאדם עד נח, והביא ראיה על זה את הכתוב והיו ימיו מאה ועשרים (כאלו כביכול מקונן על הדור הזה שגרמו להם בחטא הנקרא אכילת בשר להמעיט את ימיהם אל מספר קטן כזה) וראו נא דבר נפלא שהצטער כביכול על הדור הזה שקצרו את ימיהם עד ק״ך שנים ועל כן המיתם לגמרי! —

י. ב. לעווינזאהן.

No 46

ויתעצב אל לבו (ו׳).

גוי אחד שאל את ר׳ יהושע בן קרחה, אמר לו אין אתם אומרים שהקב״ה רואה את הנולד? אמר לו הן. והא כתיב ויתעצב אל לבו? אמר לו: נולד לך בן זכר מימך? אמר לו, הן. אמר לו: מה עשית? אמר לו: שמחתי ושמחתי את הכל, אמר לו: ולא היית יודע שסופו למות? אמר לו: בשעת חדוותא חדוותא, בשעת אבלא אבלא. אמר לו: כך מעשה לפני הקב״ה (בראשית רבה כ״ז).

No 47

קץ כל בשר (י״ג).

„קץ כל ב ש ר בא לפני" אמר העני כאשר נבראה הטכסא. י. ח. טביוב.

No 48

עשה לך תבת עצי גפר (י״ד).

א. תבל ומלאה לתבת נח נדמה;
אנשים בה מעט ובהמות כמה וכמה.

ל. כ. זומרהויזען

No 49

ב. דוב ופרה, נמר וטלה
בתבת נח בשלום כי ישבו
פלא הוא, אך מה יותר יפלא
שם חם ויפת יחד בשלום כי שכבו.

ג. ראזענצווייג.

No 50

הנני מביא את המבול (י״ז).

א. חזן: בתפלת גשם שפכתי דמעות כמים
והנה עד מהרה ירד מטר השמים.
קהל: לו רק לשטף מים רבים לא יגיעו
כי אנשים כמוך את המבול הביאו.

מ. ווייסמאן.

No 51

ב. איש ושמו נח התנבא ויאמר: „הנה מבול על הארץ ונצלו רק המאמינים בו" ויצו המלך לתלותו על עץ. ויעבור רעהו ויאמר: „נח, נח, מכל ספינתך לא נפל לך לחבל זולתי התורן". ד. יעלין.

No 52

והמים גברו מאד על הארץ (ז׳ י״ט).

רבי יונתן סלק לצלויי בירושלים עבר בהדין פלטאנים, וחמתי חד שמריי, אמר ליה להיכן את אזיל? א״ל, למיסק לצלויי בירושלים. אמר ליה לא טב לך לצלויי

בהדין טורא בריכא ולא בההוא ביתא קלקלתא. א״ל למה הוא בריך? א״ל, דלא טף במיא דמבולא. נעלמה מעיני ר׳ יוחנן ולא השיבו לשעה. אמר ליה חמריה: רבי תרשיני ואני משיבו. אמר ליה הן. אמר ליה אין מן טורייא רמיא הוא, הא כתיב ויכסו כל ההרים הגבוהים, ואין מן מכייא הוא לא אשגח ביה קרייא ולא אחשביה כלום. (בראשית רבה ל״ג).

No 53

וימח את כל היקום (כ״ז).

נתכנסו „המפקנים" והתוכחו אדות ה„יקום פרקן" הכפול, תרתי למה? ומה תקונו? נמנו וגמרו כי שניהם כאחד אינם טובים והשמיטום מסדורם. ומקרא מסייעם דכתיב: וימח את כל היקום.

No 54

וישלח את הערב (ח׳ ז׳).

ואמר לי החשמן תרצה לחזור בדתי ואעשה אותך שר? והשבתי לו: תעשה אותי כמו העורב אשר שלח נח מן התיבה ולא חזר לעולם ... ואיך אני באתי מארצי ממזרח למערב לעשות הדבר הזה? חלילה לי! — דוד הראובני.

No 55

עלה זית טרף בפיה (י״א).

רמז רמזה לנח ואמרה לו: מרי נח! מר מזה מתחת ידו של הקב״ה ולא מתוק מתחת ידך (עירובין יח).

No 56

כי יצר לב האדם רע מנעוריו (כ״א).

לעבד רע שהיה נמכר והלך אחר לקנותו ידע בו שהוא רע לקח עמו כבלים ומגלבים שאם יסרח יהא רודה אותו בהן, כשסרח הביא כבלים וכבלו והכהו במגלבין, א״ל העבד: אדוני, יודע היית תחלה שאני עבד רע למה קנית אותי? א״ל לפי שהייתי יודע שאתה רע מעללים לכך התקנתי כ״כ לאסרך ולהלקותך שאם תסרח תלקה בהם, כך אמר הקב״ה עד שלא בראתי אדם אני ידעתיו כי יצר לב האדם רע מנעוריו, אוי לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה! — (במדבר רבה פי׳ י״ג).

No 57

ויטע כרם (ט׳ כ׳).

א. ויטע כרם בשעה שהיה הולך ליטע כרם, אפגע בו שידא שמדון, אמר ליה שותפי עמך, אלא אזדהר בך דלא תיעול לחלקי, דאנא חביל לך (בראשית רבה פ׳ ל״ו).

No 58

ב. ארז״ל כשבא נח ליטע כרם בא שטן ועמד לפניו, א״ל מה אתה נוטע? א״ל כרם, א״ל מה טיבו? א״ל פירותיו מתוקים בין לחים בין יבשים ועושים מהן יין המשמח לבבות דכתיב ויין ישמח לבב אנוש. א״ל שטן בא ונשתתף שנינו בכרם זה, א״ל לחיי. מה עשה שטן הביא כבש והרגו תחת הגפן, אח״כ הביא ארי והרגו, ואח״כ

הביא חזיר והרגו ואח"כ הביא קוף והרגו תחת הכרם והטיפו דמן בתוכו הכרם והשקוהו מדמיהן. רמז לו שקודם שישתה אדם מן היין הרי הוא תם ככבשה זו שאינה יודעת כלום וכרחל לפני גוזזיה נאלמה. שתה כהוגן הרי הוא גבור כארי ואומר אין כמותו בעולם. כיון ששתה יותר מדאי נעשה כחזיר ... נשתכר נעשה כקוף עומד ומרקד ומשחק ומוציא לפני הכל נבלות הפה ואינו יודע מה יעשה (תנחומא נח י"ג).

אמר נ. ש. ל. המוקדם צריך להיות מאוחר, שכן דרך השכור מתחלה הוא מרקד כקוף ואח"כ מקיא ומלכלך את בגדיו כחזיר, וכן הגירסא במדרש אגדה הוצאת ר"ש באבער. עוד יש להעיר כי רעיון המדרשים היה לעינים לסדיר ר"ש ראבין שכתב: כוס ראשון יחייהו, השני יחדהו, השלישי יגלה סודהו, והרביעי מאנוש לכלב יורידהו (ס' המדות).

No 59

ויגד לשני אחיו בחוץ (כ"ב).

הה! נגלה סוד חשקי אחר
היה בכלוא לבי לחוץ,
דמעי החל אל עיני לרוץ
ויגד לשני אחיו בחוץ

י. אלחריזי. [ראה יהושע ט"ו ז'].

No 60

וידע את אשר עשה לו בנו הקטן (כ"ד).

לא נדע מדוע קלל נח
רק בנו הקטן בבלי מנוח?
הלא הוא היה אבי היין
והיין בנו הכהו ויהי לאין. מ. באם.

No 61

עבד עבדים יהיה לאחיו (כ"ה).

כשבאו בני אפריקא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדן, אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב ארץ כנען לגבולותיה, וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה. אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתכם. נתנו לו רשות והלך ודן עמהם, אמר להם: מהיכן אתם מביאים ראיה? אמרו ליה: מן התורה, אמר להם: אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה, שנאמר: ויאמר, ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו. עבד שקנה נכסים עבד למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו? אמר להם אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה, אמרו לו תנו לנו זמן על שלשת ימים, נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה (סנהדרין נא). [ראה כ"ה ו', שמות י"ב ל"ו].

No 62

פלג כי בימיו נפלגה הארץ (י' כ"ה).

על הדבה דאגה אבליג
כי הפלג אותי דלג;
אדמו פני, נחו שלג.
לולי יקטן הוליד פלג.

בהיות הראב״ע במסבות רעים נתן הפלג (המחלק) דגים לכל המסובין ואותו דלג כי לא נחשב בעיניו, ואמר על זה כי אדמו פניו נחו שלג מרוב בושה, אם לא היה המחלק הזה איש קטן ונקלה כערכו. קובץ שירי הראב״ע.

אמר כ. ש. ל. כנראה שניאה יצאה מעטו של הראב״ע, דכתיב: ושם אחיו יקטן. והיה צריך לומר: „לולא יקטן אחי פלגי.

No 63

ב. אברהם כשהיה מתיחס לא היה עולה רק עד עבר כמו, שכתוב לאברהם העברי (בראשית י״ג)וכו׳ והיה ראוי שיתיחס אברהם וזרעו אחריו לפלג, כי הוא נשאר אבינו אשר ממנו נפרדו. אבל לא רצו אבותינו להתיחס לפלג להיות הוראתו רעה, אמנם אם יכלו להסתיר השם, לא יכלו להסתיר הטבע, ועדים נאמנים אנחנו עד היום לאמנו הבכורה את פלג, כי באמת בני פלג אנחנו להיות ההסכמה נעדרת ממנו על כל משפחות האדמה.

יוסף כספי.

אמר כ. ש. ל. אטומים ושקופים דברי כספי במה שאמר „לאמנו הבכורה׳, וכנראה כונתו על המדה הרעה שכל אחד מאתנו רוצה להיות הבכור לקחת פי שנים, והבכורה הזאת עולה על הסלם עד יעקב אבינו ראש וראשון ברגה הבכורה, והיא היתה את פלג שהפרידה בין האחים יעקב ועשו.—

No 64

ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן (י״ב ד׳).

בכתב יד קלף הנמצא בפריז נו׳ קע״ז דף קי״ט כתוב: ביום שני בראש חדש אדר ראשון שנת ד׳ תתקכ״ז, נפטר הראב״ע, והוא בן ע״ה שנה ושם סימן לעצמו בכתיבת ידו: ואברהם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרון אף העולם. יאפ״ז. [ראה כ״ח ז׳]

No 65

ואם הימין ואשמאילה (י״ג ט׳).

הרב הנודע דוב בערוש מייזלש מווארשא, היה אחד מהנבחרים לשבת בסוד המועצה בעיר קרעמזיר, אחד מחברי הועד שאל אותו מה ראה איש יהודי ורב נכבד כמוהו לשבת בצד השמאל? ויענהו הרב בלשון אשכנזית: „וייל דיא יודען קיינע רעכטע האבען״. ש. י. פין.

No 66

ואנשי סדם רעים וחטאים (י״ג).

א. אליעזר עבד אברהם אתרמי התם פדיוסי, אתא לקמיה דיינא, א״ל הב ליה אגרא דשקל לך דמא, שקל גללא פדיוסי איהו לדיינא, אמר מאי האי? א״ל: אגרא דנפק לי מינך הב ניהליה להאי, וזוזי דידי כדקיימא קיימי. הויא להו פורייתא דהוה מנכי עלה אורחין, כי מאריך, נייזי ליה. כי גוץ, מתחין ליה. אליעזר עבד אברהם אקלע להתם אמרו ליה קום גני אפוריא, אמר להון כדרנא נדרי מן יומא דמיתת אמא

לא נכינא אפוריא... הכי אתני בינייהו כל מאן דמזמין גברא לבי הילולא לשלח גלימא, הוי האי הילולא אקלע אליעזר להתם ולא יהבו ליה נהמא כי בעי למסעד אתא אליעזר ויתיב לסיפא דכולהו, אמרו ליה מאן אזמנך להכא א"ל לההוא דיתיב: אתה זמנתני, אמר דלמא שמעי בי דאנא אזמינתיה ומשלחי ליה מאניה דהאי גברא, שקל גלימיה ההוא דיתיב גביה ורהט לברא וכן עבד דנפקי כולהו, ואכלא איהו לסעודתא (סנהדרין ק"ט).

No 67

ב. ויהי היום ויבאו המון אורחים מקצה הארץ לווילנא וישאלו כל מחסורם, עד כי לא יכלו נשיאי העדה לפרנס את עניי עירם, ויתאספו יחד ויקראו גם את הגר"א, ויתיעצו לבלי יבוא אורח בשער העיר פן ימותו עניי העיר ברעב. וישמע הגר"א ויאמר מדוע קראתם לי, אל נא תרעו אתי לבטלני מלמודי ולא תקראו אותי רק בדבר תקנה חדשה, ויענו: רבנו! הלא זה דבר חדש לנעול דלת בפני האורחים? ויען הגר"א אין זה דבר חדש כבר היה לעולמים — בסדום ועמורה! — מ. מענדעלזאהן, פני תבל.

No 68

ושמתי את זרעך כעפר הארץ (ט"ז).

משיתי אמר לאיש יהודי: הן אתם שפלים ונמוכים עד לעפר, יען אלהיכם אמר לאברהם אביכם: ושמתי את זרעך כעפר הארץ. ויען היהודי: לא כן הדבר, העפר יעלה למעלה, אך אם יזרוק עליו מעט מים אז יהיה לטיט ורפש. — דוד כהנא.

No 69

תן לי הנפש והרכש קח לך (י"ד כ"א).

א. אל אלהי יתרה אפך
על כל אשר יחסה בתוך צלך,
אל תעלני בחצי ימי,
מותי היועיל ויסכן לך?
לא אשאלה עשר, ותן לי
הנפש ואכן הרכוש קח לך. י. אלחריזי.

No 70

ב. ר' שזח"ה מספר בשם רבו ר' אברהם יענער מקראקא כששלח לו ש. וואקס מטלח מנה גביע של כסף החזירו ליד בעלין וכתב לו: מעודי לא באלה חפצתי ועד כנה לא אקבל מתנות, תשורתו הראתני תכונת נפשו היפה, ויאמין לי כי בעת סעודת פורים נשאתי את כוסו, ואל אשר בתוכו אהבה ורעות ותוכניות נפשיותו הבטתי, ורבת שבעה לה נפשי בזה, אכן החומר של הכלי עלי למשא, ורק את הנפש מהדבר תן לי והרכוש קח לך. ח. ד. פ.

No 71

ג. אחד ממעשי היעזואיטים בהורדנא היה לחטוף ילדי עברים ולהביאם בחזק יד אל דת הנוצרית, התועבה הגדולה הזאת שמה שמות בקהלת הוראדנא, ובאחרונה הביאה עליה ריש ועני, עד כי היתה לקהלה עניה

מאד; כי היעזואיטים אשר כל חפצם היה רק לצבר הון מצאו בזה מוצא לכסף, והיהודים האומללים אשר כל אשר להם יתנו בעד אמונתם מצאו בזה תרופה למכתם, כי אמרו: תנו לי הנפש והרכוש קחו לכם. ש. א. פרידענשטיין.

No 72

ד׳ תנאי זה התנה מלך הקרן
עם הרופא הראשון בארץ;
ואני זאת בריתי אתך
תן לי הנפש והרכוש קח לך.

נ. ראזענצווייג.

No 73

מחוט ועד שרוך נעל (כ״ג).

שאלה: מדוע יחסנינו אינם רוצים להשיא את בנותיהם לחייטים ולסנדלרים?

תשובה: משום שגם אברהם אבינו לא רצה לקחת מחוט ועד שרוך נעל.—

No 74

והנה בן ביתי יורש אתי (ט״ו ג׳).

רבינו ישעיה הראשון מטרני קרא על עצמו בעת פטירתו: והנה בן בתי יורש אותי, וכן היה כי רבינו ישעיה האחרון שהיה בן בתו ירש את חכמתו. י. היילפרין.

No 75

וספר הכוכבים (ה׳).

כל חברה וחברה שבקהלות ישראל יש לה בין שבתות השנה שבת מיוחדת שהיא יום גנוסיא של החברה, בשבת כזאת כל הכבודים והעליות שבבית הכנסת שייכים לחברי החברה ואין לאחרים חלק עמהם, פרשת לך לך שייכת לחברת חייטים; ואני שמעתי ולא אבין טעם הדבר, ואשאל את החכמים ואין מגיד לי עד אשר זימן הקב״ה אותי לפונדק אחד עם ר׳ ראובן המגיד בבית מדרש החייטים ואשאל אותו לאמר: ילמדני רבי מה ענין שמטה אצל הר סיני ופרשת לך, לחברת חייטים? ויענני: בני! מקרא מלא אנחנו דורשים: „הבט נא השמימה ו ת פ ו ר הכוכבים" נענתי לו בראשי וקראתיו רבי אלופי ומיודעי.

י. ל. גארדאן.

No 76

כה יהיה זרעך (שם).

רבי נחמן ור׳ יצחק הוי יתבי בסעודתא... כי הוו מיפטרי מהדדי אמר ליה ליברכן מר, אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצלו נאה ואמת המים עוברת תחתיו אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצלו וכשבקש לילך אמר: אילן! אילן! במה אברכך אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין, שיהא צלך נאה הרי צלך נאה, שתהא אמת המים עוברת תחתיך הרי אמת המים עוברת תחתיך, אלא יהי רצון שכל נטיעותיך יהיו כמותך. אף אתה במה אברכך אם בתורה הרי (יש לך) תורה, אם בעושר הרי — עושר, אם בבנים הרי — בנים, אלא יהי רצון

שיהו צאצאי מעיך כמותך (תענית ה') .

אמר ג. ש. ל. בבמדבר רבה פ' ב' המלך ר' לוי בשם רבי יוחנן את הספור הזה באופן אחר ראה שם, כי נעים כי תשמרנו .

No 77

העיט על הפגרים (י"א).

עיט צבוע הוא רב פלוני, לבש גאון כמדו, כל עמלו רק לבטנו ידאג רק לעורו לבדו, יבזה ימאס חכמים, בחייהם אתם לא זכר, רק במותם יבא לספד להם — ולקבל שכר, רק בעד בצע כסף על החלל יכביר אמרים כמו שכתוב „וירד העיט על הפגרים" .

ש. מאנדעלקערן.

No 78

ידו בכל ויד כל בו (ט"ז י"ב).

המשחק בקלפים ובקוביאות, ידו בכל ויד כל בו . בכל בגימטריא כ"ב והקלפים הכי הוו. ויד עם המלה, כ"א. ונקודות הקוביאות כך המה .

י. א. מודינא.

No 79

איה שרה אשתך (י"ח ט').

בי נערו דודים בבא נתן
אל שאלי מנו שלום עפרה
איך יגערו בי הפתאים או
עלי ידברו דבר סרה
באו בני אלים לאברהם
וישאלוהו על דבר שרה .

עמנואל הרומי.

No 80

ולשרה בן (י"ד).

אמרו עליו על רבי העשיל בהיותו עוד עול ימים בבית אביו היה לו אחות אשר היה שמה שרה, ותהי גם כן מלומדת, ויהי באכלם החזיקה עצם בידה, ויאמר לה ר' העשיל, אחותי! מה חדוש בבית המדרש ותען ותאמר לו: ולשרה בן (עצם), ויכה אותה ר' העשיל ותחל לבכות, ותאמר לו: מדוע הכיתני? ויאמר לה: כי טעית כתיב ולשרה בֵּן ולך לבכות. ב. יפית.

No 81

ולוט ישב (י"ט א').

ולוט ישב חסר כתיב אותו היום מינוהו לשופט (רש"י) דאלו מלא היה הלא אסור לשכור להורות . מ. מענדעלזאהן, פני תבל.

No 82

ועשו להן כטוב בעיניכם (ח').

רבניצקי כפה עלי ההר כגיגית ויאמר: הבה לי שירים ואם אין פה תהא קבורתך . ואירא הרבה מאד כי אמרתי למה תשכל גם שניכם ביום אחד, ואעשה לו כאשר עשה לוט דודנו לאנשי סדום: הוצאתי לו מבנותי שיר אחד „הבת השובבה" ואומר עשה בה כטוב בעיניך אך אל השירים אשר תחת יד וו"ב ידידנו אל תשלח ידך . י. ל. גארדאן.

No 83

ויתמהמה (ט"ז).

לאחד מבחורי הישיבה נתן המחותן שעון זהב והבטיח לשלח לו שרשרת, אך לא מלא

הבטחתו זמן כביר, ויכתוב אליו החתן כדברים האלה: מצאתי רמז בתורה על אחור המשלוח, כי ה„שלשלת" הראשון בתורה הוא על ויתמהמה.

No 84

ותהי נציב מלח (כ״ו).

(טלגרמה מסדום).

סדום. יום ראשון של פסח. לפי הנשמע קרה אסון נורא את אחת מנשי בעה״ב החשובים, היא אשת ר׳ לוט מאור כשדים, כי נהפכותה את שכמה — ותהי לנציב מלח.

הערת המו״ל: כפי הנראה, נתאחרה הטלגרמה הזאת בדרך.

ד. פרישמאן.

No 85

לנגע אליה (כ׳ ו׳).

הנה עם כל זה אפשר שנגע בכנף בגדה או בידה, ואולי מעט על טוב נוארה.

יוסף כספי.

אמר נ. ש. ל. הכתוב מעיד: ויאמר אליו ה א ל ה י ם: לא נתתיך לנגוע אליה. ואתה אומר כל כך ו א ו ל י? אתמה! המקנא אתה לאבימלך? —

No 86

ככל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (כ״א י״ב).

הנסיון: נגלו החכמים נסיונות אברהם למספר עשרה, ושכחו למנות את הנסיון הגדול כי צוהו ה׳ על דבר אשתו שרה לאמר: כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה: כדאיתא במ״ר (לך לך מ״ז) רבנן אמרי מרתא לבעלה, בכ״מ האיש גוזר, ברם הכא כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה.

י. ייטלש.

No 87

שבו לכם פה עם — החמור (כ״ב ה׳).

אחזת מרעים נקהלים ראיתי
ישבים בחברת איש בער רק ובור;
אני אלך לדרכי, להם חויתי,
ואתם שבו לכם פה עם החמור.

נ. כ. זומרהויזען.

אמר נ. ש. ל. זיו איקונין של זה החדוד כבר חקוקה בדרשת חז״ל על זה הכתוב, כנודע.

No 88

הנה האש והעצים ואיה השה לעולה (ז׳).

א. כמשלת תלאתי לעלה קדומה
ואני לה כעלולה
ודמיתי זמני אש ומקריו
לעצים ואני השה לעולה.

עמנואל הרומי.

No 89

ב. קנה חיל ואולי בו תכם
מום כפשך הנוחלה אולת,
אם לא, הזוב קבר, ובימינך
קחה האש והעצים והמאכלת.

אברהם הלוי בר חסדאי.

No 90

ויקרא מלאך ה׳ אל אברהם שנית (ט״ו).

„הנה כי כן שמרל — זה איש היה, אלמלא ליטאי, ראש של שתי וערב. — מספקני אם הם ישראלים", שמעו היושבים והביטו

בפני הליטאי מה יענה, חכו לדבריו, כי איש מאד נבון היה, ואם מלמד. עיניו אז יעצום שמרל, יענה כשואל לתומו: „ואטו אברהם אבינו ליטאי לא היה, ר' שבתי'ל?" —„מה? ישיבנו הלז, אברהם אבינו! מנלן?" ענה שמרל, דכתיב: „ויקרא — אל אברהם שנית", ואלו לאו היה ליטאי שיינדל'ס היה אומר ולא שניי'ס. ש. טשרניחובסקי.

No 91

וישב אברהם אל נעריו (י"ט).

בהיותי בעיר ולנציאה זה שנים היה מחסדי השם עלי, כי פגע בי חסיד אחד זקן וגדול, עם זקן גדול כלו לבן, ואמר אלי כי לא שב יצחק, כי בשכר מה שסבל להשחט, שלחו השם בגן עדן ועמד שם עד שבשא הנעימה רבקה, ולכן לא נזכר שמו בכתוב במיתת שרה ולא בשליחות אליעזר, עד ששב עם רבקה, וכתיב שם ויצחק בא מבאר לחי רואי (כ"ד ס"ב) אמרתי לו תנוח דעתך כמו שהנחת את דעתי. — יוסף כספי.

No 92

עוץ בכרו ואת בוז אחיו (כ"א).

(אלה תולדות משיב דבר טרם ישמע)
הנה הוא בחפזון יפלה פיהו,
אך א ו ץ בכורו ו ב ו ז אחיהו.

מ. בלס.

No 93

ראומה (כ"ד).

שאלנו את המחבר מדוע כותב הוא רעומה בע' ובתורה כתיב ראומה בא', אין זה כי אם לפי שנערה יפה היא, לכן נתן עין בה. י. ל. גארדאן.

No 94

וכל טוב אדניו בידו (כ"ג י').

זמני פעמים יגדיל מאודי
ועלי יכסה בכל הוד כבודו
ופעם ישלח חרון אף בהודי
וילך — וכל טוב אדניו בידו.

משה בן גדעון אבודיענטי.

No 95

וישקל אברהם לעפרן (ט"ז).

עפרון היה הראשון מחברה קדישא כי מכר לאברהם אחזת קבר והנה נמצא בתורה „עפרן" חסר כתיב, זהיום בעל חברה מ ל א תמיד.

No 96

ויברך הגמלים (כ"ד י"א).

איש מרמה ושמו אליעזר התחפש לירא שמים, ויבואו אליו אנשים רבים לברכם, ויבאו מתלוננים אחדים ויאמרו לו: רבי! ברכנו גם אנו. וירא כי לקנטרו באו, ויברכם לאמר ויברך את הגמלים, תחת „ויַבְרֵך", ויען האיש אשר סמך עליו את ידו: אשירה לה' כי גמל עלי, הגמל, נשא ידיו לברכני.

מ. מענדעלזאהן, פני תבל.

No 97

שתה ארוני—גם לגמליך אשאב (י"ח—י"ט).

מעשה ברבי יהושע שהיה מהלך בדרך... כיון שנכנס לעיר מצא תינוקת עומדת

ממלאה מן העין, אמר לה השקיני מים. אמרה ליה לך ולחמורך. כיון ששתה ופנה לילך אמר לה: בתי! עשית כמעשה רבקה אמרה ליה אני עשיתי כמעשה רבקה ואתה לא עשית כמעשה אליעזר. (איכה רבה פ׳ א׳).

No 98

ואשאל אתה ואמר בת מי את (מ״ז).

כתב בהרבה ענינים, ואין זה חסרון לאליעזר כי לא היה טוב מיעקב בן אדוניו, וגם מזה הכתב לא יתרעם אברהם אדוניו, כי אלו היה אפשר שיהיה אברהם בהיותו עם אליעזר רואה זה העתיד היה מצוהו לומר כן כו׳ ... שנה מפני שלום עצמו, רצוני להשיג מבוקשו, כמה שאמר ואשאל אותה וגו׳ ואשים וגו׳ טרם נתינת המגדנות כי זה יותר כבוד וחנה להם, ואולי לא היתה אז רבקה ואע״פ שהיתה שם הנה בלי ספק היתה אז עומדת בענוה זאבית ובצניעות שועלית כי כן תלבשנה הבחורות לבוש הענוה ברקמת המרמה.

יוסף כספי.

אמר נ. ש. ל. אם אליעזר עבד אברהם עשה שנוים בדבריו האבות מה חטאו? על כיוצא בזה כתיב: ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל. ומה יתחמץ לבבנו בנשכו שדי האם הכבודה, בעלילה סוה בא. עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם!

No 97

ומגדנות נתן לאחיה ולאמה (כ״ד).

ספרה תורתנו חכמתו שאחר שהספיק רצונו, נתן לרבקה העתידה ללכת אתו לבית אדוניו ענינים יקרים, אבל לאחיה ולאמה שישארו בכשדים נתן הבלים, ולבתואל שהיה זקן ואינו עיקר בהשלמת המבוקש לא נתן אפילו שוה פרוטה. יוסף כספי.

אמר נ. ש. ל. כדין עשה אליעזר שלא נתן מגדנות לאותו הזקן, כמו שאמר ברזלי: האדע בין טוב לרע אם יטעם עבדך את אשר אכל.

No 98

בני קטורה (כ״ה ד׳).

בני אחתיה דרבי טרפון הוו יתבי קמיה דרבי טרפון, פתח ואמר: ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה יוחני, אמרי ליה קטורה כתיב, קרי עליהם בני קטורה (זבחים ס״ב). [ראה שם].

No 99

ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק (ו׳).

פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם דכתיב ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתכם, נתנו לו רשות, הלך ודן עמהן, אמר להם מהיכן אתם מביאין ראיה? אמרו ליה מן התורה, אמר להן אף אני לא אביא ראיה

אלא מן התורה שנאמר ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפלגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות, אב שנתן אנטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש לזה על זה כלום (סנהדרין נ״א). [ראה בראשית ט׳ כ״ה, שמות י״ב ל״ו].

No 102

ומשמע ודומה ומשא (י״ד).

ומשמע ודומה ומשא יתרגם תרגום יהונתן על אופן הזה: ושמיעה, ושתיקה, וסברא, והרמב״ם באגרת תימן כתב: כמו שהוכיחונו רבותינו בני ישמעאל ושקרו ולשתוק ממנו, וזה לפסוק שכתוב בשם בניו ומשמע ודומה ומשא, שמע דום ושא. דוד כהנא.

אמר נ. ב. ל. כמו כן כתב גם רש״ט פלקירא: שומע חרפתו ושותק והמס חומסו נשא, בדרך ישרי לב שלא לגמול לשלומיהם רע אלא משמע ודומה ומשא. וזהו הפתגם שמזכיר ר״א מודינא בספרו צמח צדיק בשם מבטא של אחד המליצים האחרונים וכנראה כוון על פלקירא.

No 103

אברהם הוליד את יצחק (י״ט).

אמרו עליו על דרשן מפורסם שבקש נדבה מאת גביר ששמו יצחק, וימאן האיש לתת לו ויאמר אליו הדרשן אם לא תתן לי נדבה אזי יאמרו עליך שאתה ממזר, ויאמר לו אם תתן לי אות נאמן כי כנים דבריך אזי תבא על שכרך, ויענהו הדרשן הלא שמעת מה שאמרו לצים שבדור כי מאבימלך נתעברה שרה, מה עשה אברהם עשה מטבעות וצר קלסתר פניו ופני יצחק על המטבעות והעידו כולם כי אברהם הוליד את יצחק. — וזה יוכל להיות אם יצחק הוציא מטבעותיו אז ראו כולם שכן הוא, אבל אם יצחק יעכב מטבעותיו הלא הנהו ממזר. — אז שחק הגביר ונתן לו נדבה הגונה.

No 104

ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה (שם)

הנה אמרו חכמינו במשנתם העדינה
כי האדם בן ארבעים לבינה.
ולמה לקח אשה יצחק אבינו
בן ארבעים שנה לא יבינו. מ. באם.

No 105

שני גוים בבטנך (כ״ג).

א. אמר הכתוב ושני גוים בבטנך לרבקה, ואחד מהם היה יעקב אשר צורתו תחת כסא הכבוד חקוקה, ומן התימה שהפסוק בשם גוי יקראנו, ובניו יהיו זרע יעבדנו? ואען ואומר: הכתוב יקראנו גוי ולא יחמול, מפני שעדיין לא נמול, ואחר שנמול בחר בו, וקראו זרע אברהם אוהבו. עמנואל הרומי.

No 106

ב. על הכתוב הזה דרשו רבותינו כשהיתה אמנו רבקה עוברת על בתי שם ועבר יעקב רץ ומפרכס, וכשעברה על פתח עבודה זרה עשו מפרכס לצאת, ותלך לדרוש את ה׳ וכששמעה כי שני גוים בבטנה, נחה דעתה באמרה טובים השנים מן האחד ואל יהי ל י ט א י. — [ראה כ״ב ט״ו.]

No 107

ורב יעבד צעיר (כ"ד).

בפאדובה בא איש אחד להתוכח עם היהודים על החזיקם בבתיהם שפחות נכריות שלא כדין, והשיבו לו בדרך הלצה, כי היא ברכת יצחק ליעקב "ורב יעבוד צעיר". והשיב האיש: מי זה יערבכם כי הפסוק הזה אינו מורה על ההפך, כי הצעיר הוא יעקב יהיה העבד אבל הרב הוא עשו, אחיו הבכור? ועליה מצא רב אחד תשובתו בצדו מסוף הענין, דאמר יצחק לעשו: "הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים" ומזה נכיר ונדע הכונה האמתית של הברכה ורב יעבוד צעיר מי יעבוד את מי.

מ. גידעמאן (ממנהגי מהרי"ל).

No 108

ואחרי כן יצא אחיו (כ"ו).

הגמון אחד שאל לאחד מן אלין דבית סלוני, אמר לו: מי תופס המלכות אחרינו? הביא נייר חלק ונטל קולמוס וכתב עליו, ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו (בראשית רבה ס"ג).

No 109

מן האדם הזה (ל').

הנה ספרו לנו דברי התורה,
כי עשו מכר ליעקב הבכורה,
ובכל זאת לעשו פי שנים,
בקחתו מן ה א ד ם ה א ד ם כפלים.

מ. באם.

No 110

מכרה כיום את בכורתך לי (ל"א).

פעם אחת קראתי בספר התורה את מעשה יעקב ועשו, ויספר לי אבי על פי מדרש אגדה, לאמר: יעקב ועשו התחלקו את קניני העולם, עשו בחר בקניני העוה"ז, ויעקב בחר בקניני העוה"ב, ולכן אין לנו בני יעקב כל צדקה לדרוש לנו קנינים עוברים, אז קראתי בקצף: אכן הסכיל יעקב לעשות כי לא בחר בקניני העולם הזה. על זאת ענני אבי שתי תשובות: התשובה האחת הכילה רק את הקריאה: הוי בליעל! והתשובה השניה היתה — מכת לחי הגונה.

תולדות שלמה מיימון.

אמר נ. ש. ל. כותב מיימון על המדרש: "אמרו כשהיו יעקב ועשו במעי אמן אמר לו יעקב לעשו, עשו אחי! שנים אנחנו לאבינו ושני עולמות יש לפנינו העולם הזה והעולם הבא... רצונך טול אתה העוה"ז ואני אטול העוה"ב" (תדב"א זוטא פ' י"ד) ראה מה שהעיר ר' מאיר איש שלום בספרו נ ס פ ח י ם לתא"ז עמוד 28. ועוד במדרש אגדה הוצאת ר"ש באבער: ד"א ויתרוצצו, אמר עשו ליעקב בוא ונחלוק העולם, אמר לו יעקב טול אתה העולם הזה ואני אטול עולם הבא וכן עשו אמר ליעקב טול אתה העוה"ב ואני אטול עוה"ז. מה שראוי להעיר עוד: על הכתוב כי ביצחק יקרא לך זרע דרשו ז"ל: ר' הונא אמר בית תרי, בן שהוא עתיד לנחול ב' עולמות, העוה"ז והעוה"ב (ירושלמי, נדרים פ"ג ה"ח). וזרעו של יעקב ראו ויראו עולמם בחייהם כמו בימי יהושע, שופטים, דוד שלמה והמלכים אחריהם, והחשמונאים וכן לעתיד.

No 111

ויבז עשו את הבכרה (כ״ה ל״ד).

(אל יעקב הדרשן)

ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה;
וישב וידרוש ויבז יעקב את התורה.

כ. בלאך.

No 112

ארריך ארור ומברכיך ברוך (כ״ז כ״ט).

גוי אחד פגע את רבי ישמעאל וברכו, אמר ליה: כבר מלתך אמורה. פגע אחרינא וקללו, אמר ליה: כבר מלתך אמורה. אמרו ליה תלמידיו: רבי! כמאן דאמרת להדין אמרת להדין? אמר לון: כן כתיב ארריך ארור ומברכיך ברוך. (ירושלמי ברכות פ״ח ה״ח).

No 113

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה (כ״ח י׳).

איש אשר לא קרא ולא שנה, ולא שאל ולא ענה, לא סתר ולא בנה, כי אם אחרי שרירות לבו זנה, ואל רהבים ושטי כזב פנה, לא השביע נפשו לחם שמים והחכמה לא היתה לו למנה, ויצא מבאר שבע וילך חרנה. א. ב. גאטלאבער. [ראה י״ב ד׳].

No 114

הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה (י״ג).

מאי רבותיה אמר רבי יצחק מלמד שקפלה הקב״ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו (חולין צ״א). ומעשה ברי׳ אברהם מסלאנים שבתחלת גדולתו היה רק חצי מלמד וחצי מגיד וחי בעני ובלחץ, אבל כבר נודע כאחד מגדולי קארלין, ובמות הצדיק מקארלין שמו חסידיו עיניהם בו וישימוהו לראש עליהם, לא עברו שנים אחדות וראיתיו עובר דרך עיר מולדתי קאפולי בתור צדיק מפורסם בלוית להקת גבאים, שמשים, עוזרים ומוזרים, ואנשים ונשים נהרו אליו מכל עברים ופתקאותיהם בידיהם. עליתו לגדולה של המלמד הזה העירה קנאה גם בלב הגדול שברבי החסידים בעת ההיא, ר׳ אהרן מקארלין, שקרא עליו בשחוק ובבוז: מלמד! שקפל כל הארץ תחתיו. — א. פאפירנא.

No 115

מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים (י״ז).

הרה״ג אריה ליב עפשטיין בספרו הפרד״ס: יעקב אבינו אמר מה נורא המקום הזה וגו׳ ואימא מלתא דבדיחותא. אחי ורעי! הלא אתם רואים בעיניכם שכותלי בית המדרש בקהלת הוראדנא נוטים לפול, ובמקום שהתפללנו תפלת וותיקין אצל הרב המגיד מישרים מזלפים ונוטפים מי גשמים, כי נשברה התקרה העליונה שעל העליה והגג נקוב בכמה מקומות ומחמת גובהו א״א לתקנו כ״א ע״י הוצאות גדולות, והנה ידוע לכל שכל איש שורר בביתו לתקן ולבנותו בתכלית היופי, כל עיר על תלה בנויה ועיר אלקים מושפלת וכן בית מקדשנו מעט, וכן מזקנים אתבונן ואומר: מה נורא המקום שאני מתיירא מאד שהוא מקום

סכנה, ומדוע לא נתקן? ומשיב אין זה
כי אם בית אלקים, שאלו היה בית אחר
בעס"ג מתקנו, משא"כ בית אלקים שהוא
קדירא דבי שותפי לכן לא נתקן, ובדאי
רבנן. ש. א. פרידענשטיין.

No 116

ורחל באה עם הצאן (כ"ט ט').

א. ר' יוסי בר חנינא פתר קריא בגלות
כו' והנה רחל בתו באה עם הצאן, הד"ד
כה אמר ה' — רחל מבכה על בניה —
מנעי קולך מבכי (בראשית רבה פ' ע').

No 117

ב. ורחל באה. דא דיוקנא דרחל אחרא
דכתיב כה אמר ה' קול ברמה נשמע וגו'
רחל מבכה על בניה, ורחל באה. סתם,
עם הצאן דרגין דילה, אשר לאביה. ודאי,
וכלהו אתמנין ואתפקדון בידהא, כי רועה
היא. איהי מנהגא לון ואתפקדא עלייהו
(זהר פ' בלק).

No 118

ג. בנה מקדש ואריאל
ושלח מבשר ישראל
יאמר בא לציון גואל
רחל באה עם הצאן. י. נגארה.

No 119

ד. חייך אדוני הייתי יודע ברצון, פירוש
ורחל באה עם הצאן, כי להיות אשת נביא
רועה, היא הולה רעה? ואען ואומר:
חייך לא כאשר יחשבו החסרים, רק רחל
הוא מן רחלים מאתים ואלים עשרים.
עמנואל הרומי.

No 120

ושם הקטנה רחל (ט"ז).

האשה המפוארה רחל מורפורגו חתמה
את שמה בסוף מכתב אחד, "ושם: הקטנה
רחל".

No 121

ועיני לאה רכות (י"ז).

היא כעור תמשש בצהרים
כי רכות עיניה —
ויעקב לא כהתה עינו
ולא ראה פניה? —
י. פרעסבורגער.

No 122

הבה את אשתי (כ"א).

מעשה באחד שילא יחידי מביתו בכסף בערב
יום, ויתע ביער בתהו לא דרך, והנה
מול עבר פניו ממשמשין ובאין "הגזלנים"
וחניתותיהם בידיהם, ומאחוריו הגיחו
מחוריהם גם הארי וגם הדב וילטשו עין לו
בזעם, ומעבר מזה נחל מים נובע ופורץ
ולא יתן לו מעבר, והוא מעגר רעה ויגון
נכנסה בו רוח שירתו והוא עומד ומתפלל
ממעמקי לב: הוי אלי! אלי! הבה את
אשתי ואבואה אליה! — ד. פרישמאן.

No 123

ויהי בבקר והנה הוא לאה (כ"ה).

א. כל ההוא לילא הוה נוח לה רחל והיא
עניא ליה, בצפרא והנה היא לאה, אמר

לה מה רמייתא בת רמאה לאו בלילא הוה קרינא רחל ואת ענית לי? אמרה ליה לית ספר דלית ליה תלמידים, לא כך הוה צווח לך אבוך עשו ואת עני ליה (בראשית רבה פ׳ ע׳).

No 124

ב. לאות נאמן כי באדם
חפת דודים השכה מלאה
כל הלילה לא ראו מאומה בעינים
אך ויהי בבקר והנה היא לאה.

ל. ווינקלער.

No 125

ויאהב גם את רחל מלאה (ל׳).

בכל העלמות נעימות ותמות
ובנוי רשומות הלא אין כלאה:
ולו יעקב בא ופגע אזי בה —
תהי נא אהובה ורחל שנואה!

עמנואל פראנשים.

No 126

ראובן (ל״ב).

יל״ג לראובן ברייכין: מאהבתך שאהבה אותך אמך השתעשעה בך והתפארה בך נגד שכנותיה, ותקרא את שמך ראובן, לאמר: ראו מה בין בני לבין בניכן.

No 127

הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי (ל׳ א׳).

(בקשת המורה).

איני ממשפחת החלקי
רק ממשפחת החנכי;
לכן הבה לי בנים
ואם אין מת אנכי. מ. באם.

No 128

ויבא אליה יעקב (ד׳).

הראה בזה אהבה עזה לרחל, גם עוד הפליא חסד כי עשה כן לזלפה שפחת לאה, אשרי יולדתנו. יוסף כספי.

אמר נ. ש. ל. הפעם יש להכות יוסף ביוסף, אבל אברהם כתב: לא בקש זאת משרה, אבל שמע לקולה כאשר בקשה זה מאתו, מטעם: אולי אבנה ממנה. אם כי זה רק מאמר נשים בכ״ז הפלוסוף כספי נותן רמז על כונתה. שהש״י אשר רחמיו על כל מעשיו, היה מרחם על העקרה בהשתפך נפשה בזה הפועל הנמרץ כי תתן שפחתה בחיק אישה. — וכאן הוא מתלונן על יעקב, ומדוע יגרע ערכו? הלא גם הוא בן דורו היה כמו אברהם, ומה שעשה עשה רק לשאלת נשיו ולמלאות את בקשתן. רני עקרה: אמנו רחל! שילדה על ידי זה את יוסף הצדיק, לא ילדה: פלוסוף ולץ כיוסף כספי.

No 129

ותצא לאה לקראתו (ט״ז).

מהו דין דכתיב כל המושל עליך ימשול לאמר כאמה בתה וכי אמינו לאה זונה היית דכתיב ותצא דינה? אמר ליה לפום דכתיב: ותצא לאה לקראתו פשטין יציאה מיציאה (ירושלמי סנהדרין פ״ב ה״ו).

No 130

וכל שה חום בכשבים (ל״ג).

ראה מזבול מרומי
כי כאן אבדות היו עמי

זבחו ויאכלו עד תומי
כל שה לבן וכל שה חום. י. נגארה.

No 131

כי דרך נשים לי (ל״א ל״ה).

א. רחל טמנה התרפים אשר לאביה, וגם לבעלה לא גלתה אוזן, כי — דרך נשים לה! — י. פרעסבורגער.

No 132

(רחל מארפורנה)

ב. רחל לקחה התרפים מבית אביה
דרך נשים לי הנה פיה
רחל על כרובי קדש מזמרת,
היא דרך אנשים לי אמרת.
מ. באם.

No 133

לולי—ופחד יצחק היה לי (מ״ב).

המחברים הללו (יש״ר, ובן יואאי) מחויבים להזכיר ולאמר בפה מלא: הבקיאות הרב הזה על הסדר בענין הזה שסדרתי פה הראני בעל פחד יצחק... ויש להמליץ בדרך צחות על קצת הספרים הללו החדשים שאומר כל ספר וספר מאלה אל מחברו לאמר: לולי פחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתני. י. ב. לעווינזאהן.
[ראה דברים ט״ו י״ג].

No 134

ויפגעו בו מלאכי אלהים (ל״ב ג׳).

(ראב״ע לר״י הלוי)

א. לא האמנתי עד אשר ראו
בך עיני אשר לא שמעו אזנים;
ויפגעו בי מלאכי שכלך כמו
פגעו ביעקב מלאכי שמים.

No 135

(מצבת ר׳ יעקב אלסרקסטן)

ב. ... ויאמר ה׳ אל יעקב
קום עלה בית אל ושב שם
ויעקב הלך לדרכו
לראות פני דר נגהים
ויפגעו בו מלאכי אלהים.

No 136

כה אמר עבדך יעקב (ה׳).

א. שמואל בר נחמן אמר משל לארכי לסטים שהיה ישן בפרשת דרכים עבר חד ושרי מעיר לו א״ל קום לך בישא שכיח הכא קם ושרי מקפח ביה, א״ל ביער בישא, א״ל דמיך הוה ועוררתניה. כך אמר לו הקב״ה לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב (בראשית רבה פ׳ ע״ה).

אמר נ. ש. ל. דבר גדול דבר לנו רבי שמואל בר נחמן, וסורקנוס ואריסתובלוס יוכיחו כמה צרות באו עלינו בשביל „כה אמר עבדך יעקב“. — והלואי שישימו אחיי אל לבם בכל מקומות פזוריהם שלא יכניעו את עצמם כעבדים, ויכירו את ערך עצמם כי לא נופלים המה מהאנשים האחרים אשר המה דרים בתוכם, הלא אח עשו ליעקב ואין אדון ואין עבד.

No 137

ב. יעקב פארדו שלח את פירוש אברבנאל על התורה מנחה למורו שד״ל וכתב על הדף

הראשון: לך לך הספר אל בית שד״ל ואמרת אליו: לעבדך ליעקב: מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו, רצהו נא ולבך יהי נכון עמו כי בך הוא מתכבד ובשם תלמידך יתפאר לעולם.

No 138

עם לבן גרתי (ה).

מעשה השחוק שיעשוהו הליצנים, שיעשו כלי להשתעשע בו, צורת ארכו וצורת רחבו נבוב ויעשו באמצעיתו מחיצה, מפסקת לסתיר עצתו, הצד האחד יניחוהו ריק, ובצד השני קמח סולת בו זורק, ואם יפחו בו אשר לא יבינו, אם יהיו שערותיהם כשנים כשלג ילבינו, והיו כלא היו, ואם יאדימו כתולע כצמר יהיו, וכאשר יקהלו הקהלות, יקראו לאחד מן הריקים וישימו עלילות, והצד הריק כמוהו יראוהו, ולפחת בו פעם אחר פעם יחנכוהו, ויעשו כן כדי להבטיחו, כדי שיפח בו לבקשתם בחמת רוחו, והוא על ראותו הכלי ריק יבטח, ויחשוב היותו אז שמעון בן שטח, כי עיניו מראות טח, ולא ידע כי הצד האחר לחרמים ולמצודים משטח, בוש כי בטח כי פתאום יהפוך הלץ ידו, ויכין הצד המלא סלת לנגדו, והוא לא ידע כי בא אידו, ורוחו בקרבו נבקה, והליצן יצוהו לפחת בו בחזקה, והריק יפח על מקום הקמח, והליצן קורא הנני מביא את עבדי צמח, ואז יתפזר הקמח על פניו, ועל ראשו ועל זקנו ועל גבות עיניו, והריק מורק שיניו, והוא נבוך בכל עניניו, ויאמר הנני מכיר את אשר לא הכרתי, ואדע פירוש עם לבן גרתי, ואנשי הקהלה יריעו עליו תרועה גדולה. עמנואל הרומי.

No 139

מנחה הוא שלוחה לעשו לאדני (י״ט).

רב אחד בהיותו בדרך רצה להתפלל תפלת המנחה בצבור, בעמל ויגיעה רבה אסף "מנין" אבל אחד מהעשרה קם ויצא כי חפץ להתגרות עם הרב, ואמר הרב: אכן נודע לי הדבר מדוע לא שלח יעקב אבינו כלבים לעשו בשלחו אליו רועים ועדרים, יען כי שלחם למנחה והכלבים שונאים את המנחה.

No 140

ויותר יעקב לבדו (כ״ה).

בלכת איפוא עם עם קדימה —
ישרון באשורם לא יישר מצעדו,
כי חק לישראל מימים ימימה,
חק הוא — כי יותר יעקב לבדו.

האמת, ליבערמאן.

No 141

ויזרח לו השמש—והוא צלע (ל״ב).

הדרשן ר״י מאנהיימער אמר בדרשותיו: ויזרח לו השמש והוא צולע על ירכו: מאז זרח שמש החכמה לבית יעקב הנהו צולע על ירכו בדרך אמונתו והוא פוסח על שתי הסעיפים. א. שמידעל.

No 142

לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה (ל"ג).

מה מאד עלי קשה, איך לא אמר הכתוב על כן לא יאכלו בנות ישראל את גיד הנשה, ואני למדתי במסכת כתובות, כי הוא אסור לזכרים ולנקבות. ואען ואומר חייך אלו הזכיר כן הכתוב היינו לשנינה ולמשל, כי היו אוסרות אותו עליהן חי ומבושל. עמנואל הרומי.

הגאון ר' יהונתן (כרתי ופלתי סי' ס"ה י"ג בפלתי, ס"ק ט"ז) הביא שם בשם הסמ"ג: שגיד הנשה נוהג בזכרים ונקבות. עכ"ל. ותמה הגאון הזה שהכוונה שהגיד הזה נמצא בזכרים ונקבות של הבהמות!!! ובר בי רב דחד יומא הלא יודע כוונת זה המאמר שאיסור זה של גיד הנשה הוא נוהג בזכרים ובנקבות ר"ל באנשים ונשים. פליאה רבה באמת שגדולי עולם כאלה יטעו בדברים כאלה שעוסקים בהם יומם ולילה, ויטעו בדבר שתינוק בר בי רב דחד יומא יודע.

י. ב. לעווינזאהן, יזרעאל.

No 143

חמור החוי נשיא הארץ (ל"ד ב').

אחרי אשר כל איש בעד הוריו
נקרא שמו נשיא ופורץ פרץ;
פרדי בשם נשיא אכנה
כי היה חמור נשיא הארץ.

יצחק בן זרחיה.

No 144

וימלו כל זכר (כ"ד).

הכא אמרינן טוביא חטא וזיגוד מנגיד, התם אמרי שכם נסיב ומבגאי גזר (מכות י"א). פירש רבינו טוביה: בשעה שהיו מלים אנשי שכם בא אחד מן השדה ליכנס בשער, א"ל שב ונמול אותך, אמר להם: ולמה? אמרו ליה: כדי שיקח שכם את בת יעקב, א"ל: שכם נסיב ומבגאי גזר, כלומר שכם יקח את האשה ועובד אדמתו ימול? בתמיה. (מדרש לקח טוב).

No 145

ואחות לוטן תמנע (ל"ו כ"ב).

והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי, אמר: וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש לאליפז (סנהדרין נ"ב).

אמר נ. ש. ל. מיהת אחות לוטן תמנע מאי היא? — אף ותמנע היתה פלגש לאליפז בן עשו (ל"ו י"ב) היתה תורת משה צריך לכותבו כדי להבדיל בין עמלק שאותה התורה להחרימו ובין שאר בני עשו שנאמר עליהם לא תתעב אדומי כי אחיך הוא (ר' יוסף אלבו, עקרים ג' כ"ה), וכבר קדם לזה דר"י אלבו רבנו סעדיה גאון בהצעת הענין הזה ברחבה בספרו הגלוי, ראה ספר זכרון לראשונים רס"ג, הוצאת רא"א הרכבי עמוד קע"ב, וראה מה שכתב רבנו טוביה במדרש לקח טוב בראשית ל"ו כ"ב. מכ"ז נראה כי מנשה ללצים הוא ילין, ומשה אמת ותורתו אמת.

No 146

לך ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני (ל"ז י"ג).

ספורו של יארג Wickram על דבר אכר אחד, אשר בראותו תמונת משיחם המלאכה

טפות דמים, קרא בתם לבבו לאמר: "אכא אלי וגואלי, תבוא נא חכמה בלבך ואל תבוא עוד בחברת היהודים הרעים המבקשים את נפשך!" הוא לקוח מהללות בני עמנו המספרים זאת ביהודי תמים, אשר בקראו בתורה את פרשת וישב בכה תמרורים על גורל יוסף שנמכר לעבד בידי אחיו. ויהי לתקופת הימים, בשובו אל קריאת הפרשה הזאת ואל מקרה הנער יוסף, קרא בתם לבבו לאמר: "אי לך נער שלא ידעת להזהר ותשב ותלך אל אחיך הרעים, ולא זכרת את אשר עשו לך בשנה העברה!"

מ. גידעמאן.

No 147

וימשכו ויעלו את יוסף (כ״ח).

(על השר יוסף)

היה בארץ מערב אדם בתוך
קבוץ ואין איש סוד יקרו חשף,
עד כי ידי היקר לדרשו מהרו
וימשכו ויעלו את יוסף.

י. אלחריזי.

No 148

ויביאו אל אביהם (ל״ב).

אל תאמינו בדבר כל מחנן קול
ובמחליק שפה אל תבטחו בניס
זכרו אחי יוסף אחרי מכרוהו
באו לאביהם בבכי ותחנונים.

אברהם הלוי בר חסדאי.

No 149

טרף טרף יוסף (ל״ג).

(מנבת החכם יוסף מולי)

מארץ מולדתו | יצא יוסף
לשוב עוד לביתו | ולא יכול יוסף
רוגז קפץ אותו | מרוגזו של יוסף
מות מצא אותו | טרף טרף יוסף.

No 150

ויחשבה לזונה כי כסתה פניה (ל״ח ט״ו).

א. משום דכסתה פניה חשבה לזונה? אמר ר׳ אלעזר שכסתה פניה בבית חמיה (סוטה י׳).

No 151

ב. שירתו קדשה לא קדושה, ומחללת לא מהללת. בפתח עינים תונה, ונותנת לנואפיה שאר כסות ועונה, ויראה יהודה ויחשבה לזונה. ויקרא עליה לנגד כל מחרף ומגדף, הוציאוה ותשרף.

י. אלחריזי.

No 152

ויאמר—ותאמר (ט״ז).

אלו לאלו בנגון מנגנים (יהודה ותמר), מתלא אמרין: "בנגון שאדם שואל כך משיבים לו", **ויאמר** (בפשטא) הבה נא אבוא ... **ותאמר** (פשטא) מה תתן לי ... **ויאמר** (בזק״ג) אנכי אשלח גדי ... **ותאמר** (זק״נ) אם תתן ערבון ... **ויאמר** (ברביעי) מה הערבון ... **ותאמר** (רביעי) חתמך ופתילך ... והיינו דאמרי אינשי:

בנגון שאדם שואל כך משיבים לו.

ראובן א"ל העללמאנן.

No 153

זנתה תמר (כ"ד).

א· רבי חייא רבי יוסי רבי איימדנון לתמר, אזלת וקרבה עליהון לאנטיפוטא דקיסרין, שלחון וכתבון לר' אבהו, שלח רבי אבהו וכתב להון כבר פיסנו לב'... אבל תמר תמרורים בתמרורה (ירושלמי מגלה פ"ג ה"ב).

No 154

ב· מהר"י ז"ל בעת נחלק עם אנשי דורו על ענין הלולב והתיומות שהוא לבדו היה מכשיר ורבו עליו חבריו ופסלוהו ושלח להר"ר פרץ לעזרו וכה אמר:

רבים אומרים: זנתה תמר!
ואני יחיד, מה אענה ואומר?
עליך פרץ! להפוך בזכותה,
אמך היא לא תגלה ערותה.

מ א ס ף תקמ"ו, עמוד ח'.

אמר נ. ב. ל. יגעתי ולא מצאתי מי הוא מהר"י ומהר"ר פרץ? א. גאטלאבער כתב כי מהר"י זה הוא האר"י הקדוש הנודע. ראה ה ב ו ק ר א ו ר שנה ד' עמוד 168. גבי שלעז בספרו ש י ח ת ח ו ל י ן ש ת"ח כתב שזהו מהר"י מינץ. וראה י א ה ר ב י כ ע ר No 9 עמוד 56—57. ונראה לי הערת פרופיסור רבי אברהם ברלינר שכתב לי: מהר"י והר"ר פרץ כאן הוא המצאת אותו המליץ שכתב זה המכתם, ובאמת לא היו הדברים מעולם.

No 155

ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח (ל').

על דם שפתיך אשר אדמו
זרח! שאל נא מולדותיך
עת לדתך אם קשרו שני
על ידך או על שפתיך.

יהודה הלוי בן שבתי.

No 156

וימאן (ל"ט ט').

הפקיד הראשון בבית פוטיפר היה יוסף וכתוב עליו: "וימאן", והיום?...

No 157

ויעזב בגדו (י"ב).

בשביל כתונת פסים נמכר יוסף לעבד במצרים, ובשביל "רעטונדא" נמכר לוי הלוה לעבד לפלוני המלוה; אך דא היא הנפקותא ביניהם, כי כשבאה עת צרה ליוסף עזב את בגדו וינס החוצה, וזה האחרון את נפשו יפקיר ובבגדו בל יבגוד.

מ. אייזענשטאד.

No 158

גנב גנבתי מארץ העברים (מ' ט"ו).

א· אם תשאל לכל מליצה ממליצתם מי הביאך ללשון הגרים, תאמר כי גנב גנבתי מארץ העברים

י. אלחריזי.

No 159

ב· מה אומרת חכמת הנגון אל הנוצרים? גנב גנבתי מארץ העברים.

עמנואל הרומי.

No 160

כי שמו אתי בבור (שם).

(קינת המורנו)

אוי לי, כי נתפשתי בעון הדור,
בכסף מכרוני, ויתנו אותי—ב ב ו ר !—

מ. ווייסמאן.

No 161

ולא זכר שר המשקים (כ״ג).

ביום השבת הזה וביום הזכרון הזה צוונו חז״ל לקרוא פרשת זכור ולקיים מצות זכירה זו ולא ביום הפורים עצמו כי חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו׳ ולא עת זכירה היא רק עת שכחה כד״א ישתה וישכח וסימן לדבר ולא זכר שר המשקים וע״כ לא קבעו זכירה זו בפורים אלא בשבת שלפניו. י. א. מודינא.

No 162

אתי השיב על כני ואתו תלה (מ״א י״ג).

בקום המן האגגי להרגי ונמלהו כרשעו, ונתלה הוא וכל זרעו בשועי לכסא האל עלה, אותי השיב על כני ואותו תלה.

י. אלהריזי.

No 163

ויכר יוסף את אחיו (מ״ב ח׳).

(תחת צורת הקיסר יוסף השני).

א. מוקיר כל אדם
תחת אהבתו שנאוהו
ויכר יוסף את אחיו
והם לא הכירוהו.

י. ייטלש.

No 164

ב. ידידי! ידעתי כי היום יקרני כמקרה יוסף הצדיק, לא עם אשת אדוניו חלילה כי אם עם אחיו; כי אחרי אשר ראית את פני בלתי התיית זקן לא תכירני בראותך אותי היום וזקני מגדל. י. ל. גארדאן.

No 165

ראו הושב כספי (כ״ח).

כסיל אשר הונו תמול שלח
ארץ גזרה על ידי עתי
יאמר אלי אחיו: ראו הושב
כספי וגם הנה באמתחתי.

עמנואל פראנשים.

No 166

מה זאת עשה אלהים לנו (שם).

אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דר״ל דיתיב ואמר אולת אדם תסלף דרכו ועל ה׳ יזעף לבו, יתיב רבי יוחנן וקא מתמה אמר מי איכא מידי דכתיבי בכתובים דלא רמיזי באורייתא? אמר ליה אטו הא מי לא רמיזא והא כתיב ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו. (פי׳ מה חטאנו שבאה עלינו הצרה הזאת. צ. ה. מעקלענבורג). (תענית ט׳).

No 167

קחו מזמרת הארץ בכליכם (מ״ג י״א).

רבים יקחו מ ז מ ר ת הארץ בכלימו
— מעט צרי ומעט דבש איכימו. —

מ. באם.

No 168

בגדול החל ובקטן כלה (מ״ד י״ב).

(על הבר ר׳ שמואל ובנו)

ולבבו בחן כל בני שם ונדלה
ובחר לו הבר שמואל לסגלה
ושם אתו ובנו לנם גם לתהלה
ובגדול החל ובקטן כלה.

י. אלחריזי.

No 169

רק אדמת הכהנים לא קנה (מ״ז כ״ב).

מפני שדנו ליוסף באותו המעשה של אשת פוטיפר, שאמרו הכומרים: אם לבושי יוסף נקרעו מלפניו הוא נתרנה במעשה, ואם הם קרועים מאחריו היא הבריחתו והחזיקתו. לפיכך לא הניח אותם למכור אדמתם (מדרש אגדה הוצאת ר״ש באבער).

No 170

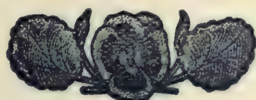
שבע עשרה שנה (כ״ח).

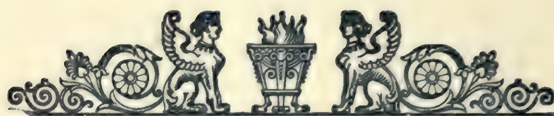
רבי הוה יתיב ליה בציפורין שבע עשרה שנין וקרא על גרמיה ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה (ירושלמי כתובות פי״ב ה״ג).

תכן הפרשיות לספר בראשית

משורר פרשיות: (לא בא כבוסר הזה אך הפעם) הוא השמיע את בקשתו לאמר: **בראשית** אבקש ממך שתשיב לנו העלם משה אשר מעולם לא נח מהגות במלאכת השיר, ועתה אמר לו לבו **לך לך** מארצך, אכא! כבואו לעיר ווינא **וירא** אליו **חיי** **צרה** (**אלה** **תולדות** הזמן הרע), **ויצא** משם **וישלח** את כוונתו הרחק מלבו **וישב** בעיר מולדתו, ויכתוב את שיריו על ספר **ומקץ** הימים **ויגש** אל מכבש הדפוס, וימצא בזה פרנסתו **ויחי**, **ואלה** **שמות** היקרים אשר יחתמו לקנות ספרו. יעקב שמואל ביק.

No 171

נפתלי גד ואשר (א' ד').

אמלל כל איש ישר וכשר,
וכל נפתלי — גד ואשר.

ג. ראזענגוויינ.

No 172

אם בן הוא והמתן אתו ואם בת הוא וחיה (ט"ז).

א. ראה שכל פרעה והתבונן דעו
בעת הפליא עלות לענות עם בינות
אשר ענה אותם והגדיל תוגתם
והמית הבנים וחיה הבנות.

יהודה הלוי בן שבתי.

No 173

ב. (על כנסת ישראל שנמשלה ליונה)

...נור כי בן חסיה,
לחית אל תתננה
עד מותה בשביה
אם היא כשפחה קנה
ואם בת היא וחיה. א. ן' עזרא.

No 174

כי חיות הנה (י"ט).

כי חיות הנה תרגם אונקלס: ארי חכימן
אינין. גם המליצו חז"ל: איזהו חכם
הרואה את הנולד! נתן אדלער.

No 175

ותצפנהו שלשה ירחים (ב' ב').

(על קבר שני אחים שמתו במשך שלשה חדשים)

ראתה האדמה, כי טוב מאד הכמו
ואשכלות חסדם הבשילו לנצנים;
— ותשם בנוער סוף לחייתו —
— ותצפנם בשלשה ירחים. —

מ. כוכב טוב.

No 176

אנכי אלהי אביך (ו').

ויאמר אנכי אלהי אביך הדא הוא דכתיב
פתי יאמין לכל דבר (שמות רבה פ' ג')
ראה שם.

No 177

והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל(ג' ב').

א. ידמה כוד כגור
יטרף טרף אדם אכל
אם חשקו בי סגור
ולבני איננו אכל.

י. נגארה.

No 178

ב. נער הייתי גם זקנתי,
שיבה בי זרקה ונער עודני;

עוד לבי ער עוד לא ישנתי,
עוד אש תקד קרני ואכל איננו.

נ. ז. טור.

No 179

מדוע לא יבער הסנה (ד').

ר' שמואל נרלה המכונה סנה בעל מקור חיים (מכטובה ש"ט) היה ש"ץ „שמעתי שהרב יצחק קנפטון היה סיבה לשריפת זה האיש, שפעם אחת בהיות שנתקבצו הרבנים לקריאת כתובה ואמרו כך וכך לבריאת עולם כמנהג הכתובות וזה נרלה נתן ידו על זקנו ואמר וכן כך וכך, רמז אל קדמות העולם באחזו שערות זקנו, וקם הרב על עמדו ואמר: מדוע לא יבער הסנה? והוליכוהו בערכאות ודנו אותו לשריפה על שהודה בקדמות העולם כדיניהם ג"כ".

שמואל שולם, יוחסין.

אמר נ. ש. ל. לאו ר' אברהם זכות בעל היוחסין חתום על השמועה הרעה הזאת, כי אם המו"ל ר"ש שולם. קורא אני עליו: מי עור כמשלם? — ר' יצחק קנפטון כבר נפטר ה"א רכ"נ, ונרלה זה היה ה"א רנ"ג, ואיך אפשר שנשרף בחיי ר' יצחק הנ"ל? (סדר הדורות). ובפרט שספרו של נרלה הנסו באמת מקור חיים לכל שלומי אמוני ישראל. ומה יפו דברי ן' אלחדב המסכים עליו: „הסנה איננו אוכל כי מיום היותו על אדמתו, היתה תורתו אומנתו... שני עדים (ספריו: מקור חיים ומכלל יופי) על תכלית שלמות זה האדון מעידים ויכתבו עדותם ויחתמו בתוכו ובגבו, הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו?"

No 180

אלם או חרש או פקח (ד' י"א).

גם התחכם יותר הוא מום פורח,
כדכתיב: אלם או חרש — או פקח.

נ. ראזענצווייג.

No 181

והכיתי את מצרים (כ').

חשבון המכות: שני שותפים עשו עסק והפסידו את כספם, ויהי כי באו חשבון ויריבו זה עם זה, ויקראו לחכם שיפשר ביניהם. החכם עיין בחשבונם וירא כי הפסידו את כל ממונם אשר הניחו בעסק זה ויאמר אליהם: אמשול לכם משל למי אתם דומים לאותם שישבו מסובין בבני ברק, גם שם נפלגו בדיעותיהם על דבר החשבון, כמה לקו באצבע, זה אומר עשר, זה חמשים, וזה מאתים, אך באחת הודו כי תכלית החשבון הוא — מכות ומכות.

No 182

ויאמר פרעה מי ה' (ה' ב').

א. אמר צדוקי: קובל אני עליכם פרושים שאתם כותבין את המושל עם משה בגט. אומרים פרושים: קובלין אנו עליך צדוקי שאתם כותבין את המושל מלמעלן ואת השם מלמטן שנאמר: ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו (סוף מס' ידים).

No 183

לא ידעתי את ה' (שם).

לא ידעתי את ה': אמר ר' לוי באותה שעה הוציא דפתרא של אלוהות התחיל קורא

אלהי אדום אלהי מואב אלהי צדון וכן כלם, אמר להם הרי קראתי כל כתבי ואין שם שמו של אלהיכם, אמר ר' לוי משל למה הדבר דומה לכהן שהיה לו עבד שוטה, יצא הכהן חוץ למדינה הלך העבד לבקש את רבו בבית הקברות, התחיל צווח לבני אדם שעומדים שם לא ראיתם בכאן רבי? אמרו ליה רבך לא כהן הוא? אמר להם: הן. אמרו ליה: שוטה! ומי ראה כהן בבית הקברות? כך אמרו לו משה ואהרן לפרעה: שוטה! אלהות אלו שאתה אומר מתים הן אבל ה' אלהים אמת הוא, אלהים חיים ומלך עולם (תנחומא וארא ס' ד'). ראה שם, וראה אותו המשל באופן אחר יומא א'.

No 184

תכבד העבודה על האנשים (ט').

מה אומרות הנשים?
תכבד העבודה על האנשים!

עמנואל הרומי.

No 185

כלו מעשיכם דבר יום ביומו (י"ג).

המלמד ר' יעקב היילפרין מתאונן בהקדמת ספר נחלת יעקב: כי הנה נשים אנשים בעלי חנים מנאצים ומקניטים לאמר כלה מעשיך דבר יום ביומו כי חק מאת פרעה הפורע פרעונות לבלתי היות נרפים יומם ולילה לא ישבותו ממלאכתם פן יקרא עושה מלאכת ה' רמיה.

No 186

ובני מררי מחלי ומושי (ו' י"ט).

אם ראש לחלי ואנוש כאבו, הנה מטתו אשר ישכב שם כל מצבו, קורא ראשי ראשי לכו אל הרופא ספרו נא לי ובני מררי מושי ומחלי. י. זבארה, שלש הלצות.

[ראה שם הערת ד"ר י. דאווידזאהן].

אמר נ. ש. ל. כונת ר"י זבארה: שיספרו להרופא, כי מר לו מר (בני מררי), וימשש את הראש או הדופק של החולה (מושי), ועי"ז ידע ויבין את תקף מחלתו (ומחלי).

No 187

מישאל ואלצפן וסתרי (כ"ב).

א. גדולים חקרי לב מי ידעם
ואין חקר ואין הוגה בזהרי
ואף כי אדרא רבא וזוטא
וספרא דצניעות ובהירי
ואין דורש יסוד ספר יצירה
ומי שאל לאל צפן וסתרי.

מ. לוצאטו.

No 188

ב. ספדו נוכלים על אחד שבחבורה,
כלי אשר כל ימיו טמן וספן,
לכנוס היה כארי רב גבורה
ולהוציא אין אונים כשפן;
ידו סגורה כעיר נצורה
וימת בדי עשר ומזי כפן
שאוהו בכתנתו אלי קבורה
כל מי—שאל אל—צפן.

ג. ראזענצווייג.

No 189

והרביתי את אתתי ואת מופתי (ז׳ ז׳).

הן זה האיש משה לא ידעתי מה היה לו?
לו במקומו הייתי לא עשיתי כמפעלו;
על פרעה לא הבאתי רק ארבע מכות ואתות,
ולבני ישראל אמרתי לשתות עשר כסות.

ל. כ. זומרהויזען.

No 190

בא (י׳ א׳).

תלמיד בא להקביל פני רבו בשבת פרשת בא, וישאלהו הרב מדוע מהרת לבא בפרשת ב א ולא חכית על שבת פרשת ב ש ל ח, שאז שבת שירה והתלמידים מקבלים פני רבם? ויען התלמיד: מפני ב א יותר מ ב ש ל ו ח ו. —

ל. ה. שלעז.

No 191

מי ומי (ח׳).

איש אחד שלח את בנו למרחקים, ויאמר לו הבן: אבא פקוד עלי להרב דמתא שם שיקרבני כל ימי מגורי בהעיר הזאת ויקח האב גליון אחד וכתב עליו „מי ומי" ויתן את הנייר ליד בנו, ויִשתומם הבן וישאל פשר דבר, ויענהו האב: אתה אומר: אבא פקוד עלי! ואני אומר „מי ומי" ראשי תיבות מסיפא דמשנה: „מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך!"

No 192

וישאלו איש מאת רעהו (י״א ב׳).

בימי קדם בדור שכלו זכאי היו הטוב והרע מתהלכים בארץ בין האנשים כל אחד לבוש בגדים מורים על מהותו, ובכן כל איש ואיש היה הולך אחר הטוב ומתדבק עמו ובורח מן הרע מלא עיניו, עד כי בראות הרע היותו שנוא ומגורש מהכל, פעם אחת היה מהלך בדרך ופגע בטוב והתחנן לו להלוות לו מלבושיו ומעילו וליקח הוא את שלו בעד יום אחד עד אשר יוכל להפיק רצונו מאת איזה אנשים ואחר כך יחזירם אליו, הטוב בהיותו טוב לא יכל למאן לו שאלתו, ובכן החליפו בגדים ומעיל זה בזה, והרע מאז והלאה נתרחק ולא נראה לפני הטוב, ונשארו כן הטוב עוטה מעיל הרע והרע מעוטף במעיל הטוב. —

י. א. מודינא.

No 193

מתניכם חגרים (י״ב י״א).

יהודים שקנו חריצי—חלב של נכרים ורצו למכרם בשם „כשר" למען ירויחו הרבה, מה עשו? כתבו במרמה כתב רבנות אל רב בעיר קטנה כי נתקבל להיות רב בעיר גדולה והמה שלוחי הקהל להביאו אתם, ויאות הרב ללכת אתם, ויהי בהיותם ביער אז קמו עליו להרגו אם לא יתן להם כתב „הכשר" על חריצי החלב, וירא הרב כי ברע הוא וכפתע בינו לבין המות, ויכתוב להם „הכשר" ובסופו כתב לפרט „מתניכם חגורים" ויִתן לידם, והם הובילוהו עד העיר בלילה, ומשם התחמקו וברחו לנפשם ויבאו עד עיר יאססי במאלדאוי, בימים ההם היה שם לרב ר׳ יהושע העשיל

מאפטא, ויבאו לפניו ויראו לו את כתב ההכשר למען יתן להם רשות למכור את חריצי—החלב, ויבט הרב בההכשר הנה והנה כמתפלא, ויאמר להם הלא בהכשר שלכם מבואר כי החריצים אסורים, וישתוממו מאד ופניהם חפו. ויאמרו הלא לא כתוב פה מאומה נגדנו? ויען הוי סכלים! הא לכם פרט השנה אשר כתב "מתניכם חגורים" ואיה פה פרט השנה? אבל כונת הכותב היה כי תרגום של "מתניכם חגורים" הוא "חרצין אסוריך" ובזה כוון כי חריציכם אסורים, ויתן עליהם קול פחדים ויתודו על חטאם.

No 194

וה׳ נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום (ל״ו).

פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר וה׳ נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו, אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם, נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאין ראיה? אמרו ליה מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לנו שכר עבודה של ששים רבוא שעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, אמר להם אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה, אמרו לו תן לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה, מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שנה שביעית היתה (סנהדרין צ״א) [ראה בראשית ט׳ כ״ה, שם, כ״ה ו׳].

No 195

ערב רב (ל״ח).

עולל אשר היה תמול תלמיד,
איך מהרתו רב בקהל רב?
מה נפלאת לי ישיבת עיר,
בקר היות תלמיד וערב—רב.

שלמה בוכפיד.

No 196

כל בן נכר לא יאכל בו (מ״ג).

ההוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלם, אמר: כתיב כל בן נכר לא יאכל בו כל ערל לא יאכל בו ואנא הא קא אכילנא משופרי שופרי, אמר ליה רבי יהודה בן בתירה מי קא ספו לך מאליה? אמר ליה: לא. א״ל: כי סלקית להתם אימא להו ספו לי מאליה, כי סליק אמר להו מאליה ספו לי, אמרו ליה אליה לגבוה סלקא, אמרו ליה מאן אמר לך הכי אמר להו רבי יהודה בן בתירא, אמרו מאי האי דקמן, בדקו בתריה ואשכחוהו דארמאה הוא וקטלוהו. שלחו ליה לרבי יהודה בן

בתירא: שלום לך רבי יהודה בן בתירא! דאת בנציבין, ומצודתך פרוסה בירושלים. (פסחים ג׳).

No 198

וכל ערל לא יאכל בו (מ״ח).

אנטונינוס אתא גבי רבי אמר ליה חמי מיכלתי מן לויתן בעלמא דאתי? א״ל אין. א״ל מן אימר פיסחא לא אוכלתני ומן לויתן את מיכלתי לעלמא דאתי? א״ל ומה נעביד לך ובאימר פסחא כתיב וכל ערל לא יאכל בו (ירושלמי סנהדרין פ״י ה״ה).

No 199

ולא יראה לך חמץ (י״ג ז׳).

א. ר׳ לוי יצחק מברדיטשוב הנודע שהיה מלמד זכות על ישראל, קרא לכל הסוחרים בליל הראשון של פסח וישאלם: אם הם קונים ומוכרים סחורה האסורה על פי חקי המדינה? חרדים ונמוגים מפחד הודו על פשעם כי מצא את עונם. וכרגע סר מהם וישב אליהם בפנים צוהלים, וקרא אל השמים מעל: רבש״ע! מי כעמך ישראל, כמה נטורי קרתא איכא במתא והללו עוברים על דתי המלך, ואנו באין מלך ובאין שר מקיימים דתך אשר צוית: ולא יראה לך שאר בכל גבולך, ראה ה׳ והביטה ממעון קדשך אם יראה ואם ימצא חמץ ושאר בבתינו.

No 200

(בעור חמץ).

ב. אחד התקוטט עם אשתו בערב פסח ויאמר: „הנן בערתי היום את החמץ מביתי, ומי יתן ויכלתי לבער אותך כחמץ הזה!״ ותענהו אשתו ותאמר: אין לבער אותי, כי אני הלא מכרני לגוי!״ —

No 201

ויקח משה את עצמות יוסף (י״ט).

כשנפטר הנשיא ר׳ יוסף ן׳ שושן: וקודם מותו חדש אחד או שנים שמענו כי יש שבר במצרים על הרמב״ם זכרו לברכה.

שבר מעל שבר נקרא
לבות שומעיו כארי שסף
כי אחרי מות משה גוע
השר יוסף ויאסף
לשכון במחיצתו בא
ויקח משה עצמות יוסף
י. אלחריזי.

No 202

ויהפך לבב פרעה (י״ד ה׳).

משל למה הדבר דומה לאחד שאמר לעבדו צא והבא לי דג מן השוק, יצא והביא לו דג מבאיש, אמר לו בגזרה או תאכל הדג או תלקה מאה מכות או תתן לי מאה מנה. אמר לו: הריני אוכל. התחיל לאכול לא הספיק לגמור עד שאמר הריני לוקה, לקה שתים לא הספיק לגמור עד שאמר: הריני נותן מאה מנה, נמצא אוכל את הדג ולוקה ונותן מאה מנה, כך נעשה למצרים, לקו, ושלחו, וניטל ממונם. (מכילתא ויהי בשלח פ׳ א׳). ראה תנחומא הוצאת ר״ש באבער בשלח ס׳ ח׳.

No 203

ויסע—ויבא—ויט (י״ט—כ׳—כ״א).

האדם מיום שנולד מתחיל הוא ליסע לעולמו, ומתקרב הוא אליו יום יום, ואח״כ הוא נוטה לבית מלונו, וזהו סוד ויסע ויבא ויט. חיים, ספר החיים.

אמר נ. ש. ל. מלבד שהמאמר הזה הנהו מדרש חכמה נאה להשכיל, עוד יש בו חדוד נפלא, במס׳ סוכה מ״ה כתב רש״י שסוד הו״ה הוא בשלשה מקראות הסמוכים האלה שתחלתם ויסע, ויבא, ויט, שלשתם בני שבעים ושתים אותיות, ומהם שם המפורש. ומה גדולים דברי ר׳ חיים אדות סוד הוה של ויסע, ויבא, ויט.

No 204

וישם את הים לחרבה (כ״א).

כילי קרא לאורח לאכול אתו ארוחת הצהרים, ויתן עליה טובה להאורח שלא ישתה מהצלוחית את יין השרף רק יטבול בו את הפת, מה עשה האורח? מלא את הכוס ויטבול בו פת רכה הסופג את היין שרף כספוג, ולא השאיר ממנו אף שריד כמעט. הכילי ראה ויצר לו מאד ויאמר להאורח: לו היו יוצאי מצרים כמוך אז חרבו את הים רק בטבולם לבד. ויען השני: אדוני! בחג הפסח הלא אוכלים מצות ומאין יקחו אז פת רכה?

No 205

סוס ורוכבו רמה בים (ט״ו ב׳).

הקב״ה מביא סוס ורוכבו ומעמידן בדין ואומר לסוס למה רצת אחר בני והוא אומר מצרי הריצני בעל כרחי שנאמר וירדפו מצרים, ואומר למצרי למה רצת אחרי בני והוא אומר הסוס הריצני על כרחי שנאמר כי בא סוס פרעה, מה עשה המקום מרכיב את האדם על הסוס ודן אותם יחד שנאמר סוס ורוכבו רמה בים (מכילתא ויהי בשלח פ׳ ב׳).

אמר נ. ש. ל. כיו״ב שאלת אנטונינוס לרבי אדות הגוף והנשמה סנהדרין צ״א, ובספרנו תהלים נ׳ ד׳ ראה שם.

No 206

ה׳ איש מלחמה (ג׳).

שמענו דברי שר צבא אדיר מושל בעמו:
״כאלהים אני איש מלחמה״ אמר בגאותו.
כתוב הדר הוא: ה׳ איש מלחמה ה׳ שמו;
אבל חרף ושלג לא ימעטו תקפו וגבורתו.—

ל. כ. זומרהויזען.

אמר נ. ש. ל. נגד נפוליון ומפלתו במלחמת רוסיא נאמר המכתם הזה. ראיתי להעתיק פה מה שכתב מ. מענדעלזאהן בספרו פני תבל: ״ויהי היום יום הולדת בן נפוליון, ויצו עקמיהל הרשע לשיר שיר תודה בבית התפלה ויתנו הפרנסים עשרת זהב לשלום הכהן, ויכן שיר תודה מה נחמדה, אך אש זרה הקריב לתודה, כי פער פיו להלל ולרומם ולפאר את נפוליון, ויעיז פניו לאמר: ״אלהים בשמים ונפוליון על הארץ״ ויהי בזאת הברותא כלפי שמיא קצף גדול לישראל״.

No 207

אמר אויב ארדף (ט׳).

אמר אוהב ארדוף אשיג אחלק שלום לידידי החכם יש״ר. כ. בנעט.

No 208

מי כמוך באלים (י״א).

״ר׳ יואל בעל שם״ מזאמושט יאמר בהסכמתו לספר ״נצח ישראל״ להרב ר׳ ישראל בן עירו כדברים האלה: ״עלה שמים וירד מים עד ים, מים התלמוד ליס החכמות רמות ונעלמות, גם הרבה פרושים וחדושים על ספר ״יסוד עולם״ להחכם הישראלי ועל ״אלים״ להגאון הקנדיאה כלם ברורים ונלולים; אשריך ישראל מי כמוך באלים, כל רז ממנו לא נעלם״.

No 209

ותקח—את התף בידה (כ׳).

מרים אשר בנבואה עיניה פקחה
היא את התף בידה לקחה,
ידעה אם ישמעו אמרי פיה,
יאשימוה על השנות דברי אחיה

מ. בלם.

No 210

מן הוא (ט״ז ט״ו).

רודפי חמודות הזמן
והולכים אחר מנעימיו
ראו כי רשת לכם מן
ויום יום ישטח חרמיו
ואם היום יאכילכם מן
מחר יאכילכם רתמיו.

י. כאנארא.

No 211

ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר (י״ח).

א. מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה אני בריה וחברי בריה, אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתו בשדה, אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתו כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתו, ושמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים (ברכות י״ז).

No 212

ב. עשיר ורש נפגשו יחד
שוע עם שוכן בית חמר
ותפקחנה עיני שניהם ואיש אל יותיר;
זה לא יישן להונו ידאג יפחד
ולרש אין כל ואך שמח; ויומודו בעמר
ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר.

ד״ר ש. ראבין.

No 213

ג. כל נבראיו ברך מלך כל מלך
ויחלק אל כלם ענג ונגע
נוה כי לא יסבול עני וחלך
יותר מאיש עשיר רעה ופגע
גזר כי רש ודל גם שר הפלך
לא יבכיון לא יאחקון כל רגע
עליון בתבונתו נטה משקולת
נגע וענג עמר לגלגלת. שד״ל.

No 214

ד. תבל זאת למן לא נשתוה
לא תתן לגלגלת עמר,
רבים דורשים גזרה—שוה
והיא דורשת קל—וחמר.

ג. ראזענצווייג.

No 215

וחם השמש ונמס (כ״א).

א. ידידותך חשבתיהו כמו מן
בצנצנת יקר נצפן ונכמס ,
בחנתיהו והמבחן כשמש
אשר יצא וחם עליו ונמס .

י. אלחריזי.

No 216

(על רבנו תם)

ב. ומי הביא לצרפתי בבית שיר
ועבר זר מקום קודש ורמס .
ולו שיר יעקב ימתק כמו מן
אני שמש, וחם שמשי ונמס.

א. ן׳ עזרא.

No 217

ויצא מן העם ללקט ולא מצאו (כ״ז).

א. אוי על פתאים כפראים יהמו
אצלם מקור עדן והם יצמאו
המן לעיניהם ועינם נסגרה
ויצאו ללקוט ולא מצאו .

י. אלחריזי.

No 218

ב. ימים אך ששה
ליוצאי מצרים
לחם שמים
מן העמר ;
כאיש כאשה
לקטו גם מצאו
בשבת לו שמעו
כי מ א נ ה י י מ ע ר .

י. טרישער.

No 219

הנני עומד שם לפניך על הצור (י״ז ו׳).

מהר״ר העשל: בק״ק קראקא היו צריכים רב, שהגאון עיר וקדיש מהר״ר נתן שפירא היה זקן מאד , ושאלו ממנו בעצתו ינחם , ועשה שאלת חלום, והשיבו לו פסוק : הנני עומד שם לפניך (ר״ת העשל) על הצור (גימטריא קרקא) .

היד״א.

No 220

ויצא ממנו מים ושתה העם (שם).

(על הרמב״ם)

עת לא מצא העם לשתות
מים חיים וייגעו
וילונו על משה
לאמר מה נשתה פן יגועו
הכה בצור ויזובו
מי השכל וישאבו .

No 221

ומשה עלה אל האלהים (י״ט ג׳).

(על הרמב״ם)

יום עלו כל חכמי תבל
אל מעלות רמים וגבוהים
עלו למרום השכל אך
משה עלה אל האלהים .

י. אלחריזי.

No 222

והר סיני—ירד עליו ה׳ באש (י״ח).

טוואש: לכן אני אומר שאי אפשר להוציא
מלב היהודים את דתם אם לא באש

כמו שנתנה באש ·
המלך: יפה דברת, אבל יאמרו לך שהאל
שנתנה באש ראוי שיוציאנה באש,
ולא אתה · ש. בן ווירגא.

No 223

משה ידבר והאלהים יעננו בקול (י״ט).

(על ר׳ משה בן צדקה)

תקצר לשוני לספר רוב חסדיו בעת ארצה
בפלס אמרי מהלליו שקול, יקשיב אלהים
לשועתו בקראו, ועת משה ידבר האלהים
יעננו בקול · י. אלחריזי.

No 224

אשר בשמים ממעל (כ׳ ד׳).

בעשרת הדברים יש טעמים כפולים, ושמעתי רמז לזה דכתיב בעשרת הדברים "אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת", הרצון; דבחג השבועות יום מתן תורה, דעודנה התורה היתה בשמים ממעל קורין בטעם העליון, ובפרשת יתרו ואתחנן שכבר היתה בארץ מתחת קורין בטעם התחתון · אברהם לעווינזאהן.

No 225

כבד את אביך (י״ב).

א. איש צבא בשמעו כי יצא לשדה המערכה,
בקש מפקידו ירשהו שוב לאביו החולה;
ויען—בהכירו הכזב על רוחו עולה: —
"כבד את אביך למען יאריכון ימיך!" —
י. פירטה.

No 226

ב. ובלטי שמע קול מלחמה
דם ואש ותמרות עשן שמה ...
ויחרד פלטי, נמס לבו ויהי למים
ויאסר וירץ אל שר הצבא,
ויאמר: אנא אבי אנא הקשיבה
הנה המגיד רץ לקראתי:
מבית אביך עתה באתי,
הנה חלה למות וקרא אליך
ומבקש עוד הפעם ראות פניך ·
ויען השר מהר בני רוצה
דרכך בני מאד נחוצה
כבד את אביך ואמך
למען יאריכון ימיך · —
מ. מענדעלזאהן, פני תבל.

אמר ב. ש. ל. אין בין הראשון ובין השני כלום, אלא שהאחרון מגבב דברים הוא.

No 227

לא תרצח—לא תגנב (י״ג—ט״ו).

רופא ומליץ התוכחו למי יתר שאת משניהם
והנה איש חכם, אשר לפניו הגינו דבריהם,
אל הרופא אמר, אכן לך משפט הבכורה
כי לא תרצח לפני לא תגנב כתוב בתורה ·
ל. כ. זומרהויזען.

No 228

וכל העם ראים את הקולת (י״ח).

אין נפשי אל המכתבים הגלויים כי למה נדבר וכל העם רואים את הקולות ·
י. ל. גארדאן.

No 229

לא תעשון אתי אלהי כסף (כ״ג).

שמו ילדי הוללות כסלם זהב
חילם ומבטחם ברכי כסף ·

הם בטחו עליו ולהם נאמר:
לא תעשון אתי אלהי כסף.

No 230

ולא תעלה במעלות (כ״ו).

מה פרצת? אל תהרוס לעלות!
תגלה ערותך, כי תעלה במעלות.

No 231

משפטים—תרומה (כ״א א׳—כ״ה ב׳).

איש משפטים ותוכחים
סופו לחזור על הפתחים
בפינו מאז שומה:
אחר משפטים תרומה. — נ. ראזענצווייג.

No 232

ויצא אשתו עמו (ג׳).

לא יגיל העבד הנדכא בבנים,
בראותו כי תכלינה שש שנים,
בשובו אל עיר אביו ואמו,
בו ישים לזבח זבח שלמים
בזכרו כי יהיה עבד עולמים,
במצות התורה: ויצאה אשתו עמו.
מ. באם.

No 233

האשה וילדיה תהיה לאדניה (ד׳).

אלו נתנה האשה בשחק מעונים, והשתחוו מאורים לפניה, האיש לשפחה יקנה, וישכב אותה ויענה, והאשה וילדיה תהיה לאדוניה. — י. אלחריזי.

No 234

והועד בבעליו (כ״ט).

עבדיה דינאי מלכא קטל נפשא, אמר להו שמעון בן שטח לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו, שלחו ליה עבדך קטל נפשא, שדריה להו, שלחו ליה תא אנת נמי להכא והועד בבעליו אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו (סנהדרין י״ט).

No 235

שור רעהו (ל״ה).

בן זומא אמר כי רעהו תאר לשור, ואין לשור רע רק בן זומא לבדו.
א. ן׳ עזרא.

No 236

כי תצא אש ומצאה קוצים (כ״ב ה׳).

יתיב רב אמי ורב אסי קמיה דרבי יצחק נפחא, מר אמר ליה לימא מר שמעתתא ומר אמר לימא מר אגדתא, פתח למימר אגדתא ולא שביק מר פתח למימר שמעתתא ולא שביק מר, אמר להם: אמשול לכם משל למה הדבר דומה לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקינה, ילדה מלקטת לבנות, זקינה מלקטת לו שחורות, נמצא קרח מכאן ומכאן. — אמר להם אי הכי אימא לכו מילתא דשויא לתרוייכו: כי תצא אש ומצא קוצים תצא מעצמה שלם ישלם המבעיר את הבערה, אמר הקב״ה עלי לשלם הבערה שהבערתי, אני הציתי אש בציון שנאמר ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה, ואני עתיד לבנותה באש שנאמר ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. שמעתתא: פתח הכתוב בנזקי ממונו וסיים

בנזקי גופו לומר לך אשו משום חציו (בבא קמא ס׳).

No 237

אם ימצא הגנב ישלם שנים (ז׳).

ראיתני באמרותיך ותגנוב את לבבי
ואם ימצא הגנב ישלם שנים,
וידעתי זאת תשיג ידך להביא,
כי בלב ולב דברת בשפתים.

מ. באם.

No 238

על כל דבר פשע על שור (ח׳).

מה אומר החמור?
כל דבר פשע על שור על חמור!

עמנואל הרומי.

No 239

נשך (כ״ה).

דרשן אחד מלא פיו תוכחות על המלוים ברבית, ואחד מהם אשר נמצא בבית הכנסים שמע מוסרו בכל חפץ לבבו, ויהי ככלות הדרשן את מוסרו ויקרב האיש אליו ויתן לו זהוב למנחה. וישתומם הדרשן על נדבת האיש ההוא ועל צדקת פזרונו, וישאל האיש באר לו פשר דבר לאמר: הן רבו המלוים ברבית הדוחקים את רגלי והעומדים לשטן לי — ימעטו נא אלה ואז ייטב לי בעבורם.

יאהן פוילי.

המשל הזאת שגורה עד היום בפי אחינו יושבי אשכנז, רק באופן אחר, שכן עשה איש יהודי לרב אחד אשר מלא פיהו תוכחות על הפותחים חנויותיהם בשבת למקח וממכר, כי מחללים הם את קדושת היום, וחנוני יהודי שדרכו בכך נתן לו שכרו ביד נדיבה למען ימעטו מחללי השבת והיה המסחר לו לבדו.

מ. גידעמאן.

No 240

לכלב תשלכון אתו (ל׳).

מעשה בטבח אחד בציפורין שהיה מאכיל ישראל נבילות וטריפות, פעם אחת שתה יין בערב שבת ועלה לגג ונפל ומת והיו כלבים מלקקים בדמו, אתון שאלו לר׳ חנינא: מה מירמיתו מן קמיהון? אמר לון כתיב: ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו וזה היה גוזל את הכלבים ומאכיל את ישראל, אמר לון ארפונין דמדידהון אינון אכלין (ירושלמי תרומות פ״ח ה״ג).

No 241

אחרי רבים להטות (כ״ג ב׳).

אמר רבי אלעשא גוי אחד שאל את ר׳ יהושע בן קרחה כתיב בתורתכם אחרי רבים להטות אנו מרובים מכם מפני מה אין אתם משוין עמנו בע״ז? אמר לו: יש לך בנים? אמר לו: הזכרתני צרתי, אמר לו: למה? אמר לו: הרבה בנים יש לי בשעה שהן יושבין על שולחני, זה מברך לאלהי פלוני וזה מברך לאלהי פלוני ואינם עומדים משם עד שמפצעין את מוחן אלו את אלו, אמר לו: ומשוה אתה עמהן? אמר לו: לא. אמר לו: עד שאתה משוה אותנו לך השוה

את בניך, נדחק והלך לו. (ויקרא רבה פ' ד').

No 242

כי תראה חמור שנאך (ה').

אם תאהב נפשך להכיר אהבים
בין אויבים, מופת ואות ארחך:
כי תראה הכם דעה כי זה
אוהב, וכי תראה חמור—שונאך.

No 243

מדבר שקר תרחק (ז').

מחבר הפציר ברב אחד שיתן לו הסכמתו על ספרו, והספר לא מצא חן בעיני הרב, אבל הסופר הושיט לו הסכמה מלאה שבחים על עצמו ועל ספרו ויבקש ממנו שיחתום א"ע על ההסכמה הזאת, ויהי כאשר הקשה והרבה לבקש את הרב, לקח את העט וחתם את עצמו בשולי הגליון הרחק מאד מן ההסכמה, וכאשר שאלהו המחבר מה זאת? השיבו: קיימתי בזה, מדבר שקר תרחק.

No 244

השחד יעור עינים (ח').

איש מך הערך נגד עשיר שכנו וקרבו בא השערה, והשופט אשר לפניו הלין ריבו הרשיעו באמרו לא ראיתי לדרך רגלים ידעתי, השיב: כי השחד יעור עינים.

נ. כ. זומרהויזען.

No 245

נעשה ונשמע (כ"ד ז').

ההוא צדוקי דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא, ויתביה אצבעתא דידיה תותי כרעה וקא מייץ בהו וקא מבען אצבעתיה דמא, א"ל עמא פזיזא דקדמיתא פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותייכו קיימיתו, ברישא איבעיה לכו למשמע אי מציתו קבליתו ואי לא, לא קבליתו, א"ל אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם, הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו וסלף בוגדים ישדם. (שבת פ"ח).

המאמר מדוקדק, הפך שסבר ההוא מינאה... שחשב ששנים אלו הענינים היו על נושא אחד ואינו כן אכן הוא על שני נושאים, וזה כי באשר דבר ה' אליהם מצות ומעשיות ועיוניות מאת ה'. ענו הם על הכל כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. והקדימו נעשה מול המעשיות ונשמע על העיונית הלביות, כי המעשיות קודמת בזמן לעיונית שהיא ידיעתם ושמיעתם בלימוד המופתים וזה מבואר.

יוסף כספי.

No 246

ואחלמה (כ"ח י"ט).

בעת תמצא חבר ידיד נעים
שמור אותו אצלך כאחלמה;
ואם טעם לפגם יהי טעמו
אמור מה לי ולך כאח—למה?

ש. ארקיוואלטי.

No 247

ואת היתרת על הכבד (כ"ט י"ג).

כבוד סופרים הוא בעיניך כענין שראוי לו לבר דעת לענות בו ולרדוף אחריו ואני כבר הקיצותי ואראה כי חלום בטל והבל

נדף הוא, כי אם אין היותרת על הכבוד
— הכבוד מה הוא? י. ל. גארדאן.

No 248

קדש קדשים הוא (ל׳ י׳).

ביום אתמול באתי אל בית אחד השרים עשרו ורב הונו וכל בית נכאתו הראני; וכאשר באנו אל פתח אוצר הספרים: "זה לי "קדש קדשים", כה הבטיחני, לרוות צמאון נפשי פה ערשי רעננה!" אמנם לא יבא שמה רק אחת בשנה. —

צ. נ. זומרהויזען.

No 249

בשקל הקדש (י״ג).

באחד באדר משמיעין על השקלים, אשער בנפשי את המהומה אז במחנה ישראל עת בא משה ואמר: "את זה יתנו כל העובר על הפקודים, מחצית השקל בשקל הקודש, עשרים גרה השקל; כל העובר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת ד׳ העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט" ממילא מובן כי את "העשיר לא ירבה" קבלו בסבר פנים יפות, מעודו עוד לא נמצא בישראל עשיר שיתרעם על אשר ערכו אותו לתשלומין פחות מכדי כבודו. אבל "הדל לא ימעיט" — על זאת הרעישו ארץ ושמים. היתכן — קראו בקול אחד קרח דתן ואבירם ואון בן פלת וחבריהם — היתכן, כי נחשון בן עמינדב הנגיד המיוחס, אליצור בן שדיאור, גמליאל בן פדהצור, פגעיאל בן עכרן, אחירע בן עינן ויתר קרואי העדה, דגל הזהב, גם המה כמונו יתנו רק מחצית השקל... ואיה היושר? ואיה האמת? הלא אם המה יתנו מחצית השקל עלינו די והותר לתת חצי הפרוטה... בלילה ההוא רבה המהומה במחנה ישראל, כל אחד מחוה על חברו, על עשרו ועל עסקיו: יתן הוא, הוא יכול, הוא עשיר, הוא בעל עסקים, ואנכי — אנכי מי אני ומה אני? לגבאות, להתמנות, לדעות, לעליות, לקטרת — אז גם קרח דתן ואבירם ואון בן פלת הנם מיוחסים... אז כולנו קדושים... אבל לשקלים... לא, לשקלים הננו עניים גדולים וכל אחד בורח מן הכבוד.

לוח אחיאסף תרנ״ז.

אמר נ. ש. ל. יפה דרש דכתיב ו י ק ח קרח... ק ח ו לכם קרח ועדתו, ולא מצינו ו י ת ן קרח. — כן שמעתי.

No 250

ויתפרקו כל העם (ל״ב ג׳).

ר׳ יהודה בר פזי בשם רבי הן נקרא ולא נבעת, לטובה כל נדיב לב, לרעה ויתפרקו כל העם. לטובה ויצא משה את העם, לרעה ותקרבון אלי כלכם. לטובה אז ישיר משה ובני ישראל, לרעה ותשא כל העדה... א״ר אבא בר אחא אין את יכול לעמוד על אופיא של אומה זו, נתבעין לעגל ונותנין נתבעין למשכן ונותנין (שקלים פ״א ה״א).

No 251

אלה אלהיך (ד׳).

"אלה אלהיך! אלה אלהיך"!... מה זה

כי הריעו פתאם כהני האון וירקידו את העם כעגל לבנון סביב עגל הזהב ? „אלה אלהיך , אלה אלהיך !" הנתן העגל פתאום אות ומופת ? הנעה בקול—„מה" ? אם אכל עשב ? לא — הוא עומד על במתו כאשר עמד ומביט בעיניו שאינן רואות . . . והכהנים אמרו , כי מסכה הוא לקרבנות אדם . . . אך מה זה כי פתאם הריעו וירקידו את העם בקול פחדים : „אלה אלהיך ! אלה אלהיך !" ולמען המם את העם , פן יראה ופן ישמע ופנה למעלה ירעמו במנענעים ובצלצלים ובתופים — ובמחולות יענו „אלה אלהיך ! אלה אלהיך !" — — — המחוקק חזק ואמץ ! תחזקנה ידיך — החזק בלוחות ! . . . העם ייעף מרקד וגרונו יחר מקרא — עד יפול ויאלם דומיה . אז ירעם קולך עליהם . . . קרא בגרון אל תחשך ! — הרם לוחותיך עליהם הרימה ! יראו וישמע העם !

ש. בן ציון.

No 252

ויקח את העגל אשר עשו וישרף באש (כ׳).

ר׳ אהרן הקראי שלח את ספרו המבחר להרמב״ן לשמוע את משפטו עליו , הרמב״ן השליכו באש והשיב לו תשובה נמרצה : „וישרף מ ש ה את העגל אשר עשה א ה ר ן".

ש. י. פין.

No 253

ויקח את העגל—וישק את בני ישראל (שם).

א. עת שכחו בני ישראל אל עזמו ,
ולאלהים עגל מסכה עשו למו ;
ויקצף משה , ויטחן אל—הזהב
וישק בעפרו כל ילדי רהב .
משה ! לא טוב עשית הפעם ,
החטאת רבן לפתח הזעם ; —
מאז בלעו עבדי האליל עגלמו ,
עוד סרה העמיקו—בטנם אלהימו —

מ. הערצנטהאל.

No 254

ב. אמרה כנסת ישראל לפני הקב״ה , רבש״ע ! מחול לי על עגל הזהב שעשיתי , אמר לה : כשתעקרהו מלבך . אמרה לו : והלא כבר נטחן ונפזר עפרו , שכן כתיב ויטחן עד אשר דק ויזר על פני המים ? אמר לה : כתיב בתריה וישק את בני ישראל .

האמת, ליבערמאן.

No 255

כי לא יראני האדם וחי (ל״ג כ׳).

כילי מלא אמתחת זהב ,
ופתע פתאם מת הרהב ;
למה קפדו מיתרי חיתו ?
על ראותו אלהי ישועתו—

מ. באם.

No 256

הצאן והבקר אל ירעו (ל״ד ג׳).

(אל אב״ג)

אל תירא אברם בנפל עליך תרדמה
לא עליך שואת פתאם תוליך אימה .
כראה רועה נאמן הוסף עלות ההרה
במקום שם יהל אור נהלאות ונהרה .
אל למשורר חנון יה לשבת ע״ז הגיע
ירות את הערפל ראש הר אלהים יגיע ;

אל לאדם ברוך אל ירוא עלות הרמה,
הן רק הצאן והבקר לא ירעו שמה.
ש. מאנדעלקערן.

No 257

ויהי שם עם ה׳ ארבעים יום (כ״ח).

מעשה ברבי יוחנן שהיה עולה מטבריא לציפורי היה ר׳ חייא תלמידו אצלו והיה רבי יוחנן רואה כרם, אמר לר׳ חייא אין אתה רואה כרם זה שהיה שלי ומכרתי אותו בכך וכך. אותה שעה בכה ר׳ חייא בר אבא ואמר לו לא הנחת לעת זקנותך כלום. אמר לו וכי קלה היא בעיניך שמכרתי דבר שנברא בששה ימים וקניתי דבר שנתן לארבעים יום, עולם כולו ומלואו נברא בששה ימים, אבל התורה נתנה לארבעים יום (שמות רבה פ׳ מ״ז).

No 258

לא תבערו אש בכל משבתיכם (ל״ה ג׳).

א. מה שאמר הכתוב לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת כי לא על האש נאמר כי איסורו כבר נודע כמה שאמר (שם כ׳ י׳) לא תעשה כל מלאכה אבל אמר על המחלוקת שלא יבערו אותו בשבתותיהם כמנהג היהודי כשיושב בטל.
ניקולאי די לירא.

No 259

ב. כמו שהליצו הקדמונים (?) על לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת שלהיות אז האדם יושב ובטל הזהיר שלא יתאספו יחד במושב לצים לדבר סרה בכבוד חבריהם יקד יקוד כיקוד אש, אלו הן האבות ותולדותיהן כיוצא בהם יאמר בם.
י. א. מודינא, הבונה.

No 260

ג. מדוע כל נאות השלום תחריבו
ביום השביעי יען תשבתו מעבודותיכם,
זכרו חקת התורה ולא תריבו
לא תבערו אש בכל מושבותיכם.
מ. באם.

No 261

וכל אשה חכמת לב בידיה טוו (כ״ה).

שאלה אשה חכמה את רבי אליעזר מאחר שמעשה העגל שוין מפני מה אין מיתתן שוה? אמר לה: אין חכמה לאשה אלא בפלך וכן הוא אומר וכל אשה חכמת לב בידיה טוו (יומא ס״ו).

ויקרא

No 262

מלא קמצו—ומלא חפניו (ב׳ ב׳—ט״ז י״ב).

בכבוד רבנו נדיקנו אל תעיזו לנגוע
על כי לא יסכון לפלוט, רק לקלוט לבלוע,
קחת יאהב למרבה, לא ידע שבוע
אך „תת לא יוכל״, יאטם אזנו משמוע
ומתנתו אחת ביובל, אין כמוה לרוע,
לו אליה ייאל העני — הן יתם לגוע
גם על ככר לחם גר לא תספק לו לבנע
ומאכול לחם חסד כזה ישים שכין בלוע...
אל נא אחי, אל תוסיפו לב הרב לפגוע
כי במשפט יעש מעשהו בהשכל וידוע
ואף כי על חכמת התלמוד לא הלך לנוע
ובכרם דת ישרון לא יבין לבנות ולנטוע
ומקרא מפורש יבוה (וממנו אין לגרוע!)
כי כילי יהי הכהן, לא נדיב ושוע
אף כי יקח לרב, החזה והשוק והזרוע,
מפזר ישתמר, מתת לאחר ימנע מנוע...
ובעקבות כהן ילך כל זוכה משלחן גבוה:
ככה ידרש הרב את המקרא „כמין חמר״
הן בלקיחת הכהן הכתוב נתן אמר —
„מלא קמצו״ „מלא חפניו״: מלא כף יד
ובנתינתו מה הוא אומר? „באצבעו״ לבד!
ש. מאנדעלקערן.

No 263

ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה (ה׳ א׳).

עובדא הוה דאפקיד חד גברא גבי בר תלמיון ק׳ דינרין אזל בעא להון מיניה, א״ל מה דאפקדת בידי מסרית בידך א״ל אשתבע לי מה עביד בר תלמיון נטל חד קנה וחקקיה ויהב ביה הלין דינרין ושרי מיסמך עליה, א״ל נור הדין קניא בידך ואנא משתבע לך כיון דמטו לבי כנישתא אמר: מריה דהדין ביתא טבא מה דמסרת בידי מסרית בידך, ההוא מן דבידיה נסתיה לקניא ואקשיה לארעא, שרין הלין דינרין מתבדרין, ושרי ההוא מלקט, א״ל לקט לקט דמן דידך אנת מלקט (ויקרא רבה פ׳ ו׳).

העובדא הזאת נודעה בתלמוד בשם „קניא דרבא״ משום דאתא לדין קמיה דרבא, ראה נדרים כ״ה, והספור הזה לקחו סופרי הגוים מספרותנו ויכנרוהו, שכן מספרים: „מעשה שהיה בנוכרי אחד שלוה כסף מאת איש יהודי וכבוא זמן הפרעון כחש הנוכרי להמלוה, והשופטים חיבוהו לשבע בשם ניקולו הקדוש על אמתת דבריו. מה עשה הנוכרי? עשה לו קנה חלול וימלאהו זהב ובקומו להשבע מסר את הקנה ליד היהודי וישבע לאמונה כי החזיר לו את חובו, ויפטרוהו השופטים, אז לקח לו

סקנס מיד סיסודי ויקס ויסע לדרכו. ויסי בסיותו בדרך ויקר מקרסו כי נפלו עליו חבלי שנס ובסיותו נרדס נפל מן סעגלס אשר ישב בס ותשבר מפרקתו וימת, וסקנס נפל תחת גלילי סעגלס וישבר — וכל סזסב אשר בתוכו נפל מקרבו ונפזר על סאדמס, אז ידעו כולס כי נפגע סאיש על דברת שבועתו אשר נשבע לשקר, ובסודע סדבר ליסודי סהוא קכן ואמר: אכן אין קדוש כניקולו! וילך וימר דתו ויסי לנוצרי. אך באמת לא סיו סדברים בימיסס מעולס וסספור עתיק לימים כמובא.

מ. נידעמאן.

No 264

והתודה אשר חטא (ה׳).

מלאך המות הבטיח לאוהבו לרוב בקשתו לבל ימיתהו בלא אמירת ודוי, וישבע הנבל בלבו לבל יאמר ודוי כל ימיו וחי לעולם! וירא המלאך כי לא יכול לו ויתנכל אליו להרגו בערמה. ויהי היום ויתעלף המלאך כאיש נגוע וידוע חלי וישכב על פתח עיניס כמטחוי קשת מבית אוהבו ויתעלף, וישאלהו הנבל: מי אתה ומה לך? ויען המלאך מילדי העברים אנכי — אמותה הפעם — עשה עמי חסד ואמת, התודה לפני בטרם אמות כדרך העברים ואני אבוא אחריך למלאות את דברך מלה במלה, ולא זכר בלבו את שבועתו, והתודה לפניו והוא אחריו, והיה ככלותו לדבר תעיתי תעתעתי ויקם המלאך מעל הארץ שמח וטוב לב ויאמר: הנה קמתי אני, שבה נא כה אתה.

י. הלוי.

No 265

זה קרבן אהרן (ו׳ י״ג).

זה קרבן אהרן, זה שאמר הכתוב ויאמר להם מהאוכל יצא מאכל... והיה שמשון תמיה בלבו ואמר ארי אוכל כל החיות ועכשיו יצא ממנו מאכל, כך אהרן אוכל כל הקרבנות ועכשיו יצא ממנו קרבן. (ויקרא רבה פ׳ ח׳).

אמר נ. ש. ל. לפי ההשקפה החצונית נראה כי הדוד חד הוא נגד אהרן שאכל כל הקרבנות כהארי הטורף האוכל כל החיות; ובאמת הכונה להורות הספק, כי מטרת הקרבן לא היתה בשביל שהכהנים יאכלו חטאת עמי, רק שהקרבתו לנגדה מעל גבה, תא חזי! הלא גם אהרן ובניו צריכים להביא קרבן. וכשם שנקודת הכובד בתמיהת שמשון איננה על מה שהארי אוכל כל החיות, ועל מה קא מתמה? על שעכשיו יצא ממנו מאכל! כן הדורש לא כוון שנתפלא על אהרן ובניו שאוכלים הקרבנות מפני שכן צריך להיות, והוא בא רק להראות על כונת וקדושת הקרבן שגם אהרן ובניו צריכים לצאת ידי חובתו, ואיזה זהו קרבן אהרן ובניו. ומריבי כהן אין כתיב כאן אלא כמריבי. —

No 266

וכל בית ישראל יבכו את השרפה (י׳ ו׳).

עני הסובב בערים ומחזיר על הפתחים שב לעירו וימצא את ביתו המלא כל טוב נשרף, ויבך בכי גדול, אבל רעהו למולו אמר אליו: אל נא כה תמרר בבכי דכתיב: וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה׳.

נ. שלעז.

No 267

ולהבדיל בין הקדש ובין החל (י׳ ט׳).

מעשה בבחורים בליל ע״ש שתו לשמוח כמנהגם והזכירו הרבנים . ופתח אחד מהם ואמר : רב פלוני הוא גדול כרב זה . והשיב השני ואמר : המבדיל בין קודש לחול .

שו״ת מהר״י מברונא.

No 268

מעלת גרה (י״א ג׳).

א. כראותך איש אין ישר בו
רק בעשר נפשו יקרה
אל תשת לב אל גאותו
כי מעלתו מעלת גרה

י. אלחריזי.

No 269

ב. הפרוטה איננה תפלה , וגרה איננה מעלה .

עמנואל הרומי.

No 270

ג. על פלוני הנבל מה זה תתפלאו
כי פשט את הרגל ולא שלם אגורה
דרך החזיר לו — הלא הדעו ?
מפרים פרסה ואינו מעלה גרה .

ג. ראזענצווייג.

No 271

ואת החסידה—למינה (י״ט).

להרבי מעיר גור הוגד כי חסידיו הסרים למשמעתו מתנהגים לתמוך בידי עניים רק מאנשי שלומם ומאחרים ימנעו עזרתם , ויוכיח אותם הרבי ויאמר : ואת החסידה למינה פירש רש״י מדוע נקרא שמה חסידה לפי שעושה חסד עם חברותיה , לכאורה יפלא אם מדת גמילות חסד יש לעוף הזה מדה יקרה וחשובה מדוע נמנה בין העופות הטמאים ? אך בזאת נבדל לרעה יען יבדיל בין איש לאיש בעשית חסד , והוא עושה צדקה וחסד רק עם חבריו , וזה דבר מגונה , אל לכם בני אל תעשו כדבר הזה עוד , כל איש ישיג מכם ישע ועזר .

No 272

אשה כי תזריע (י״ב י״ב).

שמעתי כי משיחי אחד אמר : כתיב א ש ה כ י ת ז ר י ע ו י ל ד ה ז כ ר . מי היתה אותה אשה שהזריעה וילדה זכר ואין איש נזכר כאן ? אמר לו המשיב : ומי היא ? אמר לו : זו היתה מרים . אמר לו : והכתיב אם נקבה תלד , אם כן היה להמחוקק הנוצרי אחות ? —

יוסף המקנא אופיניאל.

No 273

וספרה לה—ואחר תטהר (ט״ו כ״ח).

(כסף מטהר ממזרים)

אשה הטמאה תעשה כתורה
וספרה לה — ותהי טהורה ;
כן את נטמאת — וטהרת
אחרי אשר מנית וספרת . מ. ווייסמאן.

No 274

כי בענן אראה על הכפרת (ט״ז ב׳).

(על המעשן בבית התפלה)

מתחסד ! עד מתי עשנת בתפלת עמך
עד מתי תהיה לעמך פח ומכמרת

הבזה תאמר למלאות דבר אלהיך :
„כי בענן אראה על הכפרת !"
ש. מאנדעלקערן.

No 275

אמך הוא לא תגלה ערותה (י"ח ז').

(להמוכיח)

א. למה זה לקלון נתת חטאה
ממרומי במתך תודיע חרפתה ?
עצור פיך , בן מביש ! אל תלשן הרשעה
כי אמך היא , לא תגלה ערותה !
א. ה. ווייס.

No 276

ב. בספרך על הפילוסופיא רע דברת
ועל חסרניה כי רבו פיך שחוק ימלא ;
אם כשלמה לחכמה „אחותי את" אמרת
הלא כתוב בתורה „ערות אחתך לא תגלה"
נ. כ. זומרהויזען.

No 277

ואהבת לרעך כמך (י"ט י"ח).

על כסלון שקרא לך „חמור !"
תקצף מאד ונפשך נבוכה
מצות התורה אנא שמור —
„ואהבת לרעך כמך !"
ש. מאנדעלקערן.

No 278

את מקרה הערה (כ' י"ח).

(על מדקדק אחד)

בעת אפו חצב יסוד מלה
אך מקורה הערה — ערותו גלה ! —
ב. קאוועל.

No 279

ובת איש כהן (כ"א ט').

אמר ליה רבי עקיבא , ישמעאל אחי ! בת ובת אני דורש . אמר ליה : וכי מפני שאתה דורש בת ובת נוציא זו לשרפה ? — (סנהדרין נ"א) .

No 280

נבלה וטרפה לא יאכל (כ"ב ח').

(אב"ג נגד פ"ס)

תחת אשר אכלתיך בכל פה תתנני לאוכל טרפות ? הן אמנם באכלי אותך עברתי על „נבלה וטרפה לא תאכלו" אבל נבלה וטרפה זולתך לא אכלתי .

No 281

אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (כ"ח).

בחיי ראשך קיסר ! הרגני תחלה ואחר כך הרגהו , אמר לה קיסר איני שומע לך מפני שכתוב בתורתכם ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד , אמרה לו : שוטה שבעולם ! כבר קיימת כל המצות ולא נשאר לך אלא זו בלבד ? — (איכה רבה פ' א') .

No 282

אלה הם מועדי (כ"ג ב').

חנניה בן אחי רבי יהושע עיבר בחוצה לארץ , שלח ליה רבי שלשה איגרין . . . קם ר' יצחק וקרא באורייתא אלה מועדי חנניה בן אחי ר' יהושע , אמר : אלה הם מועדי ה', אמר לון גבן . (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב) . [ראה ישעיה ב' ג'] .

No 283

שני עשרנים סלת (כ״ג י״ג).

לא תקשו לשאול בדברים ואמר :
מדוע הביא הכהן במנחת העמר
שני עשרונים סלת והוא כפלים ?
כי לכל זכור פי שנים .

מ. בלס.

No 284

ועניתם את נפשתיכם (כ״ז).

רבינו יצחק בר אשר הלוי, הראשון מבעלי התוספות, ונודע בשם ריב״א הקטן, חלה את חליו שמת בו וחל יום הכפורים באותם הימים, אמרו לו הרופאים : אם לא תאכל ודאי תמות, ואם תאכל שמא תחיה, והוא ז״ל אמר : בריא ושמא בריא עדיף, ולא רצה לאכול ומת .

אברהם עפשטיין.

No 285

ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד (כ״ו כ״ו).

פעם אחת הגיד החוזה חזיונות ה. מאפו לה׳ ד. ז. ב. בעברם בערב שבת לפני אחד הבתים ששם טומנות הנשים את החמים לש״ק, כי עתה הוברר לו מפני מה נאמר בסוף התוכחה אחרי כל הקללות "ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד?" הדבר הוא פשוט, הנשים תקללנה אז קללות נמרצות שאינן כתובות גם בתוכחה.

ר. בריינין, בספרו אדות מאפו.

אמר ג. ש. ל. הכתוב הזה איננו בסוף התוכחה והרבה כמוהו נאמרו עוד אחריו. — ואני שמעתי שפעם אחת ראה מאפו את הנשים אופות כולן ביחד את החלות אצל אופה אחד, וקרא עליהן : ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד.

No 286

כאשר יחנו כן יסעו (ב׳ י״ז).

מילדי יום אל תהלל,
כי ילדי יום לא ידעו;
אל תשמח גם אם ייטיבו,
גם אל תחת אם ירעו;
כי הטובות גם הרעות
כאשר יחנו כן יסעו.

א. ן׳ עזרא.

No 287

הקרב את מטה אהרן (ג׳ ו׳).

מטרונה שאלה לר׳ יוסי: א״ל אלהכון מאן הוא בעי מקריב, הביא לפניה כלכלה של תאנים והיתה בוררת יפה ובוררת ואוכלת, א״ל את ידעת לברור הקב״ה אינו יודע לברור? מאן דהוא חמי עבדוי טבין הוא בחר ביה ומקריב ליה (במדבר רבה פ׳ ג׳).

No 288

משה רע—ואסף המצורע (ס׳ י״א—י״א י׳).

אדוני בכל עת אשר אני רואה, שני פסוקים אעמוד משתאה, האחד מהם ובעיני משה רע, והשני והניף ידו אל המקום ואסף המצורע, והדבר אשר לבי יקרע, ועלי מאד קשה, הוא קרוא הפסוק רע למשה והוא היה מבחר הברואים, וראשון ואב לנביאים, וכן אמרו והניף ידו אל המקום ואסף המצורע, מתי אסף המשורר נצטרע והנה אם לאשמת העם הדבר הזה בו אירע, אך חוק המוסר פרע, להניף ידו כנגד השם הלא ידע כי יחטא ואשם, ולכן אדוני בחסדך פרשם. ואען ואומר: ובעיני משה רע, ר״ל שחשב בעיניו, ונתרפא כאשר קרן אור פניו, ואסף המצורע היה מבני הפריזי, ויש מפרשים שהיה בנו של גחזי. עמנואל הרומי.

No 289

מנחת קנאות (י״ח).

(רבי יצחק פולקר כששלח לו אבנר את המגלה שחבר וקראה מנחת קנאות והוא השיר אליו כשחברה).

מנחתך שטתה ומעלה מעל
כי נטמאה תחת ידי הבעל,
לכן תקנא זה בנפשך
אם כנת נכרי וערל בעל,
אולם לנסותי שלחת לי
במי מרים בדקתיה וכוסה רעל,
בטנה ראה צבתה ירכה נפלה
כי מחשבת שוא לגבי געל.

No 290

אלדד (י״א כ״ז).

לקראת הרוץ אדם הרוץ
מה תרוץ כיונק אל דד
השקט ונטה באל וזכור
כי במחנה נבא אלדד ·
אבו אל הסן ן׳ אלעזר·

No 291

הממעיט אסף (ל״ב).

מה לידותון ולדוד שיר
לבך על כל שר שיר יסף ,
לו התערב אסף עמך ,
אז יהיה הממעיט אסף ·

No 292

עשרה חמרים (שם).

מה זה שכתוב בספרים , הממעיט אסף עשרה חמרים , והנה נמצאו כל כך חמורים בתורה שיבא מהם לכל אחד עשרה ? ואען ואומר : זה הענין במלחמת מדין , שהיה המלקוח והשבי פלא פלאות , והיו החמורים שלשים אלף וחמש מאות , וישמח האיש וישבע באילות ובצבאות , · כי אין אלו אלא דברי נביאות · עמנואל הרומי·

No 293

אל נא רפא נא לה (י״ב י״ג).

מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני ר״א והיה מקצר יותר מדאי , א״ל תלמידיו כמה קצרן הוא זה , א״ל כלום מקצר יותר ממשה רבנו דכתיב אל נא רפא נא לה (ברכות ל״ד) ·

No 294

למטה יוסף למטה מנשה גדי בן סוסי (י״ג י״א).

אתה בן אדם הושלכת מרום שמים אל עמקי ארץ , וזה כוונת הכתוב הנוכחי ; למטה : ר״ל הושלכת למטה על העולם השפל למען אשר "יוסף" ר״ל תוסיף במצות ובמעש״ט · למטה : ר״ל אם תטה מדרך הישר , מנשה : ותשכח את הכוונה הראשונה אשר הושלכת ארצה רק להוסיף במצוות (מלשון נשית טובה) ועוד תאמר "גדי" מזלי גרם כך והכל תלוי במזל וגורל , והייתם מתנהג ע״פ הטבע , אומר לך אשר אתה "בן סוסי" ר״ל נולדת מסוס ובהמה ולא בינת אדם לך · התורה הזאת דרש הצדיק על שלחנו הטהור לפני קהל חסידיו · הבקר אור ב׳ עמוד 245 .

No 295

עד אנה ינאצני העם הזה (י״ד י״א).

התחילו אומרים ליצנות עליו , אומר זה לזה : אי אתה שומע שמעון אחי ? וזה אומר : מה אתה אומר ראובן אחי ? אמר לו בחייך ראית בימיך אדם נותן חטים ברחים ואינן נטחנות ויורדות , אף אנו אוכלין את המן ואינו יורד · אומר לו חבירו מתיירא אני שליום אחרון תנפח כריסי ותבקע מפני שאין אנו מוציאין אותו , באותה שעה אמר האלהים למשה איני יכול לסבול ולכבוש עד אנה ינאצוני (במדבר רבה פ׳ ז׳) ·

No 296

אם יראו את הארץ (כ"ג).

המלך שישבוק: אני מבקש בטובתכם למה תדחוה בשתי ידים ואני שמעתי שכל יהודי שאינו ממיר את דתו הוא טמא לעולם ולא יוכל לבא לגן עדן.

חכמי היהודים: כתוב בתורתנו שישראל מאסו במתנה הגדולה שנתן להם האל והיא ארץ חמדה ארץ זבת חלב ודבש ומה היה ענשם?

המלך שישבוק: מבואר הוא שם (במדבר י"ד כ"ג) והוא שלא יראוה.

חכמי היהודים: ישמע מלכנו! הנה כבוד רוממותך נתן לנו גן עדן ואנחנו מאסנו בו יהי ענשנו אם כן שלא נבא שם.

ש. ן' ווירגא.

No 297

מקשש עצים (ט"ו ל"ב).

גבריאל (המלאך הזה היה נרצה לאהבתי מכל צבא המרום) גבריאל ראה איש עברי מקושש עצים ביום השבת, ויכתוב בספר זכרון לפניו. ומי התיר לגבריאל לכתוב ביום השבת? כן אמנם משגה היה אתו, כי שכח כי שבת היום להשם. ואם לא שבת היום בעיני המלאך מה און ראה ביד העברי כי כתב בספר? מ. א. גינצבורג.

No 298

ציצת (ל"ח).

די עקונא שעלה על כל בני דורו בחכמת התיאולוגיה והפילוסופיא הסכים בדעתו לגזרת אינוקינטי בדבר אות הקלון שנגזר על היהודים לשאתו על בגדיהם ובקש להצדיקו על פי חכמתו ל מ ד נ ו ת ו ושתים רעות עשה: כי חטא נגד האמת וההגיון כאחת, הוא כתב לאמר: "האותות המסמנים את היהודים, נתונים להם על פי תורת משה, כי על זאת נתחייבו במצות ציצית בכדי שיהיו נבדלים מכל העמים". והנה הטעם שנתן למצות ציצית בדוי הוא מלבו כי לא נמצא זכר לו בתורתנו, והדבר שלמד מענינו הוא רק מביא לידי גחוך: משה רבנו צוה בתורתו לבני ישראל לעשות להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם ומשום זה התעורר אינוקינטי לאמונה—לא להכריח את היהודים לקיים את המצוה הזאת כהלכתה כי אם—לשום על בגדיהם את האות אשר בחר ה ו א להם כחפצו. מ. גידעמאן.

No 299

אני ה' אלהיכם (מ"א).

ראה השקר שאין לו רגלים ויעש לו כנפים ככנפי החסידה בהן יעבור ארצות וימים רחוקים.

שמעו בני האדם כי חנון ורחום ה' ויעשו מה שלבם חפץ ותמלא הארץ חמס ותועבה: "הן ה' הטוב יסלח לנו כרחמיו וכרוב חסדיו" — אמרו —.

תזרו ושמעו כי אל קנא ונוקם הוא, ויקומו ויעשו מדורות אש לקנא קנאתו בבני איש, והיתה להם זאת ברית כ ה ו נ ה לעולם... לקול קורא באהבה הם שומעים ונהנים, לקול הקורא בקנאה הם מתרגשים וכלם קודחי אש, אך לקול הקורא: "ה' אלהיכם — א מ ת" אין שומע...

ש. בן ציון.

No 300

ויקח קרח (ט"ז א').

א. זה קרח שהיה מתלונן על משה ועל אהרן, מה עשה? כינס כל הקהל שנאמר ויקהל עליהם קרח את כל העדה, התחיל לומר ליצנות, אומר להן: אלמנה אחת היתה בשכונתי ועמה שתי נערות יתומות, והיתה לה שדה אחד, באתה לחרוש, אמר לה משה לא תחרוש בשור וחמור יחדיו, באתה לזרוע אמר לה משה שדך לא תזרע כלאים, באתה לקצור ולעשות ערימה אמר לה הניחי לקט שכחה ופאה, באתה לעשות גורן אמר לה תני תרומה ותרומת מעשר ומעשר ראשון ומעשר שני, הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו, מה עשתה? מכרה את השדה, ולקחה ב' כבשות ללבוש מגזותיהן ולהנות מפירותיהן כוון שילדו בא אהרן ואמר לה תני לי את הבכורות שכך אמר לי הקב"ה כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר וגו' הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו. הגיע זמן גזיזה וגיזזה אותן, אמר לה תני לי ראשית הגז שכן אמר לי הקב"ה ראשית גז צאנך תתן לו. אמרה אין לי כח לעמוד באיש הזה הרי אני שוחט אותן ואוכלתן, כיון ששחטן אמר לה תני לי הזרוע והלחיים והקבה, אמרה לו: אפילו ששחטתי אותן לא נצלתי מידו, הן עלי חרם! אמר לה: תנה לי, שכך אמר הכתוב כל חרם בישראל לך יהיה. נטלם והלך לו הניחה בוכה ושתי בנותיה אצלה בדין הא בזאת עלובתא, כל כך הם עושין ותולין בהקב"ה. (מדרש שוחר טוב א).

אמר נ. ש. ל. הפליא הדורש להראות איך הליט קרח את טומאתו באדרת תומתו, כי הוא — קרח! הנהו הצדיק ומשה ואהרן הרשעים! האם לא כן הוא? — כאן ימלא שחוק פינו כי ההתול הגיע למרום עזו. כמה "צדיקים" כקרח עדיין איכא בשוקא? כן יאבדו! —

No 301

(ע"ד הרמב"ם)

ב. אתמה מתולקים על מ ש ה
איך לא זכרו עונש קרח
מורה צדק הוא ודברו כאש
— ודברם כקרח.

ש. ט. פאלקירה.

No 302

ג. ויהי היום ויתאספו עמי הארץ לאגדה אחת, ויבנו להם בית תפלה מיוחד, למען יהיה גם להם קיר המזרח ומבחרי העליות, ועשו תקנה ביניהם שלא יבא למדן בקהלם למען לא ישתרר עליהם, וכאשר הגיע ש"ק הקורא שם עיניו בספר התורה ומצא המלה

קרח שאיננה ככורך בהגדה של פסח, ויקרא אך ספר פסול הוא! אז הוציאוהו המתפללים מן הבית כי למדן הוא ולא יכירנו מקומו שם.

No 303

כי כל העדה כלם קדושים (ג')

און בן פלת אשתו הצילתהו, אמרה ליה: מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא (סנהדרין ק"ט). ראה שם.

No 304

ולו גוענו בגוע אחינו (כ' ג').

(ריב"ל ליש"ר).

בקראנו דבריך אלה השתוממנו על המראה, ונירא לגשת אל הפרקים האלה פן נספה, ונאמר: לו גוענו בגוע אחינו כל בית ישראל לפני ה' באמונה פשוטה בלי חקירה, ולמה הולכתנו המדבר הגדול הזה להביא אותנו אל המקום הזה לא מקום זרע ומים אין לשתות להשביע נפש שוקקה.

No 305

והוצאת להם מים מן הסלע (ח').

(ארח לבעל הבית)

לו נוך אלהים:
"הך בסלע ויצאו מים"
אזי מרק שלחנך
הוצאת בידים.—

ש. בכרך.

No 306

עשה לך שרף (כ"א ח').

א. אני שרף תלאוני עלי נס ידי מ ש ה
להחיות בו נשוכים
להשכיל בו ויחיל (?) אחרי מות,
הכי קרא שמו מורה נבוכים.

No 307

והיה כל הנשוך וראה אתו וחי (שם).

ב. אל תיראו מעיני עופר
אם למות יטו כל חי
אם ישך גם היה כל
הנשוך ראה אותו וחי.

יהודה הלוי בן שבתי.

No 308

אש מחשבון (כ"ח).

חנות אירע בית המרכלת
לשרפת אש היתה מאכלת,
האש בחנות מאין נמצאה?
המושלים אומרים: מחשבון יצאה!

ג. ראזענצווייג.

No 309

וילכו זקני מואב וזקני מדין (כ"ב ז').

תנא מדין ומואב לא היה להם שלום מעולם, משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובין זה לזה בא זאב על האחד אמר האחד אם איני עוזרו, היום הורג אותו ולמחר בא אלי, הלכו שניהם והרגו הזאב. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כרכושתא ושונרא עבדו הלולא מתרבא דביש גדא (סנהדרין ק"ה).

No 210

והוא רכב על אתנו (כ״ב).

איש נבוב כי יקרנו אסון
ירבץ תחתיו ימס בינונו,
ואיש נלבב כאלון חסון
והוא רוכב על אסונו.

י. ל. גארדאן.

No 311

ותט האתון מן הדרך (כ״ג).

נביה תאוה היתה לעיני
פגשתיה תמול ותט לפני
כמו עשתה בעת כי ראתה אז
אתון בלעם פני מלאך אדוני.

עמנואל הרומי.

No 312

פי האתון (כ״ח).

למען לא יחשבו הכסילים כי אדם המה
יען כי דבר ידברו ובפיהם אמר
לכן שם אלהים גם פה לבהמה
ויפתח את פי האתון ותאמר.

No 313

ותאמר האתון (ל׳).

אגיד לך מה שקרה לי עליו זה מעט מן השנים והוא כי שאלני אחד — ממתפשי מומים בזולתם ולא ירגישו במצא אתם — אם אאמין שדברה האתון? ואני עניתיו מבלי הבטה אל מראהו, ואומר חי ה׳ אני מאמין בכל מה שכתוב בתורה, ולמה לא אאמין בפסוק ותאמר האתון, ובפסוק וידבר חמור. יוסף כספי.

No 314

ההסכן הסכנתי (ל׳).

אמר ר׳ חכימא: כך היא דרכם של החמורים הללו שמעריצים ומקדישין את הרגל.

האמת, ליבערמאן.

No 315

ודם חללים ישתה (כ״ג כ״ד).

הקונצלייר מפריש אמר אל הר״ר יחיאל והר״ר יצחק אתם אוכלים דם הערל שכן נבא בלעם ודם חללים ישתה, והם עמדו ולא ענו, וקראתי עליהם מקרא זה משיב חכמים אחור, היה להם לומר כי זהו דם חללים ישתה מוסב לראש הפסוק הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה, אותו ארי או אותו לביא שנמשלו אליו.

יוסף המקנא אופיציאל.

No 316

מה טבו (כ״ד ה׳).

אחת התפלות הקדושות הנשמעות בבית מקדשנו שס״ה פעמים בשנה, כלומר בכל יום ויום, היא תפלת „מה טובו“ ומחברה היה הקוסם האלילי והאנטישימי הראשון — בלעם שמו! פ. מינקאוושקי.

אמר ב. ש. ל. לפי דעת חז״ל משה רבינו כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב. ראה בבא בתרא י״ד.

No 317

כארזים עלי מים (ו׳).

בלעם הרשע בירכן בארז ... לעולם יהא

אדם רך כקנה ואל יהי קשה כארז. מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור מבית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת נהר ושמח שמחה גדולה והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה, נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר, אמר לו: ריקה! כמה מכוער אותו האיש, שמא כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשני כמה מכוער כלי זה שעשית, כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו, ואמר לו נעניתי לך מחול לי, אמר לו איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית, היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו, יצאו בני עירו לקראתו והיו אומרים לו שלום עליך רבי מורי, אמר להם למי אתם קורין רבי רבי? אמרו לזה שמטייל אחריך, אמר להם אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל, אמרו לו מפני מה? אמר להם כך וכך עשה לי, אמרו לו אעפ״כ מחול לו שאדם גדול בתורה הוא, אמר להם בשבילכם הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן, מיד נכנס ר׳ אלעזר בן ר׳ שמעון ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז. (תענית ב׳).

No 318

פינחס (כ״ה י׳).

החזן הנודע ר׳ פינחס מביאלוסטאק היה ש״ץ מפואר נוסף על זה בעל תורה ויראת שמים, ובכסף מלא שלמו לו בעד תפילותיו, הרבה יותר ממה שמשלמים לחזנים אחרים, אחד מעוזריו נסע למקום שאין מכירים אותו ויאמר כי בעצמו הנהו ר׳ פינחס ויבקש שכר רב בעד תפלתו. ואנשי העיר טרם נתפשרו עמו נודע להם כי החזן איננו ר׳ פינחס בעצמו רק אחד ממשורריו, ויודיעו להש״ץ מה שתלמידו עושה, והוא השיבם: עושה מעשה ז מ ר י (מזמר זמירותי) ומבקש שכר כפינחס.

מ. ה. בערשטיין.

No 319

זמרי (י״ד).

אמר עולא: תמר זינתה זמרי זנה, תמר זינתה יצאו ממנה מלכים ונביאים, זמרי זנה נפלה עליו כמה רבבות מישראל. (נזיר כ״ג).

No 320

כזבי בת צור ראש אמות בית אב במדין הוא (טו).

אמת תבחר בדבורך
ולא כזב בכל ענין
והאמת יסוד שלום,
וכזבי בת נשיא מדין.

No 321

מטות—אלה מסעי (ל׳ ב׳).

(מגנת ר׳ יקותיאל דאטול)

... ישכון שמו מרום עד אל איומים
יפתח סגור מטות אלה מסעי.

No 322

האחיכם יבאו למלחמה (ל״ב ו׳).

מגיד אחד נכנס לחצר שגדלו שם כלבים, ולא נתנוהו לכנוס אל הבית, וירם המגיד את מקלו להבריחם ממנו ויכה את הכלבים על ראשם, בעד החלון נשקף אדון הבית ויקרא אל המגיד: הלא אתה עובר על לאו "רשע למה תכה רעך", ויענהו המגיד: "האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה?" ב. יפית.

No 323

ועבר לכם כל חלוץ את הירדן (כ״א).

אדוני! על מה שצותה התורה, חלוצים תעברו את הירדן תמהתי תמיהא גמורה, כי לו עברו ישראל אז את הירדן במים, היתה חכמה נפלאה לצוות לחלוץ הנעלים, אמנם אחרי שהוביש את מי הירדן האל ממעל, מה צורך ללכת חלוצי נעל? ואען ואומר: בטוב השבת, אמנם הפירוש הנכון בו לא הקשבת, כי לא צותה התורה הנאמנה שיעברו הירדן חלוצים בפעם הראשונה, רק בעברם בו בשאר ימות השנה. עמנואל הרומי.

No 324

ויחנו בחֹר הגדגד (ל״ג).

ואבוא אל המלון והנה שם מלמד יושב, משמיע שריקות עדרים ומלמד לנערו בסדר אלה מסעי בני ישראל (פ׳ השבוע) לאמר: ויסעו מבני יעקן ויחנו בחר הגדגד ויסעו מהר הגדגד כו׳—ואמר אל הנער המלמד האם לא הטיבות אם קראת בחר הגדגד?—אולי היה יותר טוב—לקרוא בחר כדעתך, אבל אין לנו לזוז מאשר מסרו לנו בעלי המסרה וכך למדוני רבותי. ואחד המלמדים מבעלי העגלות היושב בבית וישמע לדברי, לעג לאיש קצון פאה ומגלח זקן כמוני החפץ לגלות פנים שלא כהלכה בתורת משה ויאמר: ובמה הטיבות בתיקונך? הלא הר פירושו ה ר ומה פירושו של חר? חר, הוא שם דבר (עניתי אני) אשר תשקהו מנשיקות פיך! י. ל. גארדאן.

No 325

ותהיינה—בנות צלפחד לבני דדיהן לנשים (ל״ו י״א).

שאל הגמון לואיס המלך להר׳ נתן נ״ע דרך בדיחותא, מי אשתו? אמר לו בת דודי היא. אמר "אח" גרין הם נושאים זה את זה ככלבים וחתולים. אמר לו הר׳ נתן כדין אנו עושין, שמצינו בבנות צלפחד שנתנן לבני דודיהן לנשים על פי הדבור, וכן בת כלב עכסה כתיב ויתנה לעתניאל אחי כלב הקטן ממנו.

יוסף המקנא אופיניאל.

No 326

לבן וחצרות ודי זהב (א' א').

א. אם שם הבנות האומרות הב הב ,
אם עוד האנשים יאהבו שם
לבן וחצרות ודי זהב

עמנואל הרומי.

No 327

ב. לראים עשר וישרים גועים ברעב
כאמור : ולבן — וחצרות ודי זהב .

ג. ראזענצווייג.

No 328

ואשימם בראשיכם (י"ג).

ואשימם בראשיכם (ולא כתיב ואתנם) אמר רבי יהושע בן לוי אמר להם משה אם אי אתם נשמעים להם אשמה תלוי בראשיכם , למה הדבר דומה לנחש הזה שאמר הזנב לראש עד מתי אתה מתהלך תחלה אני אלך תחלה, אמר לו לך . הלך ומצא גומא של מים והשליכו לתוכה , מצא אש והשליכו לתוכה, מצא קוצים והשליכו לתוכם , מי גרם לו על שהלך הראש אחר הזנב (דברים רבה פ"א) ראה שם .

No 329

רב לכם סב את ההר (ב' ג').

עורו ישני לב למתי תישנו , קומו סעו כי בית אחרים תשכנו , עורו ורב לכם בני איש סב בהר התאוה ולמדבר מהר פנו ,

עמנואל הרומי.

No 330

ולמכיר נתתי את הגלעד (ג' ט"ו).

(על הנשיא ר' מכיר)

יום נבראת אמר האל
הן עבדי אתמך בו לעד
בדבר פיהו אפיק מרפא
ובמאמריו לבות אסעד
ופרי עדן וצרי חיים
בו לרוח לב יהיה נועד
כל איש לקח חלקו
ולמכיר נתתי את הגיל—עד .

י. אלחריזי:

אמר נ. ש. ל. החדוד הנפלא הזה בעטרת ר' מכיר שעטר לו אלחריזי, מתנוסס עוד הפעם ביתר שאת ועז אצל עמנואל — בנשיקת אהובתו . ראה שופטים י"א כ"ט .

No 331

ואתחנן אל ה' (כ"ג).

זש"ה תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות .

א״ר תנחומא: תחנונים ידבר רש זה משה שבא אצל בוראו בתחנונים, ועשיר יענה עזות, עשירו של עולם זה הקב״ה, ענה אותו עזות שנאמר אל תוסף דבר אלי (דברים רבה פ׳ ב׳).

No 332

בעל פעור (ד׳ ג׳).

לו יש נפשכם תחת נפשי, לו הייתם אתם נמודים לבעל פעור כשנה תמימה ומוכרח לעבוד עבודתו (הלא ידעת עבודת בעל פעור במה היא!).

י. ל. גארדאן.

No 333

כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם (כ״ה).

מה תתאוננו האבות כי מכעס בניכם
בטרם עתכם שבתם וזקנתם?
הן גזרת הכתוב היא עליכם:
כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם.

נ. ראזענצווייג.

No 334

וזאת התורה אשר שם משה (מ״ד).

רמ״א לונאטו כתב לפני ב״ד דכפ״ד תודה נמורה וברורה המתחלת: „וזאת התודה אשר שם משה לפני בני ישראל״.

יעב״ן.

No 335

שמע ישראל (ו׳ ד׳).

בידוע כי רבינו בחיי בנה על יסוד הכתוב הזה את השער היחוד שלו המחייב את כל בני ישראל לחקור ולהתבונן בחכמת אלהות; ובא ר׳ ישעיה האחרון ואוסר החקירה מן התורה ומביא גם כן ראיה מפסוק זה באמרו: „וכן נוה עלינו רבן של נביאים ע״ה שמע ישראל ולא אמר להשכיל ולהתבונן בידיעת האלהים בדרך חכמה, אלא להאמין ביחוד על פי השמועה ועל פי הקבלה״. והדא היא שאמרו ושניהם מקרא אחד דרשו.

No 336

את ה׳ אלהיך תירא (י״ג).

א. אז מפני ה׳ אלהים בל תירא
אם את ה׳ אלהיך תירא.

י. ייטלס.

No 337

ב. שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה, כיון שהגיע לאת ה׳ אלהיך תירא פירש — עד שבא רבי עקיבא ודרש את ה׳ אלהיך תירא לרבות ת״ח — פירוש: אף הת״ח צריך לירוא מפני ה׳.

ב. יפית.

No 338

לא תעשון כן לה׳ אלהיכם (י״ב ד׳).

הצדיק מססוב היה מלמד זכות על כל אדם, ההגדה מספרת: „שכנה אחת גרה אצל ביתו, שהיה לה נער גדול בנים, ר״ל: בניה היו מתים עליה בקטנותם; ופעם אחת שפכה את שיחה לפני הרבנית והטיחה דברים כלפי מעלה; והרבנית התמרמרה עליה: צריכה אשה להצדיק על עצמה את הדין! צדיק הוא השית״ב בלי ספק! ואין

אנו כדאיות גם את חסדיו"... וכששמע הצדיק כעס עליה וגער בה: את אומרת— צדיק השית"ב! ? אבל כתוב הדר: "לא תעשון כן לה' אלהיכם!" לא תאמרו —"כנים משפטיו!" אדרבה אני אומר כי כְּנָה האשה! צדקה המאללה בריבה! וכי איזה טענות יש לרבש"ע עליה? איננה מלה את בניה? איננה מדלקת נרות לשבת?! איננה מפרשת חלה?!" ובאותה השנה נפקדה האשה בזרע של קיימא, וזכתה להובילו תחת החפה והצדיק היה שושבינו.

י. שטיינבערג.

No 339

השמר לך פן תעזב את הלוי (י"ט).

(על ר' יהודה הלוי וספרו הכוזרי)

היותו מלא ברכת ה' בדעות אמתיות אשר כל יהודי נאמן בבריתו יאות לו ללמדו לעצמו ולבקש שיכתוב על לוח לב כל אחד מבניו ותלמידיו עם צווי ואזהרה השמר לך פן תעזוב את הלוי.

עזריה מן האדומים.

No 340

ובערת הרע מקרבך (י"ג ו').

ההגדה מספרת כי אפיקורס אחד בא להתלוצץ מבעל "הנודע ביהודה" ואמר לו בלצנות שכבר עבר על כל העבירות שבתורה, חוץ מעבירה אחת והיא—המאבד עצמו לדעת. ויען לו הרב: הלא זאת לא תוכל לעשות דמצוה היא ובערת הרע מקרבך.

צ. ה. שלעז.

No 341

ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (י"ח).

שאל פרוקלוס בן פלוספוס את רבי גמליאל בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי אמר ליה כתוב בתורתכם לא ידבק בידך מאומה מן החרם מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי? אמר לו אין משיבין במרחץ, וכשיצא אמר לו אני לא באתי בגבולה היא באה בגבולי, אין אומרים נעשה מרחץ נאה לאפרודיטי אלא אומר נעשה אפרודיטי נוי למרחץ (עבודה זרה מ"ד) ראה שם.

No 342

והראה ואת האיה והדיה (י"ד י"ג).

אמרו עליו על הרד"ל כי בא אליו ירושלמי אחד והתפאר נגדו כי גאון הוא, ויאמר אליו הרד"ל: ואיך תאמר כזאת ואני יודע ומכיר אותך? — וישאלהו הירושלמי: הלא עתה באתי ומאין ידעתני, האם נביא ורואה אתה? ויענהו הרד"ל: אמנם לא נביא אני אבל ר ו א ה אני מה שאמרו בחולין ס"ג: ראה, דיה, איה אחת היא, ולמה נקרא ראה, שרואה ביותר, תנא: עומדת בבל ורואה נבלה מארץ ישראל. —

No 343

פתח תפתח את ידך לו (ט"ו ח').

דרשו פתוח תפתח את ידך לו, לפתוח חמש אצבעות היד ולהכות בפני העני להבהילו, אחרי שהאלהים אמר לבהלו, ואחד מהם נשבע ביצרו, ובחיי בנו בכורו,

כי מלת לו באלף מלא כתובה בספרו ·
עמנואל הרומי·

No 344

וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם (י״ג).

בספרך שנים רבות בפרך עבדת
ועתה לשלחנו חפשי מעמך חמדת ;
ואולם לא טוב גמלת לעבדך
כי ריקם שלחתו מידך · מ. באם·
[ראה בראשית ל״א מ״ב]·

No 345

על פי שנים עדים יקום דבר (י״ז ו׳).

א· קרבך תאמר לבדו נשאר מן המערכה ,
שנית , כי גם אחי הבטחני ככה ·
ב· בזאת תדע כי אמת דברתי כאיש גבר
אמנם רק על פי שנים עדים יקום דבר ·
ל· זומרהויזען·

No 346

שום תשים עליך מלך (ט״ו).

רבי חזקיה הוה מהלך באורחא פגע ביה חד כותי , א״ל ר׳ את הוא רבהון דיהודאי , א״ל אין , א״ל חמי מה כתיב שום תשים עליך מלך אשים אין כתיב כאן אלא תשים דאת שוי עלך (ירושלמי סנהדרין פ״ב ה״ו) ·

No 347

הזרוע והלחיים והקיבה (י״ח ג׳).

א· אשאלך השר ולתשובתך אחכה , למי שנותה התורה שנכה , באמרו הזרוע והלחיים והכה בה ? ואען ואומר : כך מקובל אני מבית אבי אבא , ששאל לדור ראשון , ואמרו כי זה הפסוק נאמר על שמשון , שהיתה לו זרוע רמה להלחם בפלשתים , ודועכו לפניו כפשתים , ובלחי חמור חמורתים , סרוח ומבאיש , הכה אלף איש , ויפול האיש על פניו וישבע בחיי אבותיו , כי אורו עיניו , ולא שמע בלתי היום דבר דבור על אופניו , ויהי כראותי כי נפלא על הפירוש , אמרתי לו שמע עוד פירוש אחר על הדרוש , דע כי לפי מה שכתוב במסורת והקבה מלה אחת בקוף , יש לו פירוש אחר ותועלתו מרובה , כי בזה הפסוק נרמז אל האשה , להיות צנועה וקדושה , כי אם תתן לחושק הזרוע והיד , ולבסוף תתן לו הלחיים ומהם ילטיד , ואחרי כן תתן לו הקבה , ולכן תזהר מזה הנקבה · עמנואל הרומי·

No 348

ב· כך מקובלני מבית אבי אבא שלשה גופי עבירות אבות נזיקין נבראו בעולם , והם : הנשוק , והקיבה (ר״ל הבלענות) והזנות · סימן לדבר הזרוע והלחיים והקיבה ·
י. א. מודינא·

No 349

שלח תשלח את האם (כ״ב ז׳).

באחד מימי השבת בשעת תפלת שמו״ע נכנסה אשה אחת לבית הכנסת בעיר זאנער—חדש ובקול קורע לבבות נעקה בבכי תמרורים על כי נלקח ממנה בנה יחידה לתת אותו לצבא בעד אחד מבני טובי העיר , שם היה אז הרה״ג ר׳ יעקב מבויסק , המכונה ״ר׳ יענקילע בויסקער״ ·

ובכית האשה השדודה והשכולה נגעה עד לבו. אך קודם שכלה את תפלתו נשמע קול הפרנס חדש רש"ש קורא לשמש הקהל: "חיים! הוציא את החצופה החוצה!" ברגע ההוא נגש השמש שבט אפו ומטה זעמו של הפ"ח ויאחז ביד האשה מרת הנפש ויוציאה סחב והשלך החוצה, ולצעקתה נשברו לבות המתפללים. פתאום עקר הגאון הישיש את רגליו בכלותו תפלתו ויהס את העובר לפני התיבה בטרם התחיל בחזרת התפלה ויעל על המדרגות אשר לפני ארון הקודש ויסר את הפרכת במשיכה אחת ויפתח את דלתות הארון ויוציא ספר תורה ויניפנה לעיני העם, ויקרא בקול רועד מלב נשבר ונדכה: "תורה קדושה ותמימה, הלא כך כתוב בשם ה': שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך" והרי אני כבן שמונים שנה ולא זכיתי שתקיים מצוה זו, כאשר קים אותה היום פה במקום הקדוש הזה הפרנס חדש שלנו רש"ש: אשה קשת רוח מצא ויקח לו את בנה היחיד ואותה צוה לגרש החוצה, אם כדין עשה, הלא תעידי עליו, תורת אמת, והאלהים ישלם לו בזה ובבא!" דברי קודש אלה הלהיבו את לב כל השומעים וכאיש אחד חברים קמו ויתנפלו על חדר הקהל ויהרסו דלתיו ויקראו דרור לכל השבויים.

השנה ג'.

No 350

לא יבא ממזר (כ"ג ג').

פעם אחת רצו הממזר והשוטה ללכת יחדו בדרך, ואמר הממזר להשוטה: למען הרחמים שמור נפשך מלדבר כסילות ואל תגלה שאני ממזר ואני לא אגלה שאתה שוטה, השיב: טוב ויפה הדבר הזה. וכאשר באו למלון אמר הממזר: אלך בראש למלון ואגיד, חכם אחד בא ויהי לנו לכבוד ולתפארת. ויאמר השוטה: הן לו יהי כדברך, וכן עשה הממזר, והשוטה בא אחריו במקלו, ואורכו של מקלו החזיק ברוחב הפתח, ולא היה יכול להכנס, והתחילו לשחק עליו כל העומדים. ויען השוטה: בודאי הממזר הגיד שאני שוטה, עד שאתם אינכם מניחים לי לכנוס הוציאו את האיש הזה מביתכם, דכתיב: לא יבא ממזר. —

No 351

לא תתעב אדמי כי אחיך הוא (ח').

(יעב"ץ—עזריה מן אדומים)

א. הוא הדבר אשר ראה הגאון מו"ה יעב"ץ בנשאו משלו עליו לאמר: לא תתעב אדומי כי אחיך הוא.

י. סטנאב, (הקדמתו למ"ע) דפוס ברלין.

אמר ג. ש. ל. גם הרב י. ל. מרגליות בספרו עצי עדן עמוד כ"ב אומר כן בשמו של יעב"ץ. ור"ד קאססעל במבוא למ"ע עמוד IX כתב ג"כ הדבר הזה בשם יעב"ץ, ומקום לעיין על זה בדברי צונץ כרם חמד ס' קמ"ד, עיינתי ומצאתי לא היו דברים מעולם, ודי"ק לא דק כמו הרב הקודם לו, רק שמו את ידם איש על שכם רעהו עד סטנאב מנהיגם, והם לא ידעו כי הוא שם המקרא הזה בפי יעב"ץ. ובהשכל ודעת אמר זאת; בידוע אעפ"י שיעב"ץ

איש ריב ומדון היה לר' עזריה בכל זאת מלאו על לשונו „והרואה יראה כי אותן הראיות בעצמו שהביא היעב"ץ נגד הרע"ז הן הנה מובעות מרע"ז וממנו לקחן היעב"ץ לכלי זיין להלחם עמו" (ר"מ שטראשון, קריה נאמנה ע' 310). ותמיד הרבה לשפוך עליו בוז ונאצה, רק באחרית ימיו באחת מהשגותיו נגד בעל אמונת חכמים היה מוכרח להחזיק בגלוי בשטת בעל מאור עינים והמליץ עבורו, וגם אז כאלו כפאו שד (ראה מטפחת עמוד ל"ג). ובדרך הבקורת השתוות רב היה בין שניהם, הכרת פניהם ענתה בם כי רוממות ה ז ה ר בפיהם וחרב הבקורת בידם לגזור את הילד החי לשנים. אי לזאת מה יפה המליץ ר' יצחק הטנאב על הרב הקנאי יעב"ץ שקלסתר פניו הרוחני היה דומה במקצת לר' עזריה, ולא לבד בקול ובדבור היה שוה לו, אבל גם בשמותם הלא י ע ק ב ו א ד ו מ י אחים הם, הנה כמהו כמך, לא תתעב אדמי כי אחיך הוא! — זאת ועוד אחרת: ריי"ם היה מגלה טפח את חדודו זה ומכסהו טפחים, ולא חשש שמא יטעה הקורא שיעב"ץ כתב כן, בידעו שלא יפסיד על ידי זה כלום, אדרבה עוד ירויח, כי גם יראי ה' לא ייראו עוד לקנות את הספר מאור עינים שהוא בעצמו הוציאו אז לאור בדפוס בברלין.

No 352

ב. (והנה נערות עוברות
האדומה.
אדומות שלמותיה
כמו שערותיה;
„לא תתעב אדומי"
אדומית קל וחומר:
„הלעיטיני מן האדום"
אדומי עובר אומר. — (?)

ש. בכרך, מכתמי גלייכענבערג.

No 353

ושבת וכסית (י"ד).

פעם אחת שמעתי מש"ץ למדן, שרצה להראות דייקנותו בהתפללו לפני התיבה בשנון הלשון, כשהגיע לברכת השכיבנו אמר ושמור צֵאתנו. אז אמרתי לו: אתה תשמור מוצא שפתיך, ושבת וכסית את צֵאתך. יעב"ץ.

No 354

כי יקח איש אשה חדשה (כ"ד ה').

זאת בתורת אל היטב מפרשה
כי יקח איש אשה חדשה,
שנה אחת לא יצא בצבא;
בקחת יגלי אשתו לא חכמה,
לשונה חרב חדה, פיה להבה,
למד בביתו כל תלאות המלחמה.

מ. באם.

No 355

לא תחסם שור בדישו (כ"ה ד').

אם איש חנף סביב לשלחנך
וישבחך עדי תצלנה אזניך,
השמר לנפשך מלהחרישו,
הלא כתוב: לא תחסום שור בדישו.

נ. כ. זומרהויזען.

No 356

וחלצה נעלו מעל רגליו וירקה בפניו (ט').

כנדה היתה תבל לפני

ביען יקרה נפשי בעיני
אשר חלקה לבלעדי כבודה
בעת ראתה אשר חלקי ייי.
התבחר בי, ואנכי משנאה?
ואבחר בה, והיא מכשול עוני?
אני יבם ולא אחפץ לקחתה
והיא חלצה ויורקת בפני.

יהודה הלוי.

No 357

בערתי הקדש מן הבית (כ״ו י״ג).

אשבל! מעשר לא נתת מהונך,
ולכן לא תלמד עוד בניך,
מליצת שפת עבר הודה כזית
ואמרת: בערתי ה ק ד ש מן הבית.

מ. באם.

No 358

והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה (כ״ח כ״ט).

אמר ר׳ יוסי כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה, וכי מה אכפת ליה לעור בין אפלה לאורה? עד שבא מעשה לידי, פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפלה וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו, אמרתי לו: בני! אבוקה זו למה לך? אמר לי כל זמן שאבוקה בידי בני אדם רואין אותי ומצילין אותי מן הפחתין ומן הקוצין ומן הברקנין (מגלה כ״ד).

No 359

בניך ובנותיך נתנים לעם אחר (ל״ב).

הללו באים ומגדלים את בנינו לצרפתים ובאים הללו ״בפטריותיזמתם״ וצועקים: לא כי אשכנזים אנחנו וברוח ״ארץ מולדת״ נחנך את ילדי בני ישראל, ועינינו רואות וכלות והלב מלא דוי, בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות וכלות אליהם כל היום ואין לאל ידך.

ע. ל. קארנבליט.

No 360

כי הוא חייך ואורך ימיך (ל׳ כ׳).

פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יתעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה, אמר ליה: עקיבא! אי אתה מתירא מפני המלכות? אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, אמר להם מפני מה אתם בורחים? אמרו ליה: מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם. אמר להם: רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם? אמרו ליה: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אלא טפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה. אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבין ועוסקים בתורה שכתוב בה כי היא חייך ואורך ימיך כך, אם אנו הולכים

ומבטלים ממנה עאכ"ו (ברכות ס"א).

No 361

והסתרתי פני מהם והיה לאכל (ל"א י"ז).

"אסתר מן התורה": כן קראו להאשה הגדולה אסתר (בת הבעל "באר היטב" על ש"ע) היא היתה מלומדה כאחד הלומדים אשר בדורה, פעם נתכנסו בבית בעלה הרב דקראקא, ונעלמה מהם על זמן קצר, ובשובה שאלוה: "אסתר מן התורה" מדוע הסתרת? ותען: "והסתרתי פני מהם והיה לאכל" ערכתי השלחן לפניכם, באו רבותי! לאכילה! —

No 362

תזל כטל אמרתי—עלי עשב (ל"ב ב').

פעם אחת אמר נדיב אחד להמליץ ר' שלום הכהן, ראה אנכי נותן לך את הליטרא טאבאק אשר אנכי שוקל על כפי, כי תגליה לשיר עליה שיר בזו הרגע ולא תאחר, ויען המשורר ויאמר:

תזל כטל אמרתי
עלי עשב יתנו לי ידיך
אכן הלא תדוס בת שירתי
כי יכלו בעשן מתנותיך.

מ. מענדעלזאהן, פני תבל.

No 363

בינו שנות דר (ז').

כד דמך ונאסף המ"ע הדור היה בן שנה במותו, מידד עשה עליו מספד תמרורים וכה אמר: "מיתתו החטופה של הדור סימן רע הוא בעיני "לעם הספר" ולספרותו העלובה ... ובת קול יוצאת מהחורבה הזאת ומכרזת ואומרת: בינו שנת דור! אוי להן לבריות מעלבונה של ספרות".

No 364

כי דור תהפוכות המה (כ').

ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי הוו קא אזלי באורחא ר' מאיר הוה דייק בשמא ר' יהודה ור' יוסי לא הוו דייקו בשמא, כי מטו להאי דוכתא, בעו אושפיזא, יהבו להו, אמרו לו: מה שמך? אמר להו כידור, אמר ש"מ אדם רשע הוא שנאמר כי דור תהפוכות המה (יומא פ"ג) ראה שם.

No 365

ואני אקניאם בלא עם (כ"א).

"אח" גרין נתוכח עם הר' נתן ואמר לו: לפי רשעכם וגריעותכם אתם משועבדים לנו לפי שאנו חשובים מכם. השיבו: כך מדתו של הקב"ה שהוא נפרע מדה במדה, הכעסנוהו בגרוע ממנו וכן עשה לנו, שנאמר הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם.

יוסף המקנא אופיציאל.

No 366

ומחדרים אימה (כ"ה).

למילדות העבריות עשה אלהים בתים, בהחיותם הילדים אשר להרג מטים; ועתה מורים חמורים עושים למו חדרים להכרית גם מארץ החיים את הנערים.

מ. וויסמאן.

No 367

ולא ידע איש את קבורתו (ל״ד ו׳).

איש אחד התפאר בבארו בספרתו
״ולא ידע איש את קבורתו״
ויאמר אחד החכמים: זאת דברתי
אם ישמע משה רע דבריך
אשר פרשת בתורתו לפני חבריך,
חיש יקום ויקרא: ״פה נקברתי״!

No 324

אשר ידעו אלהים פנים אל פנים (י׳).

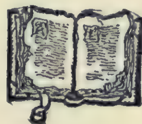
שאל אפיקורוס להר״ר נתן והלא כתוב כי לא יראני האדם וחי? השיב: אלהים ידע משה פנים אל פנים אבל משה לא ידעו פנים אל פנים. יוסף המקנא אופיציאלי·

אמר נ. ב. ל. הן הן הדברים המובאים בסוף ספר חזקוני פירוש על התורה: ״ד״א הקב״ה ידעו למשה אבל משה לא ידעו להקב״ה פנים אל פנים כדכתיב כי לא יראני האדם וחי״.

תוכן הפרשיות לספר דברים

סוף שאמר להם משה: אלה הדברים שאדבר אליכם אתחנן שתשמרו אותם לעשות עקב ראה כי יש שופטים בארץ ובפרט כי תצא מעולם הזה וכי תבא לעמוד על גורלך בעולם הבא, והנה אתם נצבים היום וכלכם חיים וקימים וילך האדם למחר לעולמו, על כן האזינו לדברי ותקבלו את הברכה.
חיים, ספר החיים.

תם

השמע יצחק

כולל

מבחר החדוד וההתול בספרות ישראל

נאספו ונערכו לפי סדר הכתובים ופרשיותיהם

עם הערות

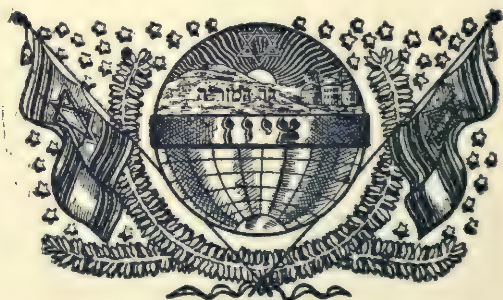
מאתי

נחמיה שמואל ליבאוויטש

ושחקתי לפני יי (שמואל ב', ו' כ"א)

חלק שני

נביאים ראשונים ואחרונים

נויארק — תרס"ז.

זכרון לנשמת

הרב הגדול, החוקר הנעלה, פאר עמו, טובייתא

דחכימי, הבלשן המפלא, כל רז לא אניס ליה, כש״ת

חנוך יהודה קאהוט זצ״ל

בעל ערוך השלם

No 1

האדרת ואת לשון הזהב (ז׳ כ״ד).

השר בתוך פיהו לשון זהב
ואדרת תהלתו מאד נהדרת
בזז חמודות בין וגנב לב מתי
שכל ולא נמצא בתוך מחתרת
ובעת פלילים חפשו תוך אהלו
מצאו לשון זהב והאדרת.

י. אלחריזי.

No 2

שמש בגבעון דום (י׳ י״ב).

א. שלשה שרי הצבא ממדינות שונות שתו כוס ישועות לכבוד עמם וארצם, ויען האחד: הנני שותה לכבוד המלכה שלי שהיא יפה כלבנה, ויאמר השני: הנני שותה לכבוד מלכי שהוא דומה לשמש, ויען השלישי: הנני שותה לכבוד מלכי שהוא דומה ליהושע בן נון שאמר: שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון. — אומרים שזה השלישי היה שר צבא אנגליא, ומראים באצבע על פרק אחד בדברי הימים המאמת הכתוב וחפרה הלבנה ובושה החמה.

No 3

ב. בן נון העמיד השמש
ולא אך לבוא כיום תמים
קופערניק עצם מנהו,
כי העמידו לעולמים.

ג. כ. זומרהויזען.

No 4

עין רגל (ט״ו ז׳).

אסתיר צפון חשק בלבי אז
דמעי כנס נגלה בראש דגל
לבי עלי כחל אמונה הוא
שוכן אבל דמעי בעין רוגל.

י. אלחריזי.

No 5

ואת עצמות יוסף—קברו בשכם (כ״ד ל״ב).

קברו בשכם מאי שנא בשכם? אמר ר׳ חמא בר חנינא משכם גנבוהו ולשכם נחזיר אבידתו (סוטה י״ג).

No 6

ברק (ד׳ ו׳).

עורה כבודי, מה לך נרדם
מול בוערים ברוק׳ ברק
ופגע במשתולל אשר הלל
יפעת מליצתו ורוק בה רק
לו סיסרא נגדי אני יעל
יבין ועמו אך ברוק ברק.

עמנואל הרומי.

No 7

ביד אשה ימכר ה׳ את סיסרא (ט׳).

(על שמשון הגבור)

אלהים למשפט יסרו
כי ביד אשה מכר את סתרו.

ג. ראזענצווייג.

No 8

עלה ברק בן אבינעם (י״ב).

בנאת מעטי מכתם מזהיר כשהם,
קראתי: עלה ברק בן אבי—נעם!

הנ״ל.

No 9

משכים בשבט ספר (ה׳ י״ד).

ה ט ו ר י ם, נדפסו בפעם ראשונה בדפוס פייבא דיסקו הקרובה לפאדואה בשנת רל״ה, בסוף הספר נמצא השיר הקטן הזה.

אני חכמה לכל חכמה עטרת
אני נסתר לכל סוד מסגרת
בלי קולמוס ורישומו נכרת
באין סופר חוברתי במחברת
בנת אחת דיו עלי עוברת
בלי שרטוט בתיבה מיושרת
תמיה על דבורה הנגברת
בשבט סופרים היא משוררת
לו אותי ראתה במחתרת
עלי ראשה הושמתי לכותרת
למספר בנ״י חמשת אלפים רל״ה למזכרת.

No 10

וכל יתר העם כרעו על ברכיהם (ז׳ ו׳).

א. ר׳ חיים ב״ר משה ן׳ חביב סידר תשובות הרשב״א בשנת רס״ה והוא מהבאים מגרוש ספרד וחתם שם בלשונו הזהב: הברכים אשר לא כרעו לבעל והאש והעצים הנה.

מ. ש. גירונדי.

No 11

ב. אשרי הדור ומאושר פרנסו שכלו מן הברכים אשר לא כרעו לבעל ולא נכשלו אחריו, וכלו מן הפה אשר לא נשק לו, לא השיק שפתותיו לדבר ולא סר לבבו להרהר בו, כי גם זה בכלל שפתים ישק בסוד כומא בפומא לדבור הנגלה.

מ. ע. מפאנו.

No 12

אשה הרגתהו (ט׳ נ״ד).

א. יעלה אשר לבי כחוט משכתהו
ובגחלי חשקה כיום שרפתהו,
חמלי עלי חשק נפשו מכרתהו

ובמאסר אהב עינו נתנתהו,
נא רחמי עליו, ופני בחן אליו
כן יאמרו עליו: אשה הרגתהו.

י. אלחריזי.

No 13

ב. חוסי עלי נפשי, כי יעלת החן, פן יאמרו עלי אשה הרגתהו.

עמנואל הרומי.

No 14

מצפה גלעד (י״א כ״ט).

יקחו רעי מצפה גלעד.
לי מעפרה מין פה גיל—עד. הנ״ל.

[ראה דברים ג׳ ט״ו].

No 15

אמר נא שבולת (י״ב ו׳).

(מצבת הרב יעקב הכהן ז״ל
שירד לשבלת נהר ויצל נפש
מישראל—והוא טבע בתהומות).

א. כי ישאלך איש מי שם פה הגלגלת?
אמר נא שבלת! יוסף ווייסע.

No 16

ב. זאת תנחומותי באמור אלי לבי אמור נא שבולת מים כמעט שטפוך... אומר אני: סבולת משא עמל תורה אשר סבלתי מנעורי כצפרים עפות מגן בעדי.

א. ז. מרגליות.

No 17

ג. רק פליטי אפרים
היו עלגי שפתים
תחת: שבולת
דברו סבלת;
רבים המה המשוררים
כאלה בלשון סוררים
מבלתי יכולת
להשמיע קול שירים
השמיעו קול סירים. מ. באם.

No 18

ממשפחת הדני ושמו מנוח (י״ג ב׳).

לשופט צדק שמוך כל הבריך,
אך אתה שקט על שמריך;
ובכל זאת שמך אין לשכח,
איש ממשפחת הדני ושמו מנוח.

הנ״ל.

No 19

ואת שמו לא הגיד (ו׳).

ר׳ עמנואל כלבו ור׳ אברהם יצחק קאשטילו מליוואֹרנו שניהם מחברי שירים, אך אנשי העיר נתנו משפט הבכורה לשירי כלבו והיו מבזים את שירי קאשטילו ויצר לו מאד, פעם קרה ליד שניהם לחבר שיר על החופה ובקש קאשטילו את כלבו שיחליפו את שמותיהם על שיריהם, למען דעת עד כמה מגעת בחינת „המבינים" להבחין בין שירי שניהם, ויעשו כן. ויהי ביום הנשואים התחילו כפעם בפעם להלל את שיר כלבו ולגנות את שיר קאשטילו, אז הראה להם זה האחרון את מכתבו של כלבו שהרשו לעצמם להחליף את שמותיהם, ושיר כלבו שהיו מהללים הנהו באמת שירו של קאשטילו, ופני „המבינים" חפו, וואז

והאלה נתנו כבוד לשיריו .

א. ב. פיפרנו.

No 20

לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי (י״ד י״ח).

חד מאתינס אתא לירושלם, על לבי ספרא אשכח מינוקיא דיתבון תמן ורביהון לא הוה תמן גביהון, הוה שאיל לון והיכון מגיבין, אמרין ליה תא נעביד ביניכן דכל דשאיל שאלתא ונצח לחבריה דנסבין ליה מנוי, אמר לון אין, אמר אתון דבני אתרא מקדמין ליה, אמרין ליה אמור את דאת גבר סב, אמרין ליה הדין מיליא מה איכון תשעה נפקין, ותמניא עללין, ותרין מזגין, וחד שתי, ועשרים וארבעה משמשין ולא יכיל מגיב לון, ונסבין מנוי, אתא לגבי ר׳ יוחנן רביהון, אמר ליה אהא רבי! כל הדא בישתא רבתא אית גביכון, דכד אתא בר נש אכסניא לביניכון אתון נסיבין מנוי, אמר ליה: דילמא מילא אמרון לך ולא יכלת מגיב להון ונסיבין מניך? אמר ליה אין, אמר: ומה אמרון לך? אמר ליה: כן וכן אמרון לי, אמר ליה: בני! תשעה נפקין אילין ירחי דבטנתא דילידתא. ותמניא עללין, תמניא יומין דגזירתא. ותרין מזגין, אילין תרין דדא דתרויהון מזגין. וחד שתי, הוא מינוקא דאתיליד. ועשרין וארבעה משמשין, עשרין וארבעה ירחי מינוקתא. לאלתר אתא ומגיב לון ונסב מנוי, וקרון עליה לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי. (איכה רבה פ׳ א׳).

No 21

בלחי החמור חמור חמרתים (ט״ו ט״ז).

א. מה זה על שמשון תתפלאו
אשר הכה בלחי החמור חמור המורתים
אל רופא אויל זה תשתאו
בעט סופר מהיר הכה אלפים.

ט. פעדער.

No 22

ב. איש נבוב ישב במסבת רעים
ויאכל שפות בקר מלאה תולעים;
וחסר דעת גבה לבו לאמר:
כבן מנוח הגבור עשיתי,
אלפים ורבתים כמהו כליתי!
"תצדק בדברך" — ענו השומעים —
"כמהו גברת בלחי החמור"! —

י. פירעה.

No 23

ג. בלחי חמור הכה בכח
אלף איש היחיד בן מנוח
בין צרעה ואשתאל;
ופה לעיני הדור
הֻכתה היום לחי חמור
בכח כל ישראל. — מ. מ. דאלינקי

אמר נ. ש. ל. יסוד המכתם הזה בהספור אדות הגביר הי״זקין אשר הֻכה מיד סטודענט ציוני, ראה הש ל ח כרך ב׳ עמוד 224.

No 24

דלילה (ט״ז ד׳).

תניא רבי אומר אלמלא נקרא שמה דלילה ראויה היתה שתקרא דלילה, דלדלה את

כחו, דלדלה את לבו, דלדלה את מעשיו (סוטה ט׳).

No 25

במה כחו גדול ובמה נוכל לו (ס׳).

„אין מגלין סוד מן החדר" — אבל בפעם הזאת מצוה עלינו לגלות את הסוד מן החדר: בחדר הצר והמזוהם הזה, שם נפון הסוד הגדול אשר החיה אותנו עד היום הזה, ואם לא נכחד קיומנו עד עתה הלא הוא העושה את הדבר הזה! לו שמשון הייתי ולו היתה גם לי דלילה אחת אשר הניקתני בדברים לדעת במה כחנו גדול עד היום הזה ובמה יוכלו לנו לכלותנו. כי עתה לא אמרתי לה: „אם יאסרונו בעבותים חדשים אשר לא נעשה בהם מלאכה" — ולא אמרתי לה: „אם את שבע מחלפות ראשינו יארגו עם המסכת", ולא אמרתי לה: „אם יגלחו את פאותינו או אם יכריתו את מדוינו עד החצי וסר ממנו כחנו", כי שקר הדבר כחנו לא יסור ממנו בכל אלה, ואם גם שבע יאסרונו ואם גם שבע יגלחונו ויכריתו את מדוינו לא יסור כחנו ממנו, ורק אחת אמרתי לה: אם יבטלו את החדרים מתוכנו ויבערו את המלמדים מקרבנו וסר ממנו כחנו והיינו כאחד האדם.

ד. פרישמאן.

No 26

זה שלש פעמים התלת בי (ט״ו).

שאלה: רְחימאי דנפשאי! לא השגתי מכתבך, תמונתך, וספרך החדש מענין לענין באותו הענין אשאלך מתוך ששמעתי עליך כי בעל מקרא אתה אמור נא פירושו דהאי קרא: „איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי, זה שלש פעמים התלת בי" ומי כהחכם שלמה (מאנדעלקערן) יודע פשטיה דקרא זה. — נ. ש. ל.

תשובה: חָלִילָה־לִּי מֵהָתֵל בְּךָ

אֲהוּבִי, חָלִילָה

הֵן אָנֹכִי לֹא שִׁמְשׁוֹן

וְאַתָּה לֹא דְלִילָה.

ש. מאנדעלקערן.

No 27

ויעשהו פסל ומסכה ויהי בבית מיכיהו (י״ז ד׳).

בנו עבאם! שמח כי בא
לשחרך חברך!
שבו יחד, והכהו
בגלמות ויככה,
ואם תחפוץ קשור חבל
עלי ראשו וראשך
וינוד על אשר היה
ותשיב לו בקיניך
ויהיה לך כמו פסל
ותהיה לו כמו מיכה.

שמואל הנגיד.

שמואל א'

No 28

שמואל א'—שמואל ב'.

בפראג היו שני רבנים האחד ר' שמואל לאנדא והשני ר' שמואל פריינד, ואנשי העיר נתנו סימן: להראשון קראו שמואל א' ולהשני שמואל ב'. מ. ה. בערשטיין.

No 29

אלקנה (א' א').

חסדי השם הזכרתי אשר לא קרא זקני את שם אבי אלקנה, ואשר לא נתן משכנו בזאגער, כי איה מצא המשורר מקום בכתבי הקודש לחרוז את השמות האלה בברכה? ומה יכול עשות כאשר החל רוח השיר לבעתו אם לא לחרוז את שמו בפסוק יהיו בניו יתומים ואשתו אלמנה, ושם עירו בברכת תעקר ותשבר ותמגר. —

מ. א. גינצבורג.

No 30

הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (ח').

עשרה בניו עלו על עץ כחתנים, והעץ קרא להמן הסר מלבך יגונים כי נשאתיך על כנפי עננים, ואם אתה ובניך עלי נתונים, הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים. י. אלחריזי.

No 31

ויחשבה עלי לשכרה (י"ג).

הדבר אשר התבוננתי פה אזכורה
כי דרך נשים בכה לשוע
וחנה מדברת וקולה לא ישמע
על כן חשבה עלי לשכרה.

מ. באס.

No 32

ופלשתים לקחו את ארון האלהים (ס' א').

מחלתי היתה קשה יותר מאשר הוגד לכם, מלבד מחלת הפלשתים הקדמונים הבאה לרגלי הישיבה הארוכה אצל ארון האלהים, אשר באמת הכיתי בה זה כשנה נעשתה לי שאת או ספחת. י. ל. גארדאן.

No 33

בקש את האתנת (ט' ג').

א. כמו לפנים בישראל מצאו האתונות
בהלכם לרואה הוא נשיא המורים
גם עתה בקשו רק בבית רואי חזיונות
על ימיני! כי שם תמצאו החמורים.

ל. ווינקלער.

No 34

ב. אל בית שמואל הלך שאול הרועה
כי בקש האתונות על יד הרועים
והיום נלכה אל בית חמור תועה
כי נבקש איזה בית הרואים.

מ. ווייסמאן.

No 35

ויאמר שאול אל הכהן אסף ידך (י"ד י"ט).

(מראשותי המליץ ר' שלום הכהן)

שָׂאול אמר לכהן: אסוף את ידיך!

מ. שטערן.

No 36

ודוד הוא הקטן (י״ז י״ד).

(ר׳ יהודה הרופא נגד הרד״ק)

א. יגער ה׳ בך השטן, דוד הוא הקטן.

No 37

(נגד הרב דוד ניטו)

ב. איכה יקרא ספרו כוזרי חלק שני
וכוזרי הראשון יחיד ואין שני? ...
יהודה גור אריה ומי יקימנו
ודוד הוא הקטן ומי יקימנו.

מ. מענדעלזאהן, פני תבל.

אמר כ. ש. ל. גם נפוליון השלישי אמר שהראשון יחיד ואין שני לו, ובלי תפונה לא לקח את חדודו מהמחבר ספר פני תבל. — וכמו כן החדוד „דוד הוא הקטן" איננו שלו וכבר קדמהו אחר, וזה הוא שאמר הפייטן: קרון מחומר מה מועילו, מה שיש לו איננו שלו! ואיש כזה אין לו כל צדקה להתלונן על הרב ועל ספרו אשר בה יתפאר ישראל.

No 38

מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך (כ׳ י״ח).

הדרשן פיליפזאהן דרש פסוק זה על הנסיעה מן תבל ארצה אל מנוחות שאננות בצל שדי.

א. שמידעל.

No 39

לחם קדש (כ״א ה׳).

שאלה: מה יענה רב ישראל אל הרבנית
ושבעת בניה כי יצעקו לו לאמר:
הבה לנו לחם ולמה נמות, הן
רעבים אנחנו משבת לשבת ומחדש
לחדש?

תשובה: אין לחם חול תחת ידי כי אם
לחם קדש?

שו״ת להריב״א.

No 40

כי על יום טוב באנו (כ״ה ח׳).

(על מצבת ר׳ יום טוב רימוך)

מה יפית ומה נעמת
בך מבחר קברות אחינו.
פני דרך פתחי שעריך.
ודעי כי על יום טוב באנו.

No 41

חי ה׳ אם יקרך עון בדבר הזה (כ״ח י״ט).

ארשב״ל משל למי שאול דומה לאשה שהיא נתונה אצל אהובה והיא נשבעת בחיי בעלה. (תנחומא אמור ס ב׳).

שמואל ב׳

No 42

המלבישכם שני עם עדנים (א׳ כ״ד).

„בנות ישראל אל שאול בכינה"
קרא דוד, ולא נראתה דמעה על כל פנים;
„המלבישכם שני עם עדנים"
אז קרא ותתעוררנה ותבכינה.

ג. ראזענווייג.

No 43

ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי ויכהו שם החמש וימת (ג׳ כ״ז).

מה תסגרי יעלה דלת לפני הלא
די שומרים לך בצפעוני לחייך
או תחפצי לי בתוך שער לדבר

דבר יואב לאבנר וגור חרבו בעיניך .
אברהם הלוי בר חסדאי . [ראה כ׳ ט׳] .

No 44

ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (ז׳ כ״ג).

אמר ליה ההוא מינא לרבי אבינא כתיב מי כעמך כישראל גוי אחד בארץ מאי רבותייהו אתון נמי ערביתו בהדן דכתיב כל הגוים כאין נגדו , אמר ליה מדידכו אסהידו עלן דכתיב ובגוים לא יתחשב (סנהדרין ל״ט) .

No 45

הלא זאת בת שבע (י״א ג׳).

לזאת יקרא אשה :
כי מאיש לקחה !

מ. י. פרעסבורגער.

No 46

ויהיו המורים (כ״ד).

(נגעת המורים)
בתומתו הלך איש תם
לשאול גבר בדרך תם ;
איך יורו המורים
והמה—המורים ?
ויענהו : הלא
הן המה המורים
כוננו חצם
על יתר—ומורים .

מ. י. פרעסבורגער.

No 47

ותקח תמר את הלביבות (י״ג י׳).

תנזול לבבי בעין נוזל ואיך תאמר
עפרה בשרי לאהבתך מאד סמר
תתאו גבי חן למטעמות ידידות
כאמנון באות לביבות מידי תמר.

אברהם הלוי בר חסדאי.

No 48

ויעבר את הכושי (י״ח כ״ג).

(תוכחה נכוחה אל ימי הזוקן)
אביב לנתיב יגרי דרבן
בראותי ההפך שער ראשי
כי אחרי רדף לבן
ויעבר את הכושי .

י. נגארס.

No 49

ותחז יד ימין יואב בזקן עמשא לנשק לו (כ׳ ט׳).

מאיש בפה שוחק , חולק בניבו
את נפשך תשמור אל תאמין בו
כי אם כאח דבק יהיה מחבקו
לך אז יהי טמון ארבו בקרבו
כן כאשר קוצר יקריב לחיקו
קציר , בעת יניף חרמש לחטבו
וזכור עמשא כי יואב נשקו
בעת אשר תקע חרב בלבו .

עמנואל פראנצים . [ראה ג׳ כ״ז].

No 50

שאל ישאלו באבל (י״ח).

רבים ושונים האבלים בחיים
ההולכים קדר בפנים נזעמים ,
יש אבל מחולה , ויש אבל כרמים ,
אבל בית מעכה — ואבל מים .

ג. ראזענצווייג.

No 51

נפלה נא ביד ה' (כ"ד י"ד).

גש הלאה כל נרי וכל סמים!
טוב מהם המחלה!
נפלה נא ביד אדני
וביד אדם אל אפלה.

נ. כ. זומרהויזען.

מלכים א'

No 52

היא אמו (ג' כ"ז).

א. במאד החכים המלך שלמה
לשפוט על ילד אי זה אמו
העמדה חכמתו לו, נכון כמוהו
להגיד על הילד, מי הוא אביהו? —

י. ייטלש.

No 53

ב. מי אם הילד שפט שלמה,
ופה אחד הכירו חכמתו;
לו הודיע מי אבי הילד,
אז גם אני הכרתי תבונתו.

נ. כ. זומרהויזען.

No 54

והשערים והתבן לסוסים ולרכש (ה' ח').

יוחנן חקיקאה נפק לקרייתא כי אתא אמרו ליה חיטין נעשו יפות? אמר להם: שעורים נעשו יפות. אמרו ליה נא ובשר לסוסים ולחמורים דכתיב השעורים והתבן לסוסים ולרכש (פסחים ג').

No 55

פקדו נא את הארורה הזאת (ט' ל"ד).

כשמתה אשת הרמ"א הספידה, ופתח עלה האי ספדנא: פקדו נא את הארורה הזאת וקברוה כי בת מלך היא! כרגע השתוממו כל האנשים, אבל הוא התחיל לדרוש: פקדו נא את הארורה הזאת; את הארץ שנאמר עליה "ארורה האדמה". וקברוה; והראה באצבעו על אשתו המתה ואמר: תנו לי אחזת קבר ואקברה את מתי מלפני, כי בת מלך היא; מאן מלכי רבנן, כי אשתו היתה בת הגאון ר' שלום שכנא מלובלין, וכה הלך ובכה מענין לענין עד כי הגדיל לספד לאשתו ולבכתה. אח"כ לא רצה חותנו לתת לו את בתו השניה לאשה, באמרו: מהספדו של אדם נכר אם היה ההספד במחשבה תחלה אם לא, ואלישע ודוד יוכיחו זאת: אלישע רק צעק "אבי! אבי! רכב ישראל ופרשיו" קולות בודדים פתאומים, אבל מעומקא דלבא, וקינותיו של דוד על שאול ויהונתן ואבנר אמנם יפות מאד, בכ"ז לא נוכל לשכח כי הרבה פנאי היה לו לסדר נוסחאות ההספדים. —

No 56

אז יבנה שלמה במה לכמש שקוץ מואב (י"א ז').

אמר רבי מאיר מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר אז ישיר משה שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחית המתים מן התורה. כיוצא בדבר אתה אומר יבנה יהושע מזבח לה' בנה לא נאמר אלא יבנה מכאן לתחית

המתים מן התורה. אלא מעתה אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב הכי נמי דיבנה? (סנהדרין נ״א) [ראה שם].

No 57

וילך רחבעם שכם (י״ב א׳).

וילך רחבעם שכם כי שכם בא כל ישראל להמליך אותו, תנא משום ר׳ יוסי מקום מזומן לפורענות, בשכם ענו את דינה, בשכם מכרו אחיו את יוסף, בשכם נחלקה מלכות בית דוד (סנהדרין ק״ב).

No 58

אם היום תהיה עבד (ז׳).

קנה תושיה לך לזבד
ועם עתך היה תמים
אם אתה תהיה לה לעבד
ועבדתך היא כל הימים.

נ. ה. שערשעווסקי.

No 59

אבי יסר אתכם בשוטים (י״א).

א. אם הראשונים אל האולת נוטים, וייסרו את עמם בשוטים, הנה האחרונים כמדקרות חרב בוטים וייסרו אותנו בעקרבים, נר החכמה מכבים, ויחללו שם שמים ברבים.

א. ב. גאטלאבער.

No 60

ב. שאלה: מי תקן שיהיו חזנים בכל עיר ועיר, כי משה רע״ה נתן רק שופטים ושוטרים?

תשובה: שלמה המלך! כי כן אמר רחבעם בנו: אבי יסר אתכם בשוטים.

No 61

חלת בן האשה (י״ז י״ז).

הקיצותי משנתי, שנת הצהרים, והנה אשה קשת רוח ומרת נפש לפני נצבת, בוכה בכי תמרורים ותחנן קולה לאמר: אללי לי כי נדמיתי! בני יחידי חולה זה שלשים יום, והרופאים יגעו בדי ריק להצילו מכף המות הנודה את נפשו לקחת, הה, רפואת תעלה אין לו! הא לך איש מופת, צרור כסף פדיון נפשו ופדאהו מרדת בדמי ימיו שחת! ויהי בראותי את צרור הכסף אשר הובא לי למנחה והנה בזה נכמרו נחומי מאד ואומרה אליה: אל תראי בתי! ואל תחתי, כי אנכי אצוה למלאך המות לבלתי יבוא אל ביתך לשחוט את בנך יחידך אשר אהבת, ואם לא ישמע בקולי ולקחתי את המאכלת מידו בחזקה. ויהי השמש לבוא והנה האם השכולה צעקה ותבך לפני לאמר: הה, רמיתני איש אלהים! ותדבר אלי כזבים, אמנם אני נתתי צרור הכסף לך למנחה למען תתפלל בעדו שיחיה אך אתה לא התפללת והצל לא הצלת, כי כרגע יצאתי מאתך ואשוב הביתה ותצא נפשו וימת! — ״חלילה לי מדבר שקר! עשיתי כאשר דברתי נלחמתי את המלאך המות ואקחה בחזקת היד את המאכלת מידו הנטויה על בנך, אולם המלאך המות התנכל אליו לחנקהו״.

י. מעללער.

No 62

קנא קנאתי (י"ט י').

קנא קנאתי לה' אלהי ישראל כי עזבו בריתך בני ישראל, אמר לו הקב"ה: בריתי שמא בריתך? ואת מזבחותיך הרסו, אמר לו: מזבחותי, שמא מזבחותיך? ואת נביאיך הרגו בחרב, אמר לו: נביאי ואת מה איכפת לך? אמר לו: ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה. תא חזי מה כתיב תמן ויבט והנה מראשותיו עוגות רצפים, מה הוא רצפים? אמר רבי שמואל בר נחמן רוץ פה, רצוץ פיות בכל מי שאמר דלטוריא על בני (שה"ש רבה פ' א').

No 63

אשר הסתה אתו איזבל אשתו (כ"א כ"ה).

ר' לוי עבד דרש הדין קרייא אשתא ירחין לגנאי, רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה', אתא לגביה בליליא אמר ליה מה חמית לך ומה סרחית קדמך, אית לך רישיה דפסיקא ולית לך סופיה אשר הסתה אותו איזבל אשתו. עבד דרש ליה שיתא ירחין לשבח רק לא היה כאחאב אשר הסתה אותו איזבל אשתו (ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב).

מלכים ב׳

No 64

כלים רקים אל תמעיטי (ד' ג').

א. לאשת עובדיהו נדמית התבל מאתי, המלא תסיעי ולכלים רקים אל תמעיטי!
א. פ. קלדי.

No 65

ב. אל נא תשתוחחי עדת יעקב בעיר הרונים כי במקום רב אחד, כלי יקר מלא דעת הושבת על כסא הרבנות אנשים שנים שניהם רקים מכל מדע, בינתם נלעת — כמצות הנביא הלא עשית, רוחך הרגיעי: כלים רקים אל תמעיטי — והמלא תסיעי.
ש. מאנדעלקערן.

No 66

ג. מחבר בא אל הרב דמתא, וספרו פירוש על מלכים בידו, ויבקשו לתת לו הסכמה וימאן הרב לעשות זאת, והמחבר הפציר בו עד מאד וירא הרב כי לא יפטור ממנו ויתן לו הסכמתו וכתב: "לו היה הספר הזה בימי אלישע אז לא פסק השמן" וישמח המחבר על ההסכמה הזאת, אך בראותו הפנים שוחקים של הרב שב ועיין עוד הפעם בספר מלכים וימצא כתוב כאשר שאלה אשת הנביא לבנה: היש עוד כלי? ויאמר אליה אין עוד כלי, ויעמוד השמן. — אז הבין כונת הרב כי ספרו הנהו בור ריק.

No 67

הים קדוש עבר עלינו תמיד (ט').

איש קדוש היה בא תמיד לבית הכנסת אחרי גמר התפלה והשבח "עלינו לשבח",

קרי עליה הרב חיד״א: איש אלקים קדוש עובר עליכו תמיד.

No 68

אתה אדוני והוא שאול (ו׳ ה׳).

א. אני ר׳ שאול לא ידע כי בנו הכהו מחבר הספר ״מגפה יקתאל״ וכאשר ראהו התקצף עליו מאד ועל מחברו, ואחד מידידיו נחין ולחש לו, אהה אדוני והוא שאול!

א. כרמולי.

No 69

(להרמב״ן ע״ד אחיו ר׳ שאול)

ב. לא מלבך עשית זאת, אהה אדוני והוא שאול.

ש. מדובנא.

No 70

הך נא את הגוי הזה בסנורים (יי״ח).

כתפלת אלישע על ההר מלא הסוסים
יתפללו המקדשים על ״עם עמוסים״
ויתחננו לאל כלמו חברים
״הך נא את הגוי הזה בסנורים״!

ש. מאנדעלקערן.

No 71

חלדה הנביאה (כ״ב י״ד).

ומי אמרינן אין חושין שמא גררה חולדה והא קתני סיפא מה שמשייר יניחנו בצנעה שלא יהא צריך בדיקה אחריו? אמר אביי: לא קשיא, הא ביי״ד הא בי״ג, בי״ג דשכיח ריפתא בכולהו בתי לא מצנעא, בי״ד דלא שכיח ריפתא בכולהו בתי מצנעא. אמר רבא: וכי חולדה נביאה היא דידעה דהאידנא ארביסר ולא אפי עד לאורתא ומשיירא ומטמרא? (פסחים ט׳).

אמר נ. ש. ל. השאלה ״וכי חולדה נביאה היא״ תעשה רגש נפלא בנפשנו בידענו נאמנה כי באמת היתה נביאה ששמה חולדה. — והסדוד הזה עולה בקנה אחד עם מה שאמר רב נחמן: תרתי נשי יהירין הווין וסניין שמייהו חדא שמא זיבורתא וחדא שמא כרכושתא. (מגלה ט״ו).

תכן הענינים: יהושע שופטים שמואל מלכים.

ר׳ טודרוס אבולעפיא היה יוצא ונכנס בבית המלך דון שאנגו מקאסטיליא, פעם אחת כעס עליו המלך ויתנהו בבית הסהר, נדמה לו שיר קטן לנחמו:

מלכים עת למות ישפטוך
עלי מה סעיפיך נבוכים?
ויש אחד ושמו אל יהושע
בעת שופטים מלכים.

אברהם גבישון.

ישעיה

No 72

בנים גדלתי ורוממתי (א׳ ב׳).

"גדלתי ורוממתי" הם שמות אנשים מבני הימן בספר דברי הימים א׳ (כ"ה ד׳), ומה נאוה המליצה הזאת.

ש. ראבין, ס׳ המדות.

אמר נ. ש. ל. ריש ראבין כוון לדברי ר׳ עמנואל פראנסיס, ממש כעין זה כתוב בוכוח יכין ובועז, ראה "מתק שפתים" הוצאת ר"מ בראדי עמוד 36—37. אך אם פראנסים קודם בזמן, ספרו של ראבין קודם בדפוס, ושני נביאים התנבאו בסגנון אחד. וראה ישעיה ס"ב ד׳.

No 73

קרא מקרא לא אוכל (י"ג).

א. על פלוני אלמוני אל נא תתפלאו
אשר האמנם דין הוא ומורה הוראה
לשון עבר לא ידע ושפתיו לעו
וקרוא במקרא יחשוב לעון וחטאה
כי הנה גם בן אמוץ זעק מרה
"קרוא מקרא לא אוכל, עון ועצרה"!

ש. מאנדעלקערן.

No 74

ב. הליבעראל הנורא תהלות מה יענה להרעדקטור? — מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, לא תוסיפו הביא מנחת שוא, עברית — תועבה היא לי, קרוא מקרא לא אוכל. —

י. קאמינער.

No 75

חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי (י"ד).

שאל גוי את ר"ע אמר למה אתם עושים מועדות לא כך אמר לכם הקב"ה חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי? אמר ליה ר"ע אלו אמר חדשי ומועדי שנאה נפשי, הייתי אומר, לא אמר אלא חדשיכם ומועדיכם בשביל אותן מועדות שעשה ירבעם. (במדבר רבה פ׳ כ"א).

No 76

כספך היה לסגים (כ"ב).

על השופטים להיות טהורים ככסף טהור, והכסף יהיה מזקק שבעתים; אמנם יאמר הדרשן, כמעט הוצאתי מפי את דברי אלה, נגלה אלי ישעיה הנביא המתאונן "כספך היה לסגים"... אך מדוע זה ישנא הכסף הטוב? האם בעבור סיגי נחשת ובדיל אשר בו? לא כן! לא בגלל הנחשת והבדיל כי בגלל הכסף והזהב — הנתן שחד לשופטים לעות משפט... אך חלילה לי לחשוב

כי כסף סיגים ישנו גם בהסנאט ובהמגיסטראט! —

דימיטריי, דברי ימי רוסיא:

No 77

כי מציון תצא תורה (ב׳ ג׳).

חנניה בן אחי ר׳ יהושע עיבר בחוצה לארץ שלח ליה רבי שלשה אגרין וכו׳ קם רבי נתן ואשלים כי מבבל תצא תורה ודבר ה׳ מנהר פקוד, אמרין ליה כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים, אמר לון גבן (ירושלמי סנהדרין פ״א ה״ב). [ראה ויקרא כ״ג ב׳].

No 78

חדלו לכם מן האדם (כ״ב).

מתוך דבריך נכר שלא ייטב בעיניך אשר שמתי את ה א ד ״ ם לי לנס ואצא בעקבותיו; וכבר הוכיחו גם רבים אחרים דרכי זאת על פני, כי הובלתי ספרי זה שי לאד״ם, ואחד אמר לי במכתבו בפה מלא: ״חדל לך מן האד״ם כי במה נחשב הוא?״

י. ל. גארדאן.

No 79

תחת בשם מק יהיה (ג׳ כ״ד).

ערבה עלי לשמוע כי ינאץ השק״ד ושוקד להיטיב דרכיו . . . מי יתן והיה לבבו זה לו כל הימים, והיה תחת מ״ק בשם יהיה.

הנ״ל.

No 80

עצת קדוש ישראל (ה׳ י״ט).

מעשה שעלה הרבי ר׳ מענדעלי מרימאנוב ומצא מלאך גדול ונורא עומד לפני מתיבתא דרקיעא, טוען ונועק: ״ישראל גוי אחד בארץ עובד את ה׳ מתוך דלות ועניות ואביונות, יתן להם הון ועושר וכבוד, אם לא יעבדו את ה׳ שבעתים כבתחלה״— ותשאל הפמיליא של מעלה את פי הרבי ר׳ מענדעלי מה משפטו הוא? ויען הצדיק ויאמר: ״העצה טובה ונכוחה, אך מה שם היועץ כי אדע?״ ויאמרו: שם היועץ הוא ס מ א ל. ״אם כן לא בעינא — צעק הצדיק צעקה גדולה ומרה — יהי עניותא לישראל!״ — ויברח הרבי, וישראל נשאר כשהיה.

No 81

שרפים עמדים ממעל (ו׳ ב׳).

מה לך צבית חן לרדף אחרי
נפש אשר לא מעלה בך מעל?
אם אומרה לרעות בשושני
לחייך שרפים עומדים ממעל.

יהודה בן שבתי הלוי.

No 82

וקוי ה׳ יחליפו כח (י׳ ל״א).

כאשר העירו על שגגת סופר שכתב כ׳ במקום ח׳, ענה על זה: וקוי ה׳ יחליפו כח.

No 83

ושאבתם מים בששון (י״ב ג׳).

הנהו תרי מינים חד שמיה ששון וחד שמיה שמחה, אמר ליה ששון לשמחה אנא עדיפנא מינך דכתיב ששון ושמחה ישיגו אמר ליה שמחה לששון אנא עדיפנא מינך

דכתיב שמחה וששון ליהודים ; אמר ליה ששון לשמחה חד יומא שבקוך ושויוך פרוונקא דכתיב כי בשמחה תצאו , אמר ליה שמחה לששון חד יומא שבקיך ומלו בך מיא דכתיב ושאבתם מים בששון ; אמר ליה ההוא מינא דשמיה ששון לרבי אבהו עתידיתו דתמלו לי מים לעלמא דאתי דכתיב ושאבתם מים בששון , אמר ליה אי הוה כתיב לששון כדקאמרת , השתא דכתיב בששון משכיה דההוא גברא משוינן ליה גודא ומלינן ביה מיא (סוכה מ״ח) .

No 84

ומכסיך תולעה (י״ד י״א).

(לאיש נבוב ונבל גועה בגבהותו
יען בבגדי משי יכסה ערמתו) .

במלבוש המשי
גור ילדך תשי
מה זה גדל דעה
תתהדר ברוב גאה ?
הלא רק תולעת
קורי המשי תעש . —
עטוף בשת וכלמה
הלא לך לדעת :
כי תחתיך יצוע רמה
ומכסיך תולעת . — ש. באכער.

No 85

ושפלת מארץ תדברי (כ״ט ד׳).

כשתהיי בהשפלת הגלות אז תדברי מהארץ הזאת ותאמרי מי יתן לנו ארצנו , אוי על אדמתנו ! י. א. מודינא.

No 86

ועצם עיניו מראות ברע (ל״ג ט״ו).

(מגבת עור)

הלך נחשך אפלה בדרך תמים
עשה טוב וישר כל הימים
עֲלי תבל חטאה מעת נבראה
כי עצם עיניו מראות ברעה .

מ. באם.

No 87

ואל תדבר אלינו יהודית באזני העם
אשר על החומה (ל״ו י״ב).

(שפת עבר)

לא ילמדוה עוד צעירי עמנו .
וימי הזקיהו התחזקו עוד בימינו ,
לא נדבר יהודית לרמי הקומה
לפני העם . אשר על החומה .

הנ״ל.

No 88

נחמו נחמו (מ׳ א׳).

חייך השר חיי לא ינעמו , ומעי ככנור יהמו , עד שתפרש לי מדוע הזכיר הכתוב פעמים נחמו נחמו , ואלו היה נחמו שתי פעמים בשנה החרשתי , אמנם אחרי היותו פעם אחת בלבד אמרתי נגרשתי . ואען ואומר : חייך לשאילתך נדרשתי , ובפרשי ספר ישעיה על שני פנים אותו פירשתי , האחד הוא נחמו מהתענית היושבים בערי הפרזות , כי הגיע נחמו שתאכלו האוזות , והפי׳ השני הוא נחמו בגלות באוזות מדי

שנה בשנה, ונחמו לעתיד באותות דרבה
בר בר חנה. עמנואל הרומי.

No 89

כל הבשר חציר (מ׳ ו׳).

המגיד מקעלם בא פעם לעיר קטנה על יום השבת, ויאמר להשמש כי יקרא את העם לבית הכנסת לבוא ולשמוע את דרשתו, ויען השמש כי כל היהודים הלכו למו אל החצר הקרובה יען היתה שמה מכירת חפצים בפומבי, ויהי ממחרת ויפתח הדרשן את נאומו ויאמר: ישעיה הנביא אומר "קול אומר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר ח צ י ר, המקרא הזה יסוב עליכם מורי ורבותי, וזה משמעו: קול אומר להשמש קרא את היהודים להתאסף לבית המדרש ואמר מה אקרא, וכל הבשר—כל האנשים, אשר המה ידאגו רק לבשרם ולא לנפשם, ח צ י ר—נמצאים בחצר, והיה כי תאמרו הלא חצר בלא יוד וחציר בפסוק מלא יוד? הן גם אנכי מתפלא, איך יבא ה"יהודי" בחצר ביום השבת לעשות שמה מקנה וקנין?

No 90

תולעת יעקב (מ״א י״ד).

למה נמשל יעקב כתולעת? שאם ידור בתוך קלח של חזרת יאמר: "אין מתוק ממנו". — ש. בן ציון.

No 91

רני עקרה לא ילדה (נ״ד א׳).

אמר לה ההוא צדוקי לברוריא כתיב רני עקרה לא ילדה, משום דלא ילדה רני? אמרה ליה: שטיא! שפיל לסיפא דקרא דכתיב רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה׳, אלא מאי עקרה לא ילדה רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כוותייכו (ברכות י׳).

[ראה בראשית ל׳ ד׳].

No 92

הלא פרס לרעב לחמך (נ״ח ז׳).

שאל טורנוסרופוס את רבי עקיבא אם אלהיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם? אמר ליה כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם, אמר ליה אדרבה זו שמחייבתן לגיהנם, אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו? ואתם קרוין עבדים שנאמר כי לי בני ישראל עבדים. אמר ליה ר׳ עקיבא אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילו והשקהו כששמע המלך לא דורון משגר לו ואנן קרוין בנים דכתיב בנים אתם לה׳ אלהיכם. אמר ליה בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים ועכשיו אין אתם עושין רצונו של מקום. אמר ליה הרי הוא אומר הלא פרוס לרעב לחמך

ועניים מרודים תביא בית אימתי עניים מרודים תביא הבית האידנא וקאמר הלא פרוס לרעב לחמך (בבא בתרא י׳) .

No 93

ומבשרך לא תתעלם (שם).

מעשה באדם אחד שהיה לו בן והיה מלמדו בכל יום זרוק לחמך במיא ואת משכח ליה בסוף יומיא ... היה נוטל בכל יום פת לחם והיה הולך לנהר והיה זורק הפת במים, והיה דג אחד מזומן באותו מקום והיה אוכל הפת, והיה עושה כך בכל יום עד שגדל אותו דג ביותר, והיה מצער חביריו דגים שבאותו מקום, עד שנתקבצו כל הדגים שבים ובאו אצל לויתן ואמרו לו: אדוננו יש כאן דג אחד וגדל הרבה ואין לנו חיים עמו, וגם בכחו אוכל ממנו בכל יום עשרים או יותר, מיד שלח לויתן בשבילו ... ואמר לו מפני מה אתה אוכל חביריך? אמר לו מפני שהם באים אצלי ואני אוכלם ועליהם נאמר ומבשרך לא תתעלם.

אלפאביתא דבן סירא.

No 94

כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים (ס׳ ב׳).

אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו אימתי אתי משיח? א״ל לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי, א״ל מילט קא לייטת לי? א״ל קרא כתיב כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה׳ וכבודו עליך יראה (סנהדרין צ״ב) . [ראה עמוס ה׳ י״ח].

No 95

ועמך כלם צדיקים (ס׳ כ״א).

ר׳ מאטילי שמו — ובקדושתו הגדולה הוליד שמנה בנים — וזכינו לבנים ובני בנים — עד שבמהרה יתקיים בנו ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ . א. ב. גאטלאבער.

No 96

לא יאמר לך עוד עזובה —
כי לך יקרא חפצי בה (ס״ב ד׳).

״עזובה וחפצי בה״ הן שמות נשים אמות מלכים (יהושפט ומנשה) בספר מלכים וד״ה, ומה יפה השעשוע המליצי הזה .

ש. ראבין. [ראה ישעיה א׳ ב׳].

No 97

מאספיו יאכלהו (ט׳).

רב כסף נקבץ לצדקה, לעניים למזון
ובמשתה שמנים ושכר הנבאים נתנהו . —
לקיים מה שנאמר על ידי ישעיה בחזון:
כי מאספיו יאכלוהו ... ומקבציו ישתהו .

ש. מאנדעלקערן.

No 98

הנה ה׳ באש יבא (ס״ו ט״ו).

אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו אלהיכם כהן הוא דכתיב ויקחו לי תרומה, כי קבריה למשה במאי טביל? וכי תימא במיא והכתיב מי מדד בשעלו מים . אמר ליה בנורא טביל דכתיב כי ה׳ באש יבא . ומי סלקא טבילותא בנורא? א״ל אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא, דכתיב וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים (סנהדרין ל״ט) .

ירמיה

No 99

מצפון תפתח הרעה (א׳ י״ד).

(פסוקים תאומים)

מצפון תפתח הרעה (ירמיה א׳)

מצפון זהב יאתה (איוב ל״ז)

מצפון תפתח רעה

כי מצפון זהב בא. —

ס. וואלף.

No 100

ותבאו ותטמאו את ארצי (ב׳ ז׳).

רבי בר קיריא ורבי לעזר הוון מטיילין באיסטרין ראו ארונות שהיו באין מחוצה לארץ לארץ, אמר רבי בר קנריא לרבי לעזר מה הועילו אילו? אני קורא עליהם ותטמאו את ארצי במיתתכם (ירושלמי כלאים פ״ט ה״ג).

No 101

ותפשי התורה לא ידעוני (ח׳).

אודיעך בני דבר אמת: בבחרותי למדתי מן התלמוד חלק גדול אבל בעונותי לא עלה בידי ידיעת הפוסקים כלם, והיום זקנתי ושבתי ואצטרך כמה פעמים לשאול הוראה מהרבנים, ואם הם צעירים ממני לימים, ולמה אבוש מזה, האוכל להיות בקי בכל המלאכות? כשאצטרך אל כוס זהב עד״מ אלך אל צורפי הזהב והאומנים, ולא אבוש, שהאל יפה לכל אחד אומנתו בפניו. ויהי היום זבחתי את זבחי צאן ובקר ותרנגולות מפוטמות וברבורים אבוסים, אף ערכתי שולחני, קראתי למאהבי לאכול ולשתות עמי, כי זבח משפחה היה לי, והלכה השפחה הארורה והכניסה כף חולבת לתוך הקדרה, ונעלמה ממני ההלכה, אם בכולה משערינן אם במאי דנפיק מנה משערינן, ואלך מר בחמת רוחי רעב ונמא לאחד מהרבנים הנכבדים שבעם, והיה הוא מסב על שלחנו עם אשתו ובניו אוכלים ושותים יין, ואוחיל לו על פתח ביתו עד נטו צללי ערב כמעט לא נותרה בי נשמה, ויורני ויאמר לי הדין כך וכך. ואשוב אל ביתי והקרואים והעניים והאביונים היו יושבים ומצפים אלי ואגידה אליהם כל המאורע, כי לא אבוש לומר אינני בקי בהלכה זאת או בזאת המלאכה, אבל אני בקי במלאכה אחרת. ולמה לא ישוה פסוק או הוראה מידיעת הבורא, אהדותו הגדולה, ככף חולבת הקטנה? — יוסף כספי.

No 102

חכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו (ד׳ כ״ג).

אתא עובדא קומי ר׳ חייה בר ווא, אמר לו: בני! האשה הזאת אינה רוצה להנשא לך דרך ייבום, אלא חלוץ לה עיקר זיקתך ממנה, והיא נשאת לך דרך נשואין. מן דחלץ לה אמר ליה אין אתי משה ושמואל לא שרייר לה, וקרא (הינם) עלוי (דר׳ חייה) חכמים המה להרע

ולחיטיב לא ידעו (ירושלמי יבמות פי״ב ה״ו) .

No 103

חסידה בשמים (ח׳ ז׳).

(מגבת מרת דינה ששון)
לזאת יקרא אשה
ולה יקרא דרושה
היתה בארץ נקית כפים
וחסידה בשמים .

No 104

אך זה חלי ואשאנו (י׳ יט).

וכראות דינה . . . ותקח את חלי הזהב בידה : ותאמר , אך זה חלי ואשאנו .
דון ווידאל בנבנשתי.

No 105

מדוע דרך רשעים צלחה (יב א׳).

פעם אחת שאל איש את הראב״ע להגיד לו דעתו על דבר תלונת צדיק ורע לו רשע וטוב לו , והשיב לו הראב״ע כמתפלא עליו , איך היה מתלונן על הדבר שלא יבין לאשורו והיה ראוי שישא קל וחומר מהמשפט האנושי שלא ישיג אותו הפתי והבלתי בקי בחכמה כל שכן במשפט האלהי , שראוי לתלות החסרון בו , והביא לו משל ממה שקרה לו עם שני אנשים שהיו הולכים בדרך והיו לאחד מהם שלשה חלות לחם , ולאחר שתי חלות לחם , ובא אורח אחד שלא היה לו לחם לאכול , והתחבר עמהם בדרך ואכל מפתם , ואחר שהשלימו לאכול החמש חלות לחם שלשתם יחד , נסע והלך לו האורח מאתם ונתן להם על החלק שאכל מהלחם חמשה זוזים , ונפל הפרש בין שני האנשים אשר להם הלחם איך יחלקו החמשה זוזים , שבעל השלש חלות לחם היה שואל הג׳ מהם לחלקו באמרו שהיו שלשה חלקי הלחם שלו ושני החלקים של חברו , ובעל השתי לחם היה אומר , שיחלקו הה׳ זוזים לחצאין , יען כל כך אכלו מלחמו כמו מלחם חברו , שהאורח לא הקפיד לאכול שני חלקי הלחם שאכל מלחמו ושליש מחלק חברו , רק שניהם אכל בשוה , ובאו לדין לפני השופט שהיה איש חכם ונבון , וגזר אומר : שבעל השלש חלות יקח ארבעה זוזים ובעל השתי חלות יקח זוז אחד לבדו , האנשים האלה באו אחרי כן לפניו , והיו מלעיגים על השופט , באמרם שהוציא משפט מעקל , יען שבעל השלש חלות לחם היה תובע שלשה זוזים לבד , והוא גזר שיתנו לו יותר ממה שתבע , והנתבע היה מתרעם על ההשגחה למה תסבול שיהיה שופט כל הארץ איש פתי וסכל , שגזר שיתנו לו פחות ממה שרצה בעל ריבו לתת לו ; אז השיב להנתבע ואמר : הוי פתי נמהר ! אם אין אתה מבין משפט בני אדם , איך תחשוב להבין המשפט האלהי ותתלונן עליו , חלילה ! השופט ההוא שפט בצדק , יען כל אחד משלשתן אכלו שליש הלחם כלו , כי כלם אכלו בחברה בשוה , וכאשר נחלק כל החלות לשלשה שלישים , נמצאו שהם ט״ו שלישים כל הה׳ חלות , וימצא שאכל המשה שלישים כל אחד מהם , ובהיות שבעל השתי חלות לחם אכל חמשה

שלישים, לא נשאר מלחמו לחברו רק שליש אחד, ובדין לקח זוז אחד, ובעל השלש חלות לחם היו לחמו תשעה שלישים, ואכל הוא חמשה ונשאר לחברו ארבעה, ועל כן בדין נתנו לו הד׳ זוזים, ויהי כאשר שמעו האנשים האלה הטעם הנכון ויתמהו על קצר השגתם. א. ן׳ עזרא.

אמר כ. ש. ל. דבר זה מובא גם כן מאת ר׳ שם טוב פאלקירא בספר המבקש אבל בלי ספתרון, ומסיים: „אם תבין ענינו האיך היושר בו אתה חכם במשפט הנימוס, ואם לא תבין שאל לשופט הנימוס, והוא יודיעך האיך זה משפט אמת״.

No 106

עונותיכם הטו אלה (ה׳ כ״ה).

ר׳ שמעון בן אלעזר אומר מימי לא ראיתי צבי קייץ, וארי סבל, ושועל חנוני, והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני, מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי שנאמר עונותיכם הטו אלה (סוף קדושין).

No 107

מדוע שובבה העם הזה ירושלם משבה נצחת (ח׳ ה׳).

אמר רב תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא, אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה, אבותיכם שחטאו היכן הם? אמרו להן ונביאכם שלא חטאו היכן הם? שנאמר אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו (סנהדרין ק״ה) ראה שם.

No 108

למדו לשונם דבר שקר (ט׳ ד׳).

רב הוה מצערא ליה דביתהו, כי אמר לה עבידי לי טלופחי עבדא ליה חימצי, חימצי עבדא ליה טלופחי, גדל חייא בריה אפיך לה, אמר ליה איעליא לך אמך, אמר ליה אנא הוא דקא אפיכנא לה, אמר ליה היינו דקא אמרי אינשי: דנפיק מינך טעמא מלפך, את לא תעביד הכי שנאמר למדו לשונם דבר שקר (יבמות ס״ג).

No 109

בכו בכו להולך (כ״ב י׳).

א. אל תבכו למת ואל תנודו לו זה אברהם, בכו בכו להולך זה עשו. (בראשית רבה פ׳ ס״ג).

No 110

ב. איש עשיר מת והניח אחריו שני בנים פוחזים ורקים, וכאשר נשא עליו מספד הרב החכם ר׳ שלמה, אמר: הנה חז״ל אמרו: בכו בכו להולך זה ההולך בלא בנים כונתם היא למי שיש לו בנים משחיתים והוא איננו לוקח אותם אתו, בלכתו בדרך כל הארץ. י. ליפסקי.

No 111

שני דודאי תאנים (כ״ד א׳).

למה נמשלו ישראל לתאנה? שהכל מראים להם „תאנה״ באנבעותיהם!...

ש. בן ציון.

No 112

קראו נצרים בהר אפרים (ל״א ס׳).

(מנחת ר׳ אפרים פינו)

בית אל בהר אפרים

אל תסתכל   בכאן קן גוש
דע כי פה יש   קנקן ישן:
חכמה הן כאן   זקנה יש כאן
זה הר האל—   קים הר בשן:
קראו נוצרים   הרי אפרים
תתעדן נפ—   שו ותדושן.
עת אל יקיץ   שוכני עפר
הנה לא י—   נום ולא ישן:

No 113

כי לא אלמן ישראל (נ״א ס׳).

שלמיאל במות לו אשתו לשחת
מהר עד מאד אחרת לקחת
מדוע עשה כן, אם ישאל
יאמר: כי לא אלמן ישראל.

מ. באם.

יחזקאל

No 114

הנשים ישבות מבכות את התמוז (ח׳ י״ד).

א. טף ונשים את התמוז מבכות, כי גברו עלינו המכות.   יועץ בר מלכיאל.

No 115

ב. הייתי כצפור נודדת מקנה וממדורה... בחודש הרביעי הלמוני ודקוני... והנה הנשים יושבות מבכות התמוז בגבורה.

תמר.

No 116

הודע את ירושלם את תועבותיה (ט״ז ב׳).

ר׳ אליעזר אומר אין מפטירין בהודע את ירושלם את תועבותיה... מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מר׳ אליעזר הודע את ירושלם את תועבותיה, אמר ליה עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובדוק בתועבות אמך, בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול (מגלה כ״ה).

No 117

אביך האמרי ואמך חתית (ג׳).

אמר ליה אביי לרב דימי האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה אל תגא לריב מהר פן מה תעשה באחריתך בהכלים אותך רעך ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל, בשעה שאמר לו הקב״ה ליחזקאל לך אמור להם לישראל אביך האמורי ואמך חתית אמרה רוח פסקונית לפני הקב״ה רבש״ע אם יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר ומכלים אותם, ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל (סנהדרין מ״ד).

No 118

אבות יאכלו בסר ושני הבנים תקהינה (י״ח ב׳).

ג׳ מאות משלות שועלים היו לו לרבי מאיר ואנו אין לנו אלא שלש, אבות יאכלו בוסר ושני בנים תקהינה (סנהדרין ל״ה). משל הוא שריאה השועל את הזאב ליכנס לחצר

היהודים בע״ש ולתקן עמהם צרכי סעודה ויאכל עמהם בשבת וכשבא ליכנס חברו עליו במקלות, בא להרוג את השועל, אמר: לא הלקוך אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסעיין בסעודה ואכל את כל נתח טוב, אמר לו: ובשביל אבא אני לוקה? אמר לו: הן, האבות יאכלו בוסר וגו׳, אבל בא עמי ואראך מקום לאכול ולשבוע, בא לו על הבאר ועל שפתו מוטל עץ והחבל מושכב עליו ובשני ראשי החבל שני דליים קשורים, נכנס השועל בדלי העליון והכביד וירד למטה ודלי התחתון עלה, אמר לו הזאב למה אתה נכנס לשם אמר יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע והראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול כמין גבינה עגולה, אמר לו אני היאך ארד? אמר לו הכנס אתה בדלי העליון, נכנס והכביד וירד, ודלי שהשועל עליו עלה, אמר לו: היאך אני עולה? אמר לו: צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו לא כן כתיב מאזני צדק וגו׳. רש״י, שם.

No 119

חקים לא טובים (כ׳ כ״ה).

ר׳ בא ר׳ חייה ר׳ יוחנן: בני אמי נחרו בי וגו׳ מי גרם לי להיות נוטרה את הכרמים על שם כרמי שלי לא נטרתי, מי גרם לי להיות משמרת שני ימים בסוריא על שלא שמרתי יום אחד בארץ, סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שנים ואיני מקבלת שכר אלא על אחד, מי גרם לי להפריש שתי חלות בסוריא על שלא הפרשתי חלה אחת בארץ, סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שתים ואיני מקבלת שכר אלא על אחת, ר׳ יוחנן קרי עליהון וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים (ירושלמי עירובין פ״ג ה״ט).

No 120

ושלחן ערוך לפניה (כ״ג מ״א).

לצבעון המורה יקרא העם קדוש וברוך באמרם כי חיה יחיה על פי שולחן הערוך ואזכר אהלה ודבר הנביא על אדותיה: "וישבת על מטה כבודה ושלחן ערוך לפניה!"

ש. מאנדעלקערן.

No 121

ולא תהיינה עוד לבז (ל״ד כ״ח).

הושיעה אדוני! כי מעי ככנור יהמו, מה נאכל בשבת של נחמו, ומה יעשו היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות, אחרי שהכתוב אסר את האווזות, והוא שאמר יחזקאל: ולא תהיינה עוד לאווז, ברוך אתה ה׳ גאל ישראל. ואען ואומר: השמר והשקט אל תירא ואל תחרד ולא תבעת כי לא אסר הכתוב אכילת האווז בכל עת, רק אסר אכילתם ביום השני מהשבוע, וצווי אכילתם בנחמו עומד לעולם קבוע.

עמנואל הרומי.

No 122

שער החצר — ביום החדש
יפתח ובא הנשיא (מ״ו א—ג).

ר׳ אברהם זכות היה חוזה למלך דון יואן, ובלכת המלך לעיר איבריה שאל את החוזה שלו שיחזה מקודם באיזה משערי העיר

יכנס ? ור׳ אברהם כתב על הגליון : ״שער חדש יפתח ובא הנשיא בו״. ויצר ויחתם בחותם לכשיכנס המלך אז יפתח את הגליון, וידע אם ראה מראש אחרית הדבר, וייטב בעיני המלך ובלבבו אמר להכזיב את חזון חוזהו, ויצו לפרוץ פרץ בחומת העיר ולעשות לו שער חדש ונכנס בו, אז פתח את הגליון החתום וישתומם לראות כי היטב ר׳ אברהם לחזות ויהי לנכס.

מנשה בן ישראל.

הושע

No 123

הושע — יואל

עיף ועמום ונינון כמום
פניתי לעזרה אל אח ונואל ;
אז נוכחתי כי לפני עמום
לא חי עוד הושע יואל.

ג. ראזענצווייג.

No 124

תחלת דבר ה׳ בהושע (א׳ א׳).

ר׳ יוסף אבן שם טוב מתחיל את ספרו כבוד אלהים (פירארה, ש״ו) בזה״ל : תחלת דבר ה׳ בהושע נפש עבדו.

No 125

כי זנתה אמם (ב׳ ז׳).

כי זנתה אמם וכי שרה אמנו זונה היתה ? אמר ליה כבת כן אמה, כאמה בתה, כדור כן הנשיא, כנשיא כן הדור, כמזבח כהניו, כהנא אמר כן : כגנתא כן גננא (ירושלמי סנהדרין סוף כהן גדול).

No 126

וזהב עשו לבעל (ו׳).

לא יפיה יכסף
באשה כי תארש,
באשת חיל אשת חן
הן ימעלו מעל.
הון בהון יתחתן
כסף אוהב כסף,
רכוש נתן לשגל,
וזהב עשו לבעל.

No 127

ועמך כמריבי כהן (ד׳ ד׳).

אמר רבי יהושע בן לוי חמשת אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אמר הכהן וכולן נשתקעו בכהונה גדולה, הן הן עזי פנים שבכהונה. אמר ר׳ לעזר עיקר טירונייא שבהן ועמך כמריבי כהן (ירושלמי יבמות פ״ח ה״ג) ושנוי בקדושין ע׳, ראה שם.

No 128

חלץ מהם (ס׳ ו׳).

אמר ליה ההוא מינא לר״ג עמא דחלץ ליה מריה מניה, דכתיב : בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה׳ ולא ימצאו חלץ מהם. אמר ליה : שוטה ! מי כתיב חלץ להם ? חלץ מהם כתיב ! ואלו יבמה דחלצו לה אחין משמא אית ביה ? (יבמות ק״ב).

No 129

וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות (ח׳ ד׳).

רבי אבון עבד אילין תרעייה דסדרא רבא, אתא ר׳ מנא לגביה, א״ל חמי מאי עבדית, א״ל וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות, לא הוה בני נש דילעון באורייתא? (ירושלמי שקלים פ״ה ה״ד).

No 130

שרשם יבש (ט׳ ט״ז).

החסידים בתמונתם אשר אנחנו רואים אותם היום על פני ארצנו ובארצות סביב לה שרשם יבש ועל ברכי הבעש״ט נולדו. א. ב. גאטלאבער.

No 131

גפן בוקק ישראל (י׳ א׳).

למה נמשלו ישראל לגפן? שרבים מהם מחזיקים בתי יין! — ש. בן ציון.

No 132

חלק לבם עתה יאשמו (ב׳).

בהזיות סכסוכים ופלפולים מקשים ומפרקים... לדרשות כאלה קראו חלוקים. עליהם נאמר חלק לבם עתה יאשמו.

י. ל. בן זאב.

יואל

No 133

ונחם על הרעה (ב׳ י״ג).

גם ישר גם רשע ימצאו נחם אחרי חטאם: הראשון יתנחם על חטאתו והשני יתנחם בחטאתו... ובכן ראיתי גנב מתנחם על גנבתו אשר גנב ומתחרט מאד — כי לא עשה בזהירות — וימצא. ש. בן ציון.

עמוס

No 134

כי הנה יוצר הרים ובורא רוח (ד׳ י״ג).

אמר ליה כופר לרבן גמליאל מי שברא הרים לא ברא רוח שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח. אלא מעתה גבי אדם דכתיב ויברא וייצר הכי נמי מי שברא זה לא ברא זה, טפח על טפח יש בו באדם ושני נקבים יש בו מי שברא זה לא ברא זה שנאמר הנוטע אוזן הלא ישמע ואם יוצר עין הלא יביט א״ל אין, אמר ליה ובשעת מיתה כולן נתפייסו? (סנהדרין ל״ט).

· אמר נ. ש. ל. וכזה כזה מסופר גם כן באופן אחר. אמר ליה ההוא מינא לרבי: מי שיצר הרים לא ברא רוח ומי שברא רוח לא יצר הרים, דכתיב: כי הנה יוצר הרים ובורא רוח. אמר ליה: שוטה שבעולם! שפיל לסיפא דקרא, ה׳ צבאות שמו. (חולין פ״ז), ראה שם.

No 135

למה זה לכם יום ה׳ הוא חשך ולא אור (ה׳ י״ח).

דרש ר׳ שמלאי מאי דכתיב הוי המתאוים את יום ה׳ למה זה לכם יום ה׳ הוא חשך ולא אור משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין

לאור, אמר לו תרנגול לעטלף אני מצפה לאורה שאורה שלי היא ואתה למה לך אורה? (סנהדרין צ"ח).

No 136

דודו ומסרפו (ו' י').

(מנחת שכור)

שָׁתָה שֵׁכָר, מת בחרפו, ונשאו דודו ומסרפו.

ב. טריעשער.

No 137

לא נביא אנכי (ז' י"ד).

—אדוני, הגידה נא לי:
מתי נשיי אלי תביא?
למה זה תשאל את פי
"לא נביא אני ולא בן נביא!"

ש. מאנדעלקערן.

יונה

No 138

יונה (א' א').

(לעוואנדא ליל"ג)

— את יונה, לא את יונה שבלעתו הדג, כי אם את יונה הבולע בעצמו דגים הרבה, כמלוחים כאינם מלוחים, כלומר את יונה גרשטיין.

No 139

ויקם יונה לברח תרשישה (ג').

מנוח לא נמצא לכף רגל יונה,
עד יבושת מים מעל פני האדמה;
ולא נמצא מנוח לכף רגל יונה
עדי עזב היבשה וירד ימה.

מ. ווייסמאן.

No 140

ויקא את יונה אל היבשה (ב' י"א).

אל עליון הנה ברוחו הקשה
וסער אניותי מתחולל בלבבי ואשאגה
ובים הדמעות אתפלל בימי הדאגה
ולא תקיא אתי אל היבשה.

מ. באס.

מיכה

No 141

טובם כחדק (ז' ד').

אמר ליה ההוא מינא לרבי יהושע בן חנניא: חדקא! דכתיב בכו טובם כחדק. אמר ליה: שטיא! שפיל לסיפא דקרא דכתיב ישר ממסוכה (עירובין ק"א).

No 142

תתן אמת ליעקב (כ').

כותי אחד שאל את רבי מאיר אמר ליה אין אתם אומרים יעקב אמתי דכתיב תתן אמת ליעקב, אמר ליה הין. א"ל ולא כך אמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, א"ל הין. אמר ליה הפריש שבטו של לוי אחד מעשרה למה לא הפריש אחד מעשרה לשנים שבטים אחרים? אמר ליה: וכי י"ב הן והלא י"ד הן אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי? א"ל כל שכן אוסיפתא מיא אוסיף קמחא? אמר ליה לא מהם ד' בכורות

לד׳ אמהות, הבכור קודש ואין קודש מוציא קודש. אמר ליה אשריך ואשרי אומתך שאת שרוי בתוכה (בראשית רבה פ׳ ע׳).

נחום

No 143

נחום (א׳ א׳).

איש אחד ששמו נ ח ו ם עלה לשבת בחברת אנשים מיוחסים ותהי להם ישיבתו אצלם לאי כבוד, אך האנשים לא רצו לביישו ולאמר לו רד נא מזה, ורמזו להלינן ע ר ס א ל האוסטריפולי שיוליכו ל ע ז א ז א ל. מה עשה? תפש סדור התפלה בידו וישב אצלו והתחיל ללמוד בקול גדול משנת במה מדליקין: אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן ולא בחלב נחום! מה? קרא משתומם, מה ל נ ח ו ם כאן? וחזר ושאל: ולא בחלב נחום, מה לנחום כאן? — פתאם קרא בשמחה: אכן נודע הדבר! נחום לא היה לו לעלות מעלה כי לא יכירנו מקומו כאן, נחום צריך לירד מטה. — למוד משנתו זאת העיר את נחום לעזוב את מקומו.

ש. נ. לעוו.

אמר נ. ג. ל. כונת ה׳ לעוו בהשם ע ר ס א ל על ה י ר ש ׳ ל ההאסטריפולי, וקרא אותו בהשם הזה לפי שערסאל הביא את השעיר לעזאזל, כנזכר ביומא ס״ו. ובהשם הזה השתמשו מליצים ראשונים ואחרונים.

No 144

לא תקום פעמים צרה (ט׳).

אמרו: נשאת אשה?
ואמר: בת מלענה מרה,
אמרו: קח בלתה. ואקרא:
לא תקום פעמים צרה.

מ. דרעי.

חבקוק

No 145

הנה הוא תפוש זהב וכסף (ב׳ י״ט).

דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר, אמר ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש קום עליה באמורא, קם גחין עליה, ולא אמר ליה ולא מידי. פתח ואמר: הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו (סנהדרין ז׳).

חגי

No 146

לי הכסף ולי הזהב (ב׳ ח׳).

כראות אלהים כי עזבוהו
רבים אשר מלפנים אהבוהו,
קרא: לי הכסף ולי הזהב!
וישובו אליו חיש בהמון רב.

ג. ראזענצווייג.

זכריה

No 147

האבן הראשה (ד' ז').

(מצבת קבורת הרא"ש ז"ל)

האבן הראשה תשאות חן חן לה.

המלות האלה לבדן כוללות כל מצבת קבורת הרא"ש, כי מה צורך לאדם מפורסם, האריכות בתהלותיו? והנה במלת האבן ה ר א ש ה נכלל שם הנפטר הרא"ש, ובמלות ח ן ל ה נרמז מספר שנת מיתתו שהוא ה' אלפים פ"ח. ומה נכבד הציון הלז בקיצור לשונו!

שד"ל.

No 148

ואכחד את שלשת הרעים בירח אחד (י"א ח').

א. ואכחיד את שלשת הרועים זה רבי אנטונינוס וקרבון (וארטבן) מלך פרסי שמתו בירח אחד וקראו עליהם ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד (ילקוט שמעוני.

אמר נ. ש. ל. דומה לזה דרשתם ז"ל על משה אהרן ומרים, ראה תענית ט'.

No 149

ב. הרב ש"ר בתשובותיו נגד שלשה בעלי „הרואים" הנודעים בעזותם ובחוצפתם נגדו ובהשגותיהם עליו, סיים את דבריו בתשובתו הנפלאה שכתבה בירח אחד (כרם חמד ז'): „ואכחיד את שלשת ה ר ו א י ם בירח אחד הוא הירח השני לפ"ק".

מלאכי

No 150

הלא אח עשו ליעקב (א' ב').

אמר המלך דון פידרו: הביאוך לפני שתשיב לי איזו משתי הדתות טובה דתי או דתך? השיב החכם: דתי יותר טובה לי כפי עניני, אשר הייתי במצרים עבד לעבדים והוציאני האל משם בנסים ואותות, ודתך טובה לך כפי ממשלתה התמידית. אמר המלך: על הדתות מצד עצמן אני שואל לא בבחינת המקבלים. אמר החכם: אחר עיון ג' ימים אשיב לאדוני אם ירצה בעיניו. השיב המלך: יהי כן. אחר השלשה ימים בא החכם והראה עצמו כעוס ופניו זועפים, אמר המלך: מדוע פניך רעים? השיב ואמר: כי קללוני היום על לא חמס עשיתי ועליך אדוננו לריב את ריבי, והענין הוא: כי זה חדש ימים שהלך שכני למרחוק, ולשני בניו הניח ב' אבנים יקרות, ועתה באו שניהם אלי ובקשו ממני שאודיעם סגולת האבנים וההבדל שבין זו לזו ואמרתי להם מי היודע בזה יותר מאביכם הנה הוא אומן גדול בהכרת האבנים וציורם, שלחו אליו והוא יגיד לכם האמת, ועל תשובה זו הכוני וחרפוני. אמר המלך: שלא כדין חרפוך, ראויים לעונש. השיב החכם: וישמעו אזניך מלכנו היוצא מפיך, הנה עשו ויעקב אחים היו ונתן לכל אחד אבן אחת ואדוננו שואל איזו יותר טובה, ישלח מלכנו ציר

לאבינו שבשמים הוא האומן הגדול והוא יאמר הבדל האבנים. — ש. בן ווירגא.

אמר נ. ב. ל. מזה נראה כי לעססינג לא היה הראשון בהתחבולה אודות הטבעות בספרו "נתן החכם", כידוע.

No 151

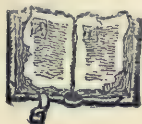
אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו (ג' ט"ז).

הרבי משפאלא (שמו ר' ליב) צוה במפגיע לבלתי יערב איש לקרא אותו "רבי" רק בשם זקן (זיידע בלע"ז) פעם אחת נקבצו נשיאי החסידים לבערדיטשוב להתיעץ בדבר טובת כלל ישראל ויבא גם האי סבא בתוך הבאים, אולם ר' ברוך נכד הבעש"ט קנא לשם הזקן והיטב חרה לו כי בא גם הוא בתוך הנאספים, ויהי בשבתם יחד בטרם החלה המועצה ולא יכול ר' ברוך להתאפק וישם נוכח הזקן פניו וישאלהו בשחוק וקלות ראש לאמר: הלא תגיד לי בי אדוני, למה יקרא שמך בישראל זקן (זיידע) ולא זקנה (באבע)? הלא כל מעשיך כמעשי נשים זקנות. וירא הזקן כי הוציא ר"ב את כל רוחו ובוז יבוז לו, ויעז פניו גם הוא וישיבהו כדבר המלך ודתו ויאמר: "כן הוא, זקן אנכי, וזקן יקראו לי כל נושאי דגלי ובשמי יתהללו, זה שמי וזה זכרי לדר ודר; יען ידעתי כי עטרת בני בנים זקנים, ולולא אב זקן לא יהיה לנין ולנכד שם ושארית בארץ". — ויהי כשמוע הרב ממעזיבוז ויחר לו מאד כי לריב ומצה קראו עצרה ואין חולה מהם על שבר בת עמם, ויפן אל המתקוטטים ויאמר: נפלאת היא בעיני ר' ברוך כי יקרא שם האיש "זיידע" ובעיני יפלא מדוע לא יקרא בשם זה גם את ר' ברוך גם כל ההולכים בדרכיו, כי אנחנו נוצרי עדות ה' הנאנחים והנאנקים על שבר יעקב הוינו מתפללים ומברכים פה אחד "שובר אויבים ומכניע זדים". א. ב. גאטלאבער.

No 152

ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע (י"ח).

משל למטרוניתא שהיתה לה שפחה כושית והלך בעלה למדינת הים, כל הלילה אומרת אותה שפחה לאותה מטרונה אני נאה ממך והמלך אוהב אותי יותר ממך, אמרה לה אותה מטרונה יבא הבקר ונדע מי נאה ומי שאוהב אותה המלך, אף כך אוה"ע אומרים לישראל אנחנו מעשינו יפים ובנו חפץ הקב"ה אמר ישעיה יבא הבקר ואנו יודעין במי חפץ שנאמר אמר שומר ואתא בקר יבא העוה"ב שנקרא בקר ואנו יודעין במי חפץ ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. (במדבר רבה פ' י"ז).

תם

השמע יצחק

כולל

מבחר החדוד וההתול בספרות ישראל

נאספו ונערכו לפי סדר הכתובים ופרשיותיהם

עם הערות

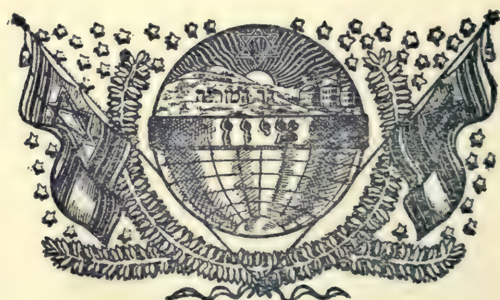
מאתי

נחמיה שמואל ליבאוויטש

ימלא שחוק פינו (תהלים קכ"ו א')

חלק שלישי

כתובים

נויארק — תרס"ז .

לכבוד

הרב תחכמוני, נבון לחש וחכם חרשים, מעין
הדעת, פה מפיק מרגליות, החוקר הגדול כש״ת

ד״ר שלמה ראבין

ליום מלאת לו שמונים שנה הי״ו

תהלים

No 1

נשקו בר (ב׳ י״ב).

התבן והקש והמוץ היו מדיינין זה עם זה זה אומר בשבילי נזרעה השדה וזה אומר בשבילי נזרעה השדה, אמרו החטים המתינו עד שתבואו הגורן ואנו יודעין בשביל מי נזרעה השדה, באו לגורן ויצא בעל הבית לזרותה הלך לו המוץ ברוח, נטל את התבן והשליכו על הארץ ונטל את הקש ושרפו, נטל את החטים ועשה אותן כרי, וכל מי שרואה אותן מנשקן, המד״א נ ש ק ו ב ר. כך אומות העולם הללו אומרים אנו עיקר ובשבילנו נברא העולם והללו אומרים בשבילנו נברא העולם. אמרו להם ישראל המתינו עד שיגיע היום ואנו יודעים בשביל מי נברא העולם (בראשית רבה פ׳ פ״ג).

אמר נ. ש. ל. המשיחים הקדמונים תלו זיינים על הכתוב הזה ותרגמו המלה ב ר : בן, כלומר נשקו לבר אלהין. — ובהתנגדות לזה, הדרשה הויכוחית בין התבן והקש והמוץ ובין החטים שעליהם נאמר נשקו בר.

No 2

חרה עמל וילד שקר (ז׳ ט״ו).

אמר ר׳ לוי בשעה שאמר הקב״ה לנח כנוס לך שנים שנים מכל מין ומין בתיבה, ובאו ונכנסו כולם בתוך התיבה, שנאמר שנים שנים מכל הבשר, כיון שבאו אל נח נכנסו כל אחד ואחד עם זוגתו, אתא שיקרא בעי למיעל, אמר ליה נח לית את יכיל למיעל, אלא אם כן נסבת לך זיווג, אתא שיקרא ותבע זוג, ופגע בפחתא, אמר ליה מן הין את אתיא, אמר ליה מן גבי נח דאזלית ובעי למיעל לתיבותא, ולא שביק לי, אלא אם כן דאית לי בת זוג ואי את בעי תהוי לי זוגי, אמר ליה מה את יהיבי לי, אמר ליה אנא מתקן עמך דכל מה דאנא מסגל את תהא נסבה, אתקון ביניהון דכל מה דשיקרא מכנים

פחתא נסיבי, עיילון תרוייהו לתיבותא כד דנפקון מן תיבותא הוה שיקרא מכניס ופחתא נסיב קמא קמא ולא שהא ולא מידי, אמר איזיל אתבע מידי מחברי פחתא, אזל שיקרא גבי פחתא אמר ליה הבה לי מה דסגלית, אמר ליה ולא כדין איתנייה בהדאי דכל מה דאת כניס אנא נסיב? לא הוה ליה פתחון פה. הרה עמל וילד שקר, שיקרא מולד שיקרא. (מדרש שוחר טוב ז׳, הוצאת ר״ש באבער).

No 3

דרש דמים אותם זכר (ט׳ י״ג):

דרשן אחד בא אל הרב לבקש את רשיונו לדרוש, ואנשי העיר ישלמו לו שכר הדרשה. ויען הרב: בספרי המקובלים נקרא המשפיע זכר ומקבל ההשפעה הוא בבחינת נקבה, הדורש צריך להיות בבחינת הזכר בכדי שהשומעים יקבלו ממנו השפעתו, את מוסרו הטוב, אבל אתה אשר רק אל הבצע מגמתך, הנך מתהפך ממשפיע למקבל ההשפעה, עליך אמר קרא: דורש דמים (הדורש בשביל ממון) אותם זכר (עושה את שומעי דרשתו בבחינת זכר) ודרשן המשנה את הסדר ידו על התחתונה.

No 4

אכלי עמי אכלו לחם (י״ד ד׳).

מאיר בעער המנגן הנודע בעודנו ילד כבר הראה אותות כשרונו בחכמת הזמרה, ואביו העשיר לקח לו מורים מפוארים, אחד מהם אכל את לחם הצהרים מדי יום ביומו בבית אביו, פעם אחת רצה מאיר בעער לנסוע לנעאפאל אשר באיטליא ויבקשו הוריו את המורה אוכל לחמם כי יתן לבנם מכתב מליצה לאחד המנגנים המהוללים שם, וכן עשה. אך מאיר בעער לא מסר את המכתב ליד בעליו, ובטח בתוי הזמרה שהמה יתנו לו מהלכים בין גדולי העולם. אחרי עבור זמן רב נזדמן לו מכתב המורה עפ״י מקרה, ויפתח את המכתב, ומה השתומם על המראה, תחת אשר קוה לתהלה והנה תְּהָלָה, נאצות ובוז על „היהודים, המעט מהם כי אוצרות הזהב בידם והנה הם שולחים את ידם לקחת גם עטרת המוזיק לראשם״. וישלח את המכתב ליד אבותיו, והמורה עודנו אוכל על שלחנם בעת ההיא, ויהי בבואו לאכול ארוחתו ויתנו אל הקערה אשר שמו לפניו את המכתב, וירא וילך ולא שב עוד.

ש. י. פין.

No 5

כספו בנשך לא נתן (ט״ו ה׳).

שקר ענית בדתן,
כי בֶצַע בֶצַע תאשימהו,
כספו בנשך לא נתן
אבל כסף אשר גזל מרעהו.

צ. כ. זומרהויזען.

No 6

חבלים נפלו לי (ט״ז ו׳).

מה מאד היה דוד בעיני אוילי, שאמר חבלים נפלו לי, כי אם נפלו מידו החבלים ואבדם, מדוע היה מתרעם מהם לאדם? ואען ואומר: חייך! נפלו לי הם דברי

הגננים, שתולים אותם בחבלים על שער בת רבים.   עמנואל הרומי.

No 7

אמרת ה׳ צרופה (י״ח ל״א).

מעשה ששאל טורנוסרופס הרשע את רבי עקיבא איזה מעשים נאים של הקב״ה או של ב״ו, אמר ליה של בשר ודם נאים. א״ל טורנוסרופס הרי שמים וארץ יכול אדם לעשות כיוצא בהם? א״ל ר״ע לא תאמר לי דבר שהוא למעלה מן הבריות שאין שלטון עליו אלא אמור דברים שהם מצוין בבני אדם. א״ל למה אתם מולין. א״ל אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני ולכך הקדמתי ואמרתי לך שמעשה בני אדם נאים משל הקב״ה. הביא לו ר״ע שבלים וגלוסקאות א״ל אלו מעשה הקב״ה ואלו מעשה ידי אדם. א״ל הן אלו נאים יותר מן השבלים. א״ל טורנוסרופס אם הוא חפץ במילה למה אינו יוצא הולד מהול ממעי אמו? א״ל ר״ע ולמה שוררו יוצא עמו והוא תלוי בבטנו ואמו חותכו, ומה שאתה אומר למה אינו יוצא מהול לפי שלא נתן הקב״ה את המצות לישראל אלא לצרף אותם בהם ולכך אמר דוד כל אמרת ה׳ צרופה (תנחומא תזריע ס׳ ה׳).

No 8

כחתן יוצא מחפתו (י״ט ו׳).

(דעת קאפערניקוס)

א· כעים זמירות ישראל דמה בשירו
את השמש לחתן יצא מחפתו,
אליו בהוד ובני תפארה דמה;
והיום כדמה את החתן לשמש
אשר השתכר ביום חתונתו אמש
ועל פניו התגוללה כל האדמה.

מ. בלאם.

No 9

ב· למסעו ימהר החתן עם רעיתו
לשאת ולסבול אך עמל וטורח —
שנאמר: „והוא כחתן יוצא מחפתו
ישיש כגבור לרוץ ארח!”

ש. מאנדעלקערן.

No 10

תורת ה׳ תמימה (ח׳).

לחנרון היה בן שלמד חומש לא כסדר כי אם בסרוגין, ראשית פרשת השבוע כנהוג בין גוברין יהודאין, אחד מידידיו הוכיחהו על זאת, מה יעשה בנך עם הכתוב „תורת ה׳ תמימה”? „יודע אנכי — ענה הילד בעליצות לבו — תמימה, פירושה שתהיה אדומה מאד ואם נמצאו בה שתי שערות שחורות—פסולה”.

No 11

מזדים חשך עבדך (י״ג).

אמור נא השר בחסדך, מדוע אמר דוד גם מזיתים חשוך עבדך, והלא התורה צותה לנו ואליך, זיתים יהיו בכל גבולך, ואען ואומר: צותה התורה זיתים יהיו בכל גבולך לצורך אורה, ומאכול זיתים חשוך

עבדך מפני שמזיקים אל הזכירה .
עמנואל הרומי.

No 12

שגיאות מי יבין (י״ג).

על מה שנהגו המחברים לקחת להם להתנצלות „שגיאות מי יבין"; נוכל לומר בדרך הלצה, שגיאות מי יבין, כי משחיתים מאד את המכוון, והקורא לא יוכל להבין הענין על בוריה .

י. פערל.

No 13

ועצת ה׳ היא תקום (כ״א).

חפר היה במצב רע, והנה חלתה אשתו, וכבר חשב מחשבות רבות כאשר תמות ישא לו אחרת, אלמנה או גרושה עשירה אם גם לא צעירה, ויהי הוא חושב כה וכה ואשתו שבה לאיתנה, וקרא אנפשיה: רבות מחשבות בלב א י ש, ועצת ה׳, ה י א תקום .

No 14

פרימו מארץ תאבד (כ״א י״א).

ריא״ס בעודנו ילד קטן שמע כי איש נכרי חלה ושמו פ ר י א מ ו ויפול למשכב, ויהי כדברם ממנו ויאמר הנער מות ימות פ ר י א מ ו, כדבר הכתוב: פ ר י מ ו מארץ תאבד . א. נייגער.

No 15

ה׳ רעי לא אחסר (כ״ג א׳).

אחד מן הפרושים הלך אל ארץ רחוקה לבקש טרף בתחלת פרישותו, ופגע אדם אחד מעובדי עבודה זרה בעיר אשר הלך אליה, אמר לו הפרוש: כמה אתם בתכלית העורון ומעוט ההבנה בעבודתכם לעבודה זרה . אמר לו האמגושי: ומה אתה עובד? אמר לו הפרוש: אני עובד הבורא היכול המכלכל האחד המטריף אשר אין כמוהו . אמר לו האמגושי: פעלך סותר את דבריך . אמר לו הפרוש: והיאך? אמר לו: אלו היה מה שאמרת אמת היה מטריפך בעירך כמו שהטריפך הנה ולא היית טורח לבא אל ארץ רחוקה כזאת . ונפסקה טענת הפרוש וישב לארצו וקבל הפרישות מן העת ההיא ולא יצא מעירו אחר כך .

רבינו בחיי . [ראה איוב ל״ח כ״ה].

No 16

הייתי ככלי אבד (ל״א י״ג).

עני בן טובים נקרא אל המשתה ולא שמו אליו לבם, ויהי מקומו בין התנור והכירים, אחרי הסעודה נודע כי נגנבה כף כסף, ויזכרו את העני ויחפשוהו וימששו בכל כליו ולא מצאו, קרא העני על עצמו את המקרא הזה: נשכחתי כמת מלב בעת הסעודה, הייתי ככלי אובד אך כאשר נאבד הכלי אז הייתי ויזכרוני . נ. ה. שלעז.

No 17

מי האיש החפץ חיים (ל״ד י״ג).

א. מכריז ר׳ אלכסנדרי מאן בעי חיי מאן בעי חיי, כנוף ואתי כולי עלמא לגביה, אמרי ליה הב לן חיי, אמר להו: מי האיש

החכם חיים נצור לשונך מרע (עבודה זרה י"ט).

אמר נ. ש. ל. זה הספור נמצא באופן אחר בויקרא רבה פ' ט"ז, ראה שם. ודומה לזה מובא בפרק הראשון בספר כ ל י ל ה ו ד י מ נ ה על דבר ראש הרופאים ב ר ז ו י ה שהוגד לו כי בארץ הודו ימצאו דשא ועצי בשמים על ההרים הרמים וכל האוכלם חי עולמים, ויבקש ברזויה את פני מלכי הודו לתתו לעבור בגבולם ולקחת עשבות הסמים, ויתנו לו שאלתו. וילך אל ההרים וימצא שם הבשמים, והנרדים והכפרים ולקטם ושחקם, ואל המת השקם, ולא זע ולא קם, וכאשר שאל לחכמי הודו ע"ז, ענו אותו: ההרים המה החכמים, ועשבי הסמים חכמתם, והמתים הם הכסילים, והרפואות הם הספרים אשר בם מוסר וחכמות מפורשות. ואם כי שונים הספורים, הענין אחד הוא. — וכבר העיר ר' מאיר איש שלום בפסיקתא רבתי (מאיר עין עשרת הדברות פ' רביעתא אות כ"ח) "וכשנבוא לדון איה מקום עיקרו של המאמר אם בתלמוד או במקום אחר שנמצאהו שם, עלינו לדון שבהתלמודים הוא מאוחר, עד שנמצא ראיה בהפך.

No 18

נצור לשונך (י"ח).

ב. גזרו שלא יתנו לנו לחם ומים ולא שום צדה, ונמשך זה ימים רבים חמשה, ובאותם הימים באים אל הספינה שופטי העיר וגדוליה עם החכמים והיו אומרים עד מתי מאנת לענות מפני מי האיש החפץ חיים וגו' (ר' יהודה חייט בהקדמתו לס' מערכת האלהות) וכוונתו לתחלת קרא הנבא אחריו: נ צ ו ר לשונך, ע"ד הלצה שיתנכרו.

מ. איש שלום.

No 19

בקש שלום ורדפהו (ט"ו)

אם תאוה נפשך
לשלם לאויבך כמעשהו
לענתי הט אזנך
בקש שלום—ורדפהו! ...

נ. ה. ראמאנאוויץ.

No 20

אני לצלע נכון (ל"ח י"ח).

אמרו עליו על רב פלוני שהיתה לו אשה רעה ויצא עליו הקול שגרשה, ושדכן זריז הגיע לפניו שדוך חדש, ויענהו הרב: "אני ל צ ל ע נכון, אך מה אעשה ומכאובי נגדי תמיד", ואשתי לא תתנני לעשות הדבר הזה.

No 21

האזינו כל יושבי חלד (מ"ט ב').

למה הוא מושל כל באי העולם כחולדה? אלא מה החולדה הזאת גוררת ומנחת ואינה יודעת למי היא מנחת כך הן כל באי העולם גוררין ומניחין גוררין ומניחין ואינן יודעין למי הן מניחין, יצבר ולא ידע מי אוספם (ירושלמי שבת פ' י"ד ה"א).

No 22

ועזבו לאחרים חילם (י"א).

כי נח נפשיה (דריש לקיש) שביק קבא דמוריקא קרא אנפשיה ועזבו לאחרים חילם (גיטין מ"ז).

No 23

אש לפניו תאכל וסביביו נשערה (נ׳ ג׳).

אמור נא השר והאמרכל, מדוע נותה התורה ואש לפניו תאכל, וידוע כי האש תחשיך העינים והרגיל בה ישכב בין שפתים? ואען ואומר: שפיל לסיפא דקרא, שהוא וסביביו נשערה, וזה אמר בעת הקרח הנורא. עמנואל הרומי.

No 24

יקרא אל השמים ואל הארץ לדין עמו (ד׳).

אמר ליה אנטונינוס לרבי: גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין, כיצד? גוף אומר נשמה חטאת, שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר, ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפרשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור. אמר ליה: אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חיגר ואחד סומא אמר ליה חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכבני ונביאם לאכלם, רכב חיגר על גבי סומא והביאום ואכלום, לימים בא בעל הפרדס אמר להן בכורות נאות היכן הן? אמר ליה חיגר: כלום יש לי רגלים להלך בהן? אמר ליה סומא: כלום יש לי עינים לראות? מה עשה הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד, אף הקב״ה מביא נשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד, שנאמר יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו, יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף (סנהדרין צ״א). [ראה שמות ט״ו ב׳].

No 25

בחמות בהררי אלף (י׳).

לר׳ משה הררי, אחד מרבני ארם צובה, כתב אליו אדם אחד א ר ר י באל״ף, וקרי עליה: בהמות בהררי אל״ף. חיד״א.

No 27

השלך על ה׳ יהבך והוא יכלכלך (נ״ה כ׳).

לעני וקבילתו על כתפיו שהיה מתלבט ובא בדרך. בא אחריו יושב בקרון והעלהו, כיון שישב לו העני ולא פרק הקבילה תמה איש חסדו, ולמה אין אתה מסיר מטונך להניחו בקרון? שקול יהבך ושדי בקרון! ענה אותו העני: כמדומה דיך שיסבול קרונך כובד גופי ולבדי אני נושא משא חפצי; וישחק בו האיש, אי סכל! הן אם תקל מעליך ואם תחדל, ימשוך הקרון גם אותך גם יהבך. וכן הוא אומר אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט; ואמרו חכמים מאן דיהיב חיי יהיב מזוני.

יעקב המגיד מדובנא.

No 27

למנצח אל תשחת לדוד מכתם (נ״ח א׳).

(לכותב מכתמים)

אם לשבת בצל המליצה חמדת
מדוע זמירות ישראל לא למדת?
ואם בנגן שירי דוד רעית,

שמה—אל תשחת—מכתם־ראית .

מ. באם.

No 28

ושפתי רננות (ס״ג ו׳).

כאשר הוציא המחבר את ספרו ״שפתי רננות״ לאור אמר עם הספר כי יוסיף שנית את כחו , ומתלונן אחד בהמליץ (ש׳ י״ג נו׳ 19) ענה אותו : ״בשורה כזאת מבשרים ביד עכו״ם״ . עיין יו״ד הלכות אבלות סי׳ ת״ב סעיף י״ב .   ד. פרישמאן.

No 29

באו מים עד נפש (ס״ט ב׳).

שלמיאל שר שירים לכבוד ולתפארת
ללהט נפש שמעיהם כאש בערת
ולא ידע לבו הנרש רפש
כי באו מים עד נפש .   מ. באם.

No 30

ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון (י״ד).

שאל אנטונינוס את רבינו הקדוש מהו להתפלל בכל שעה ? אמר ליה אסור . אמר ליה למה ? אמר ליה שלא ינהג קלות ראש בגבורה , לא קבל ממנו , מה עשה רבינו הקדוש השכים אצלו אמר ליה קירי ברא , לאחר שעה נכנס אצלו אמר ליה אמפורטור , ולאחר שעה אמר ליה שלום עליך המלך . אמר ליה מה אתה מבזה במלכות ? אמר ליה ישמעו אזניך מה שפיך אומר , ומה שאתה בשר ודם השואל בשלומך בכל שעה אתה אומר מבזה במלכות , מלך מלכי המלכים עאכ״ו שלא יהא אדם מטריחו בכל שעה (תנחומא מקץ פ׳ ט׳) .

No 31

ויציצו מעיר כעשב הארץ (ע״ב ט״ז).

שאלה קליאופטרה מלכתא את ר׳ מאיר אמרה ידענא דחיי שכבי דכתיב ויציצו מעיר כעשב הארץ אלא כשהן עומדין עומדין ערומין או בלבושיהן עומדין ? אמר לה קל וחומר מחיטה ומה חיטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושין צדיקים שנקברו בלבושיהן על אחת כמה וכמה . . . אמר ליה ההוא מינא לגביהא בן פסיסא ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי חיין , דחיין מיתי דמיתי חיין ? אמר ליה : ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיין , דלא הוו חיין דהוי חיי לא כ״ש ? א״ל חייביא קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמותך מינך , אמר ליה אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול (סנהדרין צ״א) ראה שם .

No 32

שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ (ע״ג ט׳).

(על מריבי הרמב״ם)

א. קמו מורי שוא על מורה
צדק ונתנוהו חרץ
חלק לבם ויפרץ בם
האל פרץ לפני פרץ
שתו בשמים פיהם
ולשונם תהלך בארץ .

אמר נ. ש. ל. זה המכתם מיוחס לר׳ אברהם בן הרמב״ם, ור״מ שטיינשניידער כתב אודותו ״ואפשר שאינו שלו״ (קובץ על יד ה״א), ואני

מוסיף מה שכתוב באגרת ר' הלל הספר: "כת המורים במורה צדק נפלו בפח יקושן, כי שכרו עדי שקר נגד הכת הענוים והעידו עליהם עדיות רבות ורעות לפני שופטי הארץ והוזמו, ובכן נדונו ב ק צ י צ ת לשונות ו נ ח ת כ ו י ו ת ר מ ע ש ר י ם ל ש ו נ ו ת של טובי הכת המורים במורה וידע יד ה' את עבדו וזעם את אויביו והנה ש ג ו ר ב פ י כ ל: "שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ". (טעם זקנים).

No 33

לשונם תהלך בארץ (שם).

ב. אלו השפות המתהלכות בכל הארץ, שפת רמיה, שפת חלקות, שפת חנף ושפת שוטנים. —

צ. ה. ראמנאוויטש.

No 34

אבינה לאחריתם (י"ז).

רב אשי ורבינא סוף הוראה וסימנך עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם (בבא מציעא פ"ט).

No 35

מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ (כ"ה).

ר' מאיר פרעמישלאנער כאשר התקוטט עם אשתו ורצה לגרשה אמר לו בנו הבכור דברי כבושין והשתדל לעשות שלום ביניהם והשיב לו אביו עפ"י הכתוב "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ", פירוש מי לי, המלה שלי, בשמים; ועמך פירוש א מ ך, לא חפצתי; בארץ — תקבר בארץ". וכל השומעים ימלאו שחוק פיהם.

א. ב. גאטלאבער.

No 36

שפת לא ידעתי אשמע (פ"א ו').

אמרו עליו על החוקר רש"י פין שהיה אוהב בימי נעוריו לדבר את כל דבריו במלים זרות וקשות שקרקרו את אוזן השומע עד שבא אותו תלמיד, והיום יום גשמים היה, וה' פין התהלך בחוץ בסנדליו ובלי בתי נעל, לגלג עליו אותו תלמיד ואמר לו: אדוני פין! הרצענלאגיע (מלי רצען) תוכיח כי הסנדליטאט (מלי סנדל) כשהוא בלי נעליסמוס (מלי נעל) הוא כשבתאציאן (מלי שבת) בלי קונעליסמוס (מלי קונעל בלע"ז) וה' פין חדל מלדבר את דבריו.

ד. פרישמאן.

No 37

גם צפור מצאה בית (פ"ד ד').

א. נסתלקו החכמים, ולא היה מומחה חוץ מרבי יוסי אמר לו מאיר לסמכו אב דין, אמר להן צרתה בצדה, אמרו לו שעה צריכא לו, התירו וסמכו אב בית דין וכתב לו: תתיתב צפורי תתיתב, גם צפור מצאה בית. ה א א ד י א כ א, הוצאת

פרופיסור ש. ז. שעכטער.

No 38

ב. השיגו הרשיון לבנות בתי תפלה, ותהי שמחת הקהלה גדולה מאד לעת חג הנחת אבן הפנה לבנין בית הכנסת. על החג הזה הופיעו נשיאי בתי הנבחרים ויתר גדולי העם ורבי המלוכה, ור' זכריה פראנקעל דרש מעין המאורע על המקרא שכתוב:

גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה אפרוחיה את מזבחותיך ה' צבאות מלכי ואלהי.

ש. פ. ראבינאוויץ.

No 39

אשרי יושבי ביתך (ה').

למה נדפס "אשרי יושבי ביתך" בסדר התפלה הלא כלנו יודעים אותו בעל פה?

נ. קעלער.

No 40

אמת מארץ תצמח (פ"ה י"ב).

א. "אמת מארץ תצמח"
להרמס ברגלים —
"צדק משמים נשקף"
אך אין פנה למעלה —

י. טרישער.

No 41

ב. "אמת מארץ תצמח"
ואיש לא יקצרנה,
"שקר אין לו רגלים"
ומהלכים לו בארץ.

ד. ב. סוללער.

No 42

עד דכא (צ' ג').

שלשה אלה מחריבין דעתו של אדם: דירה נאה, כלים נאים, ואשה נאה. לקיים מה שנאמר תשב אנוש עד דיכאי.

No 43

יפל מצדך אלף ורבבה מימינך (צ"א ז').

סוחר בשטרי גורלות פגש בכבודו של אחד "הצדיקים", אח"כ נשמע כי אותו "הצדיק" בא לעיר: אמר אותו הסוחר אבא אזול חמי איך הדין "רבי" מפליא בבני איכשא, ומשרתיו ברואותם כי גם הוא בתוך הבאים הקדימו להודיע לה"רבי" מה טיבו של עובר זה, וישאלהו ה"רבי" מה שאלתו? ויתכחש לו ויאמר: סוחר שטרות אני וברכה אני מבקש. ויברכהו: יפול מצדך אלף ורבבה מימינך ואליך לא יגש. הכוונה: המספרים מימין ומשמאל של שטרותיו יזכו בגורלם אלפים ורבבות ואליך לא יגש המספר המאושר, רק בעיניך תביט, ושלומת רשעים תראה.

No 44

איש בער לא ידע (צ"ב ז').

גייגער יאמר התורה לא אסרה להדליק נר או תנור בשבת, ומלת לא תבערו אש הכוונה רק להוציא אש מן האבן או מן העץ, כאשר יעשו בני הפראים, כלומר לא אסרה התורה רק לחדש אש מתחלה, והראה לו ר' שמעון הירש כי בכל מקום מלת בער בתורה מורה על הדלקה או שריפה כמו ובערו והסיקו בנשק ומגן וצנה (יחזקאל ל"ט ט') ואמרתי בדרך התול על גייגער, איש בער לא ידע, וכסיל לא יבין את זאת.

מענדעלזאהן, פני תבל.

אמר נ. ש. ל. לא על המשיב אני כועס, אלא על המלגלג אני כועס, אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה! איש כמשה מענדעלזאהן (לא הרמבמ"ן) קורא את גייגער בער וכסיל! ואומר אני: "איש בער לא ידע" את גייגער כי גדול הוא ממנו בתורה ובחכמה, והוא בעצמו הנהו "כסיל לא יבין את זאת". —

No 45

היום אם בקולו תשמעו (צ"ה ז').

ר' יהושע בן לוי אשכח לאליהו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי . . . אמר ליה : אימת אתי משיח ? אמר ליה : זיל שייליה לדידיה . . . אמר ליה : שלום עליך רבי ומורי אמר ליה : שלום עליך בר לואי ! אמר ליה ואימתי אתי מר ? א"ל היום ! אתא לגבי אליהו , א"ל מאי אמר לך ? . . . א"ל שקורי קא שקר בי , דאמר לי היום אתינא ולא אתא ! א"ל הכי אמר לך היום אם בקולו תשמעו (סנהדרין צ"ח) .

No 46

ויין ישמח לבב אנוש (קי"ד ט"ו).

ההוא תלמידא דהוה חסיד והוה ליה אבא ושתי חמרא טובא , ובכל עידן דהוה נפיל בשוקא אתו עולמיא ומכין יתיה באבנים ובצרורין וצווחין וקורין בתרוי הזו שיכרא . וכשרואה בנו החסיד הוא מכלים ושואל את נפשו למות , ובכל יום אומר לו : אבא אני אשגר ויביאו לך לביתך מכל היין שמוכרין במדינה ולא תלך לשתות בבית היין שאתה עושה חרפה ממני וממך , והוא אומר לו כן פעם אחת ושתים בכל יום , עד שאמר אביו שיעשה כמו שהוא אומר שלא ילך לשתות בבית היין , וכן עשה החסיד שהוא עושה לו בכל יום ובכל לילה מאכל ומשתה ומישנו במיטתו ואחר הולך לו . פעם אחת היה יורד מטר ויצא החסיד לשוק והיה הולך החסיד לבית הכנסת לתפלה וראה שכור אחד שהוא שוכב בשוק ואמת המים יורד עליו והבחורים והנערים מכין אותו באבנים ובצרורין ומשליכין חומר בפניו ובתוך פיו , כשראה זה החסיד אמר בלבו אלך לאבא ואביאנו לכאן ואראה לו זה השכור והחרפה שעושין ממנו הבחורים והנערים אולי ימנע פיו מלשתות בבית היין ולהשתכר , וכן עשה , הביאו לשם והראהו לו . מה עשה אביו הזקן הלך אצל השכור ושאל לו באיזה בית שתה אותו יין שהיה משתכר בו . אמר לו בנו החסיד : אבא ! בשביל זה קראתיך אלא שתראה שעושים לזה כי כן עושים לך בעת שאתה שותה אולי תמנע פיך מלשתות בבית היין . אמר לו : בני ! בחיי אין לי תענוג וגן עדן אלא זה (תנחומא שמיני ס' י"א) .

No 47

יהי כבוד יי' לעולם (ל"א).

אין משנין את ה' כלפי הדיוט , יהי כבוד א ד ו נ י לעולם . ואני בעיני ראיתי על גבי כתב שכתבו לשר אחד "אל" מלך יושב על כסא רחמים ונצטערתי מאד עד היכן הגיעה החנופה . חיד"א.

No 48

יתמו חטאים (ל"ה).

הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דר"מ והוו קא מצערו ליה טובא , הוה קא בעי ר' מאיר רחמי עלייהו כי היכי דלימותו . אמרה ליה ברוריא דביתהו דר' מאיר מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים

חטאים כתיב, ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם, בעא רחמי עלייהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם (ברכות י׳) .

No 49

זרח בחשך אור לישרים (קי״ב ד׳).

שאלתי אם יש לסמוך בהם על הפירושים שפירש בהם רש״י או אם העיקר כמו שפירש הר״ר זרחיה הגדול? השיבו: מה זה מהרת למצוא בני זרח בחושך אור לישרים.

יעקב הלוי מקורביל.

No 50

המגביהי לשבת—המשפילי לראות (קי״ג ו׳—ז׳).

הלל אומר: השפלתי היא הגבהתי הגבהתי היא השפלתי, מה טעם? המגביהי לשבת המשפילי לראות (ויקרא רבה פ׳ א׳).

No 51

השמים שמים לה׳ (קט״ו ט״ז).

ר׳ יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלו משה ואליהו למרום שנאמר השמים שמים לה׳ והארץ נתנה לבני אדם (סוכה ה׳) ראה שם.

No 52

לא המתים יהללויה (קט״ו י״ז).

א. רבי אבין בשם רבי יודה בר פזי, (לולב) היבש פסול על שם לא המתים יהללויה (ירושלמי סוכה פ״ג ה״א).

No 53

ב. כמו אל בשמים, אתה רופא! עלי אדמה;
לא המתים יהללו—יה ולא כל ירדי דומה.

ל. כ. זומרהויזען.

No 54

שמר פתאים י״י (קי״ו ו׳).

מעשה באחד שהקניטוהו חבריו וקראוהו פתי, מה עשה להכזיבם? עלה והפיל עצמו מראש הגג, וכמעט שנהרג, ונאק אוי! הרי אני חכם! אלו פתי הייתי כמו שאמרו אזי נצלתי, דכתיב שומר פתאים ה׳.

ל. מאן.

No 55

ה׳ לי בעזרי ואני אראה בשנאי (קי״ח ז׳).

אוהב — אויב: נפוליון אמר "אלוה שמרני מאוהבי, ומאויבי אשמרה אני את עצמי". האם לא יפה אמר דוד: "ה׳ לי בעוזרי ואני—אראה בשונאי".

No 56

שקר שנאתי ואתעבה (קי״ט קמ״ג).

איש עשיר בזבז כל ממונו לצדקה והלך בחברת כמה פרושים המדברה לעבוד שם את ה׳, ויהי היום אמרו לו חבריו ללכת הוא ואחר אל העיר למכור שני חמורים אשר הזקינו ולא היו ראוים עוד למשא, וילך אל העיר בשוק, והיו באים חפצים לקנותם ושואלים לו אם היו החמורים טובים, והוא משיבם וכי יעלה בדעתכם כי אלו היו טובים היינו מוכרים אותם? ועוד היו שואלים למה היו מרוטים על גבם וזנבם, והוא משיבם להיותם זקנים כי הם רובצים תחת משאם, ואנו מושכים אותם בזנבם ומכים אותם על גביהם ועל כן הם מרוטים. ויהי בשובם להחברים והחמורים

עמם, הגיד עליו ריעו כל אשר עשה ולמה לא מכרם. ויקראוהו וישאלוהו למה זה רע רע אמר המוכר? ויען ויאמר: התאמינו כי עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי להזיר עצמי לדבר שקרים כדי למכור חמורים זקנים, כמה חמורים וכמה גמלים וצאן ובקר בזבזתי לאחרים כדי לעבוד את קוני ועתה אשקר באמונתי? ובשמעם את דבריו נבהלו חתו ולא ענו עוד.

י. א. מודינא.

No 57

שלא מלא כפו קוצר (קכ״ט ז׳).

ילדי זמן גפן, והמות בוצר
יקטוף כאשר ישר בעיני היוצר.
שוקד ללקוט ענב, סמדר עם בוסר
זקן ועול ימים, רש ויוצר עצר.
רבים ונכבדים, עם דלים נכחדים
אין גם אחד שלא מלא כפו קוצר.

י. נאגארא.

No 58

כי יעקב בחר לו יה (קל״ה ד׳).

(מצבת ר׳ יעקב פאפו)

אם ישאלו אנשי קריה
ציון הלז על מה היה
אבן מקיר תזעק אויה
כי יעקב בחר לו יה.

No 59

משנאיך יי אשנא (קל״ט כ״א).

הדרשן ר׳ יצחק מריני מפאדובה היה לו אוהב דבק מאד שנשתמד אחרי כן, ועדיין בקש קרבתו של ר׳ יצחק ובראותו דאשטמוטי קא משטמט מניה, היה מתמיה מדוע לא יחזיקו באהבתם הישנה? ויענהו: ״הלא משנאיך ה׳ אשנא תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי!״ וירק ממנו המומר ולא יסף עוד לראות את פניו. מ. ש. גירונדי.

No 60

ורחמיו על כל מעשיו (קמ״ה ט׳).

א. ביומי דרבי תנחומא היו צריכין ישראל לתעניתא אתון לגביה אמרין ליה רבינו גזר תעניתא, גזר תעניתא יום קדמאי יום ב׳ יום ג׳ ולא נחת מטרא, עאל ודרש להון, בני התמלאו רחמים אלו על אלו והקב״ה מתמלא עליכם רחמים, עד שהן מחלקין צדקה לענייהם ראו אדם אחד נותן מעות לגרושתו, אתון לגביה ואמרו ליה ר׳ מה אנן יתבין הכא ועבידתא הכא אמר להן מה ראיתם? אמרו ליה ראינו אדם פלוני נותן מעות לגרושתו. שלח בתריהון ואייתינון לגו ציבורא, א״ל מה היא לך זו? אמר לו ר׳ ראיתי אותה בצרה והתמלאתי עליה רחמים. באותה שעה הגביה ר׳ תנחומא פניו כלפי מעלה ואמר רבון כל העולמים מה זה שאין לה עליו מזונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים אתה שכתוב בך חנון ורחום ואנו בני ידידיך אברהם יצחק ויעקב על אחת כמה וכמה שתתמלא עלינו רחמים, מיד ירדו גשמים ונתרוה העולם (בראשית רבה ל״ג).

No 61

ב. ההגדה מספרת על הרמבמ"ן שבימי נעוריו עבד עבודתו בבית מסחר איש עשיר ובור גדול, ויבא חכם אחד וירא את כל אשר "האדון" עושה עם "העבד" הזה ויקרא מנהמת לבו: צדיק אתה ה' כי אריב אבל משפטים אדבר עמך מדוע לאיש בור ועם הארץ תתן עשר רב, ומבחר החכמים עניות מנת גורלו, והנהו עבד לאיש בור? — ישרים המה דרכי ה' — ענהו הרמבמ"ן, אין בהם נפתל ועקש, לו הייתי אני העשיר אז לא נתתי לאיש כמהו אף לדרוך על סף ביתי, ונוע ברעב, ורחמיו על כל מעשיו כתיב.

No 62

ה' מתיר אסורים (קמ"ו ז').

חייך אדוני קבלתי מאבותי, ושמעתי כל ימותי, כי מצות התורה אשר נתנו בסיני לא ימושו מפינו ומפי זרעינו, בפרטם ובכללם מן העולם ועד העולם, והדברים אשר נאסרו ישארו באיסורם, ואשר הותרו יהיו בהתירם, ואני מצאתי במזמורים הפך אלה הדברים, שאמר ה' מתיר אסורים, שמשמע שהוא יתיר הדברים שכבר אסר? ואען ואומר: שמעני השר והטפסר, דע כי על דרך האמת מצות התורה לא יותרו ולא יחסרו ולא יהיה היתר אלה הדברים שכבר נאסרו, אמנם אמרו ה' מתיר אסורים, לפי מה שפרשו המורים, הוא רמז לאמרו הסוס אסור, והחמור אסור, שענינו שבעבור עונותינו שרבו בזמן אשר לא סר, וירבו במה שלא יסור, סוס הישועה אשר ירכב עליו משיחנו, הם בעונותינו החדשים והעתיקים, אסורים בזיקים וכאשר תגזור חכמתו יתעלה זרוע תפארתו לעיני העמים יגלה, ויודיע צדקתו בחיים, לא למעננו רק למען שמו המחולל בגוים, וישפוך על ממלכות הארץ חמת רוחו, ויתיר הסוס אסור והחמור אסור בכחו, ויצא לישע עמו לישע את משיחו.

עמנואל הרומי.

אמר נ. ש. ל. באמת דרשו ז"ל "ה' מתיר אסורים ה' מתיר איסורים ולמה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל, דברים כפשוטן מה שאין רוח חכמים נוחה הימנו . . . ומצות בטלות לעתיד לבוא לא מפאת עצמן והשתנות בתורה אלא שלא יצטרך עוד לנהוג בהן. והבן מאד. הן אלה דברי הבונה על מאמרו של ר' יוסף זאת אומרת מצות בטלות לעתיד לבוא. (נדה ס"א).

No 63

לפני קרתו מי יעמוד (קמ"ו ז').

מרב קרח דברי דודי
נפש כל חי מות תחמד
וביום שירתו אז יקרא:
לפני קרתו מי יעמד.   מ. דרעי.

No 64

מונה מספר לכוכבים (קמ"ז ד').

אמר ליה כופר לרבן גמליאל כתיב מונה

מספר לכוכבים מאי רבותיה אנא מנינא למימנא כוכבי? אייתי חבושי שדינהו באדבילא וקא מהדר להו אמר ליה מנינהו, א״ל אוקמינהו, א״ל רקיע נמי הכי הדרא. איכא דאמרי הכי א״ל מני לי כוכבי א״ל אימא לי ככיך ושיניך כמה הוה, שדי ידיה לפומיה וקא מני להו א״ל דאיכא בפומך לא ידעת דאיכא ברקיע ידעת? — (סנהדרין ל״ט).

No 56

המצמיח הרים חציר (קמ״ז ח׳).

תן לי מתנה על מנת להחזיר, מתי היה שאמר זה הכתוב המצמיח הרים חזיר? ואען ואומר: זה יהיה בביאת הגואל, ולכן נקרא חזיר שעתיד הקב״ה להחזירו לישראל. עמנואל הרומי.

No 66

ישב רוחו יזלו מים (י״ח)

"רוח אלוה ממרום יפעמני"
יתפאר יקטן יפסק שפתים
אפס דבר הכתוב יזכירני
"ישב רוחו — יזלו מים!"

ש. מאנדעלקערן.

No 67

ונכבדיהם בחבלי ברזל (קמ״ט ח׳).

אנשי טארנאפאל התנגדו לר״י פערלס שלא יביא את הרב שי״ר לכהן שם פאר במשרת הרבנות, וכאשר יצא פערלס לקבל את פניו ולהביאו העירה, נזדווגו לו שני לומדים נודעים, אבל — עזי פנים שבדור. וישאל האחד את רעהו בסגנון המשנה דשבת כ״א: "במה בהמה יוצאה?" ויענהו השני: "יוצא הסוס בשי״ר!" על זאת ענה אותם פערלס: אמנם כן "כל בעלי השי״ר יוצאין בשי״ר" אבל כתרגומם (יש שיר שהוא תכשיט של זהב, הנטיפות והשרות (ישעיה ג׳ י״ט) תרגו׳ ועונקיא ושירי ידיא. ויש שיר שהוא כבל וקשר, ונתתי חחים בלחיך (יחזקאל כ״ט ד׳) תרגו׳ ואשוי שירו בליסתך). אני יוצא בשי״ר של זהב ואתם תצאו בשיר של שלשלאות וכבלים, וכן היה, כאשר השתובבו אח״כ משובה נצחת וישברו חלונותיו של בית הרב שי״ר אמר פערלס הגיעה העת לקיים "ונכבדיהם בכבלי ברזל" ואסרם והורידם לבית הסהר.

משלי

No 68

כיס אחד יהיה לכולנו (א׳ י״ד).

אחד מהחברה הידועה "כיס אחד יהיה לכולנו" בא אל ראטשילד ויאמר לו כי איננו יוצא ידי חובת החברה הידועה בשיטתה כי העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט שלא יהיה אביון בארץ, ועליו להפקיר את כל רכושו לכל העולם, ויענהו ראטשילד: הגידה נא לפי דעתך בכמה יעלה הוני

ורכושי ? כמאה מליון שקל — ענה האיש — אם כן — ענה ראטשילד — בארץ צרפת לבדה נמצאים כחמישים מליון נפש אדם, ולפי הערך יעלה מהוני על כל נפש אדם בצרפת לבדה שני שקל לאיש, ועתה הא לך כספך המגיע לחלקך שני שקל וסרה תלונתך מעלי, ויתר תושבי צרפת יבאו אלי בעצמם ואתן לכל איש חלקו וירא האיש כי צדק ממנו ויצא ולא יסף לשוב אליו עוד.

No 69

חכמות בחוץ תרונה (כ׳).

יצא ר׳ חייא ושנה לשני בני אחיו בשוק לרב ולרבה בר בר חנה . . . מאי טעמא עבד מר הכי? אמר ליה דכתיב חכמות בחוץ תרונה. א״ל אם קרית לא שנית ואם שנית לא שלשת ואם שלשת לא פירשו לך, חכמות בחוץ תרונה כדרבא דאמר רבא כל העוסק בתורה מבפנים תורתו מכרזת עליו מבחוץ (מועד קטן ט״ז) ראה שם.

No 70

משובת פתאים תהרגם (ל״ב).

קבץ לויתן כל הבריות שבים וחסרו השועל והחולדה שלא נכנסו בים, שלח בעדם וספרו לו מה עשה שועל ונמלט הוא והולד בחכמתם ואמרו לו שהוא חכם ביותר וכששמע לויתן בעדו שהוא דעתן קינא בשבילו ושלח אחריו דגים גדולים וצוה לגנוב דעתו ולהביאו אליו הלכו ומצאוהו מטייל לשפת הים, כראות השועל הדגים שמשחקים בשפת הים תמה ונכנס ביניהם, כשראוהו שאלוהו מי אתה, אמר להם אני שועל, אמרו לו והלא לא תדע שכבוד גדול בא לך ובעדך באנו, אמר להם ומהו, אמרו לו לויתן חולה ונטה למות וצוה שלא ימלוך במקומו אלא שועל לפי ששמע שאתה חכם ומבין יותר מכל הבריות, ובוא עמנו שאנו שלוחים ובאנו לכבודך. אמר להם ואיך אוכל ליכנס בים ולא אמות, אמרו לו תרכב על אחד ממנו ויוליך לך למעלה מן הים ולא יגע בך הים אפילו בקצה רגלך אפילו טפה אחת עד שתגיע למלכות ונורידך ולא תבין ותמלוך בכולם ותהיה מלך ותשמח כל ימיך, ולא תצטרך עוד לבקש מאכל ויפגעו בך חיות גדולות ממך ויאכילוך, כששמע דבריהם האמין להם ורכב על אחד מהם והלכו בו בים, כיון שבאו עליו גלים התחיל להצטער, הלך דעתו ממנו ואמר אוי לי מה עשיתי, שחקו עלי הדגים נגד כל השחיקות ששחקתי אני על הבריות, ועתה נפלתי בידם ואיך אנצל מידם. אמר להם מעתה באתי עמכם וברשותכם אני אמרו לי האמת למה אתם רוצים אותי, אמרו לו נאמר לך האמת, לויתן שמע שמועתך שאתה חכם ביותר ואמר אקרע בטנו ואוכל את לבו ואחכם, אמר להם ולמה לא הגדתם לי האמת והייתי מביא עמי את לבי והייתי נותנו למלך לויתן והיה מכבדני ועתה ברע אתם הולכים, אמרו לו לבך אינו עמך? אמר להם לאו, שכך

מנהגנו שנניח לבנו במקומנו, אמרו לו ומעתה מה נעשה ? אמר להם: מקומי ומלוני על שפת הים אם תרצו תחזירוני למקום שלקחתם אותי ואקח את לבי ואבוא עמכם ואתן אותו ללויתן ויכבדני ולכם יכבדו, ואם תוליכוני כך בלא לב יכעוס עליכם ויאכל אתכם ואני לא אפחד כי אומר לו: אדוני! לא ספרו לי מקודם וכאשר ספרו לי עליך אמרתי להם חזרו עמי ואקח את לבי ולא רצו, מיד אמרו הדגים בטוב הוא אומר, אז חזרו עד המקום שלקחוהו משם לשפת הים, וירד מעל הדג והיה מרקד ומשליך עצמו בחול ומשחק, אמרו לו במהרה קח את לבך ונלך, אמר להם: שוטים! לכו, אם לא היה לבי עמי לא נכנסתי עמכם לים, או יש לך בריה שמהלך ולבו אין עמו? אמרו לו שחקת בנו? אמר להם: אי שוטים אני למלאך המות שחקתי כל שכן אתכם, מיד חזרו בבושה וספרו ללויתן, אמר להם: באמת הוא ערום ואתם פתאים ועליכם נאמר כי משובת פתאים תהרגם, ואכלם. (אלפאביתא דבן סירא).

No 71

אל תחרש על רעך (ג' כ"ט).

אדוני איך תפרש במדעך, אל תחרוש על רעך, כי איך יחרוש האדם בבקרים על רעך? ואען ואומר: שמע הפסוק ברעה, זה היה בימי פרעה, והוא מה שאמרו הנביאים הקדושים על גבי חרשו חורשים, גם פירשוהו המורים, שהיא אזהרה שלא יחרוש אדם על הבקרים.

עמנואל הרומי.

No 72

סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה (ד' ח').

ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי, ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא דמברך לן, אמרה ליה אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה, אשתבע לה, אייתיתיה לשמעון בן שטח אחוה, אותביה בין דידיה לדידה, אמר ליה חזית כמה יקרא עבדינא לך, אמר ליה לאו את קא מוקרת לי אלא אורייתא היא דמוקרא לי דכתיב סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה (ברכות מ"ח).

[ראה קהלת ז' י"ט].

No 73

דדיה ירוך בכל עת (ה' י"ט).

תמיה אני איך המחבר לא יבעת, לומר דדיה ירווך בכל עת? ואען ואומר: הייך אלו אמר כן על האשה היה אולת, אמנם אמר כן על האילת, כי בהיות האילה שמנה, יהיו דדיה לך למנה, ובענין זה תהיה האמת בוחן, כי ראש הפסוק אילת אהבים ויעלת חן. עמנואל הרומי.

No 74

לך אל נמלה עצל (ו' ו').

א. קום, עצל, עד מתי תשכב,

שור הנמלה אגרה לה בר;
לא ראיתי החול ישן
שבא אל תוך פיהו עכבר.

א. ן׳ עזרא.

No 75

ב. ראו עתה היום רבו החכמים,
אשר בחרו את דרכי הנמלה,
ונפשם רק בעבור זאת עמלה
למען יאכלו לחם כל הימים.

מ. באם.

No 76

ג. אהב חקת החכמה ואת מערכיה
לך אל נמלה ראה דרכיה!
ויחכם לשמור רגליו עלי הארץ
ויהלך לאט כמו רמש ושרץ.

הנ״ל.

No 77

(אל שלמה)

ד. „לך אל נמלה עצל!“ אמר אמרת. —
ואם לכ ת יתעצל? .... זאת לא חקרת!...
לו חקרת זאת, אז על לבך עלה
דבר לאמר: „לכי אל עצל נמלה!“

א. צוקערמאן.

No 78

ה. אל הנמלה שלחני שלמה, איה חכמתו?
הבעבור בקש חכמה, עצל יקום ממטתו?
לו שלח הנמלה אלי להראני דרכיה! —
—אם חכמה היא,
להחכים עצל לא תעזב הוריה.

ל. כ. זומרהויזען.

No 79

בהתהלכך תנחה אתך (כ״ג).

ארטבון שלח לרבינו הקדוש חד מרגלי טבא אטימיטון, אמר ליה שלח לי מילה דטבא דכוותא, שלח ליה חד מזוזא, א״ל, מה? אנא שלחי לך מילי דלית לה טימי ואת שלחת לי מילה דטבא חד פולר? א״ל חפציך וחפצי לא ישוו בה, ולא עוד אלא דאת שלחית לי מילה דאנא מנטיר לה, ואנא שלחיה לך מילה דאת דמך לך והיא מנטרא לך, דכתיב בהתהלכך תנחה אותך ובשכבך תשמור עליך (ירושלמי פאה פ״א ה״א).

No 80

בעד אשה זונה עד ככר לחם (כ״ו).

א. וכמה שיעור סתירה כדי טומאה ... פליגו אומר כדי שתושיט ידה לסל ליטל ככר, ואעפ״י שאין ראיה לדבר זכר לדבר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם (סוטה ד׳).

No 81

ב. ראיתי שני רעים איש שלחו המחנים
אל הככר שמה יחדו הלוים נועדו
להלחם בזרוע עז מלחמת הבינים
בחרבות ישתקשקון, ברמחים יתגודדו
בעד רחב אהובתם, בזונות שרתי.
ואיש לדם רעו יצמא כאויבים מרחם,
ובכן דבר המושל גם עליהם נשאתי:
„כי בעד אשה זונה עד ככר לחם!“

ש. מאנדעלקערן.

אמר נ. ש. ל. ככר קדם לנא דמאנדעלקערן

מ. א. שאנקעס: „מלת „ככרי מלשון הכתוב אל תעמוד בכל הככר (בראשית י״ט) ומלת לחם הוא מלשון אז לחם שערים (שופטים ט׳) ושעור הכתוב לפי״ז הוא כך, כי בעד אשה זונה יוכל לבוא הרודף אחריה עד לצאת לקרב ולהשליך נפשו מנגד״. ראה הבקר אור ה׳ עמוד 433. וראה נזיר כ״ג.

No 82

חסר לב (ל״ב).

אחד שאל לבעל גמטריאות (היורה גמטריותיו ויאמר הלא משחק אני) מה הגמטריה של שמי? ויענהו: „נאף אשה״, נפק דק ואשכח שהגמטריה חסר שלשים ושנים, ויאמר: ראה כי הטעות המטרה, אז ענהו בעל הגמטריאות: שטיא! שפיל לסיפא דקרא: „נאף אשה—חסר ל״ב״. —

No 83

וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב (ז׳ ז׳).

וארא בפתאים אלו השבטים (א״ר לוי בערביא צווחין לינוקא פתיא) אבינה בבנים נער, זה יוסף: חסר לב, שהיה אומר לשון הרע על אחיו היש חסר לב יותר מזה? ומתמן נתגלגלה ירידתו למצרים, והנה אשה לקראתו זו אשתו של פוטיפר (בראשית רבה פ׳ פ״ז).

No 84

מים גנובים ימתקו (ט׳ י״ז).

בעל הבית שאל את משרתו, מה בבקבוק? וענה לו: אין דבר, מים! מים! והבעל הבית בידעו כי יין בבקבוק, קרא על משרתו את המקרא הזה: „מים גנובים ימתקו״!

No 85

בן חכם ישמח אב (י׳ א׳).

ידעתי כי ממקור חכמה תשאב, ועוגה הודיעני פירוש בן חכם ישמח אב, כי שמעתי אומרים כי בהשמחה באב לא ידע עשות נכוחה, ומשכנכם אב ממעטים בשמחה. ואען ואומר: אם אין שמחה באב יש בו לשמחה תקוה, לשחק בו הנערים בשעוה.

עמנואל הרומי.

No 86

ועל כל פשעים תכסה אהבה (י״ב).

על כל פשעים תכסה אהבת הבעל
לבד מפשעי אהבה, כי תמעול מעל.

נ. בלאך.

No 87

הולך רכיל מגלה סוד (י״א י״ג).

כפי הנראה מלל הוא לך את הדבר שנמסר לו בסוד, אם כן הדבר לך אמור להמל״ל כי עבד עבודה זרה והקריב קרבן להרמס אלהי היונים; וכי יאמר אליך ה׳ ללי״ב לא ידעתי את הרמס ומה דרך עבודתו, ואמרת אליו איש אחד אשר לו נשמה יונית באר לי כי הרמס הוא אלהי הסוחרים והגנבים וכל עושי עול, ולא הרמס שמו כי אם מרקור שמו, ולמה נקרא שמו הרמס לפי שהוא **הולך רכיל מגלה סוד**.

י. ל. גארדאן.

No 88

רק בזדון יתן מצה (י״ג י׳).

הושיעה אדוני אבי המועלה, איך יאמר הפסוק רק בזדון יתן מצה, והנה אנחנו אשר בין אנשי החכמה לא נחשב, כבר כתוב, נותן מצה בפנים יפות לכל עובר ושב? ויען ויאמר: הסכת ושמע מילי, פסוק זה אומר על האיש הכילי, אשר יתן המצה לעני בפנים רעות ובשיחות גרועות.

עמנואל הרומי.

No 89

ובטן רשעים תחסר (כ״ה).

מעשה בצדוקי אחד שזימן כל בני עירו א״ר דוסתאי אותי זמן לאותה סעודה עם כל בני עירו ולא היה שלחני חסר מכל מטעמים שבעולם אלא אגוזי פרך בלבד מה עשה נטל את הטבלא מלפנינו שהיתה יפה כששה ככרי כסף ושברה אמרתי לו מפני מה עשית כך אמר לי אתם אומרים שהעולם הזה שלנו והעולם הבא שלכם אם אין אנו אוכלין עכשיו אימתי אנו אוכלין? קראתי עליו בטן רשעים תחסר. (במדבר רבה פ׳ כ״א).

No 90

ואחריתה שמחה תוגה (י״ד י״ג).

(מנבת הרבנית מרת שמחה לירווי)

פתאום ישבה בדד בין החוחים
המדת נשים כשושנה סוגה
הן כעת תחת אחד השיחים
אשת חיל הרכה הענוגה
הנה עולם זה הוא כמלון אורחים
על כן, כי אחרית ה־ש מ ח ה תוגה.

No 91

פתי יאמין לכל דבר (ט״ו).

(תולדה נכזבה)

החכם אמר: פתי יאמין לכל דבר,
ודן החכם בעיניו, לכל דבר בל יאמין.
הה! כאשר פתיות תקרא האמן לכל דבר
כן סכל האיש, לכל דבר בל יאמין.

י. ייטלס.

No 92

עבד משכיל ימשל בבן מביש (י״ז ב׳).

עבד משכיל: זה אליעזר, ומה השכלתו? אמר כבר קללתו של אותו האיש בידו, שמא יבא כושי אחד או ברברי אחד וישתעבד בי, מוטב לי להשתעבד בבית הזה ולא בבית אחר. ימשול בבן מביש: זה יצחק שבייש את כל עובדי עבודה זרה בשעה שנעקד על גבי המזבח (בראשית רבה פ׳ ס׳).

No 93

מצא אשה מצא טוב (י״ח כ״ב).

א. במערבא כי נסיב איניש איתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא? מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב, מוצא דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה (יבמות ס״ג) [ראה קהלת ז׳ כ״ו].

No 94

ב. (שאלת סאקראט ותשובת שלמה)

סאקראט: אם מכל גבר רב חכמות

ודרך על כל לב כעסים תטיף
מדוע כאלה כתבת בספרך
"מצא אשה מצא טוב?" —
שלמה: — "משירי דוד אני לקח הרביתי,
שם נאמר: "טוב לי כי ענתי!" —

ג. ליכטענשטערן.

No 95

ואחר ימלא פיהו חצץ (כ׳ י״ז).

מעשה בבנו של ר׳ חנינא בן תרדיון שנתחבר ללסטים וגילה רזם והרגוהו, והלך אביו ומצאו במדבר ופיו מלא עפר וצרורות, וקרא עליו הפסוק ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ. (איכה רבה פ״ג ט״ז, הוצאת ר״ש באבער).

No 96

אין חכמה ואין תבונה—לנגד ה׳ (כ״א ל׳).

א. פתגם ידוע הוא "כל חזן שוטה", מפני שכתוב על המזרחים "דע לפני מי אתה עומד", ושלמה אמר: אין חכמה ואין תבונה — נגד ה׳. —

א. טענדלאל.

אמר נ. ש. ל. ראוי להתבונן על מה שדרשו חז״ל טוב לשמע גערת חכם אלו הדרשנים מאיש שומע שיר כסילים אלו המתורגמנין שמגביהין קולם בשיר (קהלת רבה ז׳) וכתב הרד״ל: מצאתי בלקוטות הרמב״ן ז״ל ריש ברכות הביא הני׳ אלו החזנין והטעם שמוסיפין על קבע תפלה בפיוטים. וכן כתב ר׳ יצחק סטנאב בספרו החזיון: תבין סבת מה שנהגו החזנים להתפלל בנגונים ערבים כמו שאמרו מעמידין חזן שקולו ערב, ובעו״ה שב המסובב סבה לסבתו, שמים העיקר לטפל והטפל לעיקר, אשר על זה נאמר ושפחה כי תירש גבירתה, כי ההמון לבם בל עמם כי יצרו לעדי רעיונם בתפלתם והיה כנגן המנגן ורוח להם, וקורא אני עליהם טוב לשמוע גערת חכם משמוע שיר כסילים.

No 97

ב. מעשה בסופר אחד שכתב שם הויה בטעות בספר תורה והיתה דעת הסופר לקלוף את השם מעל היריעה על פי תחבולה והתחכמות לבלתי השאיר שום רושם דיו מהשם על פני היריעה, וכאשר שאל הסופר את פי הרב דמתא על דבר ההתחכמות הנפלאה אשר יעץ בענין קליפת השם מעל היריעה השיב לו: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ה׳.

No 98

חנך לנער (כ״ב ו׳).

אדוני הוציאני מזה הנער אשר רעיוני עליו אחזו סער, מדוע אמר הכתוב חנוך לנער, ולא אמר ארפכשד לנער או מתושלח, ואען ואומר מתושלח וארפכשד באו אלי קבר בכלח, והיתה להם עם הזמן ברית מלח, ומי שהיה קורא אותם בשם נער, היה כסיל ובער, אמנם חנוך בשם נער יקראנו, בעבור ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו. ויאמר האיש הנכי נשבע בחיי אבותי, כי על דבר זה נצטערתי כל ימותי, ולא יכולתי לעמוד בסודו, ברוך שחלק לך מכבודו.

עמנואל הרומי.

No 99

זורע עולה יקצר און (כ"ב ח').

עברו מיודעי בריתי ועברו
בערו באש קנאה בלבם ובערו
זרעו בלבי את זדון פעלתם
ואת מעלם ואת בגדם וזרעו וקצרו.

סעדיה אבן דנן.

No 100

ושמת סכין בלעך (כ"ג ב').

עד כמה פעמים אני משביעך, להודיעני ושמת סכין בלועך? ואען ואומר: זה צווי אל הרופא לחתוך בסכין האסכרא.

עמנואל הרומי.

No 101

אל תסג גבול עולם ובשדי יתומים אל תבא (י').

לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו ואם נשא עליו הכתוב אומר אל תסג גבול עולם אשר גבלו ראשונים ובשדה יתומים אל תבוא (ירושלמי סוטה פ"ד ה"ג).

No 102

אל תרא יין כי יתאדם (ל"א).

בעא מיניה רב כהנא חמוה דרב משרשיא מרבא, חמר חוורין מהו? אמר ליה אל תרא יין כי יתאדם. (בבא בתרא צ"ז).

No 103

אל תתהדר לפני מלך (כ"ה ו').

ההגדה מספרת על הרמ"א שבא לפני שר העיר בלבושי פאר ויופי, ובשובו ממנו שאל אותו אחד מתלמידיו: רבי! הלא כתיב אל תתהדר לפני מלך, ועוד הלא אמרו יאה עניותא לישראל וכל הפאר והקשוט למה? — ויענהו: שאלתך השניה תרוץ על הראשונה, יאה עניותא לישראל ואם כן חובת הישראלי שלא ילבוש מלבושים יקרים; אך כאשר היה לי לבא לפני השר הלא הייתי מוכרח להסיר פארי "העניות שהוא יאה לישראל" מטעם אל תתהדר לפני מלך, לזאת לבשתי בגדים נאים.

No 104

נשיאים ורוח וגשם אין (י"ד).

א. הה ראתה עיני אנשים הם כמו
הכרמלי נבל וכאחי קין,
ושמם נשיאים, אך בנדבתם
נשיאים הם וגם רוח וגשם אין.

י. אלחריזי.

No 105

ב. דרך העיר קלון מדי עברתי
לראות פני נשיאיה שמה סרתי
והנה כלם עמוסי בטן ובריאי בשר
אדמו פניהם, חכלילי עינים מיין
אך רוח אהבת עמם להם יחסר
ואקרא "נשיאים וגשם ורוח אין!"

ש. מאנדעלקערן.

No 106

אם רעב שנאך (כ"א).

אם רעב שונאך האכילהו לחם, ואם רעב ידידך התאונן על צוק העתים. —

י. ח. טביוב.

No 107

אל תען כסיל—ענה כסיל (כ״ו ד׳—ה׳).

הרב ש״ר סיים תשובתו נגד בעלי ״הרואים״.

גדרי פרצו, לבי יעצני, בנה,
כי אמר הגדול בחכמים, עֲנֵה.
עתה יהללו יקללו, לא—אשיב, יען—
אמר הגדול בחכמים, אל תען.

No 108

כרה שחת בה יפול (כ״ז).

(על קבר מגב מגבות)

מת ונאסף כי בא יומו
עליו נאמנו דברי שלמה:
כורה שחת יפול בו
וגולל אבן אליו תשוב
לכן רוחו אליו ישוב! ש. באכער.

No 109

יהללך זר (כ״ז ב׳).

א. הדיין ר׳ ברוך נטה אחרי הבצע ויקח שוחד, ויזכה את החיב, והתובע הגיד לו על פניו כי לא דן הדין לאמיתו, ויען הדיין: משפטי אמת וצדק כדאמרי אינשי, ברוך דיין אמת! אמנם כן שבח טוב הוא, ענהו התובע, אך כבר אמר שלמה בחכמתו ״יהללך זר״ והלואי שיאמרו אחרים עליך ״ברוך דיין אמת!״ —

No 110

ב. אם תאסוף לא רק פשטים כי גם פשטליך תוכל להביא פירוש הזהר (בלק קנ״ג) יהללך זר ולא פיך. שעניני ואם לא יהללך זר רשאי אתה להלל את עצמך, כאמרם ז״ל במקום שאין מכירים אותו מותר לאדם לאמר גברא רבה אנא; ותוכל להסתיע שגם האי גברא רבה בעל המליץ מפרש המקרא הזה על דעת הזהר, כמו שרואים אנחנו תמיד ממעשיו.

י. ל. גארדאן.

No 111

פצעי אוהב (ו׳).

א ו ה ב מ ל א במקראי קדש איננו
רק במאמר ״פצעי אוהב״ כמצאנו.
גם זה איננו שפת יתר,
כי בפצעי אוהב איננו חסר. מ. באם.

No 112

מסיר אזנו משמוע תורה
גם תפלתו תועבה (כ״ח ט׳).

ר׳ ירמיה הוה יתיב קמיה דר׳ זירא והוו עסיק בשמעתתא, נגה לצלוי, והוה קא מסרהב ר׳ ירמיה, קרי עליה ר׳ זירא: מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה (שבת י׳).

No 113

נבהל להון איש רע עין (כ״ב).

מעשה באדם אחד שהיה מוציא מעשרותיו כראוי והיה לו שדה אחד והיה עושה אלף מדות ומוציא ממנו מאה מדות למעשר ומן המותר היה מתפרנס הוא ובני ביתו. בשעת פטירתו קרא לבנו ואמר לו: בני! תן דעתך על שדה זה כך וכך מדות הוא עושה כך וכך מדות למעשר וממנו הייתי מתפרנס כל ימי. כשנפטר מן העולם שנה ראשונה

זרע אותו הבן עשה אלף מדות, והוציא ממנו מאה למעשר, שנה שניה נכנס בו עין רעה פיחת עשרה ופיחת הוא מאה וכן שלישית, וכן רביעית וכן חמישית עד שעמד על מעשרותיו, כיון שראו קרוביו כך עמדו ולבשו לבנים ונכנסו אצלו. אמר להם לא באתם אלא לשמוח עלי? אמרו לו: הס ושלום! לא באנו אלא לשמוח עמך, לשעבר היית בעל הבית והקב״ה כהן ועכשיו נעשית כהן והקב״ה בעל הבית הוי ולא ידע כי חסר יבואנו.
(שמות רבה פ׳ ל״א).

No 114

כל רוחו יוציא כסיל (כ״ט י״א).

כי כל שיריך לאור הוצאת
תשיש ותשמח אלי גיל
כי דבר החכם בזה מלאת
„כל רוחו יוציא כסיל!"

ש. מאנדעלקערן.

No 115

מאיר עיני שניהם י״י (י״ג).

(על מצבת ר׳ מאיר הרופא)
רוחו ונשמתו בשמי מעוני
מאיר עיני שניהם י״י.

No 116

לעלוקה שתי בנות הב הב (ל׳ ט״ו).

הפירוש הנפלא של הזהר (פ׳ נשא קכ״ד) על פסוק לעלוקה שתי בנות הב הב „כלב ממונה דגהינם דצוח הב הב", ודבר זה יתן ענין לחוקרי הקדמוניות לדרוש ולתור בחכמה מאימתי התחילו הכלבים לנבח haw, haw, ואם היו גם הכלבים בזמנו של רשב״י צועקים כזה, ועי״ז נוכל לעמוד על עיקר זמן חבור הזהר.

י. ל. גארדאן.

No 117

כפה פרשה לעני (ל״א כ׳).

אמרו על בתו של „החכם-צבי" שהיתה נדיבת הלב ביותר, פעם באו אליה שני בני אדם, עני ואביון, ויבקשו עזרתה וכסף לא היה לה, מה עשתה? לקחה כף כסף ותשברה, ותתן את הכף להאחד והבית יד להשני, וכאשר שאלוה אנשי הבית על מה עשתה ככה ותאמר: קימתי הפעם כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון. —

No 118

סדין עשתה ותמכור (כ״ד).

הנני תועה בפסוק אחד כשיכור, איך הכתוב בשבחי האשה יזכור סדין עשתה ותמכור, וידוע כי בעת תמכור האשה נכסי ביתה, יורה על עונש רעתה? ואען ואומר: הסדין במקום הזה מטלית, והחסידה תמכור אותו לרבנים לעשות ממנו טלית.

עמנואל הרומי.

איוב

No 119

איוב (א׳ א׳).

בעל יסורין הראשון הגדול, אך כי לא היה ולא נברא.

No 120

ה׳ נתן וה׳ לקח (כ״ד).

(לאלמנה צעירה)

על בעלך כחכמה
תעוררי לויתן,
ובלבך לא נחמה:
״עוד מי פה חתן ?״
חיש תאמרי רחמה:
״ה׳ לקח וה׳ נתן״.

ג. ראזענצווייג.

No 121

למס מרעהו חסד (ו׳ י״ד).

שאלה: מה לעשות, אם נחפון כי אחד ממכרינו יוקיר רגליו מביתנו ? —
תשובה: אם האיש עשיר, תבקש תמיד הלואה, ואם עני, תתן לו הלואה,
שנאמר למס מרעהו חסד.

No 122

כלה ענן וילך כן יורד שאול ולא יעלה (ז׳ ט׳).

כאשר מת ענן נשיא הקראים מלך שאול בנו, קרא עליהם הראב״ע: כלה ע נ ן וילך כן יורד ש א ו ל ולא יעלה.

צ. ה. שלעז.

No 123

והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד (ח׳ ז׳).

בינותי בבנים נער חסר לב הישירו מלמדו למשפט יורנו, יאלף לומר א ל ף ויקשה ערפו ופיו לא פצה ויכהו הכה ופצוע מכה אכזרית בחרון אפו וכלי זעמו, וכי לא שוה לו כי לא הסיר מעליו אולתו, ויעף ויגע מהכותו עוד, ונרצה לו להוכיחו בנכוחות ערבות דבריו ונוף אמרי נועמו, לאמר מדוע ככה עשית ותשת גוך למכים ולחייך למורטים ותמאן להעלות על שפתיך בטוא קל להזכיר אחד, לא נשגב שמו. ויענהו: טוב לי כי עונתי הוכתי נדכאתי באות אחת לבדה, מכל ה א ל פ א ב י ת א מא׳ ב׳ ג׳ עד קצה, ותצאנה רובי האותיות שאחריה, וספרים ולהג הרבה, וכל תלמוד עד תומו.

יצחק בן קלונימוס.

No 124

עש וכסיל (ט׳ ט׳).

א. פגוש ארי נוהם ודוב
שכול, ולא פגוש כ ס י ל,
רדת שאול טוב מעלות
עמו אל עש וכסיל.

No 125

עש כסיל וכימה (שם).

ב. אתה זקן ומנול ואשתך יפה ותמימה;
הה! איך נועד עש וכסיל — וכימה.

ג. ראזענצווייג.

No 126

החקר אלוה תמצא (י״א ז׳).

היה איש מתבודד לדעת סודות הבריאה, והאיך נברא העולם ולמה נברא והיה

תמיד חושב בזה, ויהי היום וישכם בבקר ללכת על שפת הנהר וחושב לדעת תכלית זה העולם, והיאך נברא, ואם הוא מחודש או קדמון, ומה למטה ומה למעלה, ומה לפנים ומה לאחור, והנה איש עומד על שפת הנהר ולפניו חפירה קטנה אשר לא תכיל מלא כד מים, ובידו כלי והנה ממלא הכלי מהנהר ומערה אותו אל החפירה וירץ האיש לקראתו ויאמר לו מה המעשה אשר אתה עושה? ויאמר: עלה על לבי להכנים בתוך זה החפירה כל המים שעברו בזה הנהר ושעתידין לעבור מיום שנברא העולם עד סופו, אמר לו אין זה אלא שגעון גמור ודבר נמנע. ויען האיש: יותר שגעון ויותר נמנע מה שאתה חושב לדעת. — ויסתר האיש מעיניו ויבקשו ולא מצאו וידע האיש כי בא לו התעוררות אלהי, כדי להחזירו מטעותו ולהשיבו אל נכון ולא שת לבו עוד לחשוב באותם הדברים.

ש. ט. פאלקירא.

אמר נ. ש. ל. בהיותי במסבה של נוצרים ספרו לי ההגדה הזאת באופן אחר: אחד מהכומרים טייל על שפת הים והשתקע את עצמו בחקירת „שלשה שהם אחד", והתקשה מאד על זאת, והנה יונה לקראתו מתקשקשת בכנפיה לעמתו, ובשומו עיניו עליה ותרץ אל הים ותשאב מים בפיה ותשפוך אל היבשה, ויהי הוא מתפלא על פעולת היונה, פתאום פתחה את פיה וקול קרא אליו: בן אדם! כשם שאיני יכול לשאוב בחרטומי הקטן את הים הגדול הזה כן לא יכיל מוחך הקטן גודל חקר אלוה. ותקשקש בכנפיה שנית ותעף בשמי מרום ואז ידע הכומר כי רוח הקודש נגלה אליו בדמות יונה. — ואמרתי להם כבר קראתי זה הספור ב ש נ י אופנים בהספרה העברית ובא אליהם החלום ברוב ענין על ידי אחד מישראל שהמיר דתו, ויעש להם מטעמים כאשר תאהב נפשם. ספורים דומה ממש למה שהביא פאלקירא, וגם הוא לקח זאת מהספרה התלמודית: „לעוף שעשה קן על שפת הים ושטף הים את קנו ואמר איני זז משם עד שנעשה ים יבשה ויבשה ים, מה עשה? נטל מים מן הים בפיו ושפך ליבשה ונטל עפר מן היבשה והשליך לים, בא חבירו ועמד עליו על גביו ואמר לו ביש גדא וטמיא מזלא, סוף סוף במה את יכיל?" (אסתר רבה פ' ז').

No 127

מה ידעת ולא נדע (ט"ו ט').

הוה ר' זעירה מסתכל ביה, א"ל מה את מסתכל בי מה ידעת ולא נדע תבין ולא עמנו הוא (ירושלמי מגילה פ"ד ה"א).

No 128

והחכמה מאין תמצא (כ"ח י"ב).

אמר רבי יוחנן אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמו שאינו שנאמר והחכמה מאין תמצא (סוטה כ"א).

No 129

אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה (כ"ג).

אלמד על הסדר תנ"ך ספרא וספרי וש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים אף על פי שלא אדע כמה פעמים נדפסו הספרים האלה ובאיזה מקום (כמו שמתהללים רבים

היום) ואהיה אנכי מבין דרכם, והמה ידעו את מקומם שנדפסו.

י. ב. לעווינזאהן.

No 130

ראוני נערים ונחבאו (כ"ט ח').

ר' יוחנן הוה מסמיך ואזל, עאל ר' חייא בר אבא, והוה רבי אליעזר חמי ליה ומטמר ליה מקמיה, ואמר הלין תרתין מילייהו הדין בבלאה עביד ביה, חדא דלא שאיל בשלומיה וחדא מיטמר, אמר ליה רבי יעקב בר אידי כך נהיגין גבהון דזעירא לא שאיל בשלומיה דרבה, דאינון נהגין ומקיימין ראוני נערים ונחבאו וישישים קמו עמדו (ירושלמי שקלים פ"ב ה"ה).

No 131

דלתי לארח אפתח (ל"א ל"ב).

עד פה אבא ולא אוסיף בבאור הכתובים כן דלתי לאורך אפתח.

י. א. מודינא.

No 132

והוא ישקט ומי ירשע (ל"ד כ"ט).

שמעה תהלות יה אשר יביע,
יצחק אשר נקרא בנו מושיע
לאל אשר ינח ומי יניע,
גם הוא אשר ישקיט ומי ירשיע.

יצחק בן מושיע.

No 133

כתר לי זעיר (ל"ו ב').

"כתר לי ז ע ה ר שלשה או שבועות שתים". כן התחננו בני ישראל אל הגענעראל ז ע ה ר שר"י שגזר עליהם שיתנו לו סך חמשים אלף מעות תומ"י ואם לא, יתן את היהודים להרג ולאבדון ·לבז ולמשסה.

בינוש מניקלשפורג.

No 134

השמר אל תפן אל און (כ"א).

אם אתה חכם ונבון, מה פירוש אל תפן אל אבן, ואען ואומר זה ידוע אף לקטנים, כי בעת שישליכו הנערים האבנים, אין לפנות אז פן ישחיתו הפנים.

עמנואל הרומי.

No 135

מי פלג לשטף תעלה (ל"ח כ"ה).

מעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים [קרא לאשתו אמר לה תמחלי לי, כי ידי מטה, ואני רוצה לילך לשוטט בארצות, כי אין יכולת בי לראות בני רעבים, אמרה לו אם כן למדני הלכות נגעים ולך] (מדרש אגדה, הוצאת ר"ש באבער) אמר לה: אם ראית שערו של אדם שיבש המעין שלו תהא יודעת שלקה לפי שכל שער ושער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו יבש המעין יבש השער. אמרה לו אשתו ומה כל שער ושער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו, אתה שאתה בן אדם כמה שערות יש בך ובניך מתפרנסין על ידיך לא כל שכן שזמן לך הקב"ה פרנסה לפיכך לא הניחה אותו לצאת חוצה לארץ (תנחומא תזריע ס' ז'). [ראה תהלים כ"ג א'].

No 136

שמת ערבה ביתו (ל"ט ו').

חליתי פניך להודיעני על אמיתתו, פירוש אשר שמתי ערבה ביתי, כי אני לא ראיתי איש שיהיה ביתו מערבה, ממזרח שמש וממערבה, ואען ואומר זה הפסוק פירשו רבה, שהוא אמור על יום הושענה רבה.

עמנואל הרומי.

No 137

ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה (מ"ב י').

א. לא למען ענוש איוב פי שנים
אל קנא השאיר לו רק אשתו;
אבל ידע אל טוב, כי כפלים
ישיב לו האבדה באחריתו.

נ. כ. זוארהויזען.

No 138

ב. לכל אשר לקח ה' מאיוב היה תשלומים והוספה למשנה, אך אין תשלומים ואין משנה לאשת נעורים הראשונה באהבתו אותה. מ. מענדעלזאהן, פני תבל.

No 139

וימת זקן ושבע ימים (מ"ב י"ז).

איך זאת שמעולם, לא ראיתי ספור על שום אדם בכל הכתובים מטובות והצלחות שלא היה מרה באחרונה להשלים ענינו. — וימת! הנה כן כתוב על שלשת האבות, וכן על יוסף ואם היו לו הצלחות מופלגות להיות שליט על ארץ מצרים, ויצבור בר, וילקט יוסף את כל הכסף, הנה בסוף וימת יוסף, וכן משרע"ה בסוף — וימת שם משה עבד ה', וכן על יהושע, ואם כבש כל הארץ הנה בסופו — וימת יהושע, וכן על שלמה, ואם ספר על עצמו: אני קהלת הייתי מלך, בניתי לי, עשיתי לי, כנסתי לי, ותענוגות בני אדם שדה ושדות הן הנה היו אלף הנשים שהיו לו בביתו, הנה אף על כל זה הנה כתוב במלכים — וימת, וכן כלם, אוי נא לנו אין לנו טובה באחרית רק למות זקן ושבע ימים או בשיבה טובה. יוסף כספי.

אמר נ. ש. ל. כבר קדמו חז"ל להא דכספי: ר' יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי סוף אדם למות, וסוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה הם עומדים (ברכות י"ז).

שיר השירים

No 140

שיר השירים (א' א').

בשעה שאמר שלמה שיר לא כתב יחוסו והסתפק במה שכתב שיר השירים אשר לשלמה בכל זאת כתיב אחרי כן: ישקני מנשיקות פיהו! ובשעה שהתחיל לומר דברי תוכחה ומוסר אז הגיד שמו דברי קהלת, וגם בן דוד, וגם מלך בירושלים, ותא חזי מה כתיב בתריה: הבל הבלים אמר קהלת. — נ. ה. שלעז.

No 141

אל תראוני שאני שחרחרת (א׳ ו׳).

אמר רבי יצחק: מעשה בקרתנית אחת שהיתה לה שפחה כושית שירדה למלאות מן העין היא וחברתה, אמרה לחברתה: חברתי! למחר אדוני מגרש את אשתו ונוטלני לאשה, אמרה לה: למה? — בשביל שראה ידיה מפוחמות. אמרה לה: אי שוטה שבעולם! ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, אם אשתו שהיא חביבה עליו ביותר את אומרת מפני שראה ידיה מפוחמות שעה אחת רוצה לגרשה, את שכולך מפוחמת ושחורה ממעי אמך כל ימיך עאכ״ו. כך לפי שאומות העולם מונין לישראל ואומרים אומה זו המירו את כבודם שנאמר וימירו את כבודם (תהלים ק״ו) אומרים להם ישראל ומה אם אנו לשעה כך נתחייבנו אתם עאכ״ו (שה״ש רבה פ׳ א׳).

No 142

כרמי שלי לא נטרתי (שם).

אם לבי לא יסתיר סודי
איך יסתיר אותו זולת?
וקרבי אם לא ישאוהו
איכה רעי ועמיתי?
על כן על גלוי סודי, ריב
בי על נפשי, ותלונתי
זו, איך ישמור כרמי, ואני
כרמי שלי לא נטרתי.

מ. דרעי.

No 143

אחזו לנו שעלים שעלים קטנים (ב׳ ט״ו).

אדוני מדוע נוו לנו הרבנים, אחזו לנו שועלים שועלים קטנים? ואען ואומר: חייך! נוו אותנו אחריהם לחקור, ואותם בחרב לדקור לגורך עורותיהם בזמן הקור. עמנואל הרומי.

No 144

עמודיו עשה כסף (ג׳ י׳).

מה לעשיר כי ירהב?
עמודיו עשה כסף רפידתו זהב!

הנ״ל.

No 145

מה דודך מדוד (ה׳ ט׳).

מה דודך מדוד?
— במה אהבתיהו מאד?
דודי יקר רוח וגדל ערך
למרחוק הלך לו בדרך
וזאת לקנו פאר והוד —
כי הלך והרחיק נדוד.

מ. י. פרעסבורגער.

No 146

רוחצת בחלב (י״ב).

אם נפשי חן בעיניך מוצאת, שא אלי מאת פני חכמתך משאת, ופרש לי רוחצות בחלב יושבת על מלאת, כי מי הם אשר ראו בימיהם, אנשים ירחצו בחלב עיניהם? ואען ואומר: חייך זה אמור על האנשים אשר בעיניהם חוששים, שירחצו אותם בחלב הנשים. עמנואל הרומי.

No 147

שובי שובי השולמית (ז׳ א׳).

(מגבת קבורת מרת שרה סולם)

מלאך לוחן ירה בחן
שרת טעם הסיר המות:
חכמת נשים נזר רשים
אגלה כל דל חבר עמית:
אם היא כיום בלתי פדיום
תקות רמה עש ושממית:
עת בוא גואל יאמר האל
שובי שובי השולמית.

No 148

אעלה בתמר (ט׳).

איך אמר שלמה אעלה בתמר, מדוע יעלה הוא באילן ולעבדו בדבר לא יאמר? ואען ואומר: החכם שלמה רצה לעשות המצוה בעצמו ולעלות על עץ התמר התאוה, לחתוך לולב למצוה, כי הוא לעשות המצות כאיל יערוג, וכן אותיות אעלה הדם לולב ערבה אתרוג.

עמנואל הרומי.

No 149

בוז יבוזו לו (ח׳ ז׳).

מאי בוז יבוזו לו? ... דכי אתא רב דימי אמר: הלל ושבנא אחי הוו, הלל עסק בתורה שבנא עבד עיסקא, לסוף אמר ליה תא נערוב וליפלוג, יצתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו בוז יבוזו לו (סוטה כ״א).

No 150

האלף לך שלמה (י״ב).

א. ר״י נגארה כתב מליצה לר׳ שלמה יעב״ן, וכל ראשי התיבות התחילו באלף, ובראשו דרש בשלומו, וכתב: האלף לך שלמה.

No 151

ב. איש עשיר ולמדן שמע את שמעי הטוב, ובגודל התפעלותו גמר אמר לקחת אותי לחתן לבתו היחידה, עוד בטרם ראה את פני, ויכתוב האיש מכתב לאבי, ויביע לו את חפצו להתחתן בו, ויבקש מאתו לשים לפניו את תנאיו, אבי ענהו במכתב כמלץ הכתוב בלשון נשגבה המעורבת מפסוקי תנ״ך וממאמרי התלמוד, ואת תנאיו הביע בקצרה בפסוק אחד משיר השירים: „האלף לך שלמה ומאתיים לנוטרים את פריו!“ והמחותן רצה את התנאים האלה בלי התמהמה ... המחותן נתן לאבי את מאתים הזהובים כאשר דרש; אבל אבי לא הסתפק בסכום הזה, באמרו כי רק באחזו בלשון הכתוב ומבלתי חפצו לקלקל את מליצת שיר השירים נקב את שכרו רק מאתים זהובים, אבל באמת לא עלה על לבו לגמור את הדבר אם לא יתן לו ארבע מאות זהובים בשכרו. (תולדות שלמה מיימון).

רות

No 152

ויהי בימי שפט השפטים (א' א').

א. מעת החלו ריב ומדון, הרבו פרץ על פרץ
ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב
בארץ . נ. כ. זומרהויזען.

No 153

ב. ממשפטים ושופטים נוסה מהר חיש ;
ויהי בימי שפוט השופטים וילך איש .
ג. ראזענצווייג.

No 154

ערפה לחמותה (א' י"ד).

ביום כלות וחמות ריב יגרון
באהל איש אזי תשכון בעתה ,
ואשת חן , באישה עין ימינה
הלא תשית , וערפה לחמותה .
א. ן' עזרא.

איכה

No 155

איכה (א' א').

שאלה : הגד נא לי אם כבר קראת פרושי על מגלת איכה ?
תשובה : קראתיו , והנה הלום ידעתי מדוע הנביא בכה .
נ. כ. זומרהויזען.

No 156

היתה כאלמנה (שם).

א. זהו שאמר הכתוב היתה כאלמנה ורוצה לומר שדומים לאלמנה זו שמצטערת מתחלה מאד על בעל נעוריה וקל מהרה מתנחמת וקושטת את עצמה כדי ליקח איש אחר, כך ישראל . חיים, ספר החיים.

No 157

ב. למה נמשלה כנסת ישראל לאלמנה ? שהיא מתיפה תמיד כאלמנה למצא חן בעיני זרים . — ש. בן ציון.

No 158

רבתי בגוים שרתי במדינות (שם).

אמר רבא אמר רבי יוחנן כל מקום שהן הולכין נעשים שרים לאדוניהן , ת"ר מעשה בשני בני אדם שנשבו מהר הכרמל והיה שבאי מהלך אחריהם א"ל אחד מהם לחבירו גמל שמהלכת לפנינו סומא באחת מעיניה וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד ישראל ואחד נכרי , אמר להן שבאי , עם קשה עורף ! מאין אתם יודעין ? אמרו לו : גמל , מעשבים שלפניה מצד שרואה אוכלת מצד שאינה רואה אינה אוכלת . וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן , של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף . ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד נכרי ואחד מישראל , נכרי נפנה לַדרך וישראל נפנה לצדדין . רדף אחריהם ומצא כדבריהם . בא ונשקן על ראשן והביאן לביתו ועשה

להן סעודה גדולה והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכל מקום שהן הולכין נעשין שרים לאדוניהם, ופטרן והלכו לבתיהם בשלום (סנהדרין ק״ד).

No 159

אני הגבר (ג׳ א׳).

(ויכוח לפני המלך דון אלפונשו).

המשיחי: מזמור אלי אלי למה עזבתני מורה על מציאות המשיח שלי. —

היהודי: אתה החכם ידעת כי כל פסוק בלשון עברי סובל כל צורה שירצה המצייר, אבל הצורה האמתית במה תתאמת הלא אם נמשכו שאר הפסוקים על הצורה ההיא, והנה במזמור אלי אלי יש כמה פסוקים מתנגדים לפירושך, וראשונה אומר לך מה שאמר חכם יהודי בכיוצא בזה לפני מלך ספרד אמר זה לשונו: אדוני המלך! אתמול כעסתי על התרנגול אשר בביתי לפי שהתעניתי בקריאתו והכתיו במקלי ורדפתי אחריו עד שהבאותיו בחדר אחד חשוך, ואחר כך בכל יום ויום הייתי מכה אותו, עד שקרעתי עורו ושברתי עצמותיו, אחר כך הבאתיו בקדרה ובשלתיו כראוי ואחר שמת נעשה לו נס ושב אליו הרוח והתחיל לקרא ולרנן כסדרו. והנה עתה מצאתי את כל הענין הזה שנתנבא עליו ירמיהו, אני הגבר ראה עני הוא התרנגול שכן נקרא בלשון תלמוד, בשבט עברתו, הרי המקל, אותי נהג הרי הרדיפה חשך ולא אור הרי החדר החשוך, אך בי ישוב הרי הרדיפות האחרות או שיאמר שהיה מניח בקדרה והוא מצרכי הבשול, בלה בשרי הרי קריעת העור ושבירת העצמות, בנה עלי הרי הקדרה, במחשכים הושיבני הכביד נחשתי הרי הכסוי, גם כי אזעק ואשוע הרי קריאת הגבר! יראה אם ראוי שהנביא נתנבא כזה, כ״ש כאשר שאר הפסוקים לא ימשכו לכונה זו, עד כאן דברי השלם ההוא, וכן אני אומר על פירושך במזמור אלי אלי.

ש. בן ווירגא.

אמר נ. ש. ל. בצדק העיר ע״ז ר״ד כהנא בספרו חכמת יהודה כי המשל הזה הוא דומה לנמשל גם לענין אחר. —

No 160

נשים רחמניות (ד׳ י׳).

איך אמר הפסוק ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהם, איך יקראם רחמניות והן הן עידיהן כי נאפו ודם בידיהן? ואען ואומר חייך בטוב פירשת, ובפירוש רחמניות צדק לבשת, כי ע״י רחמניות זונות, ידבק ה׳ בם את הדבר, נגזר מן רחם רחמתים לראש גבר.

עמנואל הרומי.

No 161

משוח ה' נלכד בשחיתותם (כ').

דלמא רבי ורבי חייא רבא ורבי ישמעאל בי רבי יוסה היו יושבין ופושטין במגילת קינות ערב תשעה באב שחל להיות בשבת מן המנחה ולמעלה, ושיירו בה אלף-בית אחד, אמרו: למחר אנו באין וגומרין אותה, עם כשהיה נפטר לביתו נכשל באצבעו וקרא על גרמיה: רבים מכאובים לרשע, אמר ליה רבי חייא: בחובינו מטתך כן, דכתיב: רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם. (ירושלמי שבת פט"ז ה"א).

No 162

מימינו בכסף שתינו (ס' ד').

מאי דכתיב מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבאו? בשעת הסכנה נתבקשה הלכה זו. הרי יצאה מראשון בגט ומשני במיאון מהו שתחזור לראשון? שכרו אדם אחד בארבע מאות זוז ושאלו את רבי עקיבא בבית האסורין ואסר (יבמות ק"ח).

No 163

על הר ציון ששמם שועלים הלכו (י"ח).

וכבר היו רבי גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי מפלטה ברחוק מאה ועשרים מיל והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק אמרו ליה מפני מה אתה משחק? אמר להם מפני מה אתם בוכים? אמרו ליה: הללו כושים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לעבודה זרה יושבין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש ולא נבכה? אמר להם לכך אני מצחק ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכים ורבי עקיבא מצחק. אמרו ליה מפני מה אתה מצחק? אמר להם מפני מה אתם בוכים? אמרו ליה מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה? אמר להם לכך אני מצחק דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני? אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב: לכן בגללכם ציון שדה תחרש בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע של זכריה מתקיימת, בלשון הזה אמרו לו: עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו (סוף מכות).

קהלת

No 164

הבל הבלים (א׳ ב׳).

מדוע מדברי נביא תרחקו?
ולמה למפתח שפתיו תשחקו?
הלא כשלמה אותו הביע
כי הבל הבלים הקהלת השמיע.

מ. באם.

No 165

הבל הבל (שם).

א. שאלה: מדוע בקשו חכמי בבל
להעלים ספר קהלת
האם ימצא בו דבר הבל
או מעשה אולת?
תשובה: לו מצאו חכמי בבל
הבל או אולת
בכל ספר קהלת
כי עתה לא העלימוהו
אך עתה—העלם בקשו
כי דרשו וחפשו
ומצאו בו — הכל הבל.

י. ייטלס.

No 166

ב. הכל הבל! הכל הבל! מדוע? מדוע סבב המלך פתאם ליאש את לבו ומדוע מצא כי הארץ אשר מסביב לו מלאה הבל ורעות רוח ולַחַי אין שוה לחיות? עוד משוררנו הנפלא מיכ"ל בקש ומצא לו את שלמה ואת הקהלת להעמידם איש לעמת אחיו להראותנו את הפלאות האלה: מען הדעת אכל המלך ותפקחנה עיניו לראות ט ו ב ו ר ע, ותראינה רק את הרע! כי הנה נתן אלהים "חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד ורחב לב כחול אשר על שפת הים". הוי אלי! הוי אלי! איך יוכל עוד האדם להיות מאשר בארץ, אם יש לו חכמה ותבונה ורחב לב "כחול אשר על שפת הים"? ותקטן כל זאת בעיניו, ויקם המלך וילמד עוד את כל חכמת בני קדם וכל חכמת מצרים, וידבר שלשת אלפים משל, ואח"כ חבר חמשה ואלף שירים, "ויחכם מכל אדם" — היש עוד תרופה לאיש אשר כזה? אם יועיל לו כל צרי גלעד ורופאיה?

ד. פרישמאן.

No 167

וזרח השמש ובא השמש (ה׳).

כשמת רבי עקיבא נולד רבי, כשמת רבי נולד רב יהודה, כשמת רב יהודה נולד רבא, כשמת רבא נולד רב אשי, ללמדך שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, שנאמר וזרח השמש ובא השמש עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי שנאמר ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב (קדושין ע"ב).

No 168

ואין כל חדש תחת השמש (ט׳).

א. "אין כל חדש תחת השמש"
אמר החכם שלמה ביום אמש

היום ישן נושן כיום אמש
מאמר אין כל חדש תחת השמש.

י. ייטלס.

No 169

ב. אמש שמלה חדשה אוהבי לו קנה
ויראנה לעין השמש והנה היא ישנה...
האמנם דבר קהלת אוהבי שכח אמש
הלא נאמר „אין כל חדש תחת השמש!"

ש. מאנדעלקערן.

No 170

מעות לא יוכל לתקן (א' ט"ו).

פרופיסור טרויבע לא שם לבו על דבר יופי מלבושיו, ואחד ממיודעיו העירו כי בגדו העליון איננו תפור כראוי, ותהי עצתו שיעשה מלבושיו אצל החייט המפורסם בעיר שהנהו אומן גדול. הפרופיסור שמע לעצתו וילך אל בית החייט ויבקשהו לתקן את מלבושו הזה ולעשות לו גם מלבוש חדש, אך החייט ענהו בנאוה ובגודל לבב כי מעות לא יוכל לתקן באשר אין מלאכתו בתקון דבר ישן, וגם אין לו פנאי לעשות לו מלבוש חדש כי כל עתותיו נתונות לשרים גדולים ולא לאנשים כמוהו, טרויבע לא ענהו דבר ויפן וילך לדרכו. ויהי אך יצא מהבית נודע לו להחייט כי האיש אשר הקל בכבודו הוא הפרופיסור הנהיים מעדיצינאל ראהט טרויבע, ויחרד חרדה גדולה: כי זה ימים רבים חשב כאב בלבבו וכבר היה מכין את עצמו ללכת אליו — ועתה כי בא אל ביתו שלחהו כאחד הרקים. חשב החייט וילך אל טרויבע ויבקשהו כי יסלח לו עותתו ויתן לעשות עבורו מלבושיו, ובסוף דבריו התחנן לו גם כן שירפא בעני מחלתו וירפאהו. — אל תוסף להצטדק לפני, ענה טרויבע, לבבך יקר בעיניך יותר הרבה מאד מאשר יקר המלבוש בעיני — ואנכי מעודי זה דרכי לתקן דברים ישנים ומקולקלים.

ש. י. פין.

אמר נ. ש. ל. טרויבע התדבק במדותיו של הקב"ה, כדדרש ר' אלכסנדרי: הדיוט הזה אם משמש הוא בכלים שבורים גנאי הוא לו אבל הקב"ה כלי תשמישו שבורים שנאמר הרופא לשבורי לב. (ויקרא רבה פ' ז').

No 171

ויוסף דעת יוסף מכאוב (א' י"ח).

שני רבנים ששמם יוסף דרו בעיר טשערקאב הרב יוסף דאבקין רודף שלום והשני מחרחר ריב, ויקראו אנשי העיר את הראשון בשם „יוסף דעת", ואת השני — „יוסף מכאוב".

מ. ה. בערשטיין.

No 172

לשחוק אמרתי מהולל (ב' ב').

עובדא הוה בבר נש חד מרברבי בבל שכנשא בנו אשה ברביעי, עשה סעודה לחכמים, אמר לבנו עלה לעליה והבא לנו יין טוב, מחבית פלוני, עלה להביא יין ישן מן העליה הכישו נחש ומת, המתין לירד ולא ירד אמר אעלה ואראה מה טיבו שבני מתעכב, עלה ומצאו שהכישו נחש ומת מושלך בין

החביות, המתין אותו חסיד עד שאכלו
ושתו האורחין כל סעודתן וגמרו לברך,
אמר להם: רבותי! לא לברך ברכת חתנים
לבית אותו האיש באתם לברך בנו עכשיו
אמרו עליו ברכת אבלים על בנו, לא
להכניסו לחופה באתם הכניסוהו לקבר.
אעל ר׳ זכאי ואפטר עליה לשחוק אמרתי
מהולל ולשמחה מה זו עושה (קהלת
רבה פ׳ ב׳).

No 173

החכם עיניו בראשו (י״ד).

אמר ר׳ מאיר כתיב החכם עיניו בראשו,
הכסיל במה, ברגליו? אמר רבי אבא מרי:
החכם עד שהוא בראשו של דבר הוא יודע
מה בסופו. (ירושלמי סוטה פ״ח ה״י).

No 174

ושנאתי את החיים (י״ז).

אימיקנטרון היה כותב לאדריאנוס קיסר
אמר ליה אם למולים את שונא אלו
הישמעאלים, אם למשמרי שבת את שונא
אלו הכותיים, הרי אין את שונא אלא
האומה הזאת בלבד, אלהיה יפרע מאותו
האיש. גזר אדריאנוס דכל די עבד כן יפרסס
גרמיה למלכא דמלכא בעי יתן ליה מלה.
אזל חד ופרסס ית גרמיה, אמר ארימין
רישיה. אמר ליה: למה אמרת כן? אמר
ליה: דאת פני להההוא גברא מן תלת
נסיסין בישין. אמר ליה: מה אינון? אמר
ליה: נפשיה דההוא גברא בעיא מיגם גביה
בצפרא וברמשא ולית ליה מה דיתן לה,
וכן אינתתיה, וכן בנוי. אמר אדריאנוס
הואיל והוא חיי חיין בישין שבוקו ליה
וקרא אנפשיה ושנאתי את החיים (קהלת
רבה פ׳ ב׳).

No 175

וסבותי אני ליאש את לבי (כ׳).

וסבותי אני ליאש את לבי מליגע וחזרתי
ואמרתי כשם שיגעו אחרים לי כך אני יגע
לאחרים. אדריאנוס שחיק עצמות הוה עבר
באילין שבילי דטבריא וחמא חד סבא קאים
חפר חצובין למינצב נציבין. אמר ליה:
סבא! סבא! בר כמה שנין את יומא דין?
אמר ליה: בר מאה שנין. אמר ליה: ואת
בר מאה שנין קאים חפר חצובין למינצב
נציבין סבור את דאת אכיל מנהון? אמר
ליה: אין זכיתי אכלית, ואין לאו כשם
שיגעו לי אבהתי כך אני יגע לבני. אמר
ליה: בחייך אין זכית ואכיל מנהון תהא
מודע לי, לסוף יומין עבדין תאיניא, אמר
הא ענתה נודע למלכא, מה עבד מלא
קרטילא תאינין וסלק קם על תרע פלטין,
אמרין ליה מה עיסקך? אמר לון איזלון
ואמרון למלכא סבא יהודאי דעברת עלוי
בעי מישאל בשלומך. אמר לון יעלין יתיה.
כיון דעל אמר ליה מה עיסקך? אמר ליה:
אנא סבא דעברת עלי ואנא חפר חצובין
למינצב נציבין ואמרת לי אין זכית ואכיל
מנהון תהא מודע לי, הא זכיתי ואכלית
מנהון והלין תאינייא מן פיריהון. אמר
אדריאנוס בההיא ענתה קלווכין אנא

דתתפסנו הדין קרטילא ותימלון יתיה ליה דינרין · אמרין ליה עבדוהי כל מוקרא תיקרינה להדין יהודאי? אמר לון ברייה אוקריה ואנא לא מוקר ליה? — איכתתיה דמנירא הות ברת פחין אמרה לבעלה בר קיבליי בר קיבליי, חמי דהדא מלכא רחימי תינין ומפרנא בדינרין, מה עבד מלא מרעיליה תאינין וקם קדם פלטין אמרין ליה: מה עיסקך? אמר לון: דשמעית דמלכא רחמיה תינין ומפרנא בדינרין, עלון ואמרין למלכא חד סבא קאים על תרע פלטין טעין מלא מרעיליה תאינין ואמרנו מה עסקך אמר לנו שמעית דמלכא רחים תינין ומפרנא בדינרין · אמר: קלוונין אנא דתקימון יתיה על תרע פלטן וכל מאן דעליל ונפיק יהא טריה על אפיה, באפתי רמשא פנון יתיה ואזיל לביתיה, אמר לאיכתתיה כל הדין יקרא אנא שלים ליך, אמרה: איזולי גליגי לאימיך דהוון איכון תאנין ולא הוון אתרוגים, דהוון בשלין ולא פגינין · (קהלת רבה פי׳ ב׳) ·

No 176

כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת (כ״ו).

מעשה באחד שהלך למדינת הים והיה לו בן אחד יושב ועוסק בתורה בארץ ישראל, כיון שהגיע זמן מיתתו כתב כל נכסיו במתנה לעבדו וכתב לבנו שיהא בורר לו חפץ אחד מכל נכסיו שנתן במתנה לעבדו, כיון שמת כנס העבד את כל הממון ונטל אותו עם כתב המתנה ובא לו לארץ ישראל, ואמר לו: מת אביך וכתב לי דאיתוקי מכל נכסיו, בלבד שתברור לך חפץ אחד מן הכל, מה עשה הבן הלך אצל רבו וספר לו את המעשה, אמר ליה רבו: אביך חכם גדול היה ובקי בדינין, אמר אם אניח כל נכסי ביד עבדי הרי הוא גונב אותן ומפסידן · אלא אני כותבן לו במתנה כדי שיזהר בהן ויהיה בני בורר לעצמו חפץ אחד מן הכלי ועכשיו לכשתלך עמו לבית דין ויוציא אותו דאיתיקי, אמור לפני בית דין: רבותי! כך נוה אבי שאני בורר לעצמי חפץ אחד מכל, איני חפץ בעולם אלא עבד זה ותקנה את הנכסים ואת העבד · עשה כך מסרו בידו בית דין הנכסים והעבד, שעבד שקנה נכסים העבד והנכסים של רבו, ושלמה אמר: כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת זה האב, ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה העבד, לתת לטוב לפני האלהים זה הבן (תנחומא לך סי׳ ח׳) ·

אמר נ. ש. ל. ראוי להזכיר כאן מה שמסופר אדות החכם ר׳ שמואל כהן סקיל יועץ המלך ארפונאש, וזה הדבר איש יהודי עשיר לקח אתו את כל רכושו ללכת ליאמיארקס, וירדפו אחריו שודדים ויקחו ממנו את כל אשר היה לו, וילך הלך ובכה, והנה איש גבור קורא אליו: יהודי! מה תתן לי אם אקח את רכושך מהשודדים? ויענהו: קח לך העשירית, ותן לי השארית. וכאשר לא רצה, א״ל: אתן לך מחצה על מחצה, ועדין לא שמע אליו, אמר לו: עשה כל מה שבכחך, הנה הכל בידך, תנה לי

את אשר תאהב ותערב לך אם מעט ואם רב, ויבואו במכתב תנאיהם את כל דבריהם. וירדוף הנגיד אחרי השודדים ויגל מידם את כל רכוש היהודי, ורצה לתת לו רק כל דבר מאום ונבזה, ולא רצה לקבל ממנו, והביא טענותיו לפני המלך, וישלח את הטוען והנטען אל הפלא יועץ שלו החכם ר' שמואל הקיל, והמלך במסבו ושריו מימינו ומשמאלו, ויאמר היועץ למזכיר המלך שיקרא את מכתב תנאיהם, אחרי יצא הפסק שלו: הדברים הנקלים והמאוסים שרצה הנגיד לתת להעשוק יקח לעצמו שכר טרחתו, ואל העשוק ישיב כל דבר טוב והשוב, ויפנה להנגיד ויאמר לו: כן משפטך אתה חרצת! השכיל היהודי להתנות עמך שתתן לו את כל אשר תאהב ותערב לך. —

י. אונקניירא.

No 177

טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם (ה' ד').

אמרו עליו על הרא"ז מרגליות שתבע לדין אחד מגרי ביתו שלא לו שלם שכר דירה. ו"הבעל הבית" התנצל כי מעתה הוא מקבל על עצמו בנדר שישלם לו דמי דירה במועדו. ויען הרא"ז"ם: טוב שלא תדור (בביתי) משתדור (תרתי במשמע) ולא תשלם....

מ. ה. בערשטיין.

No 178

מתוקה שנת העבד (י"א).

רבי נפק מן דימוסיין אתעטף בבגדים ויתיב עסיק בצרכיהן דברייתא, מזג ליה עבדיה כסא, מדעסיק בצרכי דברייתא לא איתפני מקבלא יתיה מיניה, נתנמנם עבדא ודמך ליה, הפך רבי ואיסתכל ביה ואמר יאות אמר שלמה מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישן כגון אנן דאנן עסקינן בצרכיהון דברייתא אוף למידמוך לית אנן משתבקין (קהלת רבה פ' ה').

No 179

והשבע לעשיר (שם).

לא לבו עליו דוי על מעט ביתו
אף לא על רעבון ביתו יתלונן דישון,
רק על חכמת רעהו רבה אנחתו
"והשובע לעשיר איננו מניח לו לישון!"

ש. מאנדעלקערן.

No 180

יש רעה חולה—עשר שמור לבעליו לרעתו (י"ב).

(שמעתי מאת מ. שעהנבוים מירושלם תו"ב)

ר' ז. ח. ריבלין היה יוצא ונכנס אצל ר' מ. וויטענבערג העשיר לבקש ממנו נדבות לצורך דברים שבצדקה, ותמיד היה לו אמתלא או שיהיה נאה לבדח את דעתו ולא זז ממנו עד אשר השיג מבוקשו, פעם אחת בא אליו ולא בקש ממנו צדקה רק שאל את הנגיד אדות בריאותו?

וויטענבערג: תודה, הנני בריא אולם,
אך מה ראית להטריח את
עצמך ולבא אלי רק בשביל
זה? —

ריבלין: שלמה המלך הגיד לי כי
הנך חולה מאד, במחלה

רעה, על כן באתי לראותך.

ווימענבערג: שלמה המלך? — הגידה נא שאהבה נפשי! מה הוא שם מחלתי כי אדעהו? —

ריבלין: כן הוא, שלמה המלך הגיד לי כי הנך חולה במחלת העשר, כדכתיב: יש רעה חולה — עשר שמור לבעליו לרעתו. —

ווימענבערג: (בפנים שוחקים) לא ידעתי נפשי כי הנני חולה מסוכן כזה: אבל עתה ברח לך דודי! כבר קיימת מצות בקור חולים, ומה לך עוד פה? —

ריבלין: עוד לא יצאתי ידי חובתי, דאמר רבי אחא בר חנינא כל המבקר חולה נוטל אחד מששים מחליו (נדרים ל"ט) ועדיין לא לקחתי ממחלתך כלום! —

העשיר נתן לו נדבה הגונה ושניהם היו שבעי רצון מהשיחה נאה הזאת.

No 181

כאשר יצא מבטן אמו (י"ד).

גניבא אמר: לשועל שמצא כרם והיה מסויג מכל פנותיו והיה שם נקב אחד ובקש להכנס בו ולא הוה יכיל, מה עבד? צם תלת יומין עד דכחיש ותשש ועאל בהדא נקובא, ואכל ושמן, בעא למיפק ולא יכיל מעיבר כלום, חזר וצאים תלת יומין אוחרנין עד דכחיש ותשש וחזר היך מה דהוה ונפק, כד נפק הוה אפיך אפוי ואיסתכל ביה, אמר: כרמא! כרמא! מה טב את ומה טבין אינון פירין דבגווך, וכל מה דאית בך יאין ומשבחן, ברם מה הניה ממך, כמה דבר נש עליל לגוויך כך הוא נפיק, כך הוא דין עלמא (קהלת רבה פ׳ ה׳).

המשל הזה מובא באגרת השביעית של המלך הרומי הורטיום, וגם הוא לא המציאהו, אלא מרגלא היה בפי כל העמים בימים ההם.

מיכאל זקש.

No 182

טוב מראה עינים מהלך נפש (ו׳ ט׳).

כאשר כתב הד"ר קאנינעלסאהן את מחברתו הנפלאה "רמ"ח אברים" בא אליו אחד הרבנים בהשגה נפלאה כי לא כוון יפה בסדור האברים הפנימים שבהאדם, וכראיה לדבריו צוהו לעיין בספר "חתם סופר"; אז השיב לו החכם בנחת: עד שאתה אומר אומר לי — עיין בחתם סופר! אומר לך אני — עיין בגוף! ותראה כי כן הוא כאשר כתבתי. א. אטלאס.

No 183

כקול הסירים תחת הסיר (ז׳ ו׳).

רבי לוי בריה דרבי זעירא עבד לה נטילת רשות: כל העצים כשהן דולקין אין קולן הולך, ברם הלין סרייתא כד אינון דולקים

קילן הולך, מימר אוף אנן קיסין. (קהלת רבה פי ז׳).

No 184

טוב ארך רוח מגבה רוח (ח׳).

חד פרסי אתא גבי רב אמר ליה אלפני אורייא, אמר ליה אמור א, אמר ליה מאן יימר דהוא א יימרון דאינו כן, אמור ב, אמר ליה מאן אמר דהוא ב? גער ביה והוציאו בנזיפה. אזל לגבי שמואל א״ל אלפני אורייא, אמר ליה אמור א, א״ל מאן דיימר דהוא א א״ל אמור ב אמר ליה מאן אמר דהוא ב? אהדיה באודניה ואמר אודני אודני, אמר ליה מאן אמר דהוא אודניך, אמר ליה כולי עלמא ידעין דהוא אודני, א״ל אוף הכי כולי עלמא ידעין דהוא א ודהוא ב, מיד נשתתק הפרסי וקביל עלוי, הוי טוב ארך רוח מגבה רוח טובה היא הארוכה שהאריך שמואל עם הפרסי מהקפדה שהקפיד עליה רב (קהלת רבה פי ז׳).

No 185

בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה (י״ב).

שלש מאות נזירין עלו בימי ר״ש בן שטח, מאה וחמשים מצא להן פתח, ומאה וחמשים לא מצא להן פתח. אתא גבי ינאי מלכה, א״ל אית הכא תלת מאה נזירין, בעיין תשע מאין קרבנין, אלא יהב את פלגא מן דידך ואנא פלגא מן דידי. שלח ליה ארבע מאה וחמשין, אזל לישנא ביש ואמר ליה לא יהב מן דידיה כלום. שמע ינאי מלכא וכעס, דחל שמעון בן שטח וערק. בתר יומין סלקון בני נש רברבין מן מלכותא דפרס גבי ינאי מלכא, מן דיתבון אכלון אמרין ליה: נהירין אנן דהוה אית הכא חד גבר סב והוה אמר קומין מילין דחכמה, תני לון עובדא, אמרין ליה ואייתיתיה. שלח ויהב ליה מילי ואתא ויתיב ליה בין מלכא למלכתא. א״ל למה אפליית בי? א״ל לא אפליית בך, את מממונך ואנא מן אורייתא, דכתיב: כי בצל החכמה בצל הכסף. א״ל ולמה ערקת? א״ל שמעית דמרי כעס עלי ובעית מקיימה הדין קרייא: חבי כמעט רגע עד יעבר זעם, וקרא עלוי: ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה (ירושלמי ברכות פ״ז ה״ב). [ראה משלי ד׳ ח׳].

No 186

אל תהי צדיק הרבה (ט״ז).

בשעה שאמר לו הקב״ה לשאול, לך והכית את עמלק אמר ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה, ואם אדם חטא בהמה מה חטאה ואם גדולים חטאו קטנים מה חטאו, יצאה בת קול ואמרה לו אל תהי צדיק הרבה, ובשעה שאמר לו שאול לדואג סוב אתה ופגע בכהנים יצאה בת קול ואמרה לו אל תרשע הרבה (יומא כ״ב).

No 187

ומוצא אני מר ממות את האשה (כ״ו).

א. רב הוה מיפטר מרבי חייא אמר ליה רחמנא ליצלך ממידי דקשא ממותא, ומי איכא מידי דקשה ממותא? נפק דק ואשכח ומוצא אני מר ממות את האשה (יבמות ס״ג) . [ראה משלי י״ח כ״ג].

No 188

ב. שאלה: מדוע כותבים לאשה התואר „מרת?"

תשובה: על שם הכתוב „ומוצא אני מר ממות את האשה" .

No 189

ואשה בכל אלה לא מצאתי (כ״ח).

א. לו כשלמה מהאזוב אשר בקיר
עד הארז כל ידעתי .
כמהו למצא אשה אחת מאלף
לשוא אנכי לא יגעתי .

נ. כ. זומרהויזען.

No 190

ב. מדוע „בקשו חכמים לגנוז קהלת"?
מה הדברים על פיה מבהלת?
ובמה יודע איפוא אמר סלף?
יען לא מצא אשה מ א ל ף
לכן בערה בם אש להבה
כי לא אמר החכם: מ ר ב ב ה .

מ. באם.

No 191

ג. —המסי על המלך שלמה: הבעל!
איך עלתה על לבו מחשבת בליעל
להבאיש ריחנו
בעיני בעלינו
להגיד בפני הגברים—הוי נאצה!
כי אשה בכל אלה לא מצא?!
— פתיה! קרא הבעל בחמתו
הן לטובתכן הביע המלך אמרתו:
עת יאמר האיש לגרשנה
ולהחליפנה בטובה ממנה
יזכור כי בחכמתו
כבר השמיע המלך אמרתו
כי בכל בנות חוה אין רצון אין נחת
ואשה ט ו ב ה לא מצא אף אחת .

נ. אלאטין.

No 192

שומר מצוה לא ידע דבר רע (ח׳ ס׳).

שומר מצוה — לא ידע דבר רע
שומר מצוה לא ידע — דבר רע .

י. ל. פאללאק.

No 193

אין אדם שליט ברוח (ח׳).

טיטוס (אדריאנוס) שכבש את העולם כלו הלך לו לרומי אמר לבני פלטרין שלו מבקש אני מכם שתעשו אותי אלוה שהרי כבשתי את כל העולם אמרו לו עדיין לא שלטת בעירו ובביתו, הלך והספיקו בידו והחריב בית המקדש והגלה את ישראל וחזר לרומי, אמר להם כבר החרבתי את ביתו ושרפתי היכלו והגליתי עמו עשו אותי אלוה. אמר רבי ברכיה שלשה פילוסופין היו לו הראשון אמר לו: אין אדם מורד במלך

חוץ פלטרין שלו אלא חוצה להן צא מפלטרין שלו ותעשה אלוה. והשני אמר לו: אין אתה יכול שכבר אמר לנביאיו כדנא תאמרון להון אלהיא די שמיא וארקא וגו'. והשלישי א"ל נבקשה ממך עמוד לן בשעה זו, א"ל מהו? א"ל ספינה אחת יש לי חוץ מג' מילין והיא מטורפת בים וכל אוריא שלי בתוכה. א"ל אדריאנוס משלח אני לגיונותי וספינותי לשם ויצילוה. א"ל מרי למה אתה מטריח לגיונות וספינות לשם, רוח קימא שגר לשם ואתה מצילה, א"ל ומכין יש לי רוח לשגר? א"ל: לרוח אין אתה יכול לשגר והיאך תעשה אלוה? וכתיב בו נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה. נכנס לבית כשהוא זעוף אמרה ליה אשתו הללו הטעו אותך שתוכל לעשות אלוה, אתה מלך גדול וגבור והכל בידך אני אומרת לך דבר אחד תן לו פקדונו ותעשה אלוה. אמר לה מהו פקדונו? א"ל: הנפש! א"ל אם תצא נפשי מה אעשה? אמרה ליה הנפש שבך אי אתה שולט בה וכתיב אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות והיאך תעשה אלוה? ואתה אדם ולא אל (תנחומא בראשית סי' ז').

No 194

ואין שלטון ביום המות (שם).

איש חכם, חבלי מות אפפוהו,
אמר אל האנשים אשר סבוהו:
הסירו את אשתי- אצלי נצבת!
כי אין שלטון ביום המות.

מ. באס.

No 195

ראה חיים עם אשה (ט' ט').

אדוני ראיתי כתוב בפרשה: ראה חיים עם אשה, וכי מה חיים יהיו לנו, עם אשר כלנו ואשר דמה לנו, הן הנה סבבו המות לכל היקום, ושדי המות לאנשים יניקום? ואען ואומר: חיים הנזכר בפרשה הוא שם איש היה ממרושה, בעל נפש קדושה, וכאשר ראוהו שכניו מדבר עם הקדשה, אמרו ראה חיים עם אשה.

עמנואל הרומי.

No 196

ואין יתרון לבעל הלשון (י' י"א).

לעתיד לבא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש ואומרים לו ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך? אמר להם ואין יתרון לבעל הלשון (תענית ח').

No 197

והכסף יענה את הכל (י"ט).

(הכל והקול)

שלמה המלך אמר: הכסף יענה את הכל
עתה בימי הבחירות: הכסף יענה את הקול.

ש. מאנדעלקערן.

No 198

שלח לחמך על פני המים (י"א א').

שלח לחמך על פני המים, כסו פעם

ופעמים, וברוב הימים לא מצאוהו ולכן מספרים מהקוהו.

עמנואל הרומי.

No 199

וזכור את בוראיך (י״ב א׳).

שלשתן דרש רבי עקיבא מפסוק אחד, וזכור את באירך, בורך, בוראך. באירך ממקום שבאת, בורך למקום שאת הולך, בוראך לפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון (ירושלמי סוטה פ״ב ה״ב).

אמר ג. ש. ל. נעלה ונשגב הוא מבטא זה „באירך בורך בוראך" ממבטא הגבור הנערץ שאמר: „באתי, ראיתי, נצחתי".

No 200

אין לי בהם חפץ (שם).

כשמת הרב יעקב חי הכ ץ (תקנ״ט, בעיר גוריציאה) פתח עליו האי ספדנא: עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיע שנים אשר תאמר אין לי בהם הכ ץ. ה. ניפי.

No 201

ותפר האביונה (ה׳).

רבי שמעון בן חלפתא הוה יליף סליק לגב רבינו, כד סיב לא הוה יכיל, חד זמן סליק, א״ל רבינו מה זכינן למיחמי סבר אפוי דר׳ ייתא הדין? א״ל רחוקות נעשו קרובות, וקרובות נעשו רחוקות, שתים נעשו שלש ומטיל שלום בטל [פירוש: רחוקות נעשו קרובות אלו העינים דהוון חמיאין מן רחוק כדון אפילו מן קרוב לא חמיאן. וקרובות נעשו רחוקות אילין אודניא דהוון איכון שמען בחד זמן ותרתין זימנין וכדון אפילו במאה זימנין לא שמען. שתים נעשו שלש חוטרא ותרתין רגליא, ומטיל שלום בטל זו התאוה שמטילה שלום בין איש לאשתו] (קהלת רבה פ׳ י״ב).

No 202

כי הולך האדם אל בית עולמו (שם).

לאן אתה הולך?

זה יסוב פניו ללכת קדמה
זה צפונה וזה נגבה וימה
דע כי למקום אחד ילכו כלמו
כי הולך האדם—אל בית עולמו.

נ. בלאך.

אסתר

No 203

והשתיה כדת אין אנס (א׳ ח׳).

והשתיה כדת אין אנס
לא נאמר אלא בלצון,
שתיהן תחלתן באנס
וסופן — ברצון.

ג. ראזענצווייג.

No 204

ותמאן המלכה (י״ב).

שאלה: מדוע ושתי אל המשתה לא באה?—
זאת רעי בעיני מאד נפלאה.

תשובה: לו היית, אחירס ידידי! בעל אשה
כי עתה בעיניך זאת בל תקשה
אישה המלך נוה: ושתי תבאה

לכן הגבירה אל המשתה לא באה.

ייטלש.

No 205

ואת אשר נגזר עליה (ב׳ א׳).

מה היה קצה, ומה עליה נגזרה
נעלם מספר, ואיך ידענו מה היה לה?
האם ספר כריתות נתון לה מיד בעלה
ואחרי כן שלחה אל ארץ הגזרה,
או מידי רב שולפי חרב נשא ראשה
או על עץ תלוה להגדיל ענשה?
אם כסרח בת אשר קבר ירדה חיים
או כתשבי בסערה עלתה שמים
אם לחנוק בחרה, וידה שלחה למאכלת
או התנפלה ממגדל והורץ הגלגלת?
מה קרה למלכה רבת חן ומאד יפה
מה אחרית הגבירה איך היה סופה?
איך לשאול תתערב בן עיר או שר פלך
הידע נדע מה נעשה — בחצר המלך.

י. ייטלש.

No 206

בערב היא באה ובבקר היא שבה (י״ד).

(מצבת אסתר אשת ר׳ יצחק אבוהב).

אסתר אסתיר
עד בא עת בה
תשוב תשיש
תגל נפשה
כי בערב
באה שמחה
אמנם בבקר
היא שבה
תנצב״ה.

No 207

ובהגיע תר אסתר (ט״ו).

(מצבת קבורת הכלה מרת אסתר
בת כמ׳ יצחק שמחה יצ״ו).

עלמה תמה מות דמה
הגיע תור הסתר אסתר
יפה כלה אותה כלה
וי היא בימי גילת אסתר.
נפטרה י״א סיון הש״ן
בליל היה ראוי לנשואיה תנצב״ה.

אמר נ. ש. ל. העלמה אסתר היתה ארוסתו של ריא״ס והוא כתב נוסח המצבה. ומה יפה ונפלא הטור: ״הגיע תור הסתר אסתר״ החדוד מתובל באחת ממליצת חז״ל אסתר מן התורה מניין? הסתר אסתיר (חולין קל״ט) ודומה לזה תחלת המצבה של אשת ר״י אבוהב (בסימן הקודם) וראה מחברתי כתבי הריא״ס עמוד י״ח.

No 208

ותלקח אסתר (ט״ז).

אדוני אם את הדבר הזה תגיד לנו תהיה לראש, מי הוא זה ואיזה הוא אשר רעה על המלך יחרוש, ולקחת אשתו ממנו ידרוש, ולא ירוה לענה ורוש, שאמר הכתוב ותלקח אסתר אל המלך אחשורש, ונראה כי זה הלוקח היה סכל ולא פקח והבאיש שמן רוקח, ואען ואומר: חייך כי מי שלקחה נלקה על פי מדותיו, ולקח מיד המלך כפלים ככל חטאתיו, והוא המן אשר חשב רעה עליה, כמו שהעיד אמרו והמן נופל

על המטה אשר אסתר עליה, ולכן סבל מה שסבל, ובאחריתו היה נבל.

עמנואל הרומי.

No 209

המן — מרדכי (ג').

שאלה: מה בין המן ובין מרדכי?
תשובה: את הראשון מכים רק פעמים בשנה, ומכות ומהלומות של השני — מי ספר ומי מנה.

מ. זאבלאצקי.

No 210

הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך (י״א).

אמר רבי אבא משל דאחשורש והמן למה הדבר דומה לשני בני אדם לאחד היה לו תל בתוך שדהו ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו, בעל חריץ אמר מי יתן לי תל זה בדמים, בעל התל אמר מי יתן לי חריץ זה בדמים, לימים נזדווגו זה אצל זה אמר לו בעל חריץ לבעל התל מכור לי תילך אמר לו טול אותה בחנם והלואי (מגלה י״ד).

No 211

להיות עתידים ליום הזה (י״ד).

הירודוט מספר אודות קרעזוס מלך לוד, אשר טרם התגרה ברעה להלחם בכרש מלך פרס, נמלך באורקליון של דעלפי, וזה הגיד לו בלשון דמשתמעי לתרי אפי: בעברך את הנער הלים, הנה ממלכה גדולה עתידה שתחרב, כסבור היה אותו השואל, כי מכוונת הנבואה הזאת כלפי מלכות פרס אשר תשבר לפניו, ובאמת נפל הוא ביד חיל כרש, במאמר קצר ואיפגרמי דרשו על מקרא: להיות עתידים ליום הזה "אומות העולם נבואתן סתומה ואינן יודעים אם להרוג ואם להֵרָג" (אסתר רבה פ׳ ז׳).

מיכאל זקש.

No 212

והדת נתנה בשושן (ט״ו).

הנני נבוך בכל ארחותי כי מצאתי כתוב הפך ממה שקבלתי מאבותי, והאמנתי כל ימותי, כי אבותי יאמרו באזני כי התורה נתנה בסיני, ובאש ירד עליו ה׳ ומזכירים זה מאמרו והר סיני עשן, ואני מצאתי כתוב בספר מדוקדק ישן כי הדת נתנה בשושן? ואען ואומר: חייך בסיני נתנה התורה, והכתוב האומר והדת נתנה בשושן הבירה, ר״ל כי התורה נתנה לעם קרובו, בחודש סיון שהשושנים נמצאו בו ולכן נתנה באותו החדש ל פ א ר בהם היכל הקדש, ויאמר האיש באשרי שככה השמעתני, אמצא חן בעיניך אדוני כי נחמתני.

עמנואל הרומי.

No 213

ויתלו את המן (ז׳ י׳).

(בני ישראל).

אשריך בן המדתא, מרום מושביך
אשריך שר חמישים, מי יגיע עדיך
מעל כל ארזי הלבנון הרמים מאד נשאת

אם מעולם צוררי יעקב לעד נשמדו
מלכי קדם לוחצי ישראל שאול ירדו
לך לבד התהלה, כי מרום נעלית!

(מענה המן).

אל תשמחי אויבתי לי, גם כי נפלתי
עוד אחרי כי נפלתי, נקמתי לך הגדלתי
עוד עד יום אחרון, על אדמת נכר,
מזכרת יום זה, אבן מעמסה עליכם
כסף לרוב תשקלו, בפדיון נפשיכם —
גם תשקלו הכסף — ביין ושכר! —

ל. פאללאטשעק.

No 214

ורבים מעמי הארץ מתיהדים (ח׳ י״ז).

א. כן עושים המתחפשים בלבוש יהודים!
לא מפני הרבות השמחה, הוסיף גילה
כי אם לקיים את הכתוב במגילה
„ורבים מעמי הארץ מתיהדים".

י. ייטלש.

No 215

על החדשים המתקדשים.

ב. את ישראל מחדש בשם „יהודי" מכנים
האם הלה ישראל, כי את שמו הם משנים?
לא! כי אם לקיים מה שכתוב:
ורבים מ ע מ י ה א ר ץ מתיהדים! —

No 216

פרשנדתא — פורתא (ט׳ ז-ח).

כל פירושי צרפתה השלך לאשפתא,
חוץ מ פ ר ש ן ד ת א, ובן פ ו ר ת א. ר״ל
חוץ מרש״י מפרש התורה, ורבינו יוסף
טוב עלם.*

חיד״א.

*חשב כי כנו בשם בן פורת הזה ר׳ יוסף טוב
עלם, ושד״ל בספרו בית האוצר יען לא מצא זכר
נכון לפירוש המקרא לטוב עלם הסב את הכנוי
אל ר׳ יוסף קרא, ויש״ש העיר כי מצא בכ״י
יען כי פורתא זה ר׳ יוסף בכור שור,
והאלהים יודע״.

א. גייגער.

No 217

ובבזה לא שלחו את ידם (י׳).

האמיריקנים בשעת מסחרם ומעבדם
אינם שואלים ומשיבים שלום לאדם;
המנהג הזה מנהג פרסי הוא בידם
ככתוב: ובבזה (Busy) לא שלחו את ידם.

ג. ראזענצווייג.

No 218

ונח מאויביהם (ט״ז).

נפלאתי ועמדתי מרעיד ומשמים, זה חדש ימים, כי הפסוק העיד על נח שהיה איש צדיק תמים, ואני שמעתי אומרים בקראם את מגילת פורים, הפך אלה הדברים, כי נתחבר עם המן ובניו הבוגדים, להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, והוא אמרו ונח מאויביהם, והרג בשונאיהם ואען ואומר: זה הדבר פירוש בר קפרא כי נח העיד בו הכתוב שהיה צדיק בדורותיו, אמנם בימי המן לרוב זקנתו שכח תורת אבותיו, גם מן היום אשר נטע כרם וחללו, וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו, חדל מתקו וטעמו, והפך לבו לשנוא עמו.

עמנואל הרומי.

דניאל

No 219

יהב חכמתא לחכימין (ב' כ"א).

א. אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר יהב חכמתא לחכימין ומנדע לידעי בינה (ברכות נה) ראה שם.

No 220

ב. מטרונה שאלה את ר' יוסי בר חלפתא מהו שכתוב יהב חכמתא לחכימין לטפשים היה צריך לומר? — אמר לה בתי! אם יבואו אצלך שנים אחד עני ואחד עשיר והן צריכין ללוות ממך ממון לאיזה מהן את מלוה? אמרה לו: לעשיר. אמר לה ולמה? א"ל שאם יחסר יהיה לו ממון שפרע, אבל עני אם יאבד מעותי מהיכן יפרע? אמר לה ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, כך אם היה הקב"ה נותן חכמה לטפשים היו יושבין בבתי . . . וכו' ואין מתעסקין בה, אלא נתנה הקב"ה לחכמים שיהו יושבין בישיבת זקנים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ועוסקים בה (תנחומא ויקהל ס' ב') ראה שם.

No 221

מדבר בתפלה (ט' כ"א).

על כי ישיח בשעת התפלה פלטיאל
למה זה יתאוננו עליו בני הקהלה?
האם לא עשה כן גם הנביא דניאל;
הלא כתוב: "ועוד אני מדבר בתפלה"!

ש. מאנדעלקערן.

No 222

ועל שלחן אחד כזב ידברו (י"א כ"ז).

ראיתי אבירי עולם יושבים על כסאותם
יחדיו ימתיקו סוד, על ריב איתן יתערבו.
ואזכר מאמר דניאל על אנשים שכמותם
"לבבם למרע ועל שלחן אחד כזב ידברו!"

ש. מאנדעלקערן.

עזרא

No 223

לעזרא הכהן הספר (ז' י"א).

אמר רבי אליעזר כתיב לעזרא הכהן הסופר מה ת"ל סופר? אלא כשם שהיה סופר בדברי תורה כך היה סופר בדברי חכמים, ר' חגי בשם ר' שמואל בר נחמן: הראשונים חרשו וזרעו ניכשו כיסחו עדרו קצרו עמרו דשו זרו בררו טחנו הרקידו לשו קיטפו ואפו ואנו אין לנו פה לאכול (ירושלמי שקלים פ"ה ה"א).

נחמיה

No 224

מפרש ושום שכל (ח' ח').

הקראת חקרי לב אשר כתבתי
בספרי הקדש לך מנחה הקרבתי?
— קראתים לא אחת כי אם עשרת מונים
מפורש ושום שכל — כספרים קדמונים!

ש. מאנדעלקערן.

דברי הימים א

No 225

וכלוב אחי שוחה הוליד את מחיר (ד׳ י״א).

אתמה למה זה נתן לכסיל מחיר,
ואוילים ברכושם ישתבחו בעיר,
ויקראו בשמותם נגיד ונביר?
כצפור בכלוב ובמכלה כבעיר,
הן ישב הכסיל, גם אוכל כחזיר,
אך על קיאו הוא שב כמשתין בקיר
וכלוב אחי שוחה הוליד את מחיר.

א. ב. גאטלאבער.

No 226

ובן עזרה יתר (ד׳ י״ז).

השם "שפת יתר" אשר קרא הראב״ע לספרו (שלא יתכן כי יקרא מחברו לספרו בשם המורה דבר שפתים אך למותר או למחסור) לקח בעל החידות הזה מן הכתוב בספר דברי הימים "ובן עזרה יתר" והיה ר׳ אברהם בן עזרא לשם "יתר בן עזרא" וספרו "שפת יתר". וגם חותן משה נקרא יתר ובנו של גדעון יתר הבכור (שופ׳ ח׳) ועוד הרבה שנקראו בשם יתר.

ד״ר ש. ראבין.

No 227

ואת יקותיאל אבי זנוח (י״ח).

(ר׳ שלמה בן גבירול על ר׳ יקותיאל)

אכן מיודעי זנחתני מאד
עד כי קראתיך אבי זנוח
יום שלחה רגלי לשוטט באנוש
לא מצאה כי אם בך מנוח.

כוונת רשב״ג: קראתיך כעת אבי זנוח לא יקותיאל; יען תזנח אוהב נאמן ולא תכתוב אליו מכתבים.

ש. זקש.

No 228

מלכם בן חדש (ח׳ ט׳).

ראיתי יש״ר ורעיו לא לבם פנה
להאמין כי שאול במלכו היה בן שנה,
אכן למה זה הנם הם חללו קדש
הנה מלכם הייתי ואני בן חדש!

א. ב. גאטלאבער.

No 229

לפנים ה׳ עמו (ט׳ כ׳).

ר׳ יוסה כד דהוה בעי למקנתרה לר׳ אלעזר בי ר׳ יוסה הוה אמר ליה לפנים עמו לפנים עמו. (ירושלמי מגלה פ״א ה״י).

No 230

ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ (י״ז כ״א).

על הארץ אנחנו יושבים בתשעה באב, ובשאר ימות השנה? בשאר ימות השנה אנחנו מונחים עשר אמות בארץ אם לא יותר קצת, ולא בארץ אחת כי אם בכל ארצות התבל, והדא הוא דכתיב: ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ.

ש. י. יצקן.

דברי הימים ב

No 231

ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם לו לאלהים (כ״ה י״ד).

אמר רב פפא היינו דאמרי אנשי: בכיי ליה למר דלא ידע חייכי למר דלא ידע ווי ליה למר דלא ידע בין טב לביש (סנהדרין ק״ג).

No 232

לעבוד את ה׳ אלהי ישראל (ל״ג ט״ז).

איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע ושמו ר׳ לוי יצחק שהיה מקדש רב בזילאוב בארץ פולין האיש ההוא עשה לו שם בארץ בדרכיו ועלילותיו בעבודת ה׳ אשר נפלאו מאד, כי ברעש והמולה דרכו, בבכי ותחנונים יבא בית ה׳ וירעשו אמות הסיפים מקול הקורא, בעברו לפני התיבה להתפלל לא עמד במקום אחד, כי פתאום עזב מקומו וירץ הנה והנה מפזז ומכרכר בכל עז צועק בקול איום ונורא. פתאום תפש איש בבגדו ויתן עליו בקולו לאמר: את מי אתה עובד? ויען האיש בחרדה את אלהי השמים והארץ אני עובד. אז החל ר׳ לוי יצחק ללמד זכות על כלל ישראל ובקול גדול הריע אף הצריח. רבון עולמים! זרע ישראל יעבדוך, אותך לבדך יקדישו ויעריצו, ומי כישראל גוי קדוש בארץ. ופעם קרה כי תפש באיש המוני ועם הארץ עושה מלאכה על הכסא של שלשה רגלים בבית אדונו הרצען, ויהי כשאלו אותו: את מי אתה עובד? ויחרד הנער וילפת, ויען ויאמר: „את איש פלוני ורצען הוא אנכי עובד!“

א. ב. גאטלאבער.

פרשיות וחגים.

יש שעשו המליצים איזה חדוד מסדור הפרשיות (ראה סוף בראשית, דברים, ונביאים אחרונים) הנני מביא בזה עוד עפיגראם יפה, וחגים ינקפו בו:

כי ינצו אנשים בשער ובקרב חוצות
השפטים והשטרים יחוגו חג המצות.
ואם להשבע האחד את ידו ירים
חג השבועות לשפטים, זה חג הבכורים.
מן הגרן והיקב איש איש יביא מנה,
ולשפטים אז חג האסיף תקופת השנה.

ד״ר צומרסויזען.

הערות מאת רבי מאיר איש שלום.

No 1. אעירך על טעות הדפוס במכתבו של מוהר״ש גידעמאן והתוית ת״ו אל הרעפובליק „שנסיסדה" ולא נתיסדה כהוגן.

No 2. אות ב (מבוא עמוד ח׳) שמעתי מדרשן אחד בילדותי שפירש זה המדרש בתוכחתו לעשיר אחד המקפח שכר שכירו, שעני זה בא לתבוע שכר יומו והעשיר שאלהו בלך ושוב ומחר אתן, למחר השכים השכיר ובא לתבוע שכרו, ויאמר העשיר לאשתו, ראי עזותו של שנארער זה איך הוא מטרידני בשחר השכם בשביל איזה פרותות, זש״ה תחנונים ידבר רש ועשיר יענה—„עזות"! אף כך משה התחנן ועשירו של עולם ענה רב לך „עזות היא" אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, והוא לא דבר ולא הפציר רק התחנן בעת ההיא.

ואגב נזכרתי מאותו הדרשן שהוכיח לאחד ברבים שחלל את השבת ובא בעגלה בסחורתו אחר שכבר קבלו את השבת, והעלוב הזה בא אליו להתנצל במקרה שאירע לו, ואמר: רבי! יפה דנת יפה חייבת, אמנם למה ביישתני ברבים לקוב את שמי, וכי לא אפשר היה לך, רבי! לרמז על עניני באיזה פסוק? וישיבהו: מה? פושעי ישראל כמוך אציג בתוך הפסוק? אם אמצא באיזה פסוק אקרע אותך משם, מה להם לפושעי ישראל בפסוק קדוש?

No 3. אות י (מבוא ע׳ י״א). למך הוא המשורר הראשון ויכונן שירתו אל הנשים והיה סומא, גם משורר היוונים הומירוס סומא היה. ועדיין הסומים הם מלומדי נגון ושיר.

No 4. אות כג (מבוא ע׳ י״ד) הזכרתני מה ששמעתי ממצבת אשה אחת טובת לב שפרשה כפיה לעניים וכותב מצבתה החליף זי״ן בבי״ת וכתב: זכתה רבים.

No 5. אות כח (מבוא עמוד י״ז, האגדה אדות הכהונה) בענין קרח שהיה ליצן, ראה מה שכתבתי באריכות בענין הלצים בבית תלמוד שנה ראשונה עמוד 300 וכו׳.

No 6. אות לג (מבוא, עמוד כ׳ ע״ד השבוש) בחגיגה ט״ו ע״א וב׳ מה ששאל אחר לינוקי פסוק לי פסוקך א״ל ו ל ר ש ע אמר אלהים מה לך לספר חוקי. ההוא ינוקא הוה מגמגם בלישניה אישתמע כמה דאמר ליה ולאלישע אמר אלהים.

ואגב נזכרתי הא דשבת קמ״ד ע״ב מה שאמרו על ר׳ אלעזר בן ערך, איעקר תלמודיה כי הדר אתא קם למיקרי בספרא בעא למיקרא החדש הזה לכם אמר החרש היה לבם. וכן דב״ב כ״א שבשתא כיון דעל על דכתיב כי ששת חדשים וגו׳ עד הכרית כל זכר באדום. כי אתא לקמיה דדוד א״ל תמחה את זָכָר עמלק א״ל והא אנן זֵכֶר קרינן וכו׳. כמה חדוד והתול הוא כאן על מלמדי תנוקות של בית רבן שעושין מלאכתן ברמיה.

No 7. אות לד (מבוא עמוד כ״א) נזכרתי על ר׳ טרפון שהיה רגיל לומר אקפח את בני (בב״ר פ׳ נ״א) בשעה שהיה אדם אומר לפניו דבר של בטלה היה אומר לא ירד בני עמכם. ובמשנה דבכורות פ״ד מ״ד ספרו עליו ש ה ח מ י ר ו ה ט ר י ף פרה שנטלה האם שלה והיה סבור שנצרך לשלם קרא על עצמו בדרך חדוד: הלכה ח מ ו ר ך ט ר פ ו ן!

No 8. בחלק א׳ (No 26). בהתגלגלות הרב בעל הטורים: לדעתי לא קרא ולא ידע ר׳ יעקב בעל הטורים מעמנואל ומחברותיו וקורא אני עליו

יעקב איש תם יושב אהלים. בא וראה תמיהתו בריש ה' שבת (רמ"ג) כתב וכמה פעמים נשאתי ונתתי בדבר לפני א"א ז"ל כמוני היום שיש לי מעט משלי ואינו מספיק לי וצריך אני לאחרים אם אני בכלל עשה שבתך חול אם לאו ולא השיבני דבר ברור. מי ידמה לקדושים אלה אשר המה בארץ! ואם אין ראיה לדבר זכר לדבר שהמחבר ר"י קארו כתב בה' שבת (ש"ז י"ז) מליצות משלים של שיחת חולין ודברי חשק כגון ספר עמנואל וכו' אסור לקרות בהם בשבת ואף בחול אסור וכו' ומי שחיברן ומי שהעתיקן ואצ"ל המדפיסין מחטיאים את הרבים, והטור שתק מזה, וכי יעלה על הדעת שהתיר? אלא דלא ידע מיניה כלל, ונמצא בבעל הטורים דברים שדומין בענינם כהתול והוא כתבם בתמיהות, ד"ה ויסגור בשר תחתנה, או והחזיקה במבושיו, ראה פירושו על הפסוקים האלה, וכי יעלה על לב איש שלא כתב הדברים בתמיהות הלב אף שלא נוכל לכבוש עקימת שפתים לצחוק. מעתה נראה את דבריו וז"ל היא נתנה לי מן העץ ואוכל לפי הפשט שהכתני בעץ עד ששמעתי לדבריה, א"כ לא בא לומר לא דרוש ולא רמז אלא פשט ומי הכריחו לפשט הזה אלא שמצא בגמרא יבמות ס"ג ר"א רמי כתיב כנגדו וקרינן כניגדו (דהיינו בסגו"ל) לא זכה מנגדתו, פי' רש"י מדלא כתיב לשון נגדו דמלקות הוא, והוה קשה ליה היכן מצינו שלקתה חוה את אדם שדרש הדורש מנגדתו, וע"כ אמר לפי הפשט שהכתני בעץ, וכמובן מי שלא יפרש מנגדתו כר' אלעזר אינו מוכרח לפרש המן העץ שהכתני.

אמר נ. ז. ל. גם ר"ל זאסנין העיר: "בלים לא נגב בעה"ט, ואף הוא היה מתכון להלצה בכל רמזיו בגימטריאותיו."—עכ"ל. ורי"ש ראבין בעצמו כתב לי אחרי אשר הבאתי דבריו מספרו תהלת הכסילים: "בנוגע לבעל הטורים, שהביא בפירושו מילי דבדיחותא בנוטריקון וגימטריאות, לא יפחות כבודו של התלמודי האדיר והפוסק הנפלא הזה, כי נהג כמנהג חכמי עמנו לפניו ואחריו, שכבר בימי התלמוד נהגו ברצונם להנפש מעט אחרי סוגיא חריפא בבית מדרש להשתעשע במילי דבדיחותא, ולרב המנונא סבא היה לתכלית זו מסכת שלמה על מילי דבדיחותא, שהוא קורא להם שטותים, ככה נהגו חכמים אחרים. ר' עמנואל הרומי אחד הגדולים בתורה ובחכמה, בעל הבאור הנפלא על ספר משלי, השתעשע להנפש מעבודתו בכתבי את מחברותיו. ר' יוסף קארו בעל הב"י והש"ע בהניח לו מעבודתו התלמודית כתב את ספרו מגיד מישרים על שיח ושיג שהיה לו עם מלאך המשנה.—הפוסק הגדול הרמ"א השתעשע בשעת מנוחתו לכתוב את הלצותיו בספר "מחיר יין". ברוך שפינוזה אשר הרעיש את העולם כלו ברעיוניו

המסולאים", בבקשו להכנס במעט לא תפש זבובי שמית בלבד, כי אם התעסק לכתוב דקדוק שפת עבר. ר' יונתן אייבשיץ התלמודי והדרשן שכמעט לא קם כמוהו השתעשע בספרו „יער עולם" על הרהורי הקבלה, ולאשרו לא ידע יעב"ן מזה כי אם מהקמיעות שהשתעשע בהם ג"כ. גם הפרק כל „השמע יצחק" יהיה לשעשועים בידי הלומדים, אחרי עמלם ויגיעם בסוגיות התלמוד, בשגם שיש בו שיחות חולין של ת"ח הצריכין למוד.

No 9. בחלק ראשון (No 145) ואחות לוטן תמנע. אעירך על דברי הרמב"ן שם, ואם ספר הגלוי איננו גלוי וידוע דברי הרמב"ן הם גלוים.

מאיר איש שלום.

התנצלות

האנטסמטים הרוחנים אמרו: „יבשו היהודים, אינם יודעים לשחוק, השדוד והשתול מוזרים להם", חרוזי פנינים אלה על פסוקי תנ"ך אשר אספתי, והפנים שוחקים של אגדות חז"ל, מטפחים על פני משנאינו ומכזיבים את דבתם הרעה, על כנון דא אין אני צריך להתנצלות.

לא נשאתי פני איש, תבעתי עלבונו של ר' דוד ניטו ור"א גייגער כאחד.—גם על זאת אינני צריך התנצלות.

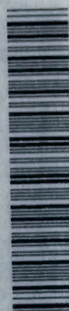
לא יראתי להביא הגדות של דופי ממשכילינו ופילוסופינו, וגם עליהם שחקתי והחזרתי עטרה ליושנה, וכלום יש מקום להתנצלות.

על מה אני צריך התנצלות על מלתא גנאי דאית בי, ואני קדים ואמרה: עפ"י הרוב העלמתי המקורים שמהם שאבתי הדברים, בשביל שהסופרים האלה לא אמרו דבר בשם אומרם, וגם שמות הספרים לא הזכרתי לנעול דלת בפני הגנבים הספרותים, שלא יעשו בספרי זה כמו שעשו עם ספרי ר"א מודינא.—אח"כ נחמתי ואמרתי: הלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו! אך הנעשה אין להשיב, והמעוות לא אוכל לתקן. כמו כן צריך אני למודעה: כל מה שכתוב בהמנוא שלי הוא, ודברים של אחרים הזכרתי בשמם, ובהספר עצמו כולם אינם שלי, רק אלה הדברים ששמי חתום עליהם זהו מה שחנני גואלי וצורי. ולא אוכל לעשות שקר בנפשי ולומר בענוה צבועית כמו שנהגו איזה מחברים לומר: „כד טבין הדברים איכון דאחרים, וכד איכון בישין איכון דידי", אני אומר: בין בישין בין טבין דידי איכון.

תם.

3 1761 05631721 7